

การเล่นของเด็ก

ภาคเหนือ และ

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

คณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ
สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี

การเล่นของเด็ก
ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

คณะอนุกรรมการเผยแพร่เอกลักษณ์ของไทย
ในคณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ
สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี

กิตติขัตติยธรรม

สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงชินวราลงกรณ

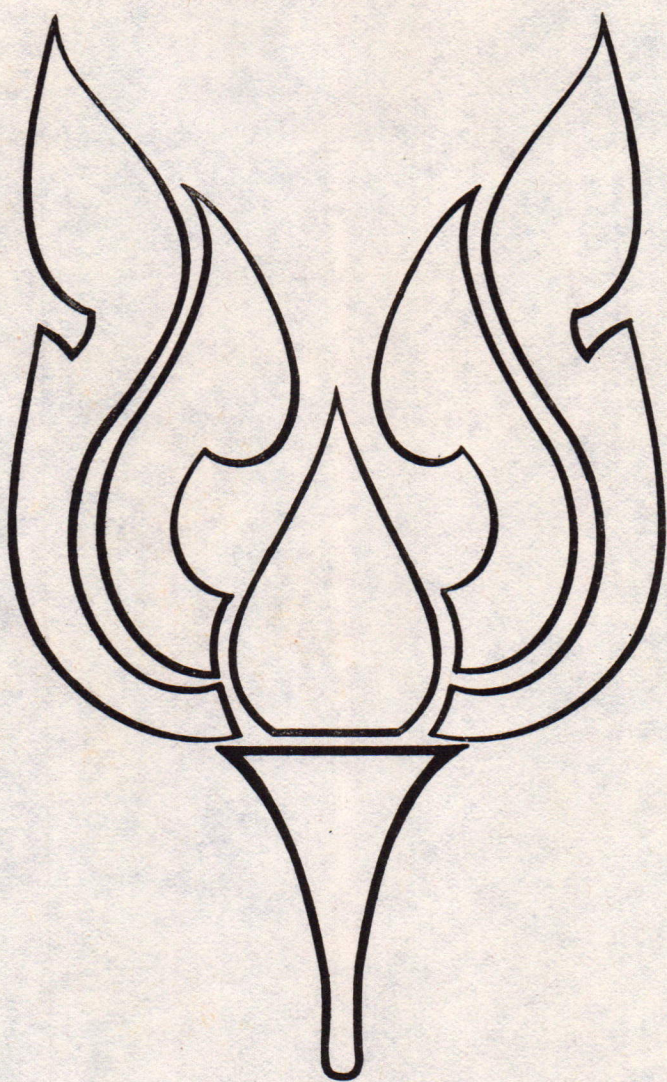
ออกแบบปก

ชมภูภา หงษ์สุวรรณ

สำนักพิมพ์ ประกายพริ้ง 41 ถนนกระโจม

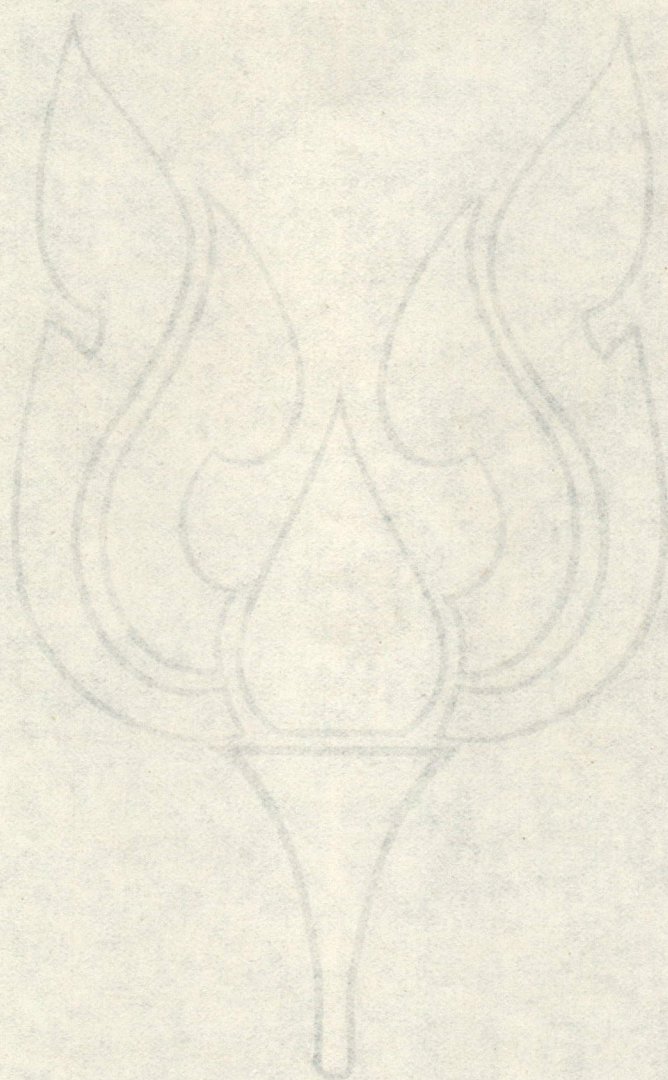
กรุงเทพมหานคร โทร. 2818249, 2824776 :

รูปเล่มและจัดพิมพ์

คณะอนุกรรมการเผยแพร่เอกลักษณ์ของไทย ฯ
ในคณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ

สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี

เรื่อง ๖๐ แห่ง สกทต อธิบายโดย พระพรหมมุนี
เจ้าอาวาสวัดสุทัศนเทพวรารามราชวรมหาวิหาร

พิมพ์ที่โรงพิมพ์โสภณพิทยพิมพ์

คำนำ

การเล่นของเด็ก เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมพื้นบ้านอันมีคุณค่าควรแก่การอนุรักษ์ไว้เป็นสมบัติวัฒนธรรมของชาติตลอดไป คณะอนุกรรมการเผยแพร่เอกลักษณ์ของไทย ในคณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี จึงได้วางโครงการเพื่อทำงานวิจัยเรื่องนี้ตั้งแต่ก่อนปีเด็กสากล และได้จัดทำเสร็จไป 1 เล่ม คือ การละเล่นของเด็กภาคกลาง ในปีเด็กสากล พ.ศ. 2522 ปรากฏว่าหนังสือดังกล่าวเป็นที่สนใจของโรงเรียน สถาบันการศึกษา และบุคคลในวงการต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง เป็นเหตุให้ต้องจัดพิมพ์หนังสืออีกเป็นครั้งที่สองในปี พ.ศ. 2523

ในปี พ.ศ. 2525 คณะผู้วิจัยได้ทำงานวิจัยต่อและทำเสร็จไปอีกเล่มหนึ่ง คือ การละเล่นของเด็กภาคเหนือ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จึงได้จัดพิมพ์เผยแพร่เป็นเล่มที่ 2 ส่วนการเล่นของเด็กภาคใต้ จะได้จัดทำในโอกาสต่อไป

ในการนี้คณะอนุกรรมการเผยแพร่เอกลักษณ์ของไทยได้รับความร่วมมืออย่างดียิ่งจากกรมการฝึกหัดครู กระทรวงศึกษาธิการ ในการที่อนุญาตให้วิทยาลัยครู 4 แห่งในสังกัดช่วยอนุเคราะห์รวบรวมข้อมูลต่าง ๆ ทำให้งานวิจัยนี้สำเร็จได้ทันเวลา คณะอนุกรรมการเผยแพร่เอกลักษณ์ของไทยจึงขอแสดงความขอบคุณ กรมการฝึกหัดครู และผู้เกี่ยวข้องเป็นอย่างยิ่งไว้ ณ ที่นี้

คณะอนุกรรมการเผยแพร่เอกลักษณ์ของไทยหวังว่าหนังสือนี้คงมีส่วนช่วยจรรโลงวัฒนธรรมไทยไว้ให้ดำรงอยู่ตลอดไป หากมีข้อผิดพลาดคลาดเคลื่อนประการใด คณะอนุกรรมการเผยแพร่เอกลักษณ์ของไทยก็หวังในความกรุณาของท่านผู้อ่านที่จะให้ข้อคิดเห็นมายังสำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรีเพื่อจะได้ปรับปรุงแก้ไขให้ถูกต้องสมบูรณ์ยิ่งขึ้นในโอกาสต่อไป.

คณะอนุกรรมการเผยแพร่เอกลักษณ์ของไทย

ในคณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ

สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี

เมษายน 2526

คณะอนุกรรมการเผยแพร่เอกลักษณ์ของไทย

ในคณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ

สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี

๑) นางฐะปะนีย์ นาครทรรพ	รักษาการประธานคณะอนุกรรมการ
๒) พ.ต.หญิง คุณหญิง ละเอียด โปษะกฤษณะ	อนุกรรมการ
๓) คุณหญิง สมโรจน์ สวัสดิกุล ณ อยุธยา	อนุกรรมการ
๔) นายพะยอม แก้วกำเนิด	อนุกรรมการ
๕) ผู้แทนเลขาธิการคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ	อนุกรรมการ
๖) ผู้แทนผู้อำนวยการกองการสังคีต กรมศิลปากร	อนุกรรมการ
๗) ผู้แทนผู้อำนวยการสถานีโทรทัศน์สีช่อง ๙ อ.ส.ม.ท.	อนุกรรมการ
๘) หัวหน้าศูนย์ผลิตรายการ สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย	อนุกรรมการ
๙) หัวหน้ากองผลิตอุปกรณ์โฆษณา การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย	อนุกรรมการ
๑๐) นางสาวรณี อุดมผล	อนุกรรมการ
๑๑) นางพรรณราย ทรัพย์ะประภา	อนุกรรมการ
๑๒) นางสาวทิพย์ชนก รัตโนสถ	อนุกรรมการ
๑๓) นางสาวชมภูภา หงษ์สุวรรณ	อนุกรรมการ
๑๔) นางจิตรลดา หัซซะวณิช	อนุกรรมการและเลขานุการ
๑๕) นายนิมิต สุทธิขุติพงษ์	อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

คุณูปการ

การทำงานวิจัยเรื่อง “การเล่นของเด็กภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคเหนือ” นี้สำเร็จได้ด้วยความอนุเคราะห์สนับสนุนจากหน่วยราชการและบุคคลหลายฝ่าย เริ่มจากการได้รับเงินอุดหนุนจากงบประมาณของคณะอนุกรรมการเผยแพร่เอกลักษณ์ของไทย ในคณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี และได้รับความร่วมมืออย่างดียิ่งจากคณาจารย์แห่งวิทยาลัยครู 4 แห่ง ได้แก่ วิทยาลัยครูนครราชสีมา วิทยาลัยครูมหาสารคาม วิทยาลัยครูเชียงใหม่ และวิทยาลัยครูเชียงราย ในการรวบรวมข้อมูลสำหรับงานวิจัยนี้ รวมทั้งผู้ให้ข้อมูลในจังหวัดต่าง ๆ ด้วย ที่ได้อำนวยความสะดวกในการบันทึกเสียงและถ่ายทำภาพยนตร์ประกอบการวิจัย ดังปรากฏในรายงานผู้มีอุปการคุณท้ายหนังสือเล่มนี้

คณะผู้วิจัยขอขอบคุณหน่วยงานและบุคคลที่กล่าวมาแล้วเป็นอย่างดี ที่ได้กรุณาอนุเคราะห์ให้งานวิจัยสำเร็จลงด้วยดี

คณะผู้วิจัย

พ.ต.หญิง คุณหญิงผะอับ โปะะกฤษณะ
ฐะปะนีย์ นาครทรรพ
สุวรรณี อุดมผล
พะนอม แก้วกำเนิด
ธนรัชต์ ศิริสวัสดิ์

สารบัญ

	หน้า
บทที่ 1 บทนำ	1
บทที่ 2 พัฒนาการของเด็กกับการเล่น	7
บทที่ 3 การเล่นของเด็กภาคเหนือ	19
บทที่ 4 การเล่นของเด็กภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	67
บทที่ 5 การวิเคราะห์คุณค่าการเล่นของเด็กไทย	125
สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ	139

เก็บไม้

ชนวัว

วัวตึงต่าง

ต่อไก่

ลิงชิงหาง

เต่าหัวเหลือง

ระวงตีนเกวียน

หมาชิงตุก

แม่กระซิบ

เป่ายาง

ทอเหลียง

งูสิงสาร

แมวกินน้ำมัน

ยู่ส้าว

บทที่ 1

บทนำ

การเล่นเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตในวัยเด็กของมนุษย์ทุกชาติทุกภาษา ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เด็กทุกคนรักการเล่นเป็นชีวิตจิตใจ และอยากมีโอกาสเล่น ไม่ว่าจะเป็นการเล่นเพียงคนเดียว หรือเล่นกับกลุ่มเพื่อน เด็กบางคนอาจใช้เวลาทั้งวันในการเล่นโดยไม่รู้จักเบื่อหน่าย เพราะการเล่นเป็นกิจกรรมซึ่งเกิดขึ้นตามธรรมชาติสำหรับมนุษย์ในวัยนี้ และการเล่นมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อเด็ก

เนื่องจากการเล่นเป็นการตอบสนองความต้องการของเด็กหลายอย่าง เช่น ความอยากรู้อยากเห็น ความรู้สึกทางกาย การเรียนรู้เกี่ยวกับสภาพแวดล้อมของตนเอง ฝึกการตอบโต้ สิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่เด็กจะต้องเรียนรู้ก่อนที่จะเติบโตเป็นผู้ใหญ่ ดังนั้น พัฒนาการของมนุษย์จึงมีความสัมพันธ์กับการเล่นมาก ไม่ว่าจะเป็นทางด้านร่างกาย สติปัญญา และอารมณ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พรณทิพย์ เกษะนันท์ ได้กล่าวถึงผลงานวิจัยของ เจมส์ (JAMES) เมื่อปี ค.ศ. 1939 ว่า “เครื่องเล่นจะช่วยให้พัฒนาการทางการเคลื่อนไหวของเด็กเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น”¹ ส่วนพัฒนาการด้านอื่นแม้จะไม่มีผลการวิจัยยืนยันแต่หากใช้ความสังเกตก็จะพบ เช่น การเล่นตุ๊กตาของเด็กหญิงเป็นการแสดงถึงพัฒนาการทางอารมณ์ที่เด็กต้องการแสดงความรักที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง โดยเลียนแบบจากมารดาของตน ซึ่งก็เป็นการแสดงถึงพัฒนาการทางด้านสังคมของเด็กที่กำลังเรียนรู้บทบาทของแม่ที่มีต่อลูก ต่อสังคม ครอบครัว เพื่อเด็กหญิงจะเติบโตและเป็นแม่ในอนาคต การเล่นแต่งงานเป็นการเลียนแบบผู้ใหญ่ ก็เป็นการแสดงให้เห็นถึงพัฒนาการทางสังคมของเด็ก

การเล่นของเด็กมิได้เป็นแต่เพียงการเล่นเลียนแบบการกระทำของคนที่มีอายุมากกว่าเท่านั้น การเล่นของเขายังมีลักษณะที่เป็นความคิดฝันของตนเองด้วย เช่น เขาอาจสมมุติตนเองเป็นนางฟ้า แม่มด และเจ้าชายเป็นต้น² นอกจากนั้นการเล่นบางอย่าง เช่น ปริศนาคำทาย ก็เป็นการพัฒนาสติปัญญาของเด็ก หากพิจารณาให้ลึกซึ้งลงไปอีก จะพบว่าการเล่นยังเป็นการเรียนรู้ตามธรรมชาติของเด็กอีกด้วย “การเล่นของเด็กเป็นวิธีการแสวงหาสิ่งใหม่ ๆ ในโลกที่ช่วยให้เด็กได้ทดลองสร้างความสัมพันธ์ของตนเองกับสิ่งแวดล้อม ทำให้เด็กเกิดการเรียนรู้วิธีการปกครองตนเองให้เข้ากับโลก ได้ฝึกตนเองหรือความชำนาญที่จำเป็นต่อการดำเนินชีวิต ทำให้เด็กค้นพบตัวเองที่ละน้อยและมีความเชื่อมั่นในตนเองสูง”³

¹ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พรณทิพย์ เกษะนันท์, จิตวิทยาพัฒนาการ (แผนกจิตวิทยา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2516), หน้า 62

² University of Chicago, The New Encyclopaedia Britannica. United States of America : Encyclopedia Britannica Inc. Vol. 4, 1980, p. 242

³ สุรสิงห์สารวม ฉิมพะเนาว์, การละเล่นของเด็กหลานชาวไทยในอดีต (เชียงใหม่ : ศูนย์หนังสือเชียงใหม่, 2520), หน้า 5

นักการศึกษาบางคน เช่น เอ เอส นีล ผู้เขียนเรื่อง “เรียนตามสบายที่ซัมเมอร์ฮิล” มีความเชื่อว่าหากเด็กไม่มีโอกาสเล่นอย่างเต็มที่ตามวัยและความต้องการของเขาแล้ว เขาจะเติบโตขึ้นเป็นผู้ใหญ่ที่ไม่สมบูรณ์ นีลบอกว่าหากให้เด็กได้มีอิสระในการเล่นอย่างเต็มที่แล้วจะเป็นผลดีกับเด็กเอง ที่โรงเรียนซัมเมอร์ฮิลของเขา นีลจะให้เสรีภาพแก่เด็กในการที่จะเรียนหรือไม่เรียนก็ได้ เด็กกลุ่มที่ไม่เรียนก็จะเล่นไปเรื่อย ๆ ตามความพอใจของเขา นีลพบว่าเด็กจะเล่นจนเขาพอใจแล้วเขาจะกลับมาสู่ห้องเรียนเอง และประสบความสำเร็จในชีวิต และยังเติบโตขึ้นเป็นผู้ใหญ่ที่มีความรับผิดชอบอีกด้วย¹

กาญจนาคพันธ์ นักเขียนที่มีอาวุโสท่านหนึ่งของไทยได้ให้ข้อสังเกตเกี่ยวกับการเล่นของเด็กไว้ว่า “เท่าที่สังเกตจากผู้ใหญ่ดูออกจะเป็น 2 อย่าง อย่างหนึ่งชอบให้เด็กสงบเสงี่ยมว่านอนสอนง่าย ซึ่งมีเป็นส่วนมากและระวังทั้งเด็กชายและเด็กหญิง อีกอย่างหนึ่งปล่อยให้เด็กเล่นชนไม่ค่อยระวัง แต่มักปล่อยให้เด็กชาย ส่วนเด็กหญิงยังคงระวังอยู่ไม่ปล่อยให้เลืงเหมือนเด็กชายจะเล่นก็เล่นอย่างสงบเสงี่ยม ข้าพเจ้าไม่ค่อยจะได้อ่านจิตวิทยามากนัก แต่รู้สึกว่สมัยปัจจุบันดูเหมือนจะถือตรงข้ามกับสมัยโบราณ โดยที่แม้จะเป็นเด็กถ้าปล่อยให้เด็กชนพอสมควรแล้วจะทำให้เด็กเกิดความรู้ ความคิด ความฉลาด ยิ่งกว่าบังคับให้เด็กสงบเสงี่ยม พูดอย่างภาษาปัจจุบันก็ว่ามีประสบการณ์น้อยกว่าเด็กชน นี่เป็นความรู้สึกและความเข้าใจส่วนตัวของข้าพเจ้าเอง”² ซึ่งเป็นการวิเคราะห์ที่น่าสนใจมาก เนื่องจากท่านเป็นผู้ที่มีประสบการณ์ในชีวิตมากและท่านเองในสมัยที่เป็นเด็กเคยเล่นอย่างสนุกสนาน ซึ่งท่านได้เล่าถึงการละเล่นสมัยที่ท่านยังเด็กไว้ในหนังสือเด็กคลองบางหลวง อย่างน่าสนใจและน่าศึกษายิ่ง

คุณค่าของการเล่นของเด็ก นอกจากจะเป็นประโยชน์โดยตรงต่อตัวเด็กเองดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ยังมีประโยชน์ทางอ้อมที่สำคัญเท่ากับประโยชน์ทางตรงด้วย โดยเฉพาะสำหรับนักจิตวิทยา เพราะการเล่นของเด็กถือว่าเป็นจิตวิทยาทางด้านวัฒนธรรมและประเพณี ด้วยความเชื่อที่ว่า “การเล่นของเด็กเป็นสิ่งที่สะท้อนพิธีการของผู้ใหญ่”³ ดังนั้น การเล่นของเด็กในประเทศต่าง ๆ และตามท้องถิ่นต่าง ๆ จึงเป็นที่สนใจของนักจิตวิทยาที่จะศึกษาดูว่า การเล่นเหล่านี้ได้สะท้อนลักษณะทางวัฒนธรรมประเพณีที่น่าสนใจของชนชาตินั้น หรือคนในท้องถิ่นนั้นอย่างไรบ้าง สุรสิงห์สาร์รวม ฉิมพะเนาว์ ได้ให้ข้อสังเกตเกี่ยวกับการเล่นไว้ว่า “การเล่นเป็นกิจกรรมที่แฝงไว้ด้วยสัญลักษณ์เช่นเดียวกับสัญลักษณ์ที่แฝงอยู่ในวัฒนธรรม ฉะนั้น ถ้าหากศึกษาการเล่นของเด็กในสังคมก็เท่ากับได้ศึกษาวัฒนธรรมของสังคมนั้นด้วย”⁴ นักมานุษยวิทยา

¹ เอ เอส นีล, ชีวิต, เสรีภาพ ; ซัมเมอร์ฮิล แปลโดยเดือนดา สุวรรณจินดา และ สมบูรณ์ คุภคิลป์ (กรุงเทพฯ : เคล็ดไทย, 2522)

² กาญจนาคพันธ์, เด็กคลองบางหลวง (กรุงเทพมหานคร : กรุงเทพมหานครการพิมพ์, 2520), หน้า 77-78

³ University of Chicago, The New Encyclopaedia of Britannica Vol. 7 P. 463

⁴ สุรสิงห์สาร์รวม ฉิมพะเนาว์ การละเล่นของเด็กภาษาไทยในอดีต, หน้า 7

ชาวอังกฤษ Edward B. Tylor ได้กล่าวถึงการเล่นของเด็กเอสกิโม ว่าเป็นการยิงปืนด้วยลูกกลมเล็ก ๆ และลูกศรไปยังเป้าหมาย และการสร้างบ้านน้ำแข็งเล็ก ๆ ซึ่งจะจุดไฟด้วยกระดองปูที่เอามาทำเป็นตะเกียง มีไส้จุดที่เขาขอมมาจากแม่ของเขา¹ แสดงให้เห็นถึงสังคมของเอสกิโมที่มีอาชีพล่าสัตว์การฝึกยิงปืนและลูกศรก็เป็นการสะท้อนอาชีพในสังคม ชาวเอสกิโมอยู่ในแถบขั้วโลก การสร้างบ้านจึงต้องมีลักษณะพิเศษ คือ สร้างด้วยน้ำแข็ง ส่วนเด็กจีนมีการเล่น “จับหางมังกร” ซึ่งแสดงวัฒนธรรมของชาติตน เพราะมังกรเป็นสัตว์ในวรรณคดีของจีน ใช้ผู้เล่นประมาณ 10 คนหรือมากกว่า ผู้เล่นจะต้องเข้าแถวเป็นเส้นตรงเอามือจับไหล่คนข้างหน้า หัวแถวคือหัวมังกร คนท้ายสุดของแถวคือหางมังกร หัวต้องจับหางให้ได้โดยแถวจะต้องไม่หลุดจากกัน เมื่อจับได้แล้วผู้ที่ถูกจับได้ต้องมาเป็นหัวแทนคนที่อยู่รองสุดท้ายก็จะวิ่งลงไปแทนที่²

การเล่นของเด็กประเทศต่าง ๆ ไม่ใช่จะมีลักษณะเฉพาะแตกต่างกันไปในแต่ละประเทศ มีการเล่นบางอย่างที่เหมือนกัน หรือคล้ายคลึงกันทางด้านวิธีการเล่น แต่อุปกรณ์ในการเล่นอาจแตกต่างกัน เสฐียรโกเศศ กล่าวถึง การเล่นจ้ำจี้ว่า “การเล่นจ้ำจี้ทำนองนี้ไม่ใช่มีแต่ของไทยชนชาวอื่น เช่น จีน ญี่ปุ่น อินเดีย และชาวตะวันตกก็มีเหมือนกัน ส่วนวิธีการเล่นจะเหมือนกับที่กล่าวไว้ข้างบนหรือไม่ ข้าพเจ้าไม่ทราบได้ตลอด นอกจากเคยเห็นเด็กญวนเล่นจ้ำจี้กัน ดูก็มีลักษณะคล้ายคลึงกับทางเรา ภาษาฝรั่งเรียกการจ้ำจี้ว่า Counting-out rhyme”³ นอกจากการจ้ำจี้แล้ว กาญจนาคพันธุ์ ยังได้เล่าถึงการเล่นบางอย่างที่มีลักษณะไปเหมือนหรือคล้ายคลึงกับชาติอื่น ได้แก่ เสือตกถัง การเล่นเสือตกถังนี้แปลกที่ไปตรงกับของเกาหลี และของจีนของเกาหลีเรียก “อูมุลโกโน” ของจีนเรียก “ปองโฮ๊ก” เทียบได้กับไทยที่เรียกว่า “เสือตกถัง” มีขีดเส้นกากบาท มีวงกลม มีวิธีการเดินเหมือนกัน สงสัยว่าใครจะเอาอย่างใครไม่รู้⁴ นอกจากนั้นยังมีการเล่นจูงนางเข้าห้อง ซึ่งกาญจนาคพันธุ์ กล่าวถึงการเล่นประเภทนี้ว่า “การเล่นนี้ก็แปลกอีกคือตรงกับพวกทมิฬอินเดียใต้เล่นเหมือนกัน และยังแปลกไปอีกที่ชาติอียิปต์ดึกดำบรรพ์หลายพันปี เล่นคล้ายกันแต่การทำให้เป็นรูปขุดขั้ว ๆ ช่องตรงกลางข้างในเป็นหัวงู ม้วนขดลงมาเป็นวงจนสุดท้ายเป็นหางงู มีการทอดแถมเหมือนกัน แต่ใช้อะไรทอดไม่ทราบแน่ การเล่นจูงนางเข้าห้องนี้ บางที่เด็กผู้หญิงก็เล่นเหมือนกัน⁵

วิธีการเล่นเสือตกถังและจูงนางเข้าห้องนี้ มีการอธิบายวิธีการเล่นไว้อย่างละเอียดแล้วในหนังสือการเล่นของเด็กภาคกลาง การเล่นอีกอย่างหนึ่งที่กาญจนาคพันธุ์กล่าวถึงและมีลักษณะคล้ายคลึงกับการเล่นของชาติอื่น คือ การเล่นดวด การเล่นดวดทำรูปเป็นตารางเขียนบนกระดาษค่อนข้างแข็งสักหน่อย แต่อธิบายออกจะยาก จึงขอให้ดูรูปที่พิมพ์ไว้ วิธีเล่นมีหมากข้างละ 3 ตัว

¹ University of Chicago, The New Encyclopaedia of Britannica, p. 243

² พันตรีหญิงพะอบ โปษะกฤษณะ, ฐะปะนีย์ นาครทรรพ และศิระพร สุคนธพงษ์, การละเล่นของเด็กภาคกลาง (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักเลขาธิการวัฒนธรรม, 2522), หน้า 3

³ กุหลาบ มลลิกะมาส, คติชาวบ้าน (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชวนการพิมพ์, 2509), หน้า 9

⁴ กาญจนาคพันธุ์, เด็กคลองบางหลวง, หน้า 102

⁵ เรื่องเดียวกัน หน้า 104

เท่ากับสมมุติว่าเขียวฝ่ายหนึ่ง แดงฝ่ายหนึ่ง มีเบี้ยจันสำหรับทอดเอาแต้ม 5 เบี้ย วิธีการเล่น เช่นฝ่ายเขียวทอดก่อน และถ้าทอดได้เบี้ยหงายตัวเดียวก็ขึ้นตรงที่เรียกว่า “เกิด” ตัวเดียว แล้วเดินไปตามลูกศร แต่ถ้าทอดได้เบี้ยหงาย 5 เบี้ย เกิดได้หมดทั้ง 3 ตัว หรือว่าจะเกิดตัวเดียวก็ได้ เพื่อจะได้รับไปเสียก่อน เมื่อทอดได้เบี้ยหงายตัวเดียวอีกจึงค่อยเกิดอีก ทอดผลัดกันไปเช่นนี้ จะมาถึงจนที่เรียกว่า “สุด” ออกมาได้ทั้งหมดก่อนอีกฝ่ายหนึ่งก็ชนะ ตรงที่มีขีดกากบาท 4 มุม เรียกว่า “ซัง” ฝ่ายใดทอดได้เข้าไปอยู่ในซังแล้ว ก็อาจพักไว้และทอดเดินตัวอื่นได้ ส่วนอีกฝ่าย ถ้าทอดมากระทบที่ฝ่ายแรก เขาอยู่ในซัง ก็ทำอะไรเขาไม่ได้ อันนี้เกิดเป็นสำนวนที่เรียกว่า “ขึ้นซัง” หรือ “นั่งซัง” เท่ากับมีสิทธิมีอำนาจเป็นพิเศษ แต่ถ้าฝ่ายหลังทอดมากระทบฝ่ายแรก ที่ไม่ได้อยู่ในซังก็ “เตะ” ฝ่ายแรกตกลงไป ต้องเกิดใหม่อีกการเล่นจึงต้องใช้สติปัญญาคิดพลิกแพลง เช่นคอยรออยู่ในซัง พออีกฝ่ายหนึ่งไปก่อนก็ลดหัวซังลงมาเตะให้ตกลงไป ทุกฝ่ายต่าง ก็จะต้องยึดหลักหัวซังไว้ให้ได้เสมอ และเดินตัวที่เดินได้เสียก่อน ฝ่ายใดถูกเตะมากก็มักจะแพ้ อื่นๆ ทอดให้ได้เบี้ยหงายมักจะทอดยาก ถ้าทอดได้แต้มเกินกว่าตรงที่สุกลงไปก็สุกง่าย ลางที่ทอดได้แต้มลงไปติดอยู่ตรงที่สุกทั้ง 3 ตัว เรียกว่า “ตกคลัก” อยู่ก่อนทอดเบี้ยหงายไม่ได้ ต้องแพ้ฝ่ายที่มาทีหลังเพราะทอดสุกได้ก่อนก็มี การเล่นดวดและจูงนางเข้าห้องนี้เป็นการเล่นที่เหมือนหรือคล้ายกับที่ชาวอียิปต์ดึกดำบรรพ์เล่นกันนานแล้วหลายพันปี ซึ่งก็เป็นเรื่องที่น่าประหลาด ว่าการเล่นเหล่านี้มาเหมือนกันหรือคล้ายคลึงกันได้อย่างไร

ในหนังสือ Encyclopedia Britanica ได้กล่าวถึงเรื่องนี้ไว้อย่างน่าสนใจว่าการแลกเปลี่ยนเกมส์ของเด็กจะมีลักษณะและเปลี่ยนจากเด็กชาติพันธุ์ไปยังเด็กอีกชาติพันธุ์หนึ่ง จากศตวรรษหนึ่งไปสู่อีกศตวรรษหนึ่ง และในการเล่นของชาติใดก็ตามย่อมมีความขัดแย้งรุนแรงระหว่างนวัตกรรมกับประเพณี ความประทับใจของเด็กอาจทำให้เกิดงานสร้างสรรค์ขึ้น มีการสำรวจวิจัยเพลงร่วมสมัย ซึ่งร้องโดยเด็ก ๆ สมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 ดังนี้

เมื่อสงครามจบลงฮิตเลอร์จะต้องตาย

เขาหวังว่าจะได้ขึ้นสวรรค์โดยสวมมงกุฎบนศีรษะเขา

แต่พระเจ้ากล่าวว่า ไม่ เธอจะต้องไปอยู่ข้างล่าง

เพราะที่นี่มีแต่ที่สำหรับเชอร์ชิล เท่านั้น

When the war is over Hitler will be dead.

He hopes to go to heaven with a crown upon his head.

But the Lord said No! You'll have to go below,

There's only room for Churchill so Cheery-Cheery Oh.

ซึ่งเพลงนี้เป็นผลสะท้อนจากเพลงที่เด็ก ๆ ร้องตามถนนระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 1 เริ่มต้นว่า

เมื่อสงครามจบลงและพระเจ้าไกเซอร์สวรรคต

When the war is over and The Kaiser's dead,

และเนื้อหาต่อมาก็อยู่ในรูปแบบเดียวกัน และบางครั้งเด็ก ๆ อาจไม่รู้ตัวเองว่าเขามีความคิดริเริ่มเพียงใด แต่ผู้ที่สังเกตเขาอยู่จะพบความสามารถพิเศษของเขา¹

การเล่นของคนในประเทศเดียวกัน บางท้องถิ่นก็เหมือนกัน บางท้องถิ่นก็ต่างกันตามสภาพแวดล้อม ความเชื่อ และวัสดุบางอย่างที่มีเฉพาะถิ่น เช่น ประเทศไทยเด็กภาคใต้ชอบเล่นขลุ่ยยาง ได้แก่ การหาขลุ่ยที่ได้จากต้นยางซึ่งปลุกกันมากในภาคใต้ แล้วใช้ขึงมือทั้งสองข้างพยายามบีบให้แตกจึงจะชนะ เด็กภาคเหนือจะชอบปั้นแมลงกว่าง เพราะแมลงกว่างเป็นแมลงที่ทั้งเด็กและผู้ใหญ่นิยมนำมากัดกันมาเหมือนกับจิ้งหรีดของภาคกลาง เด็กภาคตะวันออกเฉียงเหนือจะชอบเล่นก๊อบก๊อบ คือ ใช้กะลามะพร้าวผ่าซีกผูกเชือกทำเป็นรอกทำเดินแข่งขัน²

รายละเอียดปลีกย่อยเหล่านี้เป็นสิ่งที่น่าสังเกตและน่าศึกษาเป็นอย่างยิ่ง ที่จริงในปัจจุบันเริ่มมีคนสนใจศึกษาเรื่องการเล่นของเด็กไทยมากขึ้น มีหนังสือที่กล่าวถึงการเล่นของเด็ก เช่น **เรื่องเมื่อคุณตาคุณยายยังเด็ก** เล่าถึงชีวิตในวัยเด็กของคุณตา คุณยายว่า ในตอนที่เป็เด็กประสบเหตุการณ์อะไรมีการเล่นอะไรบ้าง หนังสือ**เด็กคลองบางหลวง** ของกาญจนากรพันธุ์ เล่าถึงชีวิตของเด็กบางหลวงและการเล่นต่าง ๆ ตั้งแต่เล็กจนโต สุรสิงห์สำรวม นิมพะเนาว์ รวบรวมการเล่นของเด็กหลานไทยในอดีตและเขียนเป็นหนังสือขึ้น คณะอนุกรรมการเผยแพร่เอกลักษณ์ของไทยซึ่งเห็นคุณค่าของการเล่นของเด็กไทย จึงได้รวบรวมการเล่นของเด็กภาคกลางขึ้นพร้อมทั้งวิเคราะห์คุณค่าการเล่นเหล่านี้ไว้ด้วย ปรากฏว่าเป็นที่สนใจกันมาก จนต้องจัดพิมพ์เพิ่มเติม จึงทำให้คณะผู้วิจัยเกิดกำลังใจและปรารถนาที่จะรวบรวมการเล่นของเด็กไทยไว้ให้ครบทุกภาค เพื่อประโยชน์ในการเพิ่มพูนความรู้ให้แก่ผู้ที่สนใจการเล่นของเด็ก และอนุรักษ์การเล่นเหล่านี้ไว้มิให้สูญหาย สำหรับครั้งนี้ ได้รวบรวมการเล่นของเด็กภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคเหนือไว้ในเล่มเดียวกัน ส่วนภาคใต้นั้นจะได้จัดทำในโอกาสต่อไป

การวิจัยครั้งนี้ได้รับความร่วมมืออย่างยิ่ง จากวิทยาลัยครูภาคเหนือ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ทำให้คณะผู้วิจัยได้รับข้อมูลอันเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาค้นคว้าเป็นอย่างมาก

วัตถุประสงค์ ในการวิจัย

1. เพื่อศึกษาหาความรู้ในเรื่อง รูปแบบ วิธีเล่น และคุณค่าด้านวัฒนธรรมของการเล่นของเด็กไทยในภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่มีต่อตัวผู้เล่นและสังคม
2. เพื่อศึกษาแนวทางในการดัดแปลงสิ่งที่ตั้งถาม จากการเล่นในอดีตมาประยุกต์ใช้ในปัจจุบันให้เหมาะสมยิ่งขึ้น
3. เพื่ออนุรักษ์ การเล่นของเด็กไทยไว้เป็นสมบัติวัฒนธรรมของชาติ

¹ University of Chicago, The New Encyclopaedia Britannica, p. 244

² พันตรีหญิงมะอับ โปษะกฤษณะ, ฐะปะนีย์ นาครทรรพ และศิวัชร สุคนธพงษ์, การละเล่นของเด็ก ภาคกลาง, หน้า 3

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ศึกษาประวัติความเป็นมา ประเภทของการเล่น ลักษณะการเล่นชนิดต่าง ๆ ตลอดจนวิวัฒนาการของการเล่นจากเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
2. สำนักรวการเล่นของเด็กไทยภาคเหนือ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จากการศึกษาเอกสาร และสัมภาษณ์ กลุ่มตัวอย่างวิทยากร
3. ถ่ายภาพ ภาพนิ่ง และภาพยนตร์ มีเสียงในฟิล์ม ของการเล่นประเภทต่าง ๆ ของเด็กไทย และรวบรวมไว้เป็นหลักฐานประกอบการวิจัย
4. วิเคราะห์ คุณค่าของการเล่นของเด็กไทย โดยจำแนกเป็นคุณค่าตามความหมายของคำวัฒนธรรม คุณค่าด้านสังคม และคุณค่าด้านภาษาตามลำดับ
5. รวบรวมและเรียบเรียงข้อมูลที่ได้รับ ในรูปของบทความและจัดพิมพ์เป็นเล่ม

ขอบเขตของการวิจัย

1. การเล่นของเด็กไทยที่นำมาศึกษาในงานวิจัยนี้ มุ่งศึกษาเฉพาะการเล่นในชีวิตประจำวันของเด็กไทยสมัยก่อน มิได้รวมถึงการเล่นพื้นเมือง ซึ่งเล่นกันตามเทศกาลต่าง ๆ
2. ในการเก็บข้อมูลภาคสนามในงานวิจัยฉบับนี้ เก็บข้อมูลที่ได้จากบางจังหวัดในภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือเท่านั้น
3. ถ้อยคำที่ใช้ในบทรื่องประกอบการเล่น อาจผิดเพี้ยนกันไปได้ในแต่ละท้องถิ่น ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความทรงจำของผู้ให้ข้อมูล แต่ละคนในท้องถิ่นนั้น ๆ

ประโยชน์ ที่ได้รับจากการวิจัย

1. ได้อนุรักษ์การเล่นของเด็กไทย พร้อมทั้งบทรื่องประกอบไว้มิให้สูญหาย
2. ได้วรรณกรรมประเภทบทรื่องประกอบการเล่นไว้เป็นหลักฐานอ้างอิง ในวิชาการวรรณกรรมสำหรับเด็ก
3. ได้แนวทางในการค้นคว้าและวิจัยต่อไป เพื่อพัฒนาการเล่นของเด็กไทยให้เหมาะสมกับสังคมไทย
4. ได้แนวทางในการใช้วัสดุที่หาได้ง่ายในท้องถิ่นมาประกอบการเล่นของเด็ก นับว่าเป็นการประหยัด
5. ได้วิธีเล่น พร้อมด้วยบทรื่องประกอบ ไปใช้ให้เป็นประโยชน์ ในการศึกษาต่อไป

คำจำกัดความ

การเล่น หมายถึง การเล่นของเด็กทั้งกลางแจ้งและในร่ม ทั้งที่มีบทรื่องประกอบและไม่มีบทรื่องประกอบที่มีเล่นกันในอดีตและปัจจุบัน

เด็ก หมายถึง เด็กที่มีอายุตั้งแต่ 1-18 ปี ทั้งที่ศึกษาในโรงเรียนและไม่ได้เข้าโรงเรียน ทั้งเพศหญิงและชาย

บทที่ 2

พัฒนาการของเด็กกับการเล่น

ความหมายของการเล่น

ความหมายของการเล่นนั้นได้ให้คำจำกัดความไว้ในบทที่ 1 แล้ว แต่ในที่นี้จะวิเคราะห์คำและความหมายให้ลึกซึ้งยิ่งขึ้นในประเด็นที่น่าสนใจ

คำว่า “เล่น” ตามพจนานุกรมแปลว่า “ทำเพื่อสนุก หรือผ่อนคลาย สบาย หรือหมกมุ่นอยู่กับสิ่งใด ๆ ด้วยความเพลิดเพลิน...” เมื่อเติมคำ “การ” ก็หมายถึงการกระทำเช่นนั้น คำว่า “การละเล่น” แปลว่า มหรสพต่าง ๆ การแสดงต่าง ๆ เพื่อความสนุกสนานรื่นเริง “การเล่นของเด็ก” ก็หมายถึง การกระทำของเด็กที่ทำเพื่อสนุกหรือผ่อนคลายนั่นเอง

ในภาษาอังกฤษมีการใช้คำที่มีความหมายว่าการเล่น 2 คำ คือ play และ game ซึ่งมีความหมายต่างกัน

คำว่า play ในพจนานุกรมภาษาอังกฤษ ให้ความหมายว่า เล่น เล่นสนุก ทำเล่น ๆ การเล่น²

ส่วนคำว่า game นั้น มีผู้ให้ความหมายไว้มากมาย E.Mauldon และ H.B. Redfern ให้ความหมายไว้ว่า คือ “กิจกรรมซึ่งมีจำนวนผู้เล่นอย่างน้อย 2 คน ผู้เล่นจะเคลื่อนไหวหรือแสดงการเคลื่อนไหววัตถุขณะแข่งขันตามกฎที่ตั้งไว้”³

G.T. Gibbs กล่าวว่า คือ “กิจกรรมที่เกิดขึ้นจากการร่วมมือกันหรือการแข่งขันในการตัดสินใจที่จะก้าวหน้าโดยอาศัยกฎที่แน่นอนและมีวัตถุประสงค์”⁴

ใน The Encyclopedia กล่าวว่า games โดยทั่วไป หมายถึง กีฬาที่เล่นเพื่อความสนุก หรือเพื่อทำอะไรแปลก ๆ ความหมายเฉพาะจะหมายถึงการแข่งขันกัน เพื่อแสดงความแข็งแกร่ง ผึกทักษะตามโอกาส ทั้งจะต้องมีกฎซึ่งเป็นที่ยอมรับจนเป็นประเพณี แม้ว่าจะมี games ใหม่ ๆ เกิดขึ้นทุกปี แต่ส่วนใหญ่เกมส์ใหม่ ๆ มักจะอาศัยเกณฑ์ที่เคยมีมาแล้วในอดีตเป็นส่วนประกอบ games เป็นส่วนหนึ่งของวิชาจิตวิทยา โดยเฉพาะเกมส์กลางแจ้งของเด็ก ๆ ที่มักจะเป็นประเพณีสืบทอดจากช่วงรุ่นพ่อแม่ ไปสู่ลูกหลานรุ่นต่อไป ส่วนใหญ่จะไม่มี

¹ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2493, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น กรมการปกครอง, 2519), หน้า 813

² A S Hornby, *Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English* (London : Oxford University Press, 1974), p. 649

³ E. Mauldon and H.B. Redfern, *Game Teaching* (Great Britain : Macdonald & Ewans Ltd., 1981), p. VII

⁴ G.T. Gibbs, *Dictionary of Gaming Modeling and Stimulation*. (London : E & F.N. Spon Limited, 1978)

เปลี่ยนแปลง นอกจากหากมีการสืบทอดด้วยปากอาจมีอะไรคลาดเคลื่อนบ้าง¹

ความแตกต่างระหว่างคำว่า play กับ games นั้นมีบางคนให้ความหมายของคำว่า play ว่า คือ “การเล่นอย่างบริสุทธิ์ และมักเป็นการเล่นแบบง่าย ๆ เล่นเพียงคนเดียวหรือหลายคนก็ได้ การเล่นจะเป็นไปด้วยความสมัครใจ โดยไม่มีกฎเกณฑ์บังคับ ส่วน games นั้นผู้เล่นจะต้องเล่นโดยทำตามกฎที่ตั้งไว้”²

เมื่อนำความหมายทั้งหมดมาพิจารณาจะพบว่าคำว่าการเล่นของไทยมีความหมายกว้างกว่าของต่างประเทศ รวมเอาไว้ทั้ง play และ games ส่วนในภาษาอังกฤษ play หมายถึงการเล่นที่ไม่มีกฎเกณฑ์ ส่วน games หมายถึงการเล่นที่มีกฎเกณฑ์ องค์ประกอบของการเล่น

การเล่นทุกประเภทจะมีลักษณะร่วม ซึ่งถือได้ว่าเป็นองค์ประกอบของการเล่น แต่ก็ไม่จำเป็นว่าการเล่นจะต้องมีองค์ประกอบครบหมดทุกข้อ การเล่นจะมีองค์ประกอบใดบ้างขึ้นอยู่กับลักษณะเฉพาะของการเล่นประเภทนั้น โดยทั่วไปแล้วการเล่นประกอบด้วย

1. วัตถุประสงค์ ของการเล่น
2. สิ่งแวดล้อมของการเล่น
3. กลุ่มเป้าหมายว่าใครเป็นผู้เล่น
4. รูปแบบของการเล่น
5. การเขียนกฎการเล่นและวิธีการเล่น
6. การเผยแพร่วิธีการเล่น
7. จำนวนผู้เล่น
8. บทบาทของผู้เล่น
9. วัตถุประสงค์ ของผู้เล่น
10. กฎเกณฑ์ ของการเล่น
11. สิ่งที่เป็นอุปสรรคของการเล่น
12. วัสดุและเครื่องมือที่ใช้ประกอบการเล่น
13. การประเมินผลการเล่น
13. การประเมินผลการเล่น
14. รูปแบบของการเล่นจะถูกส่งไปยังผู้ออกแบบ³

มีบางคนแบ่งระดับของการเล่นออกเป็น 3 ขั้นตอน ดังนี้

¹ Lavinia p. Dudley ed., *The Encyclopedia Britanica*. (U.S.A. : American Corporation, 1963), p. 266

² University of Chicago, *The New Encyclopaedia Britannica*, Vol. 4 p. 243

³ G.T. Gibbs, *Handbook of Games and Simulation excercises*. (London : E & F.N. Spon Limited, 1974)

1. ตั้งวัตถุประสงค์ ของการเล่น
2. ตั้งกฎเกณฑ์ ควบคุมการเล่น
3. เล่นไปตามกฎเกณฑ์ นั้น¹

สิ่งที่เกี่ยวข้องกับการเล่น

การเล่นนั้นเกี่ยวข้องกับความเจริญเติบโตทางร่างกาย จะช่วยให้เด็กเติบโตอย่างรวดเร็ว และฝึกทักษะการใช้วัยต่าง ๆ นอกจากนั้นยังทำให้เด็กเกิดการเรียนรู้ และมีทักษะในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมทั้งยังทำให้เด็กเกิดศีลธรรมในใจอีกด้วย

ขั้นตอนในการเล่นของเด็กวัยต่าง ๆ ²

เด็กแต่ละวัยจะมีความสามารถและความสนใจต่างกันซึ่งสิ่งเหล่านี้ จะมีผลต่อการละเล่นของเด็ก เราอาจพิจารณาได้ดังนี้

1. วัยอนุบาล (Young Infants)

เด็กในวัยนี้จะชอบเล่นสิ่งที่มีลักษณะเป็นทรงกลม เช่น ลูกบอล และเขาจะไม่สามารถแยกแยะความแตกต่างของการเล่นแบบต่าง ๆ เด็ก ๆ ในวัยนี้ควรได้รับการฝึกให้เคลื่อนไหว เพื่อให้ได้ใช้วัยวะให้คล่องแคล่ว การฝึกจำเป็นต้องใช้เพลงและการเต้นรำง่าย ๆ มาประกอบ การฝึกกระบาศีและวาดภาพก็ช่วยได้มาก ความจำกัดสำหรับเด็กในวัยนี้ คือ การเคลื่อนไหววัยวะทุกส่วนและฝึกใช้ทุกส่วนในขั้นต้น ซึ่งเด็กจะพอใจมากหากให้พวกเขาแสดงท่าทางประกอบเพลง วัยน้ำ และเกมส์ที่มีการปีนป่าย กระโดดโลดเต้น ในขณะที่เขายังรับรู้สิ่งต่าง ๆ ได้ยาก และการใช้วัยวะต่าง ๆ ยังไม่ประสานกัน เช่น มือกับตา เพราะเขายังขาดวุฒิภาวะในด้านนี้ และร่างกายยังไม่พัฒนาเต็มที่ การเล่นที่ต้องใช้มือ ใช้ตา เคลื่อนไหววัยวะสุดสิ่งของจึงเป็นเรื่องที่เด็กในวัยนี้ไม่ชอบ การเล่นของเด็กวัยนี้มีลักษณะเฉพาะของตัวเอง แต่การเล่นที่เลียนแบบคนอื่นมาเหมือนกับคนดูทำตามนักแสดง การเล่นเช่นนั้นจะไม่มีอะไรแปลกใหม่และไม่มีวัตถุประสงค์ที่สมบูรณ์

2. วัยอนุบาลตอนปลายและวัยเด็กตอนต้น (Upper Infants and Lower Juniors)

ช่วงนี้จะเป็นช่วงที่สำคัญที่สุดของวัยเด็ก เป็นช่วงเวลาที่สนุกสนานและท้าทายในการค้นพบทักษะ ในการใช้วัยวะต่าง ๆ ในหลาย ๆ ทางและเริ่มคุ้นเคยที่จะใช้มันตามที่ใจต้องการ ในช่วงอนุบาลตอนปลาย เด็กส่วนมากจะไม่เพียงสนใจที่จะสำรวจสิ่งต่าง ๆ ด้วยเครื่องมือที่เขาอยาก رؤ้อยากเห็น แต่เขาจะแสวงหาวิธีใหม่ ๆ ในการเล่นที่เขาเคยเล่นมา เช่น แต่ก่อนเขาอาจจะโยนลูกบอลเล่นอย่างไม่มีจุดหมาย แต่พอถึงช่วงนี้เขาอาจจะทำเครื่องหมายไว้ที่กำแพงแล้ว

¹ E. Mauldon and H.B.Redfern, *Game Teaching*, p. 39

² Ibid, p. 26-37

พยายามขว้างหรือตีลูกบอลให้โดนเครื่องหมายนั้นให้มากที่สุด การฝึกฝนจะมีความสำคัญที่สุดในช่วงนี้ เพราะเด็ก ๆ จะเรียนรู้ด้วยความสนใจในทักษะที่เขาต้องการฝึก โดยมากเป็นการเคลื่อนไหวร่างกาย ในช่วงนี้เด็กส่วนมากสามารถจะสร้างการเล่นขึ้นมาเล่นเองได้ จะเป็นการเล่นที่ไม่มีการแข่งขันมากนัก จะมีกฎและมักเล่นกลางแจ้ง ทั้งนี้ก็ เพื่อทดสอบความสามารถของตัวเองตามธรรมชาติ การเล่นในตอนนี้อาจจะแข่งขันกับตัวเองเป็นจุดสำคัญอย่างมีวัตถุประสงค์และอาจมีการให้คะแนนอย่างง่าย ๆ การพัฒนาบุคลิกภาพก็มีส่วนเกี่ยวกับการเล่นด้วย เด็กจะเริ่มสนใจเด็กคนอื่นโดยเฉพาะเด็กที่โตกว่าเด็กอนุบาลตอนปลาย มีความปรารถนาอย่างยิ่งที่จะเล่นกับเด็กที่มีประสบการณ์การเล่นมาก ดูอย่างผิวเผินก็เหมือนกับว่าเด็กเริ่มยอมรับการเล่นที่มีกฎเกณฑ์มาก ๆ แต่แท้จริงแล้วเขาจะรู้สึกแต่เพียงว่าเป็นสิ่งที่เขาต้องทำในการเล่นเท่านั้น และเขาจะไม่ค่อยสนุกกับการเชื่อมความรู้สึกระหว่างการทำตามกฎและความคิดที่จะเอาชนะผู้อื่นตามเงื่อนไขที่แน่นอน เด็กในวัยนี้ยังไม่สามารถแสดงความรู้ของตนโดยใช้ถ้อยคำได้ การแสดงความสนใจของเขาจะสะท้อนมาจากสาเหตุและผลที่เขาเล่นกัน

3. วัยเด็กตอนกลาง (Middle Junior)

การพัฒนาของเด็กในวัยนี้เริ่มจะสมบูรณ์ และเริ่มมีความคิดที่จะเอาชนะคนอื่นโดยทำในสิ่งที่คนอื่นทำและหาทางชนะด้วยกฎที่แน่นอน เขาจะเล่นด้วยความเคารพกฎเกณฑ์มากขึ้นกว่าวัยที่ผ่านมา แต่แม้ว่าจะมีการวางกฎไว้อย่างแน่นอน ก็มักจะมีการเปลี่ยนกฎเสมอตามความเหมาะสมของการเล่น เพราะว่าเด็กในวัยนี้ยังมีความคิดเกี่ยวกับการเล่นของเขาในลักษณะเฉพาะตัวอยู่ซึ่งแต่ละคนก็จะต่างกันไป อันที่จริงช่วงนี้เป็นช่วงที่เด็กสนใจกับการสร้างกฎและรักษากฎมากเพียงแต่ยังเข้าใจไม่สมบูรณ์นักเพราะการเล่นที่เด็ก ๆ คิดขึ้นจะยังเลียนแบบคนอื่นอยู่ และกฎที่เขาตั้งขึ้นก็ยังไม่แน่นอนตายตัว อาจเปลี่ยนแปลงได้เสมอ และเด็ก ๆ มักจะละเมิดกฎขณะที่เล่นเสมอโดยที่เขาไม่รู้ตัวโดยเฉพาะเวลาที่เขาแข่งขันกันเพื่อเอาชนะ

4. วัยเด็กตอนปลาย (Upper Junior)

เมื่อเด็ก ๆ พัฒนาขึ้นถึงวัยนี้เขาจะเริ่มแสดงให้เห็นความสามารถในการทำสิ่งที่ถูกต้องรวมถึงวิธีการเล่นที่ถูกต้องด้วย เขาต้องการรู้วิธีเล่นที่แน่นอนทุกจังหวะทุกขั้นตอน และเขาชอบเลียนแบบคนที่เล่นเก่ง ทั้งจะสนใจกีฬาเป็นพิเศษโดยเฉพาะกีฬาที่เล่นเป็นคณะ การแพ้และชนะเป็นเรื่องสำคัญมากขึ้น แต่ในการแพ้ชนะนี้เขาจะสนใจการแพ้ชนะของคณะมากกว่าของตัวเอง เขาจะฝึกฝนทักษะต่าง ๆ ตามที่จะเป็นประโยชน์ต่อการเล่นกีฬาแบบที่เขาสนใจและชอบทดลองสิ่งต่าง ๆ ตามแนวทางที่กำหนด รวมทั้งชอบแก้ปัญหา ซึ่งเกี่ยวข้องกับกฎเกณฑ์ที่พัฒนาแล้วและวิธีที่เริ่มรู้จักดึงดูดความสนใจจากคนอื่น

การเล่นของเด็กวัยต่างกันจึงอาจจะมีวิธีการต่างกันหรือมีวัตถุประสงค์ หรือความเข้มงวดในเรื่องกฎเกณฑ์ต่างกันด้วย

ประวัติความเป็นมาและวิวัฒนาการของการเล่น

การเล่นของเด็กจากหลักฐานที่ปรากฏมีมาตั้งแต่สมัยอียิปต์โบราณ แต่หลักฐานนั้นเป็น ทำทางและวิธีการเล่นที่สืบทอดกันมา ไม่มีการบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร การเล่นที่มีการบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษรเริ่มในสมัยกรีก ในหนังสือมหากาพย์อีเลียด (Illiad) ของ โฮเมอร์ (Homer) และงานทางจิตรกรรมที่ค้นพบการเล่นที่โฮเมอร์ได้กล่าวถึงไว้มี การแข่งม้า การชกมวย การเล่นมวยปล้ำ การวิ่งแข่ง การขว้างจักร การพุ่งแหลน การยิงธนูและอื่น ๆ ซึ่ง จะมีการจัดเทศกาลการแข่งขันกันโดยกำหนดเวลาไว้อย่างแน่นอนและสม่ำเสมอ และมีกีฬา โอลิมปิกเกิดขึ้นในสมัยนี้ด้วย เมื่อเกิดการแข่งขันทีกีฬาโอลิมปิกขึ้นในระยะแรก ผู้เข้าแข่งขัน จะฝึกฝนการเล่นต่าง ๆ ด้วยตนเองจนถึงศตวรรษที่ 7 ก่อนคริสตกาล จึงมีการฝึกฝนอย่างจริงจัง ตามกฎเกณฑ์ที่ได้วางไว้อย่างแน่นอน การเล่นเหล่านี้ยังมีการบรรจุไว้ในหลักสูตรการศึกษา ของเด็กชาวกรีกด้วยในกรุงสปาร์ตา (Spartar) หลักสูตรภาคบังคับจะต้องมีการเล่นอยู่ด้วยและ เด็ก ๆ จะได้รับการฝึกฝนใกล้ชิดเป็นพิเศษ ทั้งนี้เพราะชาวกรีกโบราณถือว่าความสมบูรณ์ของ ร่างกายเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งในการที่จะมีชีวิตอยู่รอด การเล่นของกรีกที่พบในช่วงนี้จึงมีลักษณะ เน้นหนักในทางออกกำลังกายเป็นส่วนใหญ่

อย่างไรก็ตามการเล่นที่เด็กปัจจุบันนิยมเล่นกันไม่จำเป็นต้องเป็นการเล่นที่เด็กในสมัย โบราณนิยมเล่น หรือว่าจะต้องเป็นเกมส์ที่เก่าแก่ที่สุด การเล่นที่จะเป็นที่นิยมนั้นต้องขึ้นกับวิธี การเล่นและช่วงเวลา โดยจะต้องมีการพัฒนาตลอดเวลาเช่นการเล่นฟุตบอล “ปรากฏหลักฐาน ในยุโรปสมัยกลาง มีการแข่งขันทีกีฬาที่คล้ายกับฟุตบอลในปัจจุบัน โดยใช้กระเพาะหมูเป่าลม หรือยัดไส้แล้วแบ่งข้างแข่งกัน โดยไม่มีกติกาใด ๆ ทั้งสิ้น มีจุดมุ่งหมายเพียงการนำลูกกระเพาะ หมูนี้ไปถึงเขตแดนฝ่ายตรงข้ามให้ได้ การเล่นจึงเป็นไปอย่างรุนแรงมาก จนมีการห้ามเล่นในปี ค.ศ. 1314 แต่ก็ยังมีการแข่งขันอีก แต่ลดความรุนแรงลงไปมาก จนถึงศตวรรษที่ 19 กีฬา ชนิดนี้ได้รับความนิยมมากที่สุดในอังกฤษ แต่ยังไม่มีการกำหนดวิธีการเล่น และกติกา ใครเล่น ก็ตั้งกติกาตนเอง กีฬาเตะลูกหนังในแต่ละท้องถิ่นจึงไม่เหมือนกัน ตามเมืองต่าง ๆ จะมี สโมสรกีฬานี้ของตัวเอง จนปี 1863 สโมสรฟุตบอลได้รวมตัวกันก่อตั้งสมาคมฟุตบอล แห่งอังกฤษขึ้น และร่างกติกาการแข่งขันฟุตบอลร่วมกันเรียกว่า “กฎเคมบริดจ์” จากนั้นกีฬานี้ ก็แพร่หลายไปทั่วโลก”²

ในยุคกลางยังมีการเล่นที่น่าสนใจอีกอย่างหนึ่ง คือ การไล่จับ ซึ่งจะต้องมีผู้เล่น 2 กลุ่ม ซึ่งการเล่นนี้ยังเป็นที่ยอมรับของเด็กจนทุกวันนี้ การเล่นนี้ยังถูกประยุกต์เป็นการเล่น ซิงธง ซึ่งผู้เล่น จะต้องบุกเข้าไปในเขตแดนของอีกฝ่ายหนึ่ง และตั้งใจวิ่งไปรวบจับธงหรือสิ่งของที่ตัวเองถืออยู่

¹ University of Chicago, The New Encyclopedia Britannica, Vol. 4 p. 243-246

² กีฬา, “ก่อนจะมาเป็น....ฟุตบอลโลก” สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ 28 (13 มิถุนายน, 2525) : 38

การเล่นของเด็ก ๆ มักจะเปลี่ยนแปลงไปตามสถานที่และสภาพสังคม ประเทศส่วนมาก มักมีการเล่น Bearbaiting และ Cockfighting ซึ่งเป็นการเล่นของผู้ใหญ่ เด็กก็จะทำตามอย่าง บ้างโดยขว้างไก่ หรือผูกของที่หางแมว บางทีอาจจะผูกด้วยที่ขานกหรือแมลงแล้วพยายามให้ มันบิน ปล่อยให้ต่อสู้กันและเลือกตัวที่แข็งแรงที่สุด สภาพแวดล้อมไม่ค่อยมีผลต่อการเล่นของเด็กมากนัก แม้ว่าจะทำให้เด็กเล่นบนถนนไม่ได้ สภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนไป ในลักษณะที่ต้องปรับตัว เพื่อที่จะหาทางเล่นสนุกในรูปแบบอื่น เด็ก ๆ จึงมักจะเล่นว่อนน้ำ กีฬากลางแจ้งซึ่ง มีสถานที่เล่นที่แน่นอน และปลอดภัย ประเทศทางแถบสแกนดิเนเวียสร้างป่าและสถานที่ที่ตื่นเต้น นำไปผจญภัยให้เด็ก ๆ เล่น ส่วนในประเทศแถบยุโรปและอเมริกาจะสร้างสถานที่ซึ่งเด็ก ๆ ที่เป็นสมาชิกจะไปก่อไฟ สร้างกระท่อม และทำกิจกรรมอื่น ๆ ที่นั่นเด็ก ๆ จะต้องเป็นผู้นำ

เมื่อ 4 ศตวรรษมาแล้ว เด็กในยุคหนึ่งจะสนุกอยู่กับการเล่นใหม่ ๆ ห่วง (hoop) ซึ่งเป็น ที่นิยมมาตั้งแต่สมัยโรมันและกรีกโบราณก็มีเล่นในช่วงนี้ วัวเป็นการเล่นที่เฟื่องฟูจักในยุโรป เพราะได้แบบอย่างมาจากจีนและเผยแพร่ออกไป จนกระทั่งศตวรรษที่ 17 จึงแพร่หลาย การ กระโดดเชือกก็เป็นที่ยอดนิยมในช่วงนี้ ต่อมาเมื่อกคนนิยมเล่นกลางแจ้งมากขึ้น จากการเล่นลูกกลม ที่ทำจากกระเพาะสัตว์มาทำให้พองและแข็ง เล่นกันมาแต่โบราณ เมื่ออินเดียผลิตลูกบอลยาง อินเดีย ตลาดบอลในปี 1920 ก็เจริญรวดเร็วเกิดลูกบอลยาง และเกิดการละเล่นที่ใช้ลูกบอลขึ้น มากมาย การเล่นสมัยโบราณที่มีหลักฐานปรากฏบนแจกันอายุ 400 ก่อนคริสต์ศักราชและบน กำแพงที่วาดภาพพระบาสีจากปอมเปอีที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เมืองเนเปิล และโพลุส (Polluse) ได้อธิบายถึงภาพนี้ว่าแสดงถึงการเล่นที่เป็นการเล่นต่อสู้ระหว่าง 2 ฝ่าย แต่ละฝ่ายจะทราบว่ใคร เป็นผู้เล่นก่อนโดยการใช้เหรียญแผ่นกลม หรือหอยหรือใช้คำพูดบางคำเพื่อตัดสิน ผู้ที่ริเริ่ม การทำเช่นนี้ คือ เฟลโต การเล่นแบบนี้เริ่มในอิตาลี และต่อมาก็เป็นที่นิยมในยุโรป เมื่อได้ว่า ใครเล่นก่อนแล้ว ผู้เล่นก่อนจะตีผู้เล่นที่หลังทางด้านหลัง จนกว่าฝ่ายที่ถูกตีจะตอบได้ว่าใครตีเขา การเล่นแบบนี้ในอังกฤษเรียกว่า Hot Cockles และในฝรั่งเศสเรียกว่า La Main Chaude การเล่น ของเด็กบางประเภทมีการร้องเพลงประกอบ เช่น Looby-Loo และ Oats and Beans and Barley grew

การเล่นบางประเภทผู้ใหญ่ให้การสนับสนุนตั้งแต่ยังเป็นทารก แม่และพยาบาล จะสื่อสารกับเด็กด้วยเข่า และการเคลื่อนไหวใบหน้า นิ้วมือ หรือนิ้วเท้า เช่น Bo-peep, Handy Pandy และหมูน้อยไปตลาด เมื่อเด็กเข้าโรงเรียนจะมีการเล่นในโรงเรียนให้เล่นด้วยกัน เช่น เบสบอล การต่อยมวย ฟุตบอล เทนนิส และกีฬาอีกหลายประเภท โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ เด็ก ๆ มีร่างกายที่แข็งแรง มีศีลธรรม มีน้ำใจนักกีฬาและทำให้เด็กเป็นผู้นำ การเล่นเหล่านี้ เป็นไปตามค่านิยมของผู้ใหญ่ เป็นที่น่าสังเกตว่าการเล่นแบบนี้จะเพิ่มขึ้นเรื่อย และบรรจุลงใน หลักสูตรการศึกษา และค่อย ๆ มีอิทธิพลต่อชีวิตของเด็ก ส่วนการเล่นที่เป็นการเล่นดั้งเดิม

ตามท้องถิ่นต่าง ๆ จะมีให้เล่นในการฝึกลูกเสือ และเนตรนารี บางครั้งมีการสอนการร้องเพลงท้องถิ่น (Folksong) ด้วย

มีผู้รวบรวมการเล่นของเด็ก ๆ ไว้ เช่น William Clarke เขียน The Boys' Own Book ในปี 1828 ในศตวรรษที่ 19 โดยรวบรวมเฉพาะการเล่นของเด็กชาย และพิมพ์ซ้ำถึง 20 ครั้ง ในอังกฤษและสหรัฐอเมริกา ระหว่างช่วง 20 ปีต่อมา และยังพิมพ์ซ้ำอยู่เรื่อย สำหรับเด็กหญิง มีผู้รวบรวมการเล่นไว้เรียกว่า The Girls' Own Book 1832 เขียนโดยนักเขียนสหรัฐอเมริกา ไม่มีหลักฐานยืนยันได้ว่างานเขียนเหล่านี้มีอิทธิพลมากหรือน้อยต่อการเล่นของเด็ก เพราะงานเหล่านี้ถูกพิมพ์ซ้ำและอ่านครั้งแล้วครั้งเล่า รวมถึงการถ่ายทอดด้วยปากเปล่า ทั้งยังเผยแพร่ไปได้ไกลด้วย

การแลกเปลี่ยนการเล่นระหว่างเด็ก ซึ่งมักจะหมายถึงการเล่นที่เป็นไปตามธรรมชาติ และการเล่นดั้งเดิม ซึ่งถ่ายทอดด้วยปาก การเล่นแบบนี้เด็ก ๆ อายุ 5-11 ปี จะชอบมาก และสนุกที่สุด นักจิตวิทยาสนใจการเล่นแบบนี้ และเห็นว่าการเล่นแบบนี้มีคุณค่ามากในการทำ ความเข้าใจกับธรรมชาติของเด็ก ๆ

การเล่นประเภทนี้มักเล่นในตอนกลางวันที่โรงเรียน และเล่นตอนเย็นที่แถวบ้าน การเล่นประเภทนี้ไม่ต้องมีการเตรียมตัว อาจมีอุปกรณ์ประกอบการเล่นเล็กน้อยหรือไม่มีเลย ไม่ต้องเตรียมสถานที่เล่นเป็นพิเศษ ไม่จำกัดจำนวนผู้เล่น มีความยืดหยุ่นในการเล่นและไม่จำกัดเวลาที่เล่น การเล่นที่รู้จักกันดี คือ การเล่นต่อหาง การเล่นซ่อนหา การเล่นลูกหิน

สำหรับการเล่นของไทย พระยาอนุนามราชชน ได้กล่าวไว้ในหนังสือพื้นความหลังว่า มีมาตั้งแต่สมัยดึกดำบรรพ์ก่อนประวัติศาสตร์ เมื่อมนุษย์เพิ่งรู้จักเอาดินมาปั้นเป็นภาชนะในครั้งแรกแล้วจึงเจริญคลี่คลายมาเป็นลำดับ เด็กที่เห็นผู้ใหญ่ทำก็เลียนแบบมาปั้นเล่นบ้าง เช่น การเล่นแตกโพละ คือ เอาดินมาปั้นเป็นรูปกระต่ายเล็ก ๆ แต่ให้ส่วนที่เป็นก้นมีลักษณะบางที่สุดเท่าที่จะบางได้เพื่อให้แตกเป็นรูปโหว่เพื่อخذไข่นกดินที่โหว่ไป¹ การเล่นของเด็กไทยในสมัยก่อนมีอะไรบ้างนั้น พอจะศึกษาได้จากวรรณคดีของไทยเพราะวรรณคดีมักจะสะท้อนสภาพชีวิตของคนในยุคนั้นออกมา โดยที่ไม่ได้ตั้งใจ หากจะพิจารณาให้เท่าแก่ที่สุดตามที่มีหลักฐานปรากฏเป็นภาษาไทยครั้งแรก คือ จากศิลาจารึก ซึ่งได้กล่าวถึงการเล่นของคนในสมัยนั้นตอนหนึ่งว่า

“ใครจักมักเล่น เล่น ใครจักมักหัว หัว ใครจักมักเลื้อน เลื้อน...”² โดยที่ไม่ได้ให้รายละเอียดเกี่ยวกับวิธีการเล่นไว้ ในตำรับท้าวศรีจุฬาลักษณ์ซึ่งเป็นหนังสือในสมัยเดียวกัน ได้กล่าวถึงการเล่นของคนสมัยนี้ว่า

“...เดือนยี่ถึงการพระราชพิธีบุษยาภิเษก เถลิงพระโคกินเลี้ยงเป็นนักขัตฤกษ์ หมูนางไม้ก็ได้ดูชุดชักว่าวหง่าว ฟังสำเนียงว่าวร้องเสนาะลั่นฟ้าไปทั้งทิวาราตรี.....”³

¹ พระยาอนุนามราชชน, พื้นความหลัง (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ศึกษิตสยาม, 2510), หน้า 130

² หอสมุดแห่งชาติ, เทียบเมืองพระร่วง (กรุงเทพฯ : ศิลปาบรรณาการ, 2504), หน้า 336

³ วิทยาลัยวิชาการศึกษาปทุมวัน, วรรณคดีสมัยสุโขทัย (เอกสารประกอบการเรียนวิชาภาษาไทย แผนกภาษาและวรรณคดีไทย วิทยาลัยวิชาการศึกษาปทุมวัน)

ในสมัยอยุธยาได้กล่าวถึงการเล่นบางอย่างไว้ในบทละครครั้งกรุงเก่า เรื่องนางมโนห์รา เรื่องนี้สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพทรงสันนิษฐานว่าแต่งก่อนสมัยสมเด็จพระเจ้าบรมโกศ ในบทที่ว่า

“เมื่อนั้น โฉมพลพระพีศรีจุลา ว่าเจ้าโฉมตรุมโนห์รา มาเราจะเล่นอะไรดี เล่นให้สบายคลายทุกข์ เล่นให้สนุกในวันนี้ จะเล่นให้ซ้นกันสักที เล่นกันให้สนุกจริงจัง มาเราจะวิ่งลิงชิงเสา ข้างโน้นนะเจ้าเป็นแดนพี ข้างนี้เป็นแดนเจ้านี้ เล่นลิงชิงเสาเหมือนกัน ถ้าใครวิ่งเร็วไปข้างหน้า ถ้าใครวิ่งช้าอยู่หลังนั้น เอาบัวเป็นเสาชิงกัน ขยิกไล่พ่ายพันกันไปมา

เมื่อนั้น โฉมพลพระพีศรีจุลา บอกเจ้าโฉมตรุมโนห์รา มาเราจะเล่นปลาลงอวนบัง ผุดสุดท้ายน้องเป็นปลา ลอยล่องท่องมาเจ้าน่านวล จะชิงมือกันไว้เป็นสายอวน ดักทำหน่านวล เจ้าล่องมา ออกหน้าที่ใครจับตัวได้ คุมตัวเอาไว้ว่าได้ปลา

เมื่อนั้น เยาวรรณขวัญมโนห์รา เป็นปลาตะเพียนทองล่องน้ำมา คือ ดังพระยาราชทรงทอง ล่องเข้าในอวนชวนโห่ร้อง มีก้องในสระพระคงคา”¹

การละเล่นที่ปรากฏ ในบทละคร เรื่องนี้ คือ **ลิงชิงหลัก** และการเล่น**ปลาลงอวน**

ส่วนวรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์ก็ปรากฏการเล่นหลายอย่าง เช่น ตะกร้อ จ้องเต ขี่ม้า ส่งเมือง เป็นต้น ดังที่กล่าวไว้ในอิเหนา

“....บ้างตั้งวงเตะตะกร้อเล่น	เพลายืนแดดร่มลมสด
ปะเตะได้คู่กันสนัด	บ้างถนัดเข้าเตะเป็นน้ำดู
ที่หนุ่มหนุ่มคะนองเล่นจ้องเต	สรวลเสเฮฮาขึ้นขี้คู่
บ้างร่าอย่างขวามลายู	เป็นเหล่าเหล่าเล่นอยู่บนคีรี ²

ในขุนช้างขุนแผนกล่าวถึงการเล่นบางอย่างไว้ เช่น **ไม้หึ่ง**

“เมื่อกลางวันยังเห็นเล่นไม้หึ่ง	กับอ้ายอึ่งอิดูกลูกอี่ปี
แล้วว่าเจ้าเล่ก็ช่างมั่งมีนิ	ว่าแล้วซื่ออย่าให้ลงไปดิน ³

การเล่นของเด็กสมัยก่อนนอกจากจะปรากฏในวรรณคดีแล้ว ยังปรากฏในหนังสือบางเล่มอีกด้วย พระยาอนุมานราชชนกกล่าวถึงการเล่นของเด็กในสมัยท่านไว้ในหนังสือ **พื้นความหลังว่า**

การเล่นของเด็กสมัยนั้น ยังไม่มีของเล่นแพงๆ เช่น ปืน รถยนต์ ลูกหนัง เช่นในปัจจุบัน มีการเล่นตุ๊กตาบ้าง เช่น ตุ๊กตาล้มลุก ตุ๊กตาเจ้าพราหมณ์นั่งทำแขน ตุ๊กตาเหล่านี้ผู้ใหญ่อาจทำให้ หรือเด็กทำเองก็มี นอกจากนั้นยังมีม้าก้านกล้วย ตะกร้อสานด้วยทางมะพร้าวสำหรับโยนเตะเล่น หรือตุ๊กตาวัวควาย ปั้นด้วยดินเหนียว....”⁴

¹ หอสมุดแห่งชาติ, บทละครครั้งกรุงเก่า (กรุงเทพฯ : คลังวิทยา, 2508), หน้า 41-42

² หอสมุดแห่งชาติ, อิเหนา (กรุงเทพฯ : ศิลปาบรรณาการ, 2510), หน้า 416

³ หอสมุดแห่งชาติ, ขุนช้างขุนแผน (กรุงเทพฯ : ศิลปาบรรณาการ, 2510) หน้า 520

⁴ พระยาอนุมานราชชนก, พื้นความหลัง, หน้า 127

ของเล่นที่เด็กสมัยนั้นนิยมเล่นกัน คือกลองหม้อตาล ในสมัยนั้นขายน้ำตาลทั้งหม้อ เมื่อใช้หมดแล้ว เด็ก ๆ ก็นำมาทำเป็นกลอง มีวิธีทำ คือ ใช้ผ้าขี้ริ้วหุ้มที่ปากหม้อ เอาเชือกผูกรัดคอหม้อให้แน่นแล้วเอาดินเหนียวเหลว ๆ ละเลงทาให้ทั่ว หาไม้เล็ก ๆ มาตีที่ข้างข้าง ๆ หม้อ โดยรอบ เพื่อขั่นแรงให้ผ้าตึงก็เป็นอันเสร็จ ตีได้มีเสียงดัง ถ้ากลองหม้อตาลของใครตีดังกว่ากัน เป็นเก่ง ถ้าตีกระหน่ำจนผ้าหุ้มขาดก็ทำใหม่¹

พระยาอนุমানราชชน ยังได้กล่าวถึงการเล่นของเด็กหญิงสมัยนั้นไว้ด้วย ท่านเล่าว่า เด็กหญิงส่วนใหญ่ชอบเล่นหม้อข้าวหม้อแกง หรือเล่นขายของ หุงข้าวต้มแกงไปตามเรื่อง เอาเปลือกส้มโอ เปลือกมังคุด หรือใบกันปิด ผสมด้วยปูนแดงเล็กน้อย คั้นเอาน้ำขึ้น ๆ รongภาชนะอะไรไว้ ไม่ช้าจะแข็งตัวเอามาทำเป็นวันขาย²

เมื่อสังเกตดูจะพบว่าในสมัยก่อนเด็ก ๆ มีอิสระในการเล่น สามารถคิดการเล่นต่าง ๆ ด้วยตนเอง และดัดแปลงการเล่นได้ตามใจชอบ แต่ในปัจจุบันการเล่นของเด็ก ๆ มักจะเป็นไปตามที่พ่อ แม่ และครู กำหนดไว้ ซึ่งจะมีอุปกรณ์การเล่นที่หาซื้อได้ง่าย และเมื่อเด็กเข้าเรียนในโรงเรียนก็มีของเล่นที่โรงเรียนเตรียมไว้ให้ทั้งการเล่นกลางแจ้ง และการเล่นในร่ม

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษารวบรวมการเล่นของเด็กในประเทศไทย เริ่มตั้งแต่เมื่อปี 2463 โดยสมเด็จพระยาตำราจารราชานุภาพ ทรงโปรดให้รวบรวมบทเด็กเล่นเป็นครั้งแรก ซึ่งได้รวมเอาบทเห่เด็ก และบทกล่อมเด็ก เอาไว้ด้วย³ หลังจากนั้นแล้วก็ไม่ปรากฏหลักฐานว่าใครจะสนใจรวบรวมไว้อีก จนปี 2509 กุหลาบ มัลลิกะมาส ได้ศึกษารวบรวมคติชนวิทยาท้องถิ่นต่าง ๆ ทั่วประเทศ มาเรียบเรียงเป็นวิทยานิพนธ์ มีเนื้อหาเกี่ยวกับการเล่นของเด็ก บทกล่อมเด็ก บทปลอบเด็ก เพลงประกอบการเล่นของเด็ก⁴ ในขณะเดียวกัน ภิญโญ จิตต์ธรรม ได้รวบรวมเพลงพื้นเมือง และเพลงกล่อมเด็ก แล้วอธิบายเพลงแต่ละเพลงอย่างละเอียด ตลอดจนการออกเสียงคำ ในภาคใต้ โดยมีการเทียบเสียงวรรณยุกต์ประกอบ ซึ่งสะดวกต่อการศึกษาเพลงกล่อมเด็กภาคใต้⁵

ปีต่อมา เสฐียรโกเศศ ได้เขียนหนังสือพื้นความหลัง เล่าถึงการเล่นบางอย่างสมัยที่ท่านเป็นเด็ก พร้อมทั้งชี้แจงวิธีการเล่นบางอย่างไว้อย่างละเอียด⁶

¹ เรื่องเดียวกัน หน้า 128-129

² พระยาอนุমানราชชน, พื้นความหลัง, หน้า 131

³ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, บทกล่อมเด็ก บทเห่เด็ก และบทเด็กเล่น (ไม่ปรากฏที่พิมพ์, 2463)

⁴ กุหลาบ มัลลิกะมาส, กติชาวบ้าน

⁵ ภิญโญ จิตต์ธรรม, เพลงพื้นเมืองภาคใต้ "เพลงร้องเรือ หรือ เพลงกล่อมเด็ก". (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ ส. การพิมพ์, 2509)

⁶ พระยาอนุমানราชชน, พื้นความหลัง.

ในปีเดียวกันนี้ กุลทรัพย์ เกษแม่นกิจ เขียนเรื่อง การละเล่นของเด็กลงในวารสารวิทยุศึกษา โดยกล่าวถึงวิธีการละเล่น พร้อมทั้งวิเคราะห์ผลดีของการละเล่นแบบเก่าไว้ด้วย¹

ในปี 2512 สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ ศึกษาและรวบรวมคติชนวิทยาของภาคใต้ไว้ โดยมีเนื้อหาเกี่ยวกับนิทานชาวบ้าน ความเชื่อ ภาษาถิ่น เพลงกล่อมเด็ก ภาษิตชาวบ้าน และปริศนาสำหรับเด็ก² ในปีต่อมา แผนกภาษาไทย วิทยาลัยวิชาการศึกษาสงขลา ก็ได้สำรวจและรวบรวมการเล่นของเด็กเฉพาะในจังหวัดสงขลาไว้ ในหนังสือ “คติชาวบ้าน อำเภอสทิงพระ อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา”³

หลังจากนั้นมาจึงถึงปี 2518 สุมาลย์ เรืองเดช ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “เพลงพื้นบ้าน” จากตำบลพนมทวน อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี โดยรวบรวมเพลงพื้นเมืองในตำบลนั้นไว้แล้วนำมาวิเคราะห์ ว่าเพลงเหล่านั้นสะท้อนภาพชีวิต และสังคมของคนในท้องถิ่นอย่างไร ผู้วิจัยเสนอแนะว่า ควรมีการศึกษาเฉพาะเจาะจงแต่เพลงเด็ก เพลงประกอบการเล่น เพื่อที่จะได้รายละเอียดเพิ่มขึ้น⁴ ในปีเดียวกันนี้ พันตรีหญิงผะอับ โปะชะกฤษณะ ได้เล่าเรื่องการละเล่นของไทยไว้ใน “สาวชาวกรุงเล่าเรื่องการละเล่นของไทย” ตีพิมพ์ลงในชุมทางภาษาไทย ซึ่งได้อธิบายการเล่นหลายอย่าง⁵

ในช่วงนี้ มีผู้สนใจการเล่นของไทยมากขึ้น และรวบรวมกันอย่างกว้างขวางในปี 2519 กิ่งแก้ว อรรถากร รวบรวมและเรียบเรียงการเล่นนิทานพื้นเมือง สุภาสิต คำพึงเพย ฯลฯ ไว้ในหนังสือ คติชนวิทยา เพื่อสำรวจงานเกี่ยวกับการละเล่นของไทยที่ได้ทำไว้แล้ว⁶ ส่วนจารุบุตร เรืองสุวรรณ ได้รวบรวมทัศนะบางอย่างของภาคอีสาน วิวัฒนาการของการละเล่นพื้นเมือง ประวัติความเป็นมาของบทกวีอีสาน ผญา แบบฉบับของบทกวีอีสานยุคต้น วรรณกรรมคำสอน คำสุขวัญ คำกลอนสุภาสิต ตำนานต่าง ๆ ซึ่งเป็นแนวทางให้ผู้สนใจศึกษาได้กว้างขวางขึ้น⁷

นอกจากจะสนใจการเล่นในท้องถิ่นต่าง ๆ ยังมีการศึกษาการเล่นของเด็กปัจจุบันด้วย นันทกา พลอยแก้ว ศึกษาการเล่นของเด็กตึกแถวสามย่านเปรียบเทียบกับเด็กชุมชนชายถ่าน หมู่บ้านวัฒนาโนแคว้น ด้วยวิธีการสังเกตและสอบถามโดยแบ่งการเล่นของเด็กออกเป็น Game,

¹ กุลทรัพย์ เกษแม่นกิจ, “การละเล่นของเด็กไทย” วารสารวิทยุศึกษา, 14 (16-20 สิงหาคม, 2510) หน่วยงานพิเศษ จินตพันธ์การพิมพ์, 2522)

² สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, คติชาวบ้านภาคใต้ (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ก้าวหน้า, 2512)

³ วิทยาลัยวิชาการศึกษาสงขลา คติชาวบ้าน อำเภอสทิงพระ อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา แผนกภาษาไทย วิทยาลัยการศึกษาสงขลา, 2513

⁴ สุมาลย์ เรืองเดช, เพลงพื้นเมืองจากตำบลพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรบัณฑิต คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2518

⁵ พันตรีหญิงผะอับ โปะชะกฤษณะ, ชุมทางภาษาไทย

⁶ กิ่งแก้ว อรรถากร, คติชนวิทยา (เอกสารการนิเทศการศึกษา ฉบับที่ 184 หน่วยงานพิเศษ กรมการฝึกหัดครู, 2519)

⁷ ปรัชญา - ประญา - ผญา

จารุบุตร เรืองสุวรรณ, ของดีอีสาน (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, 2519)

Play และ Sport และศึกษาถึงอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมที่มีต่อการเล่น ผลการศึกษาปรากฏว่า ลักษณะการเล่นของเด็ก 2 ชุมชนต่างกัน ทั้งนี้เนื่องจากสิ่งแวดล้อมต่างกัน คือ เศรษฐกิจ สภาพพื้นที่ในการเล่น ความเจริญทางด้านวัตถุ ส่วนอิทธิพลของการเล่นต่อการหล่อหลอม ลักษณะนิสัยของเด็กนั้นปรากฏว่า เด็กตึกแถวสามย่านส่วนใหญ่จะชอบแสดงออก เฉลียวฉลาด พุดเก่ง และว่องไวมากกว่าเด็กชุมชนชายถ่าน ซึ่งส่วนใหญ่ขี้เกรงใจคน และหัวอ่อน¹

ต่อมาปี 2520 พันตรีหญิงพะอบ ไปชะกฤษณะ และคณะ ได้วิจัยเรื่อง “เพลงกล่อมเด็กและเพลงประกอบการเล่นของเด็กภาคกลาง 16 จังหวัด” เพื่อรวบรวมและศึกษาวิเคราะห์ บทกล่อมเด็ก เพลงประกอบการเล่นของเด็กในด้านภาษา วรรณคดี รวมถึงความสัมพันธ์กับ สังคม และอนุรักษ์วัฒนธรรม ซึ่งเป็นสมบัติของชาติ ตลอดจนเผยแพร่ให้เห็นคุณค่าของเพลง กล่อมเด็ก และเพลงประกอบการเล่น²

ส่วนสุรสิงห์ส้ารวม ฉิมพะเนาว์ ได้ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับการเล่นของเด็กลานนาไทย ในอดีต โดยรวบรวมการเล่นของเด็กลานนาไทยในอดีตว่ามีอะไรบ้าง พร้อมทั้งวิเคราะห์อย่างละเอียด โดยอธิบายวิธีการเล่นไว้อย่างชัดเจน³ ผลงานที่ปรากฏตามมาอีกในช่วงนี้คือ ผลงานของเยาวเรศ สิริเกียรติ ซึ่งได้ศึกษาวิเคราะห์ฉันทลักษณ์และคุณค่าของเพลงกล่อมเด็กใน ท้องถิ่นทั่วทุกภาคของประเทศไทย ผลปรากฏว่าฉันทลักษณ์ของเพลงกล่อมเด็กไทยมีหลาย รูปแบบ และเพลงกล่อมเด็กไทยมีประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อม คือ ทำให้เพลิดเพลิน และสะท้อนค่านิยม ความเชื่อ สภาพชีวิต ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมของแต่ละ ท้องถิ่น⁴

อีก 2 ปีต่อมา จารุวรรณ ธรรมวัตร ได้ศึกษาวิเคราะห์เพลงเด็กอีสานเพื่อหาความสัมพันธ์ระหว่างเนื้อหาของเพลงกล่อมเด็ก กับสังคมอีสาน เกี่ยวกับความเชื่อ อุดมการณ์และ สุนทรียที่ปรากฏในบทเพลง ผลปรากฏว่าเพลงเด็กเหล่านี้สะท้อนให้เห็นลักษณะของสังคมอีสาน ชัดเจน ไม่ว่าจะเป็นความเชื่อเรื่องอำนาจบุญกุศล การแต่งงานที่เป็นการเพิ่มแรงงานให้กับ ครอบครัวฝ่ายหญิง คนอีสานยกย่องอาชีพข้าราชการ และเพลงเหล่านี้ยังแสดงถึงความรัก ความ ห่วงเห่น และความหวังที่ชาวอีสานมีต่อลูกด้วยใจบริสุทธิ์⁵ ในปีเด็กสากลของโลก พะอบ ไปชะกฤษณะ ฐะปะนีย์ นาครทรรพ และศิวัชร สุคนธพงศ์เผ่า ได้รวบรวมการ

¹ นันทกา พลอยแก้ว, “การละเล่นของเด็กตึกแถวสามย่าน เปรียบเทียบกับเด็กในชุมชนชายถ่าน หมู่บ้านวัฒนา นิเวศน์” อักษรศาสตร์. 10 (กรกฎาคม - สิงหาคม, 2519) : 33-35

² พันตรีหญิงพะอบ ไปชะกฤษณะ และคณะ, รายงานวิจัย “เพลงกล่อมเด็กและเพลงประกอบการเล่นของเด็ก ภาคกลาง 16 จังหวัด” มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2520

³ สุรสิงห์ ส้ารวม ฉิมพะเนาว์, การละเล่นของเด็กลานนาไทยในอดีต

⁴ เยาวเรศ สิริเกียรติ, เพลงกล่อมเด็กของไทย วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย ศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2520

⁵ จารุวรรณ ธรรมวัตร, วิเคราะห์เพลงเด็กอีสาน (กาฬสินธุ์ : จินตพันธ์การพิมพ์, 2522)

เล่นของเด็กภาคกลาง โดยศึกษาประวัติความเป็นมา วิวัฒนาการในการเล่นของเด็กภาคกลาง รวมทั้งยังวิเคราะห์คุณค่าการเล่นของเด็กไทยในด้านต่าง ๆ ผลการศึกษา ปรากฏว่า การเล่นของเด็กไทย มีคุณค่าในด้านภาษา สังคม มาก¹

ปีต่อมา จารุณี กองพลพรหม ได้ศึกษาโลกทรรศน์ วรรณกรรมพื้นบ้าน หมู่บ้านขามธาตุ โดยรวบรวมเพลงกล่อมเด็ก นิทานจารีตประเพณี คำผญา จากหมู่บ้านขามธาตุ และศึกษาโลกทรรศน์จากวรรณกรรมที่รวบรวมมา ผลปรากฏว่า วรรณกรรมพื้นบ้านที่นี้สะท้อนให้เห็นว่า ชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านผูกพันกับธรรมชาติและสิ่งที่เหนืออำนาจธรรมชาติมาก เชื่อเรื่อง ผลบุญผลกรรม และมีศรัทธาในพุทธศาสนา สิ่งที่เป็นที่พึงพอใจที่สำคัญของชาวบ้าน คือ พระเจดีย์ พระธาตุขามแก่น ซึ่งชาวบ้านเชื่อว่า เป็นเจดีย์ที่มีอำนาจศักดิ์สิทธิ์² และสมจิตร์ กัลยาศิริ ได้ศึกษาวิเคราะห์เพลงพื้นเมืองและการเล่นพื้นเมืองจากจังหวัดสุรินทร์ โดยได้รวบรวมศึกษาเพลงกล่อมเด็กไว้ด้วย จากการศึกษาพบว่า เพลงพื้นเมืองและเพลงกล่อมเด็กมีคุณค่าในด้านอารมณ์ ดนตรี ภาษา และสังคมวิทยามาก³

งานวิจัยในต่างประเทศ

ในต่างประเทศมีงานวิจัยเกี่ยวกับการเล่นของเด็กเท่าที่พอจะรวบรวมได้ มีดังนี้คือ

ปี 1955 Frances W. Keene รวบรวมการเล่นของเด็กชาติต่าง ๆ ที่เป็นสมาชิกขององค์การสหประชาชาติไว้ใน “Fun around the World” ซึ่งยังได้กล่าวถึงวัฒนธรรมของชาติต่าง ๆ ไว้ด้วย⁴

ปีต่อมา Bermies Wells Corlson เขียนหนังสือ “Act it on” โดยรวบรวมการเล่นของเด็กอเมริกัน พร้อมทั้งอธิบายวิธีการเล่นไว้อย่างละเอียด⁵

เพลงกล่อมเด็กก็มีผู้สนใจศึกษาเช่นกันในปี 1967 โดโรธี บี.คอมมินส์ (Dorothy B. Commins) ศึกษาเพลงกล่อมเด็กโดยรวบรวมเพลงกล่อมเด็กจากหลายประเทศทั่วโลกและอธิบายความเป็นมาของเพลงแต่ละเพลง รวมทั้งให้รายละเอียดเกี่ยวกับเรื่องสำคัญ ๆ ที่เกี่ยวข้องกัน⁶

¹ พันตรีหญิงผะอับ ไปชะกฤษณะ, ชูปะณีย์ นาคทรพรพ และศิวัชร สุคนธพงษ์, การละเล่นของเด็กภาคกลาง

² จารุณี กองพลพรหม, โลกทรรศน์ : วรรณกรรมพื้นบ้านหมู่บ้านขามธาตุ ขอนแก่น (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523)

³ สมจิตร์ กัลยาศิริ, การวิเคราะห์เพลงพื้นเมือง และการละเล่นพื้นเมืองของจังหวัดสุรินทร์, วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชามัธยมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523

⁴ Frances W. Kene Fun around the World (New York : Sealumae Press, Inc, 1955)

⁵ Bermies Wells Corlson, Act it out.

⁶ Dorothy B. Commins, Lullabies of the World (New York : Random House, 1967).

บทที่ 3

การเล่นของเด็กภาคเหนือ

สภาพภูมิศาสตร์และภูมิหลังเกี่ยวกับจังหวัดอันเป็นที่มาของข้อมูล

ภูมิประเทศส่วนใหญ่ของภาคเหนือมีลักษณะเป็นภูเขาและหุบเขาสลับกันเป็นแนวนานกันจากเหนือมาใต้ เป็นเทือกเขาที่มีอายุและโครงสร้างทางธรณีวิทยาเก่าแก่ ผ่านการเปลี่ยนแปลงมาหลายยุคหลายสมัย มีเทือกเขาแดนลาว ขุนตาล ฝืน้ำ และหลวงพระบาง ทางตะวันตกเฉียงเหนือของภาคประกอบด้วยภูเขาและเทือกเขาสูงสลับซับซ้อน ขรุขระ ยากแก่การคมนาคม มีภูเขาที่สูงเด่นอยู่ท่ามกลางบริเวณที่ราบโดยรอบ เช่น ทิวเขาสุเทพ อินทนนท์ โดยเฉพาะอินทนนท์เป็นยอดเขาที่สูงที่สุดในประเทศ

เนื่องจากมีภูเขาสูงมากและอุดมสมบูรณ์จึงเป็นแหล่งกำเนิดของแม่น้ำลำธารหลายสายที่สำคัญของประเทศ โดยเฉพาะเทือกเขาฝืน้ำที่ฝืน้ำออกเป็น 3 ทาง คือ ทางใต้ลงสู่แม่น้ำปิง วัง ยม น่าน ซึ่งเป็นสาขาสำคัญของแม่น้ำเจ้าพระยาในบริเวณที่ราบภาคกลาง ทางเหนือลงสู่แม่น้ำอิง กก และลงสู่ลุ่มแม่น้ำโขง ทางตะวันตกลงสู่แม่น้ำปาย และแม่น้ำสาละวิน ส่วนใหญ่แม่น้ำลำธารทางภาคเหนือเป็นแม่น้ำสายสั้น ๆ

บริเวณหุบเขาระหว่างเทือกเขาสูงที่มีแม่น้ำไหลผ่านเป็นที่ราบดินตะกอนแคบ ๆ เพราะน้ำพาเอาโคลนตมจากบริเวณไหล่เขามาทับถมกัน ทำให้ดินบริเวณนั้นอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเพาะปลูกมาก ที่ราบเหล่านี้จึงมีประชากรอาศัยอยู่หนาแน่น และเป็นที่ตั้งของเมืองสำคัญ ๆ หลายเมือง เช่น ที่ราบลุ่มแม่น้ำปิง มีเมืองลำพูนและเชียงใหม่ เป็นต้น

ภาคเหนือประกอบด้วยพื้นที่ 9 จังหวัด คือ จังหวัดแม่ฮ่องสอน เชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง เชียงราย พะเยา แพร่ น่าน และอุตรดิตถ์ ต่อเนื่องลงมายังพื้นที่ของจังหวัดตากในเขตที่สูงทางตะวันตกของที่ราบภาคกลาง

สภาพสังคมของภาคเหนือมีประชากรหนาแน่นเฉพาะในบริเวณที่ราบ และกระจายกันไปตามภูเขา หุบเขาต่าง ๆ สิ่งที่เป็นอุปสรรคในการติดต่อระหว่างประชากรก็คือความสูงของเทือกเขาต่าง ๆ ดังกล่าว ส่วนใดเป็นบริเวณที่มีการคมนาคมสะดวกก็จะได้รับความเจริญที่แพร่เข้ามาอย่างรวดเร็ว ส่วนใดที่การคมนาคมยังไม่ถึงก็จะมีลักษณะที่อนุรักษ์วัฒนธรรมเก่าแก่ไว้ได้นาน ประชากรทางภาคเหนือมักจะทำงานในภาคของตน ไม่นิยมการเคลื่อนย้ายถิ่นฐานเหมือนประชากรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

เนื่องจากภาคเหนือมีอาณาบริเวณกว้างมาก ด้วยเหตุผลเช่นเดียวกับการเก็บข้อมูลในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ กล่าวคือมีความจำกัดทั้งในด้านเวลาและกำลังคนประการหนึ่ง และ

มีความคล้ายคลึงกันระหว่างการละเล่นในจังหวัดต่าง ๆ ทั้งชื่อ อุปกรณ์การเล่น วิธีเล่น และ กติกา อีกประการหนึ่ง คณะผู้วิจัยจึงรวบรวมการละเล่นของจังหวัดต่าง ๆ เท่าที่จะสามารถทำได้ และเลือก 2 จังหวัด คือ จังหวัดเชียงใหม่ และเชียงราย เป็นแหล่งสำหรับเก็บข้อมูล ทั้งนี้ โดยได้รับความร่วมมืออย่างดียิ่งจากกรมการฝึกหัดครู กระทรวงศึกษาธิการ วิทยาลัยครูเชียงใหม่ และวิทยาลัยครูเชียงราย คณะผู้วิจัยจึงขอจารึกอุปการคุณของกรมการฝึกหัดครู และวิทยาลัยครู ทั้งสองไว้ ณ ที่นี้

ภูมิหลังเกี่ยวกับวัฒนธรรมลานนาไทย

ชาวไทยในภาคเหนือมีลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมเฉพาะต่างหากของตน แตกต่างจากชาวไทยในภาคอื่น ๆ ของประเทศ ประวัติศาสตร์ทางการเมืองของชาวไทยเหนือมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับเมืองต่าง ๆ ของชนชาติไทยในดินแดนตอนกลางของลุ่มแม่น้ำโขง หนังสือเขียนของไทยเหนือก็มีลักษณะคล้ายกันกับตัวหนังสือของชนชาติลาวในประเทศลาว ด้วยเหตุนี้ จึงทำให้ชาวไทยทางภาคเหนือมีความใกล้ชิดกับชาวไทยที่อยู่ในบริเวณลุ่มแม่น้ำโขงยิ่งกว่าชาวไทยที่อยู่ในที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา¹

ในภาคเหนือ วัดเป็นสถาบันที่ก่อให้เกิดความร่วมมือเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของหมู่บ้าน พิธีกรรมต่าง ๆ ของวัด เป็นสิ่งที่แสดงออกถึงความเป็นระเบียบของสังคมหมู่บ้าน² วัดสามารถอาศัยชาวบ้านในกิจการที่สำคัญได้ เช่น การสร้างโบสถ์วิหาร นับว่าพระพุทธศาสนาเป็นพลังสำคัญที่เชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับประชาชน

ประเพณีที่ควรกล่าวถึงของคนไทยทางภาคเหนือได้แก่ ประเพณี “ดำหัว” อันเป็นการรดน้ำผู้ใหญ่หรือผู้ที่เคารพนับถือในวันสงกรานต์ต้นปีใหม่ เพื่อขอพรเป็นสิริมงคลในโอกาสนั้น ประเพณีอุปสมบท หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า “บวชลูกแก้ว” ชาวเหนือนิยมการบวชธรรมมากกว่า บวชพระ ฉะนั้นจึงมักจะจัดงานบวชลูกแก้วกันอย่างสนุกสนานครึกครื้น ประเพณี “การแต่งงาน” ของทางเหนือ เปิดโอกาสให้หนุ่มสาวได้พบปะทำความคุ้นเคยกัน แม้ในยามค้าคิน เมื่อได้สนทนาปราศรัยจนถูกอภัยตายและตกลงใจจะแต่งงานกันแล้ว ก็จะมีการทำพิธีสูขอและไหวผี โดยจัดเครื่องเซ่นไหว้หรือบรรพบุรุษของทั้งสองฝ่าย ถ้าไม่ทำตามประเพณีก็ถือว่า “ผิดผี” ต้องมีการขอขมา นอกจากนั้นยังมีประเพณี “การตาย” ซึ่งมีการทำบุญในงานศพ เรียกว่า “งานปอย” หรือ “เฮือนเย็น” มีญาติมิตรมาช่วยงานศพจนเสร็จเรื่องทำบุญ แล้วก็เคลื่อนศพ ซึ่งบรรทุกไปบนเกวียนที่ตกแต่งด้วยดอกไม้สวยงามไปยังป่าช้านอกเมือง และเผาบนเชิงตะกอน ซึ่งช่วยกันทำขึ้น ณ ที่นั้น

¹ สุเทพ สุนทรเกสัช และคณะ สังคมและวัฒนธรรมลานนาไทย คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2513 หน้า 10

² เรื่องเดียวกัน หน้า 33.

ในด้านการเล่นของเด็กทางภาคเหนือ มีการเล่นหลายอย่างที่น่าสนใจ มีทั้งที่คล้ายกับของภาคอื่น ๆ และที่แตกต่างกันออกไปตามสภาพแวดล้อม ดังได้ประมวลมาไว้ในบทที่ 5 แล้ว

จังหวัดเชียงใหม่

เชียงใหม่เป็นจังหวัดที่สำคัญยิ่งทางภาคเหนือของประเทศไทย ตั้งอยู่ริมฝั่งขวาของแม่น้ำปิง อาณาเขต ทิศเหนือจดเขตไทยใหญ่ที่อำเภอฝาง ทิศใต้จดจังหวัดตาก ทิศตะวันออกจดจังหวัดเชียงราย ลำพูน ลำปาง ทิศตะวันตกจดจังหวัดแม่ฮ่องสอน

พื้นที่บริเวณจังหวัดเชียงใหม่อยู่สูงกว่าระดับน้ำทะเลมาก มีพื้นที่ดอนอยู่หลายแห่งแถบชายเขา แม่น้ำปิงซึ่งเกิดในบริเวณภูเขาผีปันน้ำ เขตจังหวัดเชียงราย ไหลลดเคี้ยวลงมาผ่านนครเชียงใหม่ลงไปบรรจบกับแม่น้ำวัง ยม และน่าน ในเขตจังหวัดนครสวรรค์ แล้วไหลลงสู่แม่น้ำเจ้าพระยาในภาคกลาง จังหวัดเชียงใหม่มีเทือกเขาตั้งล้อมรอบเป็นรูปวงกลม มีช่องว่างอยู่บางแห่งที่ใช้สำหรับการเกษตร เทือกเขาเหล่านี้เป็นแนวียาว มีลักษณะคูกำแพงธรรมชาติขนาดมหึมา ล้อมบริเวณจังหวัดไว้จนทำให้มองเห็นตัวจังหวัดเป็นแอ่งลงไปคล้ายกันกะทะ เทือกเขาที่สำคัญคือเขาหลวง อยู่ในอำเภอเชียงดาว เทือกเขาด้านตะวันตกมียอดสูงชื่อปุย และดอยสุเทพ ทางด้านใต้มีดอยอินทนนท์ หรือดอยอ่างกา เป็นยอดสูงสุดในราชอาณาจักรไทย

ในอดีตจังหวัดเชียงใหม่มีประวัติอันรุ่งเรืองมาช้านาน ตั้งแต่สมัยลานนาไทย เผ่าไทยที่ลงมาสร้างนครพิงค์ขึ้นเป็นราชธานีแห่งราชอาณาจักรลานนาไทย เป็นพวกที่อพยพมาจากนครเชียงแสน ลงมาสร้างนครชัยปราการ (เมืองฝาง) ขึ้นเป็นนครหลวง ต่อมาเมื่อเสียนครชัยปราการแก่ข้าศึก ก็อพยพลงไปสู่ดินแดนตอนกลางของราชอาณาจักรไทยปัจจุบัน อีกพวกหนึ่งอพยพต่อไปทางใต้เข้าสู่ดินแดนสุวรรณภูมิทางตะวันตก ภายหลังพวกแรกรวมกำลังกันชิงเมืองสุโขทัยจากขอมได้ จึงตั้งอาณาจักรขึ้นใหม่ เรียกว่า อาณาจักรสุโขทัย เมื่ออาณาจักรสุโขทัยเสื่อมอำนาจลง พวกหลังในแดนสุวรรณภูมิก็ตั้งอาณาจักรไทยอยุธยาขึ้นแทน

ด้วยเหตุที่สภาพภูมิศาสตร์ของเมืองเหนือเป็นภูเขาสลับซับซ้อน ขาดความสะดวกในการคมนาคม หัวเมืองต่าง ๆ ในสมัยโบราณต่างตั้งตนเป็นอิสระ ยากที่จะรวบรวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้ พ่อขุนเม็งราย วีรบุรุษแห่งอาณาจักรลานนา ทรงมีพระราชประสงค์จะรวบรวมหัวเมืองทางตอนเหนือให้เป็นปึกแผ่น หลังจากที่ได้ขึ้นครองราชสมบัติต่อจากพระราชบิดาแล้ว ใน พ.ศ. 1805 พระองค์ได้ย้ายเมืองจากหริภุญไชยมาสร้างเมืองเชียงรายเมื่อ พ.ศ. 1806 แต่พระองค์ทรงเห็นว่าสภาพภูมิศาสตร์ไม่เอื้ออำนวยในการขยายอาณาเขต จึงทรงย้ายเมืองอีกหลายครั้ง จนในที่สุดก็ได้ชัยภูมิที่ตั้งเมืองใหม่ ณ ลุ่มแม่น้ำปิง ซึ่งเป็นที่ตั้งของจังหวัดเชียงใหม่ในปัจจุบัน

เชียงใหม่เป็นศูนย์กลางของอาณาจักรล้านนาไทยมาตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงปัจจุบัน มีกษัตริย์สืบเชื้อสายปกครองมาเป็นเวลานานกว่า 200 ปี ในสมัยที่บุเรงนองเรืองอำนาจ พม่าเคยเข้ายึดครองเชียงใหม่อยู่ชั่วระยะเวลาหนึ่ง จนถึงสมัยกรุงธนบุรีไทยสามารถขับไล่พม่าออกไปได้ด้วยความร่วมมือของพระยาเจ้าบ้านและพระยาากวิละ พระเจ้ากรุงธนบุรีจึงทรงสถาปนาพระยาเจ้าบ้านเป็นเจ้าเมืองเชียงใหม่ และพระยาากวิละเป็นเจ้าเมืองลำปาง ต่อมาในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ เชียงใหม่ก็รวมอยู่ในอำนาจการปกครองของพระมหากษัตริย์ไทยแห่งราชวงศ์จักรี เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่องค์สุดท้ายคือ เจ้าแก้วนวลรัตน์ ระบบเจ้าผู้ครองนครถูกยกเลิกไปเมื่อปี พ.ศ. 2482

ปัจจุบันเชียงใหม่ยังคงเป็นศูนย์กลางแห่งความเจริญของภาคเหนือ มีการคมนาคมติดต่อกับจังหวัดต่าง ๆ และกรุงเทพมหานครได้โดยสะดวก ทั้งทางรถไฟ ทางเรือ ทางรถยนต์ และทางเครื่องบิน เชียงใหม่เป็นจังหวัดที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศให้ไปชมมิได้ว่างวัน ทั้งนี้เพราะว่าศิลปวัฒนธรรมของเชียงใหม่เจริญควบคู่มาับศิลปวัฒนธรรมสุโขทัย และอยุธยา โดยมีพระพุทธศาสนาเป็นรากฐานสำคัญร่วมกัน มีวัดวาอารามและปูชนียวัตถุอันมีคุณค่าอยู่เป็นจำนวนมากในจังหวัดเชียงใหม่ แสดงถึงศรัทธาอันมั่นคงของประชาชนที่มีต่อพระพุทธศาสนา

ในด้านการศึกษา ก็กล่าวได้ว่าเจริญก้าวหน้าทุกระดับนับตั้งแต่โรงเรียนประถมศึกษา มัธยมศึกษา อาชีวศึกษา ไปจนถึงอุดมศึกษา มีมหาวิทยาลัยเชียงใหม่เป็นสถาบันที่ผลิตบัณฑิตในสาขาวิชาต่าง ๆ ออกไปเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาบ้านเมือง

ในด้านเศรษฐกิจ เชียงใหม่ก็พัฒนาไปมาก มีการส่งเสริมอาชีพของพลเมืองทั้งในด้านเกษตรกรรม อุตสาหกรรม และพาณิชยกรรม อย่างกว้างขวาง เมื่อผนวกเข้ากับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวแล้วก็ยิ่งทำให้เศรษฐกิจของจังหวัดเชียงใหม่หน้าหน้าจังหวัดอื่น ๆ อยู่มากนอกจากด้านเศรษฐกิจแล้ว เชียงใหม่ยังเจริญในด้านอื่น ๆ อีก ซึ่งจะไม่นำมากล่าวในที่นี้

จุดเด่นของจังหวัดเชียงใหม่คือ ดอยสุเทพ อันเป็นที่ประดิษฐานพระบรมธาตุ อยู่ ณ วัดพระธาตุดอยสุเทพ ประชาชนนิยมขึ้นไปนมัสการพระบรมธาตุ ณ ดอยสุเทพมิได้ขาด ประชาชนชาวเชียงใหม่ส่วนใหญ่เป็นพุทธศาสนิกชน และมีจิตศรัทธาในการบำรุงพระพุทธศาสนา ดังจะเห็นได้ว่ามีวัดวาอารามเป็นจำนวนมาก และชาวเชียงใหม่ยังคงรักษาวัฒนธรรมและประเพณีของท้องถิ่นไว้ได้เป็นอย่างดี

จังหวัดเชียงราย

เชียงรายเป็นจังหวัดชายแดนอยู่ทางเหนือสุดของประเทศไทย มีแม่น้ำกกไหลลงมาจากสิบสองปันนาผ่านจังหวัดนี้ พื้นที่ของจังหวัดเชียงรายติดต่อกับแคว้นซานสเทศ รัฐเชียงตุง

ของพม่า มีแม่น้ำสายเป็นแม่น้ำคั้นพรมแดน อาณาเขตของจังหวัดเชียงราย ทางเหนือจดขานสเตท ทางทิศตะวันออกและตะวันตกเฉียงเหนือติดต่อกับอินโดจีน มีแม่น้ำโขงกับภูเขาสูงต่าง ๆ กัน เป็นพรมแดน ทางทิศตะวันตกติดต่อกับจังหวัดเชียงใหม่ ทิศตะวันออกติดต่อกับจังหวัดน่าน ทิศใต้ติดต่อกับจังหวัดลำปาง

แม่น้ำสำคัญที่ไหลผ่านเชียงรายคือแม่น้ำโขง ซึ่งมีต้นน้ำอยู่ในธิเบต ไหลผ่านกิ่งอำเภอ เชียงแสนและอำเภอเชียงของ ส่วนแม่น้ำกกต้นน้ำเกิดจากเขตขานสเตท ประเทศพม่า ไหลผ่านอำเภอแม่จันไปลงแม่น้ำโขงที่กิ่งอำเภอเชียงแสน และยังมีแม่น้ำอิง อันเกิดจากตำบลแม่ใจ อำเภอพาน ไหลลงสู่กว๊านพะเยา แล้วไหลไปรวมลงแม่น้ำโขงเช่นเดียวกัน

เชียงรายเป็นเมืองที่อุดมสมบูรณ์ด้วยข้าว ไม้ ยาสูบ และพืชอื่น ๆ อีกหลายอย่าง ด้วยเหตุที่เชียงรายมีที่ดินรกร้างว่างเปล่าอยู่มาก จึงมีพลเมืองอพยพมาจากจังหวัดต่าง ๆ ในภาคเหนือ เป็นจำนวนมาก นอกจากนั้นยังมีผู้ที่อพยพมาจากแคว้นขานสเตท และยูนานของจีนอีกด้วย

นอกจากพลเมืองที่อพยพมาจากที่ต่าง ๆ แล้ว ยังมีชาวเขาเผ่าต่าง ๆ อาศัยอยู่ในเชียงราย เป็นจำนวนไม่น้อย เช่น ข่ามู แม้ว เย้า ยาง มูเซอ อีเก้อ วลาว ชาวเขาเหล่านี้มีอาชีพในการเพาะปลูกผักแทบทุกชนิด เช่น กะหล่ำปลี ข้าวโพด มันฝรั่ง วลาว มีชาวบ้านขึ้นไปขอซื้อผักถึงบนเขา นอกจากปลูกผักแล้ว พวกชาวเขายังเลี้ยงสัตว์ มี หมู ไก่ แพะ อีกด้วย

ทางคมนาคมที่จะไปยังจังหวัดเชียงรายมีทั้งทางรถยนต์และทางอากาศ ถ้าไปรถไฟจากกรุงเทพฯ ต้องไปลงที่เชียงใหม่แล้วขึ้นรถยนต์ต่อไปจนถึงเชียงราย

เชียงรายแบ่งการปกครองออกเป็น 10 อำเภอ กับ 1 กิ่ง อำเภอพะเยาที่เคยอยู่ในจังหวัดเชียงราย บัดนี้ได้แยกออกไปเป็นจังหวัดอีกจังหวัดหนึ่งแล้ว

ในอดีต จังหวัดเชียงรายมีประวัติว่า พระเจ้าเมงราย ผู้ครองนครหิรัญเงินยาง (เชียงใหม่) ได้ตามช้างไปถึงดอยจอมทองริมแม่น้ำกก เมื่อทรงเห็นว่าภูมิประเทศแถบนั้นเป็นชัยภูมิที่ดี จึงทรงสร้างเมืองขึ้น ณ ที่นั้น โดยให้ก่อสร้างโอบเอาดอยจอมทองไว้ในท่ามกลางเมือง ครั้นก่อสร้างเสร็จแล้วก็ทรงขนานนามว่า “เมืองเชียงราย” ตามพระนามของพระองค์ซึ่งเป็นผู้สร้าง แล้วพระองค์ก็ทรงยกพลจากเมืองหิรัญนครเงินยาง (เชียงใหม่) ไปประทับ ณ เมืองเชียงราย นั้น หลังจากนั้นอีก 3 ปี พระองค์เสด็จไปประทับ ณ เมืองฝาง ต่อมาเมื่อได้ทรงทราบข่าวจากพ่อค้าชาวเมืองหิรัญชัย ซึ่งมีอาณาเขตติดต่อกับเมืองฝางว่า เมืองหิรัญชัยเป็นเมืองอุดมสมบูรณ์ เจริญในด้านการพาณิชย์ มีลูกค้าจากเมืองต่าง ๆ ไปชุมนุมกันอยู่ ณ เมืองนั้น พระองค์ก็สนพระทัย ใครจะได้เมืองหิรัญชัยไว้ในอำนาจอีก พระองค์ได้คิดคือ ขุนอ้ายฟ้า ซึ่งทำอุบายโดยหนีจากเมืองฝางไปขอพึ่งพระยาธิบยา ต่อจากนั้นก็ให้ขุนนางในราชสำนักของพระยาธิบยาแตกสามัคคีกัน ทำนองเดียวกับที่วิศวกรพราหมณ์เข้าไปยุ่มย่ามตรียลจฉวีแตกสามัคคี ในที่สุดขุนอ้ายฟ้าก็ทำการสำเร็จและลอบส่งข่าวให้พระเจ้าเมงรายทราบ พระเจ้าเมงรายก็ยกทัพมารบและด้วย

ความช่วยเหลือของขุนอ้ายฟ้า พระองค์ก็ได้เสด็จเข้ายึดครองเมืองหริภุญชัยเป็นผลสำเร็จ ส่วนพระยาธิบาชซึ่งหลงเชื่อขุนอ้ายฟ้าก็ต้องหนีจากเมือง และเสียเมืองให้แก่พระเจ้าเมงรายไป เมื่อจุลศักราช 643

ชาวเมืองเชียงรายส่วนมากเป็นชาวพุทธ มีวัดสำคัญ ๆ อยู่ในเชียงรายหลายวัด เช่น วัดพระแก้ว อันเป็นวัดที่เคยประดิษฐานพระมหามณีรัตนปฏิมากรแก้วมรกต วัดพระสิงห์ อันเคยเป็นวัดที่ประดิษฐานพระพุทธรูปสี่องค์ และวัดจอมกิติ อันเป็นวัดโบราณ ตั้งอยู่บนยอดดอย มีพระเจดีย์ประดิษฐานอยู่เพื่อให้ชาวเมืองได้ขึ้นไปสักการะบูชา

ในด้านวัฒนธรรม เชียงรายมีหลายสิ่งหลายอย่างคล้ายคลึงกับเชียงใหม่ ส่วนชาวเขาซึ่งเป็นชนกลุ่มน้อยนั้นก็มีความวัฒนธรรมของพวกตนอยู่บ้าง ซึ่งต่อมาก็ได้มีการผสมผสานกับวัฒนธรรมของชาวไทยในจังหวัดเชียงราย ทำให้เปลี่ยนแปลงไปบ้างตามความคลี่คลายของกาลเวลา

การเล่นของเด็กภาคเหนือที่รวบรวมได้จากจังหวัดเชียงใหม่และเชียงราย ด้วยความร่วมมือของวิทยาลัยครูในจังหวัดทั้งสองนี้ได้จัดประเภทเช่นเดียวกับการเล่นของเด็กในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

การอ่านและการเขียน

การอ่านและการเขียนเป็นทักษะที่สำคัญในการเรียนรู้

และการสื่อสาร การอ่านช่วยให้เราสามารถเข้าถึงความรู้
และข้อมูลต่าง ๆ ได้ง่ายขึ้น ในขณะที่การเขียนช่วยให้
เราสามารถสื่อสารความคิดและความรู้สึกของเรา
给别人ได้ การอ่านและการเขียนจึงเป็นทักษะ
ที่จำเป็นสำหรับทุกคนที่ต้องการประสบความสำเร็จ
ในชีวิต

การอ่านและการเขียน

การอ่านและการเขียนเป็นทักษะที่สำคัญในการเรียนรู้

และการสื่อสาร การอ่านช่วยให้เราสามารถเข้าถึงความรู้

และข้อมูลต่าง ๆ ได้ง่ายขึ้น ในขณะที่การเขียนช่วยให้

เราสามารถสื่อสารความคิดและความรู้สึกของเรา给别人ได้

การอ่านและการเขียนจึงเป็นทักษะที่จำเป็นสำหรับทุกคน

ที่ต้องการประสบความสำเร็จในชีวิต

การเล่นของเด็กภาคเหนือ

การเล่นของเด็กภาคเหนือเป็นการเล่นที่สนุกสนานและ

สร้างสรรค์ เด็กภาคเหนือมักจะเล่นด้วยของเล่นที่ทำ

ขึ้นจากวัสดุธรรมชาติ เช่น ไม้ไผ่ ไม้รวก ไม้ขี้เฒ่า

และดินเหนียว การเล่นของเด็กภาคเหนือมักจะเล่น

กันเป็นกลุ่ม และมักจะเล่นในสถานที่กลางแจ้ง

เช่น ในสวน ในทุ่งนา หรือในป่า

การเล่นของเด็กภาคเหนือเป็นการเล่นที่ช่วยพัฒนา

ทักษะการเคลื่อนไหว และทักษะการสื่อสารของเด็ก

ภาคเหนือ นอกจากนี้ การเล่นยังช่วยพัฒนา

ทักษะการแก้ปัญหา และทักษะการตัดสินใจ

ของเด็กภาคเหนืออีกด้วย

การเล่นของเด็กภาคเหนือเป็นการเล่นที่ช่วยพัฒนา

ทักษะการเคลื่อนไหว และทักษะการสื่อสารของเด็ก

ภาคเหนือ นอกจากนี้ การเล่นยังช่วยพัฒนา

ทักษะการแก้ปัญหา และทักษะการตัดสินใจ

ของเด็กภาคเหนืออีกด้วย

การเล่นของเด็กภาคเหนือ

1. การเล่นที่เนื่องมาจากการสังเกตสิ่งแวดล้อม

เด็ก ๆ ในภาคเหนือนั้นมักจะสังเกตสิ่งต่าง ๆ รอบตัว และนำมาดัดแปลงเป็นการเล่นของตน บางครั้งจะเป็นการเล่นแบบพฤติกรรมของสัตว์ต่าง ๆ เช่น วัวกระทิงชนกัน เด็กก็นำมาคิดเป็นการเล่นวัวกระทิง หรือนำความรู้เกี่ยวกับการต่อสู้ของวัวมาทำให้เกิดความสนุกโดยจับตัววัวมาให้ต่อสู้กัน เรียกว่า การเล่นชนวัว เป็นต้น บางครั้งอาจจะเป็นการเล่นสังเกตความเป็นไปของธรรมชาติต่าง ๆ และนำมาเป็นอุปกรณ์การเล่น เช่น เก็บดอกจิวมาร้อยเป็นพวง เรียกว่า การเล่นเก็บดอกจิว

กระต่ายขาเดียว

ผู้เล่น

ตั้งแต่ 4 คนขึ้นไป ไม่จำกัดเพศ

อุปกรณ์การเล่น

เส้นที่ขีดแบ่งเขตบนพื้นดิน คำหลายพยางค์

สถานที่เล่น

สนามหญ้าหรือลานกว้าง ๆ

วิธีเล่น

แบ่งผู้เล่นเป็น 2 หมู่ เท่า ๆ กัน และตกลงว่าใครจะเป็นกระต่ายก่อน กลุ่มที่เป็นกระต่ายจะคิดคำขึ้นหนึ่งคำ ให้มีพยางค์เท่ากับจำนวนคนในหมู่ และจะต้องกำหนดพยางค์ให้แต่ละคน ขีดเส้นเป็นแดนและมีเขตจำกัดเส้นออกด้วย เมื่อคิดคำได้แล้ว หมู่ที่เป็นฝ่ายเล่นทั้งหมดก็จะเป็นผู้เลือกว่าจะเอาพยางค์ใดฝ่ายกระต่ายคนที่มีพยางค์ตรงกับที่โดนเลือกก็จะวิ่ง กระโดดมาขาเดียวให้เร็วที่สุดและไล่จับ แต่คนในฝ่ายเล่น ถ้าคนใดโดนจับหรือถูกตัวกระต่ายก็จะออกจากการเล่น แต่ตัวกระต่ายต้องมีข้อแม้ว่า ถ้าเปลี่ยนขาหรือขาแตะพื้นก็ต้องเปลี่ยนเป็นกระต่ายตัวใหม่ที่ฝ่ายเล่นจะเลือก เมื่อฝ่ายเล่นถูกไล่ตีจนหมดแล้ว ก็ถือว่าแพ้ ฝ่ายกระต่ายก็จะเป็นผู้เล่นต่อไปและผู้แพ้ก็ต้องเป็นกระต่าย ทำแบบนี้เรื่อย ๆ ไปจนกว่าทุกคนจะเหนื่อยแล้วก็ให้หยุดเล่น

ตัวอย่าง

ฝ่ายกระต่ายมีสมาชิก 4 คน ก็คิดคำว่า “ทุเรียนหมอนทอง” ขึ้นมา ก็จะกำหนดให้คนแรกเป็น ทุ คนที่ 2 เป็น เรียน คนที่ 3 เป็น หมอน และคนที่ 4 เป็น ทอง เมื่อฝ่ายเล่นเลือกเอาคำว่า ทอง คนที่เป็นทองก็ต้องกระโดดมาขาเดียวไล่จับคนในฝ่ายเล่น ถ้าคนที่เป็นทองเอาขาแตะพื้น ก็จะไปเปลี่ยนคนใหม่มาอีก โดยฝ่ายเล่นจะเป็นผู้เลือก ทำอย่างนี้จนกว่าจะหมด สำหรับสมาชิกที่เหลือของฝ่ายกระต่ายจะต้องยืนรอกอยู่นอกเส้นคอยจับตาว่าฝ่ายเล่นคนไหนวิ่งออกนอกเส้นบ้าง ถ้ามีใครวิ่งออกมาจับออกและไม่มีสิทธิ์เล่นต่อไป

ความคลี่คลาย

แต่ก่อนการเล่นกระต่ายขาเดียว ไม่มีการจำกัดเส้นออกทำให้ผู้เล่นสามารถที่

หลบหลีกได้อย่างสะดวกสบายกว่า และนอกจากนี้ยังมีการแบ่งกลุ่มเป็นฝ่ายชายฝ่ายหญิงให้เท่ากันอีกด้วย แต่ปัจจุบันใช้หญิงล้วนเล่นก็ได้หรือชายปนอยู่ด้วยก็ได้หรือเป็นชายล้วนก็ได้ ทั้งนี้เราต้องดูที่ความสมัครใจของผู้เล่นว่าเป็นหญิงหรือชาย ถ้าจะกำหนดว่าให้ชายเท่านั้นคน หญิงเท่านั้นก็จะไม่มีโอกาสได้เล่นสักทีเพราะหาตัวผู้เล่นได้ไม่ครบ

ข้อสังเกต

การเล่นชนิดนี้เป็นการพัฒนาความคิดของเด็กที่จะต้องรู้จักคิดคำอ่านที่มีพยางค์เท่ากับจำนวนคน ฝึกการทรงตัวและไหวพริบ และความอดทน ฝึกใช้เขวว่งและไหวพริบทั้งฝ่ายผู้เล่นและฝ่ายกระต่าย ซึ่งจะต้องมีวิธีเล่นไล่จับให้มากที่สุด โดยที่ไม่ให้ขาแตะพื้นก่อน หรือฝ่ายผู้เล่นจะต้องหาวิธีหลบหลีกไม่ให้ถูกจับโดยไม่วิ่งออกนอกเส้น นอกจากนี้ยังเป็นความสนุกสนานและเป็นการออกกำลังกายอีกด้วย

เก็บดอกจิว

ผู้เล่น

ผู้เล่นไม่จำกัดจำนวน

อุปกรณ์การเล่น

ดอกจิว และเถาวัลย์เส้นเล็ก ๆ

วิธีเล่น

ผู้เล่นนั่งเฝ้าที่โคนต้น รอให้ดอกจิวหล่นลงมา เพราะต้นจิวสูงมาก เมื่อดอกจิวถูกนก กระรอก กระแต หรือลมพัดให้หล่นลงมา เด็กที่เห็นก่อนต้องร้อง “อ๊ีบ” เมื่อหล่นถึงพื้นก็เป็นของเด็กคนนั้น ถ้าตัดสินใจไม่ได้ว่าใครพูดก่อน ก็จับไม้สั้นไม้ยาว เก็บได้แล้วนำเถาวัลย์เส้นเล็ก ๆ มาร้อยเป็นพวง เมื่อเสร็จแล้วก็จะนับดูว่าใครได้มาก

ข้อสังเกต

การเล่นประเภทนี้เป็นการนำวัฒนธรรมชาติมาเป็นอุปกรณ์การเล่น การตัดสินใจว่าผู้ใดควรเป็นเจ้าของดอกจิว เป็นการฝึกให้เด็กรู้จักเคารพกฎเกณฑ์ การนำมาร้อยเป็นพวง เป็นการฝึกทำงานฝีมือ และรู้จักเก็บออมสิ่งของด้วย

ไก่ขันตั้ง

ผู้เล่น

แบ่งเป็น 2 ฝ่าย เท่า ๆ กัน ฝ่ายละ 2 คนขึ้นไป

อุปกรณ์การเล่น

ผ้าสำหรับคลุมตัว 2 ผืน อาจใช้ผ้าขาวม้า หรือผ้าห่มนอน หรือกระสอบ

สถานที่เล่น

ลานดินกลางแจ้ง มีที่ลับตาหรือพุ่มไม้อยู่ใกล้ ๆ สำหรับให้สองฝ่ายซ่อนตัว

โอกาสที่เล่น

นิยมเล่นในฤดูหนาว ตอนพลบค่ำ

วิธีเล่น

ทั้งสองฝ่ายซ่อนตัวอยู่คนละแห่งใกล้ ๆ ลานดินที่จะเล่น ให้คนหนึ่งเป็นกรรมการอยู่ที่ลานดินนั้นสำหรับให้สัญญาณ หรืออาจจะไม่ต้องมีกรรมการก็ได้ เมื่อกรรมการให้สัญญาณ หรือเมื่อทั้งสองฝ่ายเตรียมพร้อมแล้ว แต่ละฝ่ายจะส่งคนออกมาฝ่ายละ 2 คน คนหนึ่งเล่นเป็นไก่ โดยเอาผ้าคลุมตัวตั้งแต่ศีรษะจน

ถึงแข่ง อีกคนหนึ่งเล่นเป็นเจ้าของไก่เดินนำทางออกมาที่ลานดิน ทั้งสองฝ่ายจะหยุดห่างกันพอประมาณ กะเอาว่าอีกฝ่ายหนึ่งไม่สามารถจะใช้สายตาสังเกตลักษณะของไก่แต่ละฝ่ายได้ เมื่อหยุดแล้ว ไก่ของแต่ละฝ่ายจะนั่งลงยองๆ ให้ผ้าคลุมมิดยิ่งขึ้น ไก่จะผลัดกันขันด้วยเสียงที่ดัดให้แปลกออกไปจากเสียงปรกติ คนที่เป็นเจ้าของไก่จะต้องทายว่าคนที่เล่นเป็นไก่ของอีกฝ่ายหนึ่งคือใคร แล้วร้องทักออกไป ถ้าทักถูก ก็จะได้ไก่ของอีกฝ่ายหนึ่งไป คนที่เสียไก่อีกจะเดินกลับไปที่พักที่พ่อแม่ตามเดิม ส่วนคนที่ได้ไก่อีกจะพาไก่อีกทั้งสองกลับไปยังฝ่ายของตน ถ้าต่างคนต่างทักถูกก็อาจจะแลกไก่อีกกัน หรือถือว่าเสมอกันต่างคนต่างพาไก่อกลับไปยังที่ตั้งของฝ่ายตนก็ได้ เปลี่ยนคนเล่นเป็นไก่และเจ้าของไก่ จนกว่าฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจะเหลือเพียงคนเดียว หรือไม่มีไก่อีก ถือว่าแพ้

ความคลี่คลาย ปัจจุบัน หาดูการเล่นแบบนี้ได้ยาก นอกจากตามหมู่บ้านที่อยู่ใกล้ป่าและภูเขา อาจเป็นเพราะเด็กปัจจุบันถูกเก็บไว้กับบ้านในตอนเย็นเนื่องจากต้องทำการบ้าน หรือดูโทรทัศน์ และไม่ได้เห็นการจับไก่ของชาวบ้านโดยการใช้ไก่อ่ต่อ

ข้อสังเกต การเล่นประเภทนี้เป็นการเล่นที่เลียนแบบการทำมาหากินของชาวบ้านที่ล่าไก่ป่า ด้วยการใช้ไก่อ่ต่อ ชาวบ้านจะจำไก่อ่ต่อของตนเองได้เป็นอย่างดี ถ้าจะให้ไก่อ่ต่อมาขันแข่งกัน เจ้าของไก่อ่ต่อจะจำได้ทันที ปรกติไก่อ่ต่อนี้จะถูกใส่ไว้ในช่องไม้ไผ่สาน โผล่แต่หัวและหางออกมา ในตอนที่เจ้าของนำติดตัวและผูกไว้ในตอนที่ให้ขัน ล่อไก่ป่า เมื่อมันแพ้ไก่อ่ป่ามันจะไม่ยอมขัน ปลอยไก่อ่ป่าขึ้นแทนให้เจ้าของทราบ เด็กที่เล่นจะได้ฝึกฟังและสังเกตเสียง ฝึกการออกเสียงและดัดแปลงเสียงมิให้อีกฝ่ายหนึ่งทายได้ ฝึกการโต้ตอบอย่างมีไหวพริบและฝึกให้เคารพกติกาด้วย

วัฏระทิง

ผู้เล่น ไม่จำกัดจำนวนผู้เล่น

อุปกรณ์การเล่น เชือกยาวพอประมาณ ไม้ท่อนสั้น ๆ ท่อนหนึ่งผูกไว้ตรงกลางเชือกสมมุติเป็นเขากะทิง

วิธีเล่น เด็กที่เป็นวัฏระทิง ถือเขากะทิงไว้ ผู้เล่นแบ่งเป็น 2 ฝ่าย ถือปลายเชือกทั้งสองให้ห่างจากกะทิงพอที่กะทิงจะเอื้อมมือมาแตะไม่ได้ ขณะดึงไปดึงมา ผู้เป็นกะทิงต้องล่อหลอกและฉวยโอกาส ขณะที่มีการเซ หรือเสียหลัก ขวิดคนที่อยู่ใกล้ตัวที่สุด เด็กคนที่ถูกขวิด หรือคนที่ทำเชือกหลุดมือจะต้องเป็นกะทิงแทน

ข้อสังเกต การเล่นชนิดนี้เป็นการเลียนแบบพฤติกรรมของสัตว์ ซึ่งเด็กเห็นอยู่ในท้องถิ่นของตน เด็กจะมีจินตนาการในการสมมุติตนเป็นกะทิง ประดิษฐ์เขารขึ้นมาให้

สมจริง และสนุกสนานในการเล่น การเล่นประเภทนี้ทำให้เด็กได้ออกกำลังกาย ฝึกไหวพริบในการหลอกล่อ ฝึกวิธีการต่อสู้ รู้จักจังหวะและโอกาสที่จะเอาชนะคู่ต่อสู้

จ้าวออกหล่า

ผู้เล่น ใช้ผู้เล่น 2 คน

อุปกรณ์การเล่น เชือกเส้นหนึ่ง

วิธีเล่น จับไม้สั้นไม้นานกว่าใครจะเป็นตัวก่อน คนที่เป็นเจ้าของปิตตา นับแล้วแต่จะตกลงกัน คนที่เป็นตัวหนีไปซ่อน แล้วตะโกนบอกให้คนที่ปิตตาว่า “เออะ” (เอมาแล้ว) หรือไม่ต้องตะโกนก็ได้ ถ้านับครบจำนวนก็ออกตามหาได้ เจ้าของจะถือเชือกเส้นหนึ่งพอบกวี้งไล่และเอาเชือกคล้องพร้อมกับร้องว่า “ได้ละปะ จัวฮา ได้ละปะ จัวฮา”

ข้อสังเกต การเล่นชนิดนี้เป็นการสังเกตุ พฤติกรรมของผู้ใหญ่ซึ่งอาจจะเกิดขึ้นบ่อย ๆ ในการติดตามหาสัตว์เลี้ยงที่หาย หรือหลงไป เด็กจะได้ทั้งความสนุกสนาน ได้ฝึกความสังเกต และเป็นการออกกำลังกายด้วย

ชนกว้าง

ผู้เล่น ผู้เล่นไม่จำกัดจำนวน

อุปกรณ์การเล่น ตัวกว้าง เด็กมีวิธีจับกว้างอยู่ 2 วิธี คือสอย และตั้ง วิธีแรกเด็กจะต้องตื่นเข้ามิดออกไปเขย่าหน่อไม้รวกที่สูง ๆ ถ้ามีกว้างอยู่ข้างบนก็จะตกลงมา เมื่อได้กว้างมาแล้วก็ทดลองความกล้าโดยเอาเล็บหรือไม้ท่อนขนาดดินสอ ปัดเบา ๆ ที่โหนกข้างหัวกว้าง ถ้าหากสะบัดหน้าไปสู้ก็แสดงว่ากล้า หรือถ้าเขี่ยที่ขาหลังของมันแล้วหันกลับไป หรือเอาไม้จัดตรงกาง แล้วออกแรงขึ้น ก็ใช้ได้ นำมาเลี้ยงไว้บนท่อนอ้อย

หรืออีกวิธีหนึ่ง เอากะลามะพร้าวหงายขึ้นเอาไม้ขอแขวนปักลงตรงกลางกะลา แล้วยึดไม้ขอให้ติดกับกะลา เอาอาหารของกว้างใส่กะลา แล้วผูกกว้างตัวผู้หรือตัวเมียไว้ในกะลานั้น เวลาตั้งก็เอากว้างต่อที่ทำไว้แขวนในที่โล่ง ๆ สูง ๆ ขนาดปลายไม้รวก โดยแขวนไว้ตั้งแต่ตอนเย็น เข้ามิดตื่นขึ้นมาดู

วิธีเล่น จับกว้างวางลงบนท่อนอ้อยที่ตกลงจะใช้เป็นสนาม แล้วหาไม้อะไรก็ได้มาปั่นหรือเขี่ยให้กว้างวิ่งเข้าหากัน พอกว้างพบคู่ต่อสู้ มันก็จะสู้กันเองโดยสัญชาตญาณ จนกว่าจะแพ้หรือชนะกันไปข้างหนึ่ง

ข้อสังเกต การเล่นชนิดนี้ เกิดจากการสังเกตุธรรมชาติของเด็ก เด็กจะได้รับความสนุกสนานในการดูการต่อสู้ของกว้าง เป็นการฝึกให้เด็กรู้จักการต่อสู้ แต่ถ้ามองในแง่ของศีลธรรมแล้วการเล่นประเภทนี้เป็นการทรมานสัตว์

ช่อนไขแม่เต่า

ผู้เล่น

ตั้งแต่ 4-5 คนขึ้นไป

อุปกรณ์การเล่น

ลูกหิน ขนาดถือได้พอเหมาะกับมือ จำนวนเท่ากับผู้ที่เล่นเป็นคนแย้งไขเต่า

สถานที่เล่น

ลานกว้าง ๆ สนามหญ้าหรือตามทุ่งนา

วิธีเล่น

เริ่มด้วยการจับไม้สั้นไม้ยาว ใครได้ไม้สั้นที่สุดต้องเป็นเต่าก่อน นำลูกหินของผู้เล่นเป็นคนแย้ง วางกองรวมกันบนพื้นดินตรงกึ่งกลางของสถานที่เล่น แล้วขีดวงกลมล้อมรอบลูกหินที่สมมุติว่าเป็นไขเต่า กว้างพอสมควร ให้คนที่เป็นมแม่เต่า เข้าไปอยู่ในวงกลมที่ขีดไว้ โดยให้ยืนขาข้างออกจากกัน โนมตัวไปข้างหน้า ก้มลงเอามือทั้ง 2 ข้างยันพื้นไว้ ทำท่าเหมือนกับสัตว์ที่กำลังปกป้องไขของมัน ให้ผู้ที่เล่นเป็นคนแย้งไขเต่า ยืนอยู่รอบ ๆ บริเวณวงกลม เมื่อแม่เต่าบอกให้แย้งได้ ก็เริ่มเล่นโดยผู้สามารถเข้าไปแย้งในวงกลมได้ ถ้าใครโดนแม่เต่าเอามือหรือเท้าไปสัมผัสร่างกายส่วนใดส่วนหนึ่งของผู้แย้ง โดยแม่เต่าจะเอาเท้าหรือมือพันบริเวณวงกลมไม่ได้ ในขณะที่กำลังแย้งไขเต่า คนที่โดนจับได้ก็ต้องไปเป็นแม่เต่าแทน แม่เต่าคนเดิมก็จะเปลี่ยนมาเป็นผู้แย้งแทน ผู้แย้งไขเต่าจะแย้งได้เพียงคนละ 1 ก้อนเท่านั้น เมื่อแย้งได้แล้วก็เอาไขเต่าของตัวเองไปช่อน ตามบริเวณใกล้เคียง เมื่อแย้งครบหมดทุกคนและเอาไปช่อนแล้ว คนที่เป็นแม่เต่าคนสุดท้ายไปเสาะหา จนครบหมดทุกคนก็เป็นอันว่าจบการเล่น ช่อนไขแม่เต่า เมื่อจะเริ่มเล่นใหม่ ก็ให้คนที่โดนแม่เต่าพบไขเต่าของตัวเองเป็นคนแรกเป็นแม่เต่า แล้วจะเริ่มเล่นใหม่แบบเดียวกัน

ความคลี่คลาย

ลักษณะการเล่น ก็เหมือนกับการเล่นช่อนของ แล้วให้ผู้ที่เป็นคนเสาะหาใช้ความสามารถไปเสาะหาเอาเอง แต่วิธีการดั่งนี้ยากเกินไป จึงต้องมีการแบ่งของของตนเองออกมาเสียก่อน

ลักษณะการเปรียบเทียบ ผู้เล่นได้เปรียบเทียบสัตว์ซึ่งหวงแหนไขของตัวเอง มันจะคอยป้องกันไม่ให้ผู้ใดมาทำร้ายและแย้งไขของมัน ซึ่งเป็นกฎของธรรมชาติ สิ่งมีชีวิตโดยเฉพาะคนและสัตว์จะต้องรักและหวงแหนผู้ที่เกี่ยวข้องกับตนเอง พฤติกรรมเหล่านี้ก็เหมือนกับคนในยุคปัจจุบัน การเล่นเกมนี้ก็ยังมีเล่นกันอยู่เหมือนเดิม แต่บางแห่งเมื่อเล่นและแย้งไขเต่าได้แล้วจะไม่นำไปช่อนถือว่าจบเพียงแค่นั้น

ข้อสังเกต

สิ่งที่นำให้ความสนใจมากที่สุดคือ พฤติกรรมของแม่เต่า ซึ่งจะต้องทำท่าคลาน 4 เท้าโดยเข้าไม่แตะพื้นดิน เพราะต้องคอยใช้มือหรือเท้าแตะผู้ที่แย้งไขเต่า

ความพยายามปกป้องไม่ให้ใครมาแย่งของตัวเอง โดยใช้วิธีการต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นทางด้านการใช้มือ ใช้เท้า ใช้สายตาซึ่งเป็นเรื่องธรรมชาติของคนและสัตว์ ผู้เล่นจะได้รับความสนุกสนานเพลิดเพลิน ได้ออกกำลังกาย ฝึกความแคล่วคล่อง ว่องไว ฝึกการเคารพกฎเกณฑ์ที่วางไว้ การเล่นเกมนี้มีเทคนิคการเล่นเป็น ขั้นตอน คือแย่งไขว้ของตัวเองได้แล้วก็ต้องนำไปซ่อนเพื่อให้คนที่เล่นเป็นแม่เต่าไปเสาะหา เด็กจะได้ฝึกไหวพริบในการซ่อนของให้ไม่มีร่องรอย และฝึกการสังเกต การค้นหาอีกด้วย

तालेंग हरी तेय

ผู้เล่น

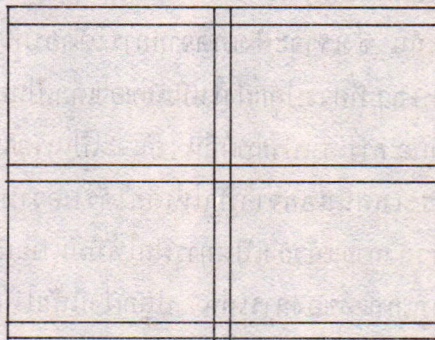
ตั้งแต่ 3 คู่ขึ้นไป

อุปกรณ์การเล่น

ขีดเส้น กำหนดบริเวณเป็นเส้นขนาน 3 คู่ เส้นขวางตามยาวอีก 1 เส้น เส้น ข้างตามยาว 2 เส้น ซึ่งจะกำหนดบริเวณไม่ให้วิ่งออกไปทั้งกว้างเกินไป

วิธีเล่น

จับไม้สั้นไม้ยาวว่าใครจะเป็นผู้กัน ใครจะเป็นผู้ล่อง ผู้กันนั้นประจำเส้นของตน คอยกันไม่ให้ผู้ล่องผ่านไป ผู้ล่องต้องพยายามหลอกล่อให้เผลอแล้ววิ่งผ่านไป ให้ได้ การวิ่งต้องวิ่งผ่านด่าน จนครบทุกด่านแล้ววิ่งกลับไปจุดตั้งต้น ถ้าผ่าน ได้สำเร็จต้องร้องบอกพวกว่า “เตย” หรือ “तालेंग” หมายความว่า ชนะแล้ว แม้เพียงคนเดียวก็จบเกม แต่ถ้าโดนแตะก่อน แม้เพียงคนเดียวก็ถือว่าตาย ต้อง เปลี่ยนข้างกัน การเล่นเกมนี้มีเล่นทั้งภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลาง และภาคใต้ มีวิธีการเล่นคล้ายกัน

ข้อสังเกต

การเล่นประเภตินั้นนอกจากจะได้ออกกำลังกาย และสนุกสนานแล้ว ผู้เล่นยัง ได้ฝึกความเคารพในกฎเกณฑ์ ความว่องไว ไหวพริบในการหลอกล่ออีกด้วย

แนวดอง

ผู้เล่น

ตั้งแต่ 5-6 คนขึ้นไป ไม่จำกัดเพศ

สถานที่เล่น

สนามหญ้าหรือลานกว้าง ๆ

วิธีเล่น

เสี่ยงเลือกว่าใครจะเป็นตัวแนटक่อน (เพียงคนเดียว) คนที่ถูกเลือกเป็นตัวแนटकต้องถอยออกมาจากกลุ่ม พร้อมกับถามว่า “ตาละยัง” (พร้อมหรือยัง) ถ้าผู้ร่วมเล่นในกลุ่มทุกคนบอกว่า “ตาลแล้ว” (พร้อมแล้ว) คนที่เป็นแนटकนั้นก็ต้องพยายามวิ่งไปแตะผู้เล่นในกลุ่ม แต่ถ้าคนในกลุ่มบอกว่า “ยังป้ตาละเตื่อ” (ยังไม่พร้อม) ผู้เป็นตัวแนटकนั้นก็ไม่มีสิทธิ์เข้าไปวิ่งไล่แตะได้ ถ้าหากผู้เล่นในกลุ่มคนใดนั่งลงพร้อมกับชูนิ้วขึ้นมาและพูดว่า “อง” ผู้เป็นตัวแนटकนั้นก็ไม่สามารถเข้าไปแตะได้ ต้องรอให้ลุกขึ้นมาเสียก่อน ผู้ที่ตัวแนटकแตะ จะต้องรับช่วงในการเป็นตัวแนटकในเกมนต่อไป

ความคล้คลาย

เป็นการเล่นในลักษณะที่คล้ายกับการเล่นไล่จับ แต่มีกติกาปลีกย่อยออกไปในที่นี้คือ ถ้าผู้เล่นในกลุ่มนั่งลงพร้อมกับยกนิ้วชูขึ้นและพูดว่า “อง” ผู้เล่นที่เป็นตัวแนटकก็ไม่สามารถแตะตัวได้ ปัจจุบันการเล่นแนटकในหมู่เด็ก ๆ นี้มักจะไม่ค่อยมีให้เห็นกันแล้ว

หมายเหตุ

การเล่นแนटकที่มีบทร้องด้วย มีวิธีเล่นดังนี้ เด็ก ๆ ผู้เล่นวิ่งไล่แตะกัน ผู้ที่เป็นแนटकวิ่งไล่ผู้อื่นเพื่อให้เป็นแนटकแทนตัว การแตะกันใช้เพียงปลายนิ้วแตะเบา ๆ ผู้ที่จะเป็นแนटकจะแตะใครก็ได้ โดยไม่มีการหยุด ผู้ที่เป็นแนटकต้องพยายามไม่ให้เป็นแนटकนานมีฉะนั้น เพื่อน ๆ จะล้อว่า “ชี้แนटकค้างกินน้ำล้างกัน”

ข้อสังเกต

สิ่งที่น่าสนใจอันเป็นคุณลักษณะที่ดีของการเล่นแนटक ก็คือการรู้จักให้อีกาสซึ่งกันและกัน ซึ่งเราจะสังเกตจากการโต้ตอบที่ว่า “ตาละยัง” (พร้อมหรือยัง) อันเป็นลักษณะที่ควรปลูกฝังในนิสัยของเด็กเป็นอย่างยิ่ง เพื่อจะเป็นการจัดความเห็นแก่ตัวและการเอาเปรียบผู้อื่น อันจะเป็นพัฒนาการของเด็กที่ดีต่อไปในอนาคต การเล่นประเภทนี้นอกจากทำให้เด็กได้รับความสนุกสนาน เพลิดเพลิน เป็นการออกกำลังกายแล้วยังเป็นการฝึกให้มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีในหมู่เพื่อนฝูง รู้จักระเบียบกฎเกณฑ์ของการเล่น ปลูกฝังนิสัยให้เป็นคน มีระเบียบเป็นคนกล้าแสดงออก

แนดบก

ผู้เล่น

ไม่กำหนด เด็ก ๆ ว่างเมื่อไหร่ก็ชวนกันเล่น

สถานที่เล่น

อาจจะเป็นที่โล่งแจ้ง เช่นสนามโรงเรียน สนามเด็กเล่นหรือลานบ้านที่กว้าง ๆ หรือที่ราบและมีเนินเตี้ย ๆ

วิธีเล่น

เริ่มแรกก่อนที่จะเล่น ก็หาสถานที่ก่อนอาจจะเป็นที่เนินหรือที่สังเกตง่าย ๆ อื่น ๆ หรือจะขีดวงก็ได้ วงจะเล็กหรือใหญ่ก็แล้วแต่จำนวนผู้เล่น หากผู้เล่นจำนวนมากก็ขีดวงใหญ่ หากผู้เล่นน้อยก็ขีดวงเล็ก วงกลมที่ขีดขึ้นก็เพื่อจะเป็นที่ปักเรียกว่า “บก” เมื่อได้สถานที่แล้วก็เริ่มเสี่ยงทายว่าใครจะเป็นแนด โดยการวิ่งแข่งกัน หากใครถึงเส้นชัยเป็นคนสุดท้าย คนนั้นเป็นแนด จากนั้นผู้เล่นก็จะเข้าไปอยู่ในวง และพยายามที่จะวิ่งออกจากวงเพื่อที่จะล่อให้แนดจับตัวไว้ หากแนดวิ่งมาผู้เล่นก็ต้องรีบวิ่งเข้าวงเพื่อมิให้แนดแตะได้ เพราะคนที่เป็นแนดไม่มีสิทธิ์จะแตะคนที่กำลังพักอยู่บนบกหรือในวง แต่ถ้าผู้เล่นหรือคนที่พักอยู่บนบก (ในวง) มีมากและพักนานเกินไป แนดมีสิทธิ์จะไล่ด้วยการรอกแขนข้างหนึ่งแล้วใช้มืออีกมือหนึ่งตบตรงข้อศอกของแขนข้างอื่นนั้น พร้อมกับร้องว่า “ม่ง ม่ง ม่ง คนใดบ่ออกจากวง เป็นแนด 5 ต่อ” เมื่อผู้ที่พักอยู่ในวงหรือบนบกเห็นเช่นนี้ก็จะพากันวิ่งหลบออกจากที่พักหรือบนบก (ในวง) เพราะถ้าไม่หลบแนดมีสิทธิ์จะแตะให้เป็นแนดแทนได้

ข้อสังเกต

การเล่นประเภทนี้ทำให้เด็กสนุกสนาน และออกกำลังกายเป็นการฝึกความกล้าและความสามารถในการตัดสินใจด้วยตนเอง กล้าลอง กล้าเสี่ยง ในการไปหลอกล่อแนด เป็นการเล่นที่ทั้งสองฝ่ายมีโอกาสในการหลบหลีกและไล่จับพอ ๆ กัน คือ ฝ่ายหนึ่งก็สามารถพักบนบกหรือในวงกลมได้ ฝ่ายแนดถ้าเห็นว่าใครพักนานเกินไป ก็สามารถร้อง “ม่ง ม่ง...” ให้ผู้ที่พักอยู่ออกมาวิ่งได้

บ่าชี้เบ้าทราย

ผู้เล่น

ทีละคู่ หรือครั้งละ 2 คน

อุปกรณ์การเล่น

ทรายปนดินที่สามารถนำมาปั้นเป็นก้อนกลม ๆ ขนาดเท่าลูกส้มเกลี้ยงได้

สถานที่เล่น

ริมฝั่งแม่น้ำ เพราะหาดินทรายมาปั้นเป็นบ่าชี้เบ้าได้ง่าย

วิธีเล่น

วิธีที่ 1 เล่นโดยชุดรองเป็นราง

เริ่มด้วยการขุดดินให้เป็นร่องขนาดกว้างกว่าบ่าชี้เบ้าเล็กน้อย และลาดลึกจากตอนปลายร่องทั้งสองไปยังตอนกลางของร่อง เพื่อให้เป็นรางวิ่งของก้อนบ่าชี้เบ้า

ซึ่งเมื่อนำมาวางลงปลายร่องแล้วมันจะกลิ้งลงมาเองถึงตอนกลางของร่อง ผู้เล่นแต่ละคนนำเอาป้าเข้าที่ตนเองปั้นขึ้นมาวางลงตรงปลายร่องด้านละคนพร้อม ๆ กัน คนละ 1 ลูก โดยเล่นทีละคู่ ก่อนป้าเข้าทรายจะวิ่งไปตามรางร่องแล้วชนกันตรงกลาง ของใครแตกถือว่าแพ้ ต้องไปปั้นมาใหม่

วิธีที่ 2 เล่นโดยกลิ้งลงจากตลิ่ง

ให้ผู้เล่นคู่ที่จะแข่งขันกัน คนหนึ่งวางป้าเข้าทรายของตนไว้ที่ตีนตลิ่ง อีกคนหนึ่งจะขึ้นไปบนตลิ่งกลิ้งป้าเข้าทรายของตนลงมาให้ชน ถ้าชนถูกและของคนที่ถูกชนแตก ถือว่าชนะ แต่ถ้าชนไม่ถูกและป้าเข้าทรายกลิ้งไปชนสิ่งอื่นแตกเอง ถือว่าแพ้ ผลัดกันเป็นผู้วางและเป็นผู้กลิ้งเรื่อย ๆ ไป ดูว่าใครจะชนะหรือแพ้อย่างที่สุด

ข้อสังเกต

เป็นการเลียนแบบธรรมชาติ และเข้าใจลักษณะของวัสดุธรรมชาติที่นำมาปั้นเป็นก้อนกลมซึ่งไม่เหนียวแน่นพอที่จะใช้ขว้างหรือโยนได้ ต้องค่อย ๆ กลิ้งให้กระทบกัน ไม่เช่นนั้น ของตนเองก็จะแตกด้วย

ตามธรรมชาติ “ป้าเข้า” เป็นชื่อของก้อนดินกลมขนาดส้มเกลี้ยงที่มีตัวดักแด้อยู่ข้างใน ตัวดักแด้นี้เกิดจากแมลงปีกแข็งชนิดหนึ่งตัวโตกว่าหัวแม่มือ กินมูลสัตว์เช่น วัว ควาย เป็นอาหาร มักจะอยู่ตามคอกวัวคอกควายใต้ถุนบ้าน เมื่อแมลงปีกแข็งชนิดนี้ไชออกมาและมีตัวอ่อน มันจะกลิ้งตัวอ่อนให้พอกมูลสัตว์แล้วจึงกลิ้งให้พอกด้วยดินอีกครั้งหนึ่งจนมีขนาดโตพอสมควร มันก็จะปล่อยทิ้งไว้รอให้ตัวอ่อนเจริญเต็มที่และออกมาเอง มันกลิ้งโดยการไขว้ทั้งหกเท้าทำไต่ขึ้นไปบนก้อนดินที่พอกตัวอ่อนนั้นให้กลิ้งไปได้ไกล ๆ โดยที่มันยังเกาะและควบคุมอยู่ตลอดเวลา จนกว่าจะได้เป็นก้อนที่พอใจ

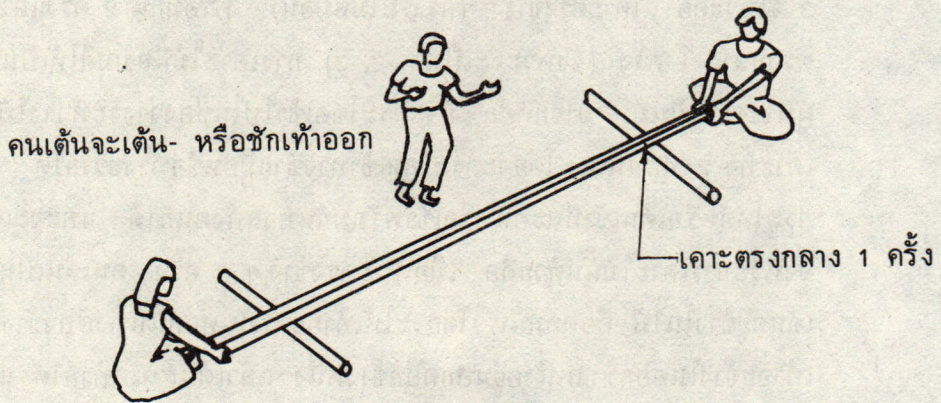
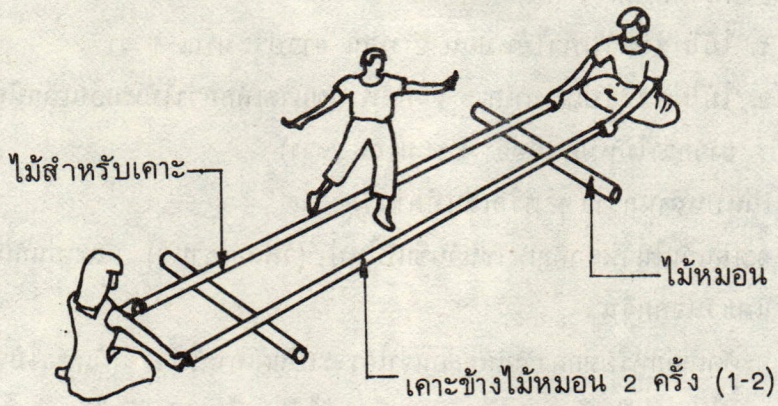
ชาวบ้านนิยมเอาป้าเข้าที่เปลือกดินนอกแห้งดีแล้วมาทุบเอาตัวดักแด้ข้างในกินเป็นอาหาร แสดงว่าต้องเป็นอาหารที่แพร่หลายพอสมควร จนเป็นที่คุ้นหูของเด็ก และนำมาตั้งชื่อก้อนดินทรายที่ตนเองปั้นขึ้นมา ป้าเข้าเป็นอาหารที่คนพื้นเมืองชอบกินมาก มีการนำเอาก้อนป้าเข้าไปขายในตลาดด้วย แง-ป้าเข้านี้ถ้าไม่สังเกตให้ดีจะเห็นว่าเป็นแกงไขธรรมชาติ

เด็กที่เล่นจะได้ฝึกกล้ามเนื้อมือเมื่อบั่นป้าเข้า เพราะจะต้องออกแรงกดดินทรายให้แน่นที่สุดเท่าที่จะแน่นได้ เป็นการฝึกประสาทตาเมื่อจะปล่อยให้กลิ้งตรงแนว และได้ฝึกประสาทหูเมื่อฟังสัญญาณให้ปล่อยพร้อม ๆ กัน นอกจากนั้นยังได้ออกกำลังกายและทำให้เกิดความสนุกสนานอีกด้วย

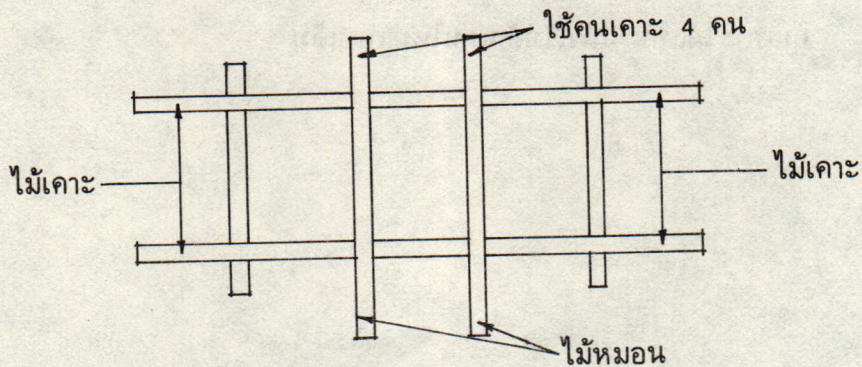
ม้าจากคอก

- ผู้เล่น** เล่นกี่คนก็ได้ไม่จำกัด (แต่อย่างน้อยจะต้องมี 3 คนขึ้นไปคือจะต้องมีผู้เคาะ 2 คน คนเล่น 1 คน)
- อุปกรณ์การเล่น** 1. ไม้ไผ่สำหรับทำไม้หมอน 2 ท่อน ยาวประมาณ 1 วา
2. ไม้ไผ่สำหรับเอามาเคาะ 2 ท่อน (ขนาดเล็กกว่าไม้หมอนเล็กน้อยแต่ขนาดยาวกว่าไม้หมอนคือยาวประมาณ 2 วา)
- สถานที่เล่น** เล่นบนลานกว้าง ๆ หรือเล่นที่ลานวัด
- โอกาสที่เล่น** จะเล่นกันในวันสำคัญ เช่นวันขึ้นปีใหม่ (วันสงกรานต์) และเล่นกันในงานปอย และวันจุลลจิน
- วิธีเล่น** จะคัดเลือกหรือตกลงกันเสียก่อนว่าใครจะเป็นผู้เคาะไม้ (ผู้เคาะไม้จะมี 2 คน) และใครจะเป็นผู้เล่น (ซึ่งจะเล่นกี่คนก็ได้) เมื่อตกลงกันได้แล้วคนที่ถูกเลือกให้เป็นคนเคาะไม้ก็จะเอาไม้สำหรับเคาะ 2 ท่อนนั้นวางขวางลงบนท่อนไม้ที่ใช้เป็นไม้หมอน แล้วก็เคาะไม้พร้อมกันทั้ง 2 คน เป็นจังหวะ ๆ จะเคาะ 3 จังหวะคือ เคาะตรงข้าง ๆ (ตรงริมไม้หมอน) พร้อมกัน 2 ครั้งแล้วมาเคาะตรงกลาง 1 ครั้ง (จังหวะจะเป็น 1-2, 3) การเคาะไม้นี้สมมติให้เป็นคอกม้า ผู้ที่จะเล่นเป็นม้า มาจากคอก ก็จะกระโดดเข้าไปในช่องว่างระหว่างไม้ไผ่ที่ใช้เคาะทั้ง 2 ท่อนนั้น โดยจะกระโดดเข้าทางซ้ายมือหรือทางขวาก็ได้ และจะกระโดดหรือเดินเข้าที่ละคนหรือเข้าพร้อมกันทั้งสองคนก็ได้ และจะเดินเป็นจังหวะการเคาะไม้้นั้นด้วยคือ เมื่อเคาะตรงข้าง ๆ 2 ครั้ง คนเล่นเป็นม้าก็จะเดินอยู่ข้างในไม้ คือคอกนั้น โดยจะให้เท้าอยู่ข้างในคอกนั้นทั้งสองข้างหรือให้เท้าอยู่ข้างในคอกข้างหนึ่งอยู่นอกคอกข้างหนึ่ง แล้วเดินสลับเท้าก็ได้ และเมื่อเคาะถึงจังหวะที่ 3 คือเคาะตรงกลางผู้เล่นเป็นม้าทั้งหมดจะต้องรีบชักเท้าออกจากคอกทันที จะเล่นกันแบบนี้ไปเรื่อย ๆ จนกว่าจะมีคนที่เล่นเป็นม้าคนใดชักเท้าออกจากคอกไม่ทัน ถูกคอกหนีบเท้า ถือว่าเป็นผู้แพ้จะต้องออกมาเป็นคนเคาะไม้แทน แล้วเริ่มต้นเล่นใหม่แบบเดิม

(การเล่นม้าจากคอกแบบมีไม้เคาะ 2 ท่อน)

(การเล่นม้าจากคอกแบบมีไม้เคาะ 4 ท่อน)

ความคลี่คลาย การเล่นม้าจากคอกนี้มีลักษณะคล้ายกับการเล่นรำลาวกระทบไม้ จะต่างกันตรงที่รำลาวกระทบไม้มีท่ารำด้วย แต่การเล่นม้าจากคอกไม่มีท่ารำ เป็นการแสดงออกทางร่างกายอย่างเป็นธรรมชาติที่สุด ปัจจุบันการเล่นม้าจากคอกนี้ยังมีเล่นกันอยู่ เพราะได้มีการสอนและยึดถือปฏิบัติกันต่อ ๆ มา แต่โอกาสที่เล่นเปลี่ยนไปบ้างคือ จะเล่นกันในช่วงวันขึ้นปีใหม่ (วันสงกรานต์) เล่นในขบวนแห่ไปดำหัวนายอำเภอ และเล่นเพื่อแสดงการต้อนรับแขกบ้านแขกเมืองในตอนเย็นคือเล่นในขณะที่ยี่สิบขันโตก การเล่นม้าจากคอกนี้ มีการคิดการเล่นขึ้นมาเพื่อให้สนุกสนานขึ้นกว่าเดิม คือ จะใช้ไม้สำหรับเคาะ 4 ท่อน คนเคาะ 4 คน ซึ่งจะเคาะพร้อม ๆ กันเป็นจังหวะ (1-2,3) เช่นเดิม การเล่นแบบนี้จะใช้ผู้เล่นมากกว่าเดิม

ข้อสังเกต

การเล่นชนิดนี้ให้ประโยชน์หลายด้าน คือ

- 1) ทางด้านสติปัญญา ก็จะเป็นการฝึกว่าใครจะเป็นผู้มียุติธรรม สามารถชักเท้าออกจากคอกได้ไว คือไม่ถูกไม้หนีบเท้าหรือไม่ถูกไม้กระทบหน้าแข้งให้บวมปูดเลย แม้แต่ครั้งเดียว
- 2) ทางด้านร่างกาย เป็นการออกกำลังกายที่ดีอย่างหนึ่ง เพราะในขณะที่เล่นก็จะกระโดด เต้น (เป็นการออกกำลังกายกล้ามเนื้อขาและแขนก็จะพลอยออกกำลังกายไปด้วยอัตโนมัติ (เป็นการออกกำลังกายแขน) บางคนก็จะอัปการร้องตะโกนไปด้วย (เป็นการบริหารปอด) และเป็นการฝึกประสาทตาประสาทหู
- 3) ทางด้านอารมณ์ ผู้เล่นจะได้รับทั้งความสนุกสนานและความเพลิดเพลิน เป็นการผ่อนคลายความตึงเครียด

4) ด้านสังคม เป็นการแสดงออกของความสามัคคีของคนในกลุ่มชนนั้น การเล่นม้าจากคอกนี้อาจจะเป็นแม่บทของการรำลาวกระทบไม้ คือผู้คิดค้นการรำลาวกระทบไม้นี้ อาจจะได้มาเห็นการเล่นม้าจากคอกของชาวเหนือมาก่อน แล้วจึงได้ความคิดให้มีท่ารำประกอบการเล่นและให้ถือว่า รำลาวกระทบไม้ซึ่งจะมีลีลาและจังหวะที่สวยงามขึ้นมากกว่าการเต้นหรือกระโดดเป็นจังหวะ การเคาะไม้อย่างธรรมดาของการเล่นม้าจากคอก หรือถ้าจะวิเคราะห์อีกแง่หนึ่ง การเล่นม้าจากคอกนี้อาจจะเล่นเลียนแบบการรำลาวกระทบไม้ โดยตัดท่ารำออกเสีย มีแต่การเต้นเป็นจังหวะก็พอ ดังนั้นก็อาจเป็นได้

การเล่นม้าจากคอกนี้ เดิมทีคงจะได้ความคิดมาจากการต้อนม้าให้เข้าคอก เนื่องจากมามีจำนวนมาก ม้าตัวที่เข้าคอกไปแล้วเห็นพวกอยู่ข้างนอกก็คงจะอยากออกมาอีก ตัวที่อยู่ข้างนอกเห็นตัวที่เข้าไปแล้วอยากจะออกมาก็คงคิดว่าในคอกไม่สบาย

กระมัง ก็เลยเกิดการหันรีหันขวางของฝูงม้า คนเลี้ยงม้าอยากจะปิดคอกม้าเสียเร็ว ๆ ก็คอยเปิด ๆ ปิด ๆ อยู่ เพราะม้าจะเข้าก็ไม่เข้า จะออกก็ไม่ออก

แมวกินน้ำมัน

ผู้เล่น

สถานที่เล่น

วิธีเล่น

ประมาณ 7-10 คนขึ้นไป เพื่อให้สามารถจับมือกันทำวงกลมได้โตพอสมควร สนามหญ้า หรือลานดินกว้าง

จัดผู้เล่นเป็น 3 พวก คือให้เป็นแมว 1 คน เป็นเจ้าของบ้าน 1 คน ที่เหลือจับมือกันทำวงกลม สมมติเป็นบ้าน เริ่มด้วยเจ้าของบ้านเข้าไปอยู่ในวงกลม แล้วทำท่าหยอดน้ำมันหมูลงในอุ้งมือของคนที่จับกันเป็นวงกลมคนหนึ่ง แล้วออกไปจากวง ต่อจากนั้นแมวเข้าไปในวง ทำท่าแอบกินน้ำมันที่เจ้าของบ้านหยอดเอาไว้ แล้วออกไปจากวง เจ้าของบ้านกลับเข้าไป พบว่าน้ำมันถูกขโมยก็จะถามขึ้นว่า

“น้ำมันหายไปไหนหมด”

“แมวกิน” คนในวงกลมคนหนึ่งตอบ

“แมวตัวนั้นไปทางไหน” เจ้าของบ้านถามขึ้นอีก

“ไปทางโน้น” คนในวงกลมตอบพร้อมกับชี้มือไปทางช่องที่ปล่อยมือให้เป็นประตู เจ้าของบ้านวิ่งออกไปจับแมวที่อยู่ข้างนอก แมววิ่งกลับเข้ามาในวงบ้าน ปิดประตู เจ้าของบ้านวิ่งตามจะเข้าไปในบ้าน แต่คนที่ล้อมวงอยู่ไม่ยอมเปิดทางให้เข้าไป เจ้าของบ้านจะต้องพยายามฝ่าเข้าไป หรือพยายามจับแมวโดยคว้าข้ามแขนที่ล้อมวงอยู่นั้น ถ้าจับแมวได้ แมวจะต้องไปเล่นเป็นเจ้าของบ้านแทน เจ้าของบ้านถ้ายังไม่เหนื่อยจะออกไปเป็นแมวก็ได้ หรือจะให้คนอื่นเป็นแทนโดยตัวเองเป็นคนทำวงแทนก็ได้

ความคลี่คลาย

ปัจจุบันมักเล่นไล่จับกันเฉย ๆ ไม่มีการสมมติเรื่องและไม่มีเพื่อนเล่นเป็นคนช่วยป้องกัน

ข้อสังเกต

การเล่นชนิดนี้ทำให้เด็กได้ออกกำลังกายอย่างสนุกสนานและส่งเสริมความสามัคคี มีข้อสังเกตว่าก่อนที่จะไล่จับกัน มีการสมมติเลียนแบบปรากฏการณ์ในชีวิตจริงที่เด็กเคยเห็นมาเพื่อเป็นการสร้างเหตุผลของความชอบธรรมที่จะต้องไล่จับ การที่มีคนทำเป็นบ้านล้อมวงป้องกันแมวผู้ทำผิด เจ้าของบ้านก็ยังมีสิทธิเต็มที่ที่จะฝ่าเข้าไปจนมือที่ล้อมวงนั้นหลุด หรือจับแมวโดยไม่จำเป็นต้องเข้าไปในบ้าน นับว่าเป็นการเล่นที่ช่วยสร้างเสริมคุณธรรมตามกฎกติกาของสังคมจริง ๆ

2. การเล่นที่มีวัสดุอุปกรณ์ประกอบ

การเล่นบางอย่างมีอุปกรณ์ที่เด็กประดิษฐ์ขึ้นประกอบการเล่นของตน โดยนำเอาวัสดุพื้นบ้าน หรือสิ่งที่ใช้อยู่ในชีวิตประจำวันมาประดิษฐ์เป็นเครื่องเล่น เช่น นำมะม่วงขนาดเล็ก ที่กินไม่ได้มาร้อยเชือกแล้วใส่เดือย นำมาใช้ตีกัน เรียกว่า เล่นไก่มะม่วง หรือนำเอาไม้เล็ก ๆ มาเล่นกับลูกมะเขือ หรือมะนาว เรียกว่า หมากเก็บไม้ หรือไม้แก้งซี่ เป็นต้น

กลองอบ

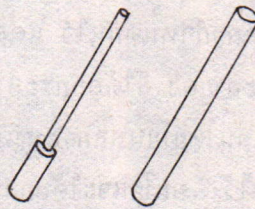
ผู้เล่น ไม่จำกัดเพศ ส่วนใหญ่เป็นชาย

อุปกรณ์การเล่น ไม้ไผ่ ใบหญ้าขัด ลูกหนามคัดเค้าหรือมะกรูดเล็ก ๆ กระดาษชุบน้ำ แขนงไม้ไผ่ ตรงซึ่งมีท่อนเล็ก ร่องยาวรูเล็กเนื้อไม้หนาพอสมควร มีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง $\frac{1}{2}$ ซม. พร้อมกับแกนซึ่งเหลาให้พอดีกับรูไม้

สถานที่เล่น บริเวณลานกว้าง, ใต้ถุน, ใต้ร่มไม้

วิธีเล่น เอาใบหญ้าขัด (ขัดมอน) มาป็นเป็นก้อนยัดลงไปในรูกระบอกให้แน่นพอดี เอาแกนแยงลงไปจนสุด จากนั้นเอาใบหญ้าขัดอีกก้อนหนึ่งยัดลงไป แล้วเอาแกนแยงเข้าไปอีก คราวนี้เมื่อแยงเข้าไปได้สักครึ่งกระบอก อากาศที่อัดอยู่ในกระบอก ก็จะดันเอาใบหญ้าขัดก้อนที่ค้างอยู่ที่ปลายกระบอก กระเด็นหลุดออกไป พร้อมกับมีเสียงระเบิดดังขึ้น หลังจากนั้น ถ้ายัดใบหญ้าขัดต่อไปอีกก้อนหนึ่งก็จะยิ่งกระสุนหญ้าขัดออกไปได้เรื่อย ๆ เพราะเมื่อก้อนหนึ่งหลุดออกไป อีกก้อนหนึ่งก็จะอยู่ที่ปลายกระบอกแทน

นอกจากใบหญ้าขัดแล้ว ยังอาจใช้ลูกหนามคัดเค้าหรือลูกมะกรูดเล็ก ๆ เป็นกระสุนได้หรือจะใช้กระดาษชุบน้ำก็ได้ผลดี

ความคลี่คลาย การเล่นชนิดนี้ ปัจจุบันไม่มีใครเล่นกันแล้ว แต่มีการเล่นป็นแก๊ปและป็นจุดคอร์คแทนและผู้ใหญ่ก็ไม่ชอบให้เด็กเล่น เพราะเกรงจะยิ่งถูกลูกตาอาจทำให้ตาบอดหรือไม่ก็ทำให้เกิดฟกช้ำดำเขียว

ข้อสังเกต

การเล่นชนิดนี้จะต้องอาศัยหลักการทางวิทยาศาสตร์เข้าไปช่วยด้วย นั่นคือ หลักการที่ว่า อากาศมีแรงดัน อากาศเมื่อถูกกดตันมาก ๆ มันจะเกิดแรงดันไปในทิศทางตรงกันข้าม นอกจากนี้ก็มีเรื่องของแรงที่ให้ไปดันแกนยางเข้าไปใน ล่างล้อง มีคนบางคนได้นำเอาหลักการนี้ไปประดิษฐ์เป็นปืนแก๊ปหรือปืนคอร์ด ที่เราเห็นอยู่ตามท้องตลาดในปัจจุบัน เด็กผู้ชายส่วนมากมักจะชอบโอดโพนและ ชอบเล่นปืนผาหน้าไม้ เด็กตามชนบทที่ห่างไกลไม่มีโอกาสที่จะได้เล่นปืนแก๊ป หรือปืนคอร์ดเหมือนเด็กที่อยู่ในเมือง “กล้องถบ” อาจนับเป็นสิ่งประดิษฐ์ ที่ใกล้เคียงกับของเล่นดังกล่าวโดยทำจากสิ่งที่มีอยู่ในท้องถิ่น นับว่าเป็นการฝึก ให้มีความคิดสร้างสรรค์ นอกจากนั้น เด็กยังได้รับความสนุกสนาน เพลิดเพลิน ได้ออกกำลังกาย ได้ฝึกใช้มือ และความแม่นยำในการกระชาระยะอีกด้วย

กองขี้หมา, ใต้ลูกก๊ง

ผู้เล่น

ตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป

อุปกรณ์การเล่น

ลูกกระสุนดินเหนียวสำหรับใช้กับหนังสติ๊ก หรือคันกระสุน (กั้งธนู)

สถานที่เล่น

ลานดินกลางแจ้งหรือใต้ถุนบ้าน

วิธีเล่น

การเล่นประเภทนี้เป็นการเล่นพนันกันเพื่อให้ได้ลูกกระสุนดินเหนียวที่ต่างคน ต่างก็ปั้นขึ้นมาเอง โดยตกลงกันว่าจะพนันกันครั้งละกี่ลูก เริ่มด้วยการเสี่ยง เลือกว่าใครจะเป็นผู้ที่เล่นก่อนหลังตามลำดับ การเสี่ยงเลือกนิยมใช้การแข่งขัน เช่นโยนลูกกระสุนให้ใกล้กับเป้าหมายที่สุด หรืออื่น ๆ ต่อจากนั้นเริ่มแข่งกัน ด้วยเกมใดเกมหนึ่งดังนี้

(1) “กองขี้หมา” คล้ายทอยกองของภาคอื่น ๆ เล่นโดยกองลูกกระสุนไว้เป็นกอง ๆ กองละ 5 ลูก ให้เป็นฐาน 4 ลูก เป็นยอด 1 ลูก แล้วผลัดกันทอยด้วยลูกกระสุน 1 ลูกจากระยะที่ตกลงกำหนดกันไว้ แต่ละคนทอยได้คนละ 1 ครั้งใน 1 รอบ ถ้าทอยถูกกองใดทะลายลง ก็ได้ลูกกระสุนกองนั้นเป็นของตน

(2) “โยนหลุม” เล่นโดยโยนลูกกระสุนกองกลางทั้งหมดไปยังหลุมที่กำหนด จากระยะที่ตกลงกันไว้ คนโยนจะได้ลูกกระสุนที่ลงหลุมเป็นของตนทันที และมีสิทธิ์จะได้ทั้งหมดถ้าใช้ลูกกระสุน 1 ลูกทอยลูกกระสุนลูกอื่น ๆ ที่กระจายกัน อยู่นอกหลุม 1 ลูกได้ถูกต้องตามที่เพื่อนชี้บอก ถ้าทอยไม่ถูกก็ไม่ได้ และถ้า ไขศร่าย ลูกกระสุนที่ใช้ทอยไปถูกลูกอื่นที่เพื่อนไม่ได้ชี้ หรือไปกลิ้งลงหลุม ถือว่าต้อง “ซ่อม” คือเสียค่าปรับตามกำหนด และไม่มีสิทธิ์ที่จะได้ลูกกระสุน ในหลุมที่ควรได้นั้นอีกด้วย ค่าปรับนั้นจะนำเข้ากองกลาง

(3) “ป๊อกลูกก้าง” เล่นโดยใช้ลูกกระสุนที่เจ้าของเห็นว่าแข็งแรงที่สุด ไปทำ
ประลองความแข็งแรงกับของเพื่อนโดยผลัดกันขว้างให้กระทบกันคนละที ของใคร
แตกคนนั้นแพ้ ต้องเสียลูกกระสุนให้คู่ต่อสู้ตามจำนวนที่ตกลงกัน

ลูกกระสุนที่ใช้ในการป๊อกนี้มักจะทำขึ้นอย่างพิเศษและพิถีพิถัน ตั้งแต่การเลือก
ดิน การปั้นให้กลม การตากหรือการเผาให้แห้ง การทำให้สวยงามยิ่งขึ้นโดย
การขัดผิวด้วยน้ำลายและใบตองกล้วย บางทีก็ชุบน้ำลายคลึงบนพื้นกระดาน
เรียบ ๆ หรือพื้นซีเมนต์ ปรกติแล้วลูกกระสุนเหล่านี้ เด็กจะทำการขึ้นคนละลูก
สองลูกเท่านั้นต่อครั้ง

ความคลี่คลาย ปัจจุบันเด็กส่วนมากไม่ได้ปั้นดินเหนียวทำลูกกระสุนสวย ๆ อีกแล้ว มีลูกแก้ว
สวย ๆ ขนาดเท่า ๆ กันเข้ามาแทนที่ ลูกแก้วนี้สวยและมีราคาแพงกว่าลูกกระสุน
ดินเหนียว เมื่อเด็กนำมาเล่นพนันกันก็เป็นเรื่องที่น่าห่วงในด้านการไม่รู้จักใช้เงิน
ข้อสังเกต การเล่นชนิดนี้เป็นการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ โดยฝึกปั้นดินเหนียวให้เป็น
ลูกกระสุน ซึ่งใช้เป็นเครื่องมือในการต้อนควาย และยิงสัตว์ต่าง ๆ เป็นอาหาร
เป็นการฝึกกล้ามเนื้อ และใช้มือให้เป็นประโยชน์ ให้ความสนุกสนานเพลิดเพลิน
และเป็นการฝึกให้รู้แพ้รู้ชนะด้วย

ลูกกระสุนดินเหนียว เป็นสิ่งที่มีค่าและใช้ประโยชน์ได้จริง ๆ ในชีวิตประจำวัน
ของเด็ก การที่เด็กสนใจชวนขายบ้านเอาไว้หรือหาทางให้ได้มามาก ๆ ด้วยวิธีการ
ต่าง ๆ จึงเป็นการฝึกหรือสอนให้เด็กรู้จักวิธีการทำมาหากิน

ไก่อ้ม่ม่วง หรือ ป๊อกม่อม่วง, สับม่อม่วง (ภาษากลาง)

ผู้เล่น ไม่จำกัด

อุปกรณ์การเล่น 1. ม่อม่วงขนาดเล็กที่กินไม่ได้หรือขนาดเท่าหัวแม่มือ
2. เชือกกล้วย
3. ไม้ไผ่สำหรับทำเดือย (อาจใช้ตะปูแทน แต่มีอันตรายมากกว่าเพราะความ
คมของตะปู)

สถานที่เล่น สนามหญ้าหรือลานกว้าง ๆ

วิธีเล่น เป็นการเล่นโดยเอาผลม่อม่วงมาใส่เดือยแล้วแกว่งให้เดือยสับม่อม่วงฝ่ายตรงข้าม
ส่วนมากเด็ก ๆ จะใช้ผลม่อม่วงขนาดเล็กที่กินไม่ได้หรือขนาดเท่าหัวแม่มือ นำ
มาเจาะรูแล้วพันเชือกกล้วยร้อยเข้าไป การเจาะรูมีเทคนิคพิเศษจะแพ้ชนะกัน
ตรงที่เชือกหลุดจากมือตัวเอง การเจาะรูต้องค่อนไปทางส่วนนูนและข้างบน
พอประมาณว่าจะมีน้ำหนักในการแกว่งเดือยเท่าใด ทำเดือยด้วยไม้ไผ่ให้มีลักษณะ

คล้ายใบพายขนาดพอเหมาะที่จะปักลงบนผลมะม่วงได้ ปักเดียวไม้ไผ่ลงบนหลังของมะม่วง ซึ่งบางคนอาจใช้ด้านที่นูนหรือด้านนอกของมะม่วงหรืออาจใช้ด้านโค้งแล้วแต่กลวิธีของตน แต่ถ้าใช้ด้านนูนเป็นด้านหน้าออกรับคมเดียวของฝ้ายตรงข้าม เวลาถูกเจียนแห้วจะเสียหายกว่าที่จะใช้อีกด้านหนึ่ง เปลี่ยนกันสับคนละที โดยให้คนที่ถูกสับข้างเชือกมะม่วงของตนให้อยู่ในระดับพอดีห้ามให้หย่อนยาน เพราะเดี๋ยวจะสับเข้าไม่ลึก ถือว่ามีเจตนาโกง คนที่สับจะหย่อนเชือกของตนลง เล็งบริเวณที่จะสับแล้วแกว่งมะม่วงของตนให้หันเดี๋ยยออกสับตรงจุดที่เล็ง ส่วนมากจะเล็งกันตรงบริเวณระดับเดียวกับที่ร้อยเชือก เพราะถ้าสับตรงนั้นขาดก็จะทำให้ไก่ของคู่ต่อสู้หลุดจากเชือกแพไป ถ้ามะม่วงหายากก็จะมี การเย็บแผลมะม่วงโดยใช้ไม้ซี่เล็ก ๆ เสียบเข้าไปยึดแผลไว้ไม่ให้เชือกหลุดออกมาได้ เด็ก ๆ จะเย็บจนกว่าจะหาที่เย็บไม่ได้ก็จะยอมแพไป ใครจะสับก่อนหลัง แล้วแต่จะตกลงอาจดูว่ามะม่วงใครลูกเล็กกว่าก็ให้สับก่อนหรืออาจเสี่ยงทายแบบเด็ก ๆ แต่โดยมากจะตกลงตามความได้เปรียบเสียเปรียบไม่เคร่งครัดนัก เพราะการแพ้-ชนะไม่ได้อยู่ที่การสับเพียงครั้งหรือสองครั้ง ถ้าอยากให้เดี๋ยยสับเข้าลึก ก่อนจะสับต้องเอาเดี๋ยยชุบน้ำลายก่อน บางทีเด็กอาจเอาตะปูทูปหัวให้แบนทำเป็นเดี๋ยยแต่สู้เดี๋ยยไม้ไผ่ไม่ได้ เพราะเดี๋ยยที่ทำด้วยตะปูมีคมทั้ง 2 ทาง อาจจะจมลึกไปในมะม่วงของตนได้ การเล่นนี้มีอันตรายอยู่บ้างตรงที่ ปลายของมะม่วงลูกเล็ก ๆ จะติดผิวหนังให้พุพอง หรือกัดลิ้นเด็กในกรณีที่เอาเดี๋ยยชุบน้ำลาย

ข้อสังเกต

1. ผู้เล่นจะมีการเคลื่อนไหวร่างกาย ได้ออกกำลังกาย ได้รับความสนุกสนาน เพลิดเพลิน รู้จักเข้าสมาคมกับเพื่อนฝูง รู้จักการแพ้-ชนะ ฝึกให้มีจิตใจเป็นนักกีฬา รู้จักใช้ประสาทตา ฝึกความว่องไว ไหวพริบ ฝึกให้มีความระมัดระวังรอบรู้ รอบคอบ เป็นการฝึกความมั่นใจตนเอง และฝึกความแม่นยำอีกด้วย
2. สิ่งที่น่าสนใจในการเล่นชนิดนี้คือ กลวิธีหรือเทคนิคของการเล่น โดยใช้ ไหวพริบของผู้เล่นในการร้อยเชือก เพราะจะแพ้หรือชนะต้องขึ้นอยู่ กับเทคนิคการร้อยเชือกนี้เอง
3. เด็ก ๆ มีวิธีการบางอย่างซึ่งทำไปด้วยความเชื่อว่า ถ้าจะสับให้เดี๋ยยเข้าลึก ๆ ก็จะต้องนำเดี๋ยยเข้าปากเพื่อชุบน้ำลายเสียก่อน ทั้งนี้เป็นเรื่องของความเชื่อในการเล่น ซึ่งเป็นอันตรายอย่างยิ่ง เพราะยางของมะม่วงนั้นจะกัดเอาลิ้นของผู้เล่นในกรณีที่อมเดี๋ยยไว้ในปาก หรือยางของมะม่วงอาจถูกผิวหนัง ทำให้เกิดการระคายเคืองเป็นแผลพุพองได้

เขตปราบกินเมือง

ผู้เล่น

กี่คนก็ได้ ส่วนมากเล่นกัน 3-4 คน

อุปกรณ์การเล่น

ขีดตาเดินลงบนพื้นดินที่จะเล่นโดยตีเป็นช่อง ๆ ด้วยเส้นคู่ขนานกัน 5-6 ช่อง ช่องสุดท้ายและช่องที่ข้าม ช่องถัดจากช่องสุดท้ายเข้ามา 1 ช่อง ขีดเส้นขวางแบ่งกึ่งกลางของคู่ขนาน แล้วเขียนรูปครึ่งวงกลมให้ปลายเส้นของครึ่งวงกลมทั้งสองจุดกับเส้นด้านนอกของช่องสุดท้าย แล้วเขียนรูปครึ่งวงกลมเล็ก ๆ ที่จุดตัดของเส้นขวางกับเส้นด้านนอกของช่องสุดท้าย

“โด” ใช้ลูกสะบ้าหรือกระเบื้องแตกทุบให้กลม

วิธีเล่น

ผู้เล่นเสี่ยงดูว่าใครจะเล่นก่อนด้วยการทอยเบี้ยของตนซึ่งเรียกว่า “โด” ไปให้ไกลครึ่งวงกลมเล็กที่สุด จะเป็นผู้เล่นก่อน ผู้เล่นเริ่มโยน “โด” ที่ละเมืองตามลำดับ ถ้าโยนผิดหรือคาบเส้นถือว่าตาย คนต่อไปก็ได้เล่น เวลาเล่นต้องเหยียบและกระโดดข้ามเส้นด้วยเท้าข้างเดียว เมืองเล็ก ๆ คือ 3, 4 และ 6, 7 เหยียบพร้อมกัน 2 เท้าได้ ต้องไม่เหยียบเมืองที่มี “โด” อยู่ เหยียบเส้นหรือเหยียบเมืองที่มีเจ้าของไม่ได้ เมื่อข้าม “โด” ตนเองไปเหยียบถึงเมืองที่ 8 แล้วให้กลับหันหลังโดยกระโดดกลับมาบ้านที่เมือง 6-7 จังหวะเดียว ไม่หันก่อนกระโดด ขากลับต้องไม่ลืมหียบโดของตนเอง โดยก้มลงมาหียบ ในขณะที่เหยียบอยู่เมืองด้านบน การหียบโดในเมืองนั้น ต้องนั่งยอง ๆ แล้วใช้มือลอดหว่างขาไปหียบ โด ห้ามขยับ ห้ามขยับเท้าจากที่กระโดดเหยียบไว้ก่อน ห้ามดูเมื่อเล่นได้ก็จะได้เมือง 1 เมือง ผู้ที่ได้เป็นเจ้าของมีสิทธิ์เหยียบ 2 เท้า คนอื่นไม่มีสิทธิ์ ถ้าบังเอิญตายที่เมืองใดก็เริ่มตั้งต้นแต่เมืองที่ตาย ใครได้เมืองมากที่สุดถือว่าชนะ

ข้อสังเกต

การเล่นชนิดนี้เป็นการออกกำลังกาย ฝึกความอดทน การเคารพกฎเกณฑ์ที่วางไว้ ให้ทัศนคติที่ว่า ผู้มีความอดทนและมีความสามารถจะได้บำเหน็จในความสามารถของตน

ช้อนเหล็ก

ผู้เล่น

ไม่จำกัดจำนวน

อุปกรณ์การเล่น

ไม้สำหรับขุดดินคนละอัน ตะปู

วิธีเล่น

ขีดเส้นวงกลมลงบนดิน กว้างไม่เกิน 1-2 ศอก ให้คนหนึ่งปิดตาหันหลัง คนหนึ่งขุดดินเอาตะปูซ่อนกลบให้เรียบร้อย เปิดผ้าผูกตาให้หา ถ้าหาพบคนฝังจะเป็นแทน ถ้าหาไม่พบต้องเป็นใหม่

การเล่นชนิดนี้เป็นการฝึกไหวพริบ ความประณีตในการซ่อนของ และความสังเกตในการค้นหาสิ่งของ

ปีตอซัง

- ผู้เล่น** ไม่จำกัดจำนวน
- อุปกรณ์การเล่น** เอาตอซังข้าวซึ่งมีลักษณะเป็นปล้องคล้ายไม้ไผ่บาง ๆ มาปล้องหนึ่ง ตัดตาปล้องทางโคนทิ้งไปแล้วปาดผิวแฉลบสีกลงไปหาตาปล้องที่เหลืออยู่ ให้มีความยาวประมาณ 1 ซม. ผิวที่ปาดแฉลบทำหน้าที่เป็นลิ้นปี
- วิธีเล่น** เวลาเป่าลมส่วนที่เป็นลิ้นปีเข้าไปไว้ในปาก แล้วลองเป่าดูโดยปรับเสียงได้ด้วย การเค้นทางโคนออกให้สั้นเข้ามาเรื่อย ๆ จนได้เสียงที่ต้องการ ถ้าเค้นจนไม่มีที่จะเค้นแล้วก็หาปล้องตอซังมาทำใหม่อีก
- ข้อสังเกต** การเล่นประเภทนี้เป็นการนำวัสดุธรรมชาติมาประดิษฐ์เป็นของเล่น เด็กจะได้เรียนรู้เกี่ยวกับเสียงสูง ต่ำ ได้ฝึกประสาทหู และฝึกประดิษฐ์เครื่องดนตรีแบบง่าย ๆ เมื่อทำสำเร็จเด็กจะเกิดความภาคภูมิใจและความเชื่อมั่นในตนเอง
- ปีนกลก้านกล้วย หรือ ปีนมะลาบ**
- ผู้เล่น** ไม่จำกัดจำนวน
- อุปกรณ์การเล่น** 1. ก้านกล้วยนำมาตัดเป็นรูปปีนกลยาวประมาณ 1 คอก จากนั้นใช้มีดตัดเปลือก ผิวก้านกล้วยให้ยาวประมาณ 4 นิ้ว อย่าให้ขาดจากผิวของก้านกล้วย โดยตัดอย่างเดิมหลาย ๆ อัน (ตัดผิว)
2. นกหวีด หรือ สัญญาณอะไรก็ได้
- สถานที่เล่น** จะเล่นที่ไหนก็ได้ ไม่จำกัดสถานที่
- โอกาสที่เล่น** ใช้เล่นในโอกาสไหนก็ได้
- วิธีเล่น** ให้ผู้ที่เล่นนั่งหรือยืนเป็นแถวหน้ากระดาน ใช้มือซ้ายจับอุปกรณ์คือ ปีนกลก้านกล้วยอยู่ในท่าเตรียม โดยปีนกลอยู่สูงประมาณระดับคางของตัวเอง (ข้อศอกซ้ายจะงอ) ต่อจากนั้นใช้มือขวาอยู่เหนือปีนกลเล็กน้อย โดยอยู่ในท่าเตรียมพร้อม (ข้อศอกขวาจะงอ) สมมุติให้มีใครคนหนึ่งเป็นกรรมการคอยดูความรวดเร็วและฟังเสียงของปีน เมื่อจะเริ่มเล่นให้กรรมการเป่านกหวีด โดยนับ 1-3
- พอสิ้นเสียงสัญญาณก็ให้ผู้เล่นใช้มือขวาปาดให้ผิวก้านกล้วยลัมลงด้วยความรวดเร็วที่สุดเท่าที่จะทำได้ และต้องใช้มือปาดแรง ๆ ด้วย เพื่อให้เกิดเสียงดังซึ่งเสียงปีนจะดัง “มะลาบ” เป็นชุด ๆ ดังนั้นการเล่นอย่างนี้จึงได้ชื่อว่า “ปีนกลก้านกล้วย หรือ ปีนมะลาบ”
- ความคลี่คลาย** มีลักษณะคล้ายกับการเล่นขี่ม้าก้านกล้วย คือมีอุปกรณ์โดยการใช้ก้านกล้วยเหมือนกัน และมีการแสดงบทบาทโดยอาศัยความคล่องแคล่วว่องไวเหมือนกัน
- ข้อสังเกต** การเล่นชนิดนี้ฝึกความว่องไว และเป็นการเลียนแบบการรบของทหาร เสียงปีนที่ดังเป็นชุด ๆ ก่อให้เกิดความตึกตักตื่นเต้น

ผู้สาว

ผู้เล่น แบ่งเป็น 2 ฝ่าย ฝ่ายหนึ่งตั้งแต่ 1 คนขึ้นไป

อุปกรณ์การเล่น ไม้ไผ่ขนาดลำโตพอกำได้รอบ 1 ลำ ยาวประมาณ 5 เมตร ไม้ไผ่นี้เรียกว่า “สาว” (ไม้สาว คือไม้ไผ่ที่ใช้สอยผลไม้)

สถานที่เล่น กลางสนามหรือกลางลานกว้าง

วิธีเล่น แบ่งแดนโดยขีดเส้นแบ่งลงบนพื้นดิน ให้ผู้เล่นแต่ละฝ่ายอยู่กันคนละแดน ถือลำไม้ไผ่ไว้คนละปลาย เมื่อมีสัญญาณให้เริ่มเล่น ต่างฝ่ายต่างก็จะพยายามเข้าไปในแดนของกันและกัน โดยการผลักลำไม้ไผ่นั้น เมื่อสามารถผลักลำไม้ไผ่พาพวกของตนเข้าไปในแดนของอีกฝ่ายหนึ่งได้แล้ว ถือว่าชนะ ผู้แพ้อาจจะต้องทำตามเงื่อนไขที่ตกลงกันไว้ก่อน เช่นยอมให้ฝ่ายชนะขี่คอ หรืออื่น ๆ

ความคลี่คลาย คล้ายกับการเล่นชักกะเย่อ แต่เป็นการผลักไปข้างหน้า ฝ่ายที่ชนะมักจะเป็นฝ่ายที่เสียหลักล้มลง

ข้อสังเกต การเล่นเกมชนิดนี้นอกจากจะสนุกสนานแล้ว ยังเป็นการออกกำลังกาย ได้ฝึกการทำงานร่วมกัน ก่อให้เกิดความสามัคคีร่วมแรงร่วมใจ และความเคารพในกติกาที่วางไว้

ลูกข้าง

ผู้เล่น ไม่จำกัดจำนวน

อุปกรณ์การเล่น ลูกข้าง ขีดวงกลมรัศมีประมาณ 1 วา โดยให้คนหนึ่งเหยียบทางเชือก แล้วจับหัวเชือกแนบกับดินลูกข้าง ดึงเชือกให้ตึงแล้วขีดเส้นไปรอบ

วิธีเล่น เสี่ยงทายว่าใครควรจะเป็นผู้ลงลูกข้างสำหรับทำเป็นเป้าก่อน โดยนับ 1-3 แล้วให้ผู้เล่นทุกคนหมุนลูกข้างของตัวพร้อม ๆ กัน เพื่อแข่งกันเอาเชือกคล้องดินลูกข้างที่กำลังหมุนอยู่ ดึงขึ้นมารับด้วยอุ้งมือทั้งสอง เด็กที่รับได้ที่หลังเพื่อนจะต้องเป็นคนลงลูกข้างของตนเป็นเป้า

เด็กที่เอาเชือกคล้องดินลูกข้างของตนขึ้นมารับได้จะร้องตะโกนให้สัญญาณเพื่อน ๆ ว่า “โ๊ะ” เมื่อมีผู้ลงลูกข้างของตน สำหรับเป็นเป้าให้เพื่อน ๆ แล้วผู้เล่นคนอื่น ๆ จะปั่นลูกข้างของตนลงบนลูกข้างที่เป็นเป้า ผู้เป็นเจ้าของลูกข้างที่ปักกลางวงต้องพยายามช่วยให้ลูกข้างของตนหลุดออกมาจากวงด้วยการปั่นลูกข้างของตนอีกลูกหนึ่งให้กระทบออกมา

ข้อสังเกต การเล่นเกมชนิดนี้เป็นการฝึกความแม่นยำในการกระชະ ฝึกการต่อสู้ และการป้องกันตน และฝึกความเคารพในกฎเกณฑ์ที่วางไว้ด้วย

ลูกโป่งยางละหุ่ง

ผู้เล่น

ไม่จำกัดจำนวน

อุปกรณ์การเล่น

เตี๊ยะใบหรือกรีดต้นละหุ่งรองเอายางออกมาให้มากพอที่จะท่อมเส้น ดอกหญ้าที่ขุดเป็นบ่วงกลมขนาดเท่าเหรียญสลึง

วิธีเล่น

เอาบ่วงที่ทำด้วยเส้นดอกหญ้าขบลงในยางละหุ่งแล้วยกบ่วงขึ้นให้ยางละหุ่งติดขึ้นมา ค่อย ๆ เป่าลงไปตรงกลางบ่วง ยางละหุ่งจะยืดและหลุดออกไปเป็นลูกโป่งที่ใสเหมือนแก้ว มีแววสีรุ้งแพรวพราว ผู้เล่นจะหยุดเป่าและโบกกลมให้ลูกโป่งขึ้นสูงและนาน เมื่อลอยสูงได้ระดับก็จะติดลมบนไปเรื่อย ๆ ไม่แตกง่าย เวลาแห้งจะรัดตัวฝ่อลง ไม่แตกหรือระเหยหายไป

ข้อสังเกต

การเล่นประเภทนี้เป็นการเอาวิสูตรธรรมชาติมาเป็นอุปกรณ์ในการเล่น เด็กจะต้องระมัดระวังและรู้จักจังหวะในการเป่าให้ได้ลูกโป่งที่ใหญ่ เด็กจะได้รับความสนุกสนาน ตื่นเต้น และภาคภูมิใจที่ลูกโป่งของตนสวย และลอยไปไกล

เล่นเมลิคมะขาม

ผู้เล่น

ตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป

อุปกรณ์การเล่น

เมลิคมะขาม กระดาษทำเป็นกรวย

สถานที่เล่น

บนพื้นบ้าน หรือโต๊ะ หรือที่เรียบ ๆ และไม่สกปรก

วิธีเล่น

วิธีที่ 1 ดัดเข้าช่อง

ตกลงกันว่าจะลงเมลิคมะขามเป็นกองกลางคนละกี่เม็ด แล้วเสี่ยงเลือกว่าใครจะเป็นผู้เล่นก่อน คนที่ได้เล่นก่อนรวบเอาเมลิคมะขามกองกลางนั้นมาไว้ในกำมือ แล้วผายออกให้เมลิคมะขามกระจายอยู่บนพื้น ห่างกันพอสมควร ผู้เล่นคนเดิมนั้นวางสันมือซ้ายลงบนพื้น แล้วงอมือทำเป็นแอ่งหรือช่องสำหรับเก็บเมลิคมะขามในทิศทางที่คาดว่าจะรับเมลิคมะขามได้มากที่สุด แอ่งหรือช่องนี้จะเคลื่อนย้ายไม่ได้ในการเล่นแต่ละรอบ ใช้นิ้วหัวแม่มือหรือนิ้วที่ถนัดติดเมลิคมะขามที่ละเม็ดให้เข้าช่องมือซ้ายที่เตรียมไว้ โดยไม่ต้องแตะหรือกระทบกระเทือนเมลิคมะขามที่ไม่ได้ติด ถ้าติดผิดไม่เข้าช่อง หรือทำให้กระเทือนเมลิคมะขามอื่น ถือว่าตายในรอบนี้ ต้องปล่อยให้คนอื่นเป็นคนเล่นต่อไป เมลิคมะขามที่ติดเข้าไปในช่องมือซ้ายนั้น ถือว่าเป็นสมบัติของผู้เล่น สามารถนำออกจากกองกลางนั้นไปเป็นของคนที่ได้ คนเล่นคนต่อไปจะรวบเมลิคมะขามกองกลางนั้น แล้วผายให้กระจายกัน และเล่นต่อไปแบบเดียวกัน จนกว่าจะหมดเมลิคมะขามกองกลาง คนที่ได้เมลิคมะขามมากที่สุดเป็นผู้ชนะ

วิธีที่ 2 ตักเมล็ดมะขาม

เล่นคล้ายกันกับวิธีที่ 1 แต่แทนที่จะใช้นิ้วมือตักเข้าช่องมือซ้ายก็ใช้กระดาน
ทำเป็นกรวยเล็ก ๆ ขนาดพอตักเมล็ดมะขามได้ที่ละ 1 เมล็ด ใช้กรวยนี้ตักเมล็ด
มะขามที่ละเมล็ดโดยไม่ให้เมล็ดอื่น ๆ กระทบกระเทือน

วิธีที่ 3 หยอดหลุม

ขุดหลุมเล็ก ๆ 1 หลุม ขนาดเท่าหลุมขนมครกหรือโตกว่าเล็กน้อย บนพื้นดิน
ตกลงกันว่าจะใส่มะล็ดมะขามกองกลางลงในหลุมคนละกี่เม็ด และเสี่ยงเลือกว่า
ใครจะเล่นก่อน ผู้เล่นคนแรกยืนห่างจากหลุมพอประมาณตามแต่จะตกลงกัน
ผู้เล่นใช้ “โด” ของตนโยนไปให้ถูกหรือเข้าในหลุมนั้น ถ้าถูกหรือเข้าก็จะได้
เมล็ดมะขามทั้งหมดเป็นของตน ถ้าไม่ถูกก็ให้คนถัดไปเป็นผู้เล่น
“โด” อาจทำด้วยอะไรก็ได้ เช่น เมล็ดมะขาม 1 เม็ด กระเบื้องแตกทุบเป็น
วง ฯลฯ

ความคลี่คลาย ปัจจุบันเมล็ดมะขามค่อนข้างหายาก อาจเปลี่ยนมาใช้กระดุมหรือลูกปัดพลาสติก
สีสวย ๆ แทน

ข้อสังเกต การเล่นเมล็ดมะขามนี้ นอกจากเด็กจะได้รับความสนุกเพลิดเพลินแล้ว ยังเป็น
การฝึกกล้ามเนื้อมือให้สัมพันธ์กับประสาทตาอีกด้วย นอกจากนั้นยังฝึกจิตใจ
ให้มีสมาธิ และฝึกความแม่นยำในการกระเด้งด้วย

เมล็ดมะขามที่เด็กเล่นชนะและได้มานั้นใช้ประโยชน์ได้หลายอย่างเช่น ใช้ทำ
ลูกมะกอนสำหรับปาหรือโยนเล่น โดยเอาเมล็ดมะขามบรรจุในถุงผ้าขนาดเท่า
กำปั้น แล้วเย็บปิดถุงให้สนิท หรือนำเมล็ดมะขามมาคั่วให้สุกแล้วแบ่งปันกัน
ขบเคี้ยวเล่นในหมู่เพื่อนฝูง เมล็ดมะขามที่สุกแล้วจะไม่ใช้ในการเล่นเพราะ
เปลือกไหม้เกรียม ไม่เป็นสีน้ำตาลมีเงางามเหมือนเมล็ดมะขามที่ยังไม่ได้คั่ว
เล่นไม้จั่ว

ผู้เล่น เล่นได้ตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป

อุปกรณ์การเล่น ไม้หุ่นหรือไม้จั่ว หรือไม้ป้อที่ลอกเอาเยื่อออกแล้ว นำมาตัดเป็นท่อน ๆ ยาว
ท่อนละ 5-6 นิ้ว เส้นผ่าศูนย์กลางตั้งแต่ 2-3 นิ้วขึ้นไป ไม่จำกัดว่าจะใช้กี่ท่อน
ประมาณ 10 ท่อนก็ได้

สถานที่เล่น ลานพื้นดินเรียบ ๆ

วิธีเล่น แบ่งผู้เล่นเป็น 2 ฝ่ายเท่า ๆ กัน เสี่ยงเลือกว่าใครจะเป็นผู้เล่นก่อนแล้วแบ่งท่อน
ไม้จั่วให้แต่ละฝ่ายด้วยจำนวนเท่ากัน ผู้เล่นทั้งสองฝ่ายแยกย้ายกันไปตั้งค่าย
ของตัว ระยะห่างกันพอประมาณ วางไม้จั่วเรียงกันเป็นแถวหน้ากระดาน ฝ่าย

ที่เล่นก่อนใช้ไม้ท่อนหนึ่งซึ่งเรียกว่า “โด” ขว้างไปยังแนวทหารไม้จั่วของอีกฝ่ายหนึ่งให้ล้มลง ถ้าถูกท่อนไม้จั่วใดล้มลง ท่อนไม้จั่วนั้น “ตาย” ต้องเก็บออกจากแนว ฝ่ายที่เล่นหลังใช้ “โด” ของอีกฝ่ายหนึ่งที่ขว้างมาก่อน ขว้างกลับไปยังแนวทหารไม้จั่วของฝ่ายตรงข้าม ด้วยจุดประสงค์และวิธีการเดียวกัน ถ้าทหารไม้จั่วของฝ่ายใดล้มหมดก่อน ถือว่าแพ้ ถ้าแต่ละฝ่ายมีผู้เล่นหลายคน ก็ให้ตกลงกันเองว่าใครจะเป็นคนขว้างหรือเป็นคนเชียร์หรือจะช่วยกันขว้างทั้งหมด

ความคล้ายคลึง

มีลักษณะคล้ายกับการทอยสะบ้าบางชนิด แต่เป็นการทอยตอบโต้กัน ปัจจุบันอุปกรณ์การเล่นที่เป็นท่อนไม้จั่วอาจเปลี่ยนเป็นรูปหุ่นพลาสติกเล็ก ๆ ซึ่งมีผู้ทำขายอยู่ทั่วไป และเล่นในลักษณะที่คล้ายกับการทำสงครามจริง ๆ มากขึ้น โดยอาศัยหุ่นของเล่นต่าง ๆ ประกอบด้วย และมีการวางหุ่นตามที่กำบังต่าง ๆ บางครั้งก็เล่นในลักษณะการพนัน มีการยึดเอาหุ่นของฝ่ายตรงข้ามที่ถือว่า “ตาย” มาเป็นของตน

ข้อสังเกต

การเล่นชนิดนี้นอกจากจะให้ความสนุกสนานแล้ว ยังเป็นการฝึกความแม่นยำ ฝึกการรู้แพ้รู้ชนะ วัตถุที่ใช้เล่นคือไม้จั่ว (หุ่น) หรือไม้ป้อ เป็นไม้ที่มีเนื้ออ่อน น้ำหนักเบา ผู้ใหญ่นำไปใช้ประโยชน์อะไรไม่ได้ มักจะทิ้งเอาไว้ให้เด็กนำไปเล่นกัน เด็ก ๆ ชอบเพราะตัดฟันง่าย ขนย่ายง่าย และเวลาโยนถูกกันก็ไม่เจ็บมาก

เล่นสดางค์แดง

ผู้เล่น

กี่คนก็ได้

อุปกรณ์การเล่น

สดางค์แดงที่มีรูกลมประมาณ 7-8 เหรียญ

วิธีเล่น

ขุดหลุมพอให้สดางค์ลงหลุมได้ ก่อนจะลงมือเล่นต้องเสี่ยงทายว่าใครจะเล่นก่อน โดยการขีดเส้นเริ่มต้นและเส้นตาย ทุกคนต้องทอยให้ลงหลุมหรือใกล้หลุมที่สุด ผู้ใดทอยได้ก็จะได้เล่นก่อนและเรียงลำดับ ผู้เล่นคนแรกเริ่มเล่นโดยการโยนเหรียญทั้งหมดให้เข้าหลุมมากที่สุด เพื่อให้เหลือตัวทอยน้อย ถ้าโยนทับเส้นตายหรือไม่ถึงเส้นต้น ก็หมดสิทธิ์เล่นต่อ ผู้ร่วมเล่นจะกำหนดให้ทอยตัวใดก็ได้ ผู้เล่นต้องทอยให้ได้ ถ้าทอยผิดต้องซ่อมโดยเพิ่มเติมฟัน ส่วนมากมักใช้ยางหรือเชือกเข้า ถ้าทอยถูกก็ได้เติมฟันทั้งหมดหรือเล่นต่อไป

ข้อสังเกต

การเล่นประเภทนี้เป็นการฝึกความแม่นยำ ความเคารพในกฎเกณฑ์ที่วางไว้ แต่ควรระวัง คือ ถ้าเล่นในทำนองพนันอาจเป็นการสร้างนิสัยเล่นการพนันได้

เล่นสะบ้าเข้าถ้ำ

ผู้เล่น

2 คนขึ้นไป

อุปกรณ์การเล่น

1. ไม้กระดาหนา 1 นิ้ว กว้าง 10 ซม. ยาว 40 ซม. จำนวน 4 แผ่น ดี

ติดกันเป็นกรอบสี่เหลี่ยม ให้ด้านใดด้านหนึ่งของกรอบสี่เหลี่ยมนี้เจาะจากฐานสูง 5 ซม. กว้าง 1 ซม. เจาะ 3 ช่องให้ห่างกันพอประมาณ

2. แผ่นไม้ตัดเป็นรูปวงกลมกะพอให้ผ่านช่องทั้ง 3 ได้

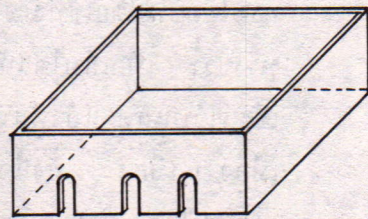
สิ่งที่น่าสังเกตเกี่ยวกับอุปกรณ์คือ กรอบไม้สี่เหลี่ยมนี้จะต้องเจาะช่องพอให้แผ่นวงกลมสามารถลอดผ่านไปได้ แต่ช่องจะต้องไม่กว้างจนเกินไป เพราะโอกาสที่แผ่นวงกลมจะลอดผ่านมีมาก แผ่นวงกลมก็จะต้องกลมจริง ๆ ผิวเรียบจะทำให้แผ่นวงกลมกลิ้งไปตามพื้นได้ดี และพื้นดินในแนวที่จะโยนแผ่นวงกลมให้กลิ้งไปนั้นจะต้องเรียบ ไม่ลาดชัน

ในการโยนแผ่นวงกลมเพื่อให้ลอดผ่านเป้า ผู้เล่นอาจจะยืนหรือย่อตัวลงนิดหน่อย ซึ่งขึ้นอยู่กับเทคนิคของผู้เล่นแต่ละคน ที่จะสามารถบังคับแผ่นวงกลมให้กลิ้งไปยังเป้าที่มีแต้มมาก ๆ การเล่นเกมนี้มักคิดว่า ผู้เล่นจะต้องผลัดเปลี่ยนกันโยน โดยให้แต่ละคนโยนได้ถึง 3 ครั้ง ดังนั้นแผ่นวงกลมจึงต้องมี 3 แผ่นด้วยกัน แล้วนับแต้มที่โยนแผ่นวงกลมผ่านช่องทั้ง 3 ถ้าใครได้แต้มมากที่สุด คนนั้นก็ชนะ ซึ่งแล้วแต่ผู้เล่นจะตกลงกันอย่างไร

แผ่นไม้วงกลม

กรอบสี่เหลี่ยม

ข้อสังเกต

การเล่นประเภทนี้ผู้เล่นจะต้องเทคนิคในการโยนแผ่นไม้วงกลมให้กลิ้งไปยังช่องทั้ง 3 ให้ได้ ต้องรู้จักกะระยะการโยนแผ่นวงกลม และระดับสายตาให้สัมพันธ์กัน นอกจากนั้นยังเป็นการบริหารร่างกาย และให้ความสนุกสนาน เพลิดเพลินอีกด้วย

สบ้ำทอย หรือภาษาถิ่น บ่าบ้ำกินเมือง

ผู้เล่น

ไม่จำกัดจำนวนอายุและเพศ

อุปกรณ์การเล่น

ไม้ ลูกหิน เหรียญ กระเบื้องแตกที่นำมาตัดให้ได้ขนาดพอเหมาะเป็นสี่เหลี่ยม สามเหลี่ยม หรืออะไรก็ได้ที่สามารถใช้โยนลงไปในตารางได้ ควรมีขนาดเล็กกะทัดรัด เหมาะในการโยนซึ่งเรียกว่า “โด”

สถานที่เล่น

บนพื้นดิน ที่สามารถเขียนตารางลงไปเห็นได้ชัดเจน

โอกาสที่เล่น วิธีเล่น

เล่นได้ทุกโอกาส

ขั้นแรก จะเริ่มด้วยการขีดตารางลงบนดิน แบ่งให้มีประมาณ 8-10 ช่อง หรือเพิ่มจำนวนมากขึ้นตามจำนวนคนเล่น มีรูปร่างเหมือนภาพข้างซ้ายนี้ โดยให้ข้างบนนั้นโค้งจกดกันและบนจุดยอดของเส้นแบ่งครึ่งตารางนั้นจะทำให้เป็นหลุมหรือขีดให้โค้ง ๆ ไว้อีกชั้นหนึ่ง เพื่อให้ผู้เล่นได้เสี่ยงว่าใครจะเป็นลำดับที่เท่าไร โดยผู้ที่โยนเบี้ยไปใกล้จุดยอดเส้นแบ่งครึ่งสี่เหลี่ยมนั้นจะเป็นผู้ได้เล่นก่อนเป็นอันดับแรกและผู้โยนห่างออกไปก็ได้เล่นลำดับต่อ ๆ มา เมื่อเริ่มเล่นผู้เล่นคนแรกจะเริ่มโยนโดลงไปบนตาที่ 1 และก็กระโดดขาเดียวไปตามช่อง 2 ถึง 8 พอถึงช่องที่ 9 จะสามารถเอาขาอีกข้างหนึ่งลงได้ เรียกช่องนี้ว่า เป็น “ช่องพัก” เมื่อพักเสร็จก็เริ่มกระโดดต่อเหมือนครั้งแรก มาจนถึงช่องที่ 16 แล้วก็เอื้อมไปเก็บโดนนั้นจากช่องที่ 1 ซึ่งอยู่ข้าง ๆ โดยอยู่ในลักษณะยืนขาเดียว ห้ามเปลี่ยนเท้า และไม่ให้ส่วนของร่างกายสัมผัสกับเส้นที่ขีดไว้ เมื่อผ่านช่องต่าง ๆ จนหมดโดยไม่ผิดกติกาเลยก็ได้โยนโดจากข้างล่างสุด ไปที่วงกลมโดยไม่ให้ออกนอกวงกลม ผู้เล่นจะกระโดดไปที่ช่อง 8, 9 แล้วหันหลังคลำหาโดนนั้น โดยไม่ให้ส่วนของตัวสัมผัสเส้นที่ขีดไว้เลย การกระโดดตอนนี้เป็น การกระโดดข้ามโดยใช้ทั้ง 2 ขาพร้อมกันใน 2 ข้าง ข้างหนึ่งอยู่ทางซ้ายอีกข้างอยู่ทางขวา เมื่อเก็บได้แล้วก็กลับมาอยู่ที่เดิม ต่อจากนั้นก็เดินไปรอบวงกลมที่เขียนไว้บนสุด แล้วหันหลังโยนโดเข้ามาบนตาราง โดตกลงในช่องใดถือว่าได้เมือง 1 เมือง ทั้งนี้จะต้องไม่ให้ตกทับเส้นที่ขีดไว้และจะลงช่องที่ 9 ไม่ได้ เพราะเป็นช่องที่พัก เล่นต่อไปเจ้าของเมืองก็สามารถพักได้ที่เมืองของตน โดยที่คนอื่นไม่มีสิทธิ์จะพักได้ ต้องกระโดดข้ามไปทุกครั้ง ไม่ว่าเมืองนั้นจะติดกันสักแค่ไหนก็ตาม การพักคือการที่ผู้เล่นสามารถวางเท้าทั้ง 2 ข้างลงบนช่องได้โดยไม่ต้องยืนขาเดียว

ความคล้าย การเล่นสะบ้าทอยนี้ ส่วนใหญ่ไม่มีการเปลี่ยนแปลง ยังคงรักษารูปแบบเดิมไว้ ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน แต่ในบางถิ่นก็ไม่ค่อยรู้จักและไม่เคยเล่นเลย แต่เล่นอย่างอื่นที่คล้ายกัน คือการเล่นสะบ้าสะหรือการเล่นที่เรียก “ตะแควบ” แทน ซึ่งมีการขีดตารางคล้ายสะบ้าทอยแต่วิธีการต่าง ๆ ไม่สลับซับซ้อนเหมือนสะบ้าทอย และในบางครั้งก็จะมี การช่วยให้ผู้เล่นคนอื่นกระโดดไปพักยังบ้านเจ้าของเมืองได้ โดยขีดวงจำกัดให้มาหยุด ณ ที่นั้น แต่ถ้าเหยียบเส้นก็ผิดกติกา แต่สะบ้าทอยแต่ตั้งเดิมนั้น ไม่มีการช่วยผู้เล่นคนอื่นเลย จึงแตกต่างกัน

ข้อสังเกต ผู้เล่นได้รับความสนุกสนาน เพลิดเพลินในการเล่น เป็นการฝึกการออกกำลังกาย ฝึกการกระโดด การทดสอบกล้ามเนื้อขาไปด้วยในตัวว่า มีความแข็งแรงทนทานเพียงใด เป็นการทดสอบความสามารถทางสติปัญญา เขว่นและไหวพริบความแม่นยำด้วย เช่น กระโดดอย่างไรถึงจะข้ามไปได้ไกล และฝึกทักษะการโยนโดให้ลงตรงที่ต้องการ ฝึกความรอบคอบ ไม่ประมาทเพราะถ้าประมาทและพลั้งเผลอแล้วจะทำให้ผิดได้ง่าย

สีกไม้ย่างกางเกง

ผู้เล่น ไม่จำกัดจำนวน

อุปกรณ์การเล่น ไม้กางเกงมี 2 ชนิด ชนิดแรกทำด้วยกะลามะพร้าวผ่าครึ่ง 1 คู่ วางคว่ำลงกับพื้นเจาะรูร้อยเชือกที่ก้นกะลา ข้างละ 1 เส้น ความยาวเท่าที่จะใช้มือดึงได้ในขณะที่ยืนอยู่ ชนิดที่ 2 ทำด้วยไม้ไผ่ท่อนโดยยาวประมาณ 1 คืบ 1 คู่ ยกไม้ไผ่ท่อนเล็กขึ้น ค่ะเนดูสูงตามต้องการ แล้วทำเครื่องหมายไว้ เจาะรูตรงเครื่องหมายให้ทะลุไปอีกด้านหนึ่งหาไม้เหนียว ๆ หรือเหล็กสอดนำไปในรูทำสลัก เอาไม้ท่อนโตมาบากรูสวมลงทางปลายของไม้ไผ่ท่อนเล็กให้เลื่อนลงมาอยู่ตรงสลัก แล้วหาผ้ามาพันเพื่อจะได้ไม่เจ็บง่ามเท้า

วิธีเล่น **ชนิดที่ 1** ยืนบนกะลามะพร้าว ใช้นิ้วหัวแม่เท้ากับนิ้วชี้คืบเชือกไว้ ดึงเชือกให้ตึงแล้วยกเท้าก้าวเดิน

ชนิดที่ 2 ขึ้นเหยียบบนท่อนไม้โต มือจับไม้ท่อนเล็กให้ตั้งได้ฉากกับพื้น ใช้ง่ามเท้าคืบไม้ท่อนเล็ก ก้าวเดินคล้ายกับเดินธรรมดา เด็กต้องทรงตัวบนไม้กางเกง ยิ่งสูงยิ่งสนุกเดินแข่งกัน

ข้อสังเกต การเล่นประเภทนี้ เป็นการใช้วัสดุที่มีตามธรรมชาติในพื้นที่แถบนั้นมาประดิษฐ์เป็นเครื่องเล่น เป็นการฝึกให้เด็กได้ใช้มือและมีความคิดสร้างสรรค์ ในการหัดเล่นเด็กจะได้ฝึกการทรงตัว ฝึกความอดทน ความมานะพยายาม และในขณะที่เล่นเด็กจะได้รับความสนุกสนานเพลิดเพลิน

หงผ้าจี๊ใช้

ผู้เล่น

ใช้ผู้เล่นเป็นคู่ ๆ ก็คู่ก็ได้

อุปกรณ์การเล่น ผ้าหรือลูกมะนาว หรือสิ่งของอื่น ๆ เส้นแบ่งเขต

วิธีเล่น

แบ่งผู้เล่นเป็น 2 ฝ่ายเท่า ๆ กัน ให้เป็นคู่ ๆ ให้แต่ละฝ่ายจับคู่ชี่คอกันเข้าแถว เรียงหน้ากระดาน หันหน้าเข้าหากัน หรือจะล้อมวงกันก็ได้ เด็กคนที่ชี่คอฝ่ายหนึ่งจะโยนผ้าหรือสิ่งของไปให้อีกฝ่ายหนึ่งรับ โดยจะเลือกโยนให้คนใดรับก็ได้ ถ้ารับไม่ได้ คนถูกชี่คอจะเปลี่ยนมาชี่คอคนนั้นแทน ถ้าคนชี่ใหม่รับไม่ได้อีก ต้องออกจากการแข่งขันทั้งคู่ ถ้าฝ่ายโยนผ้า โยนไม่ข้ามแนวกึ่งกลาง หรือแนวที่กำหนดกันไว้ ถือว่าตายเหมือนกัน ต้องเปลี่ยนให้คนที่ถูกชี่คอขึ้นชี่แทน เล่นกันไปจนกว่าจะแพ้ชนะกันหมด ถ้าฝ่ายใดแพ้ต้องยอมให้ฝ่ายชนะชี่คอแล้วใช้เดินไปไหน ๆ ตามต้องการ

ข้อสังเกต

การเล่นประเภทนี้เป็นการฝึกการทำงานร่วมกัน ความเคารพกฎเกณฑ์ ฝึกความอดทน ความแม่นยำในการส่งและรับ

หมากเก็บไม้, หรือ ไม้แก้งจี๊

ผู้เล่น

ตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป

อุปกรณ์การเล่น

1. ลูกมะเขือ หรือมะนาว หรือลูกหินกลม ๆ 1 ลูก
2. แท่งไม้ขนาดประมาณเท่าตะเกียบ 6 อัน อาจหักเอามาจากต้นสาบเสือก็ได้ บนพื้นเรียบ ๆ ที่สามารถนั่งล้อมวงกันเล่นได้

สถานที่เล่น

วิธีเล่น

เสี่ยงเลือกหรือตกลงกันว่าใครจะเป็นผู้เล่นก่อน ผู้เล่นก่อนเล่นตามกติกาที่วางลำดับขั้นตอนเอาไว้ ถ้าทำขั้นใดไม่ได้ถือว่าตายต้องเปลี่ยนผู้เล่น ผู้เล่นคนถัดมาจะเริ่มเล่นตั้งแต่นั้นที่ 1 ตามกติกาจนกว่าจะตายหรือจบครบทุกขั้น ผู้ที่ตายก่อนแล้ว เมื่อจะเล่นใหม่คราวถึงรอบของตน ให้เริ่มตั้งแต่นั้นที่ตนเองตายในรอบก่อน จนกว่าจะตายอีกหรือจบครบทุกขั้น เมื่อมีผู้จบครบทุกขั้นแล้วคนหนึ่งในกลุ่มที่เล่นด้วยกันนั้น ถือว่าผู้นั้นเป็นผู้ชนะ เมื่อจะเล่นใหม่อีกต้องเริ่มตั้งแต่นั้นที่ 1 หมดทุกคน

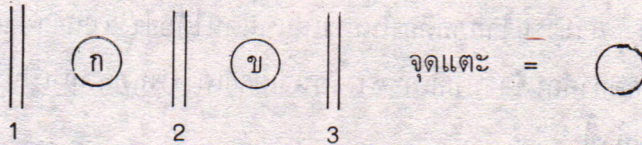
ลำดับขั้นตอนของการเล่นตามกติกามีดังนี้

- (1) “เก็บหนึ่ง” เริ่มด้วยการรวบไม้ทั้ง 6 อันมาถือไว้ในมือที่ถนัดพร้อมกับมะเขือ โยนมะเขือขึ้น ขณะที่มะเขือยังลอยอยู่ในอากาศให้วางไม้ทั้งหมดลงบนพื้นแล้วใช้มือข้างเดียวกันนั้นรับลูกมะเขือไว้ไม่ให้ตกลงบนพื้น เมื่อรับได้แล้วก็โยนกลับขึ้นไปแล้วใช้มือข้างเดียวกันนั้นคว้าไม้ขึ้น 1 อันพร้อมกับรับลูกมะเขือ

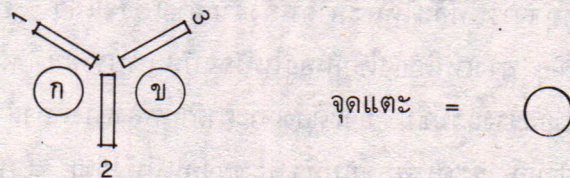
เมื่อรับได้แล้วก็โยนกลับขึ้นไปพร้อมกับเก็บไม้ขึ้นอีก 1 อันแล้วรับมะเขือ ทำเช่นนี้ไปจนหมดไม้ ในขั้นนี้มีสิทธิ์ที่จะใช้มืออีกข้างหนึ่งช่วยถือไม้จากที่เก็บขึ้นทีละอันนั้นได้

- (2) “เก็บสอง” โยนมะเขือขึ้นแล้วเก็บไม้ที่วางบนพื้นขึ้นทีละ 2 อันแล้วรับเอามะเขือส่งไม้ที่เก็บได้ไว้ในอีกมือหนึ่ง ทำเรื่อยไปจนหมดไม้ที่วางบนพื้น
- (3) “เก็บสาม” ทำคล้ายกันแต่เก็บไม้ขึ้นทีละ 3 อัน
- (4) “เก็บสี่” คล้ายกันแต่เก็บไม้ขึ้นทีละ 4 อัน และ 2 อัน ตามลำดับ
- (5) “เก็บห้า” คล้ายกันแต่เก็บไม้ขึ้นทีละ 5 อัน และ 1 อัน ตามลำดับ
- (6) “เก็บหก” คล้ายกันแต่เก็บไม้ขึ้นครั้งเดียวหมด
- (7) “ลอดแข่ง” คือการเล่นย้อนไปเริ่มจากเก็บหนึ่งใหม่ แต่ให้หนึ่งชั้นเข้าเอามือข้างที่ใช้เล่นลอดแข่งออกมาเล่น เล่นจนถึงเก็บหกก็หยุด
- (8) ปูที่นอน หรือ ขึ้นต้นดอกไม้ จะใช้อย่างไหนก็ได้ มีลักษณะการเล่นเหมือนกัน แตกต่างตรงที่การวางไม้ไว้ที่พื้นเท่านั้น

“ปูที่นอน” จะวางไม้ไว้เป็นรูปนี้

“ขึ้นต้นดอกไม้” จะวางไม้ไว้เป็นรูปนี้

เมื่อจัดไม้ตามรูปแล้ว เริ่มเล่นด้วยการโยนมะเขือขึ้นแล้วเอามือข้างเดียวกันนั้นแตะที่จุดแตะ ก. โยนครั้งที่ 2 แตะที่จุดแตะ ข. โยนครั้งที่ 3 แตะที่ จุดแตะ ก. และ ข. พร้อมกัน โยนครั้งที่ 4 ทำซ้ำเหมือนครั้งที่ 3 โยนครั้งที่ 5 เก็บไม้กองที่ 1 และ 3 ขึ้นมา โยนครั้งที่ 6 เก็บไม้กองที่ 2 ขึ้นมา

(9) “เสียบพริก” โยนมะเขือขึ้นแล้วเก็บไม้ทีละอัน แต่ให้เอาไม้ที่เก็บได้ใส่ไว้ในง่ามนิ้วมือของอีกมือหนึ่งโดยเริ่มจากง่ามระหว่างนิ้วหัวแม่มือกับนิ้วชี้ ไปจนถึงง่ามระหว่างนิ้วนางกับนิ้วก้อย เมื่อครบสิ่งง่ามแล้วแต่ยังเหลือไม้ที่ต้องเก็บขึ้นอีก 2 อันไม่มีที่เสียบ ฉะนั้นตอนที่โยนมะเขือขึ้นเป็นครั้งที่ 5 ก่อนที่

จะรับมะเขือให้ย้ายไม้อันที่เสียบระหว่างนิ้วชี้กับหัวแม่มือไปเสียบไว้ที่รักแร้ซ้าย และย้ายจากง่ามนิ้วนางกับนิ้วก้อยมาใส่แทนที่ แล้วจึงเก็บไม้อันที่เหลืมาเสียบแทนที่ง่ามนิ้วก้อย จากนั้นก็รับมะเขือตามปกติ เมื่อโยนครั้งที่ 6 ก็ลำบากมากขึ้น ระหว่างที่ลูกมะเขือยังลอยอยู่ ให้ย้ายไม้จากรักแร้ซ้ายไปไว้รักแร้ขวา แล้วจึงทำต่อเหมือนกับเริ่มแรกในการโยนมะเขือครั้งที่ 5 จนสามารถเก็บไม้ อันสุดท้ายได้มาเสียบไว้ที่ง่ามนิ้วก้อยแล้วรับมะเขือ

(10) “ดำน้าพริก” ขณะที่ไม้ทั้งหมดวางอยู่บนพื้น โยนมะเขือขึ้นแล้วรวบไม้ทั้งหมด เอาปลายด้านใดด้านหนึ่งกระทุ้งพื้น 1 หรือ 2 ที ในลักษณะเดียวกันกับการดำน้ำพริกแล้วปล่อยไม้วางลงเช่นเดิม ทำซ้ำเช่นเดียวกัน 6 ครั้ง เนื่องจากเป็นการเล่นที่เล่นยาก ปัจจุบันจึงไม่ค่อยเป็นที่นิยม มักเล่นหมากเก็บ ลูกหินแทน ถ้าเล่นก็จะเรียกชื่อว่า หมากเก็บไม้ แทนที่จะเรียกว่า ไม้แก้งซี่ เหมือนที่แบบโบราณเรียก

ความคล่องแคล่ว

ข้อสังเกต

การเล่นชนิดนี้เป็นการฝึกความว่องไวในการใช้กล้ามเนื้อแขนมือและสายตาให้สัมพันธ์กัน ฝึกความจำ และให้ความสนุกสนานเพลิดเพลิน น่าสนใจว่าเด็กเล็ก ๆ สามารถจำกฎกติกาในการเล่นชนิดนี้ได้อย่างแม่นยำ แม้ว่าจะเป็นการเล่นที่มีกติกาค่อนข้างมากและซับซ้อน เด็กก็เคารพกฎกติกาเป็นอย่างดี

ไม้แก้งซี่

หมายถึงไม้ซีกเล็ก ๆ ขนาดพอ ๆ กับตะเกียบหรือโตกว่าที่คนโบราณใช้ปาดเช็ดอุจจาระที่ก้นให้สะอาดหลังจากถ่ายเสร็จแล้ว คนแก่ ๆ หรือคนในชนบทไกล ๆ ทางเหนือยังใช้กันอยู่ในปัจจุบัน บางคนติดนิสัยในการใช้ไม้นี้ถึงขนาดว่าเมื่อสร้างส้วมซึม ก็จะต้องเจาะฝาด้านหลังของห้องส้วมเป็นช่องเล็ก ๆ ประมาณ 1 ฝ่ามือ ระดับพอดีกับศีรษะของคนที่นั่งถ่าย สำหรับเป็นช่องทิ้งไม้แก้งซี่นี้ ออกไปนอกห้องส้วมโดยเฉพาะ ส้วมซึมหลายแห่งในชนบทไกล ๆ ทั่วไปจะมีช่องนี้อยู่ บางแห่งจะมีกองไม้แก้งซี่อยู่ด้านหลังห้องส้วมเป็นกองโต กองไม้เหล่านี้จะถูกรวบรวมไปเผาเมื่อมีมากพอสมควร

การตั้งชื่อเกมนี้น่า ไม้แก้งซี่ และตั้งชื่อลำดับขั้นของการเล่นนับว่าเป็นชื่อที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมของสังคม โดยเฉพาะชื่อลำดับขั้นต่าง ๆ แสดงให้เห็นว่าเป็นการเล่นสำหรับเด็กหญิงเพราะเป็นชื่อ การปูที่นอน การจัดดอกไม้ การเสียบพริก ดำน้ำพริก เป็นต้น เหล่านี้เป็นชื่องานที่ชาวสังคมโบราณเห็นเป็นหน้าที่ของสตรีทั้งสิ้น

3. การเล่นที่มีบทร้องหรือบทโต้ตอบประกอบ

การเล่นที่มีบทร้องนั้น ขณะที่ร้องเด็กจะทำท่าทางประกอบเข้าจังหวะ ทำให้เกิดความพร้อมเพรียงและสนุกสนาน ส่วนการเล่นที่มีการสนทนาโต้ตอบทำให้เด็กได้ฝึกใช้ภาษาพูดเจรจากัน ส่วนใหญ่จะเป็นบทสนทนาที่แต่งไว้แล้ว ทำให้เด็กได้ฝึกความจำแต่ขณะเดียวกัน บทสนทนานั้นก็อาจเป็นแนวทางให้เด็กเกิดความคิดในการหาคำพูดโต้ตอบกันเองในชีวิตประจำวันต่อไปด้วย

งูสิงสาธ

- ผู้เล่น** ตั้งแต่ 5-6 คนขึ้นไป
- อุปกรณ์การเล่น** ไม้ 1 ท่อนขนาดเท่าหรือคล้ายด้ามเสียม
- สถานที่เล่น** สนามหญ้าหรือลานกว้าง ๆ
- วิธีเล่น** เริ่มด้วยการเสี่ยงเลือกกว่าใครจะเป็นผู้เล่นเป็นคนขุดดินก่อน คนที่ถูกเลือกให้เป็นคนขุดดินนั่งยอง ๆ ทำท่าขุดดินด้วยท่อนไม้ที่สมมุติเป็นเสียมนั้น คนที่เหลือเอามือจับบันเอวต่อกันเป็นแถวยาว เล่นเป็นงูสิงสาธ ฝ่ายที่เป็นงูเดินไปรอบ ๆ คนขุดดิน คนขุดดินจะทักในทำนองท้าทายว่า
 “งูสิงสาธกินหางกันบ้อ” (งูสิงสาธกินหางกันไหม)
 “อี ปักินเตื่อ” (ไม่ ยังไม่กิน) ฝ่ายงูตอบ
 ต่อจากนั้นฝ่ายงูพากันเดินรอบ ๆ คนขุดดินอีกแล้วเป็นฝ่ายทักคนขุดดินว่า
 “พ่อลุง ขุดอะหยัง” (พ่อลุง ขุดอะไร)
 “ขุดเหี่ยว” (ขุดแห้ว) คนขุดดิน ตอบ
 “เหี่ยวส้ม เหี่ยวหวาน” (แห้วเปรี้ยวหรือแห้วหวาน) งูถามต่อ
 “เหี่ยวหวาน” (แห้วหวาน) คนขุดดินตอบ
 “ปันลูกปันหลานกินฟองเตอะ” (แบ่งให้ลูกให้หลานกินบ้างเถอะ) งูถามยั่ว
 “อี บ่ได้” (ไม่ ไม่ได้) คนขุดดินตอบ
 “พ่อลุงขี้จี้ พ่อลุงขี้จำ ลูกมันดำ เหมือนหมิ่นหม้อ ช้อนข้าวหล้อ บุปหั่วพ้อมัน”
 (พ่อลุงขี้เหนียว พ่อลุงขี้เหน็ด ลูกมันดำ เหมือนมินหม้อ ช้อนงอ ๆ ทุบหั่วพ้อมัน”
 พองูกล่าวจบก็พากันเดินไปรอบ ๆ คนขุดดินอีก 1 รอบ คนขุดดินเงยหน้าขึ้นถาม
 “ขอกินน้ำบวย” (ขอกินน้ำสักกระบวย)
 “บ่มีไผดัก” (ไม่มีใครดัก) งูตอบ

“ขอกินผักสักเส้น” (ขอผักกินสักเส้นหนึ่ง - ยอดหนึ่ง) คนขุดดินขอ

“บ่มีผะไ้” (ไม่มีใครเลือกเด็ด) ญ่ตอบ

“ขอกินไ้ก่หน้อยสักตัว” (ขอไ้ก่ตัวเล็ก ๆ กินสักตัวหนึ่ง) คนขุดดินขอ

“ไ้ล้ได้ไ้ล้เอาเตอะ” (ไ้ล้จับเอง ถ้าได้ก็เอาเถอะ) ญ่ตอบ

คนขุดดินลุกขึ้นวิ่งไ้ล้จับเอาคนที่ป็นญ่คนใดก็ได้แล้วดึงให้หลุดออกจากแถว คนที่ถูกดึงหลุดออกมาจากแถว หรือถูกแตะตัว (แล้วแต่จะตกลงกันก่อน) ถือว่าแพ้ ต้องออกมาเป็นคนขุดดินแทน แล้วเริ่มต้นเล่นใหม่แบบเดียวกัน

ความคล่ก่กลาย

มีลักษณะคล้ายกับการเล่นญ่กินหาง แต่มีการแสดงบทบาทสมมุติเพื่อความสะดวกสมผลในการที่จะไ้ล้จับกัน ซึ่งในปัจจุบันการแสดงบทบาทสมมุติเช่นนี้ได้หดหรือหายไป

ข้อสังเกต

สิ่งที่นำให้ความสนใจในการเล่นชนิดนี้คือการแสดงบทบาทสมมุติก่อนที่จะวิ่งไ้ล้จับกัน เพราะเป็นการแสดงที่ค่อนข้างจะมีเทคนิคสูงในการเปลี่ยนฉากหรือเปลี่ยนบทบาท

หลังจากคนขุดดินหักและโต้ตอบกันแล้ว มีการเปลี่ยนฉากโดยเดินวนรอบ ๆ คนขุดดิน จากนั้นญ่เป็นฝ่ายหัก พอโต้ตอบกันเสร็จก็เปลี่ยนฉากด้วยวิธีการเดียวกัน ฉากสุดท้ายเป็นฉากที่คนขุดดินเป็นฝ่ายหัก แล้วจบลงด้วยการวิ่งไ้ล้จับ เนื้อหาของการหักทายโต้ตอบกันก็น่าสนใจ ฉากแรกเป็นการทำทาย ฉากที่ 2 คนขุดดินเป็นฝ่ายแสดงความจริงใจต่อกันก่อน จึงถูกญ่โต้ตอบเอาบ้างในฉากสุดท้าย การให้ตัวละครเป็นคนขุดดินกับญ่สูงส่ง การขอกินไ้ก่ตัวเล็ก ๆ จากญ่สูงส่งก็นับว่าได้นำเอาความจริงที่ได้เรียนรู้จากธรรมชาติมาใช้ในการเล่นได้อย่างฉลาดยิ่ง การเล่นชนิดนี้ฝึกทักษะในการพูดโต้ตอบ เป็นการออกกำลังกายและให้ความสนุกสนานด้วย

ประตุ

ผู้เล่น

จัดเป็นจำนวนคู่ ไม่น้อยกว่า 3 คู่

สถานที่เล่น

สนามหญ้าหรือลานดินกว้าง

วิธีเล่น

เสียงเลือกว่าคู่ใดจะเป็นฝ่ายเล่นก่อน คู่ที่เล่นก่อนออกไปยืนห่างจากกลุ่ม ส่วนกลุ่มที่เหลือจะยืนเป็นแถวหน้ากระดานรออยู่ ให้คู่แรกเล่นเป็นหมา ทำเสียงเห่าทั้งสองคน กลุ่มที่เหลือตะโกนถามว่า

“หมาเห่าหยั่ง” (หมาเห่าอะไร)

“เห่าผะสาต” (เห่าปราสาท) หมาตอบ

“ผะสาตคือหลัง” (ปราสาทก็หลัง) คนในกลุ่มถามอีก

“2 หลัง” หมาตอบ

“ตารางคี่กู่” (ตารางก็คู่) คนในกลุ่มถาม

“2 กู่” (2 คู่) หมาตอบ

“สู้ได้สู้เอา” (แย่งได้แย่งเอา) คนในกลุ่มตะโกนบอก

หมาจะวิ่งเข้าไปหากลุ่มคนที่เหลือพร้อม ๆ กัน คนในกลุ่มจะจับมือกันเป็นวงกลมล้อมหมาทั้งสองเอาไว้ หมาพยายามจะวิ่งออกแต่ออกไม่ได้ หมาทั้งสองจะวิ่งไปหรือเดินไปหาแขนคู่ที่จับกันอยู่คนละทิศละทาง แล้วถามว่าเป็นประตูอะไร คนที่จับแขนกันอยู่จะต้องตอบชื่อประตูให้แก่หมา เป็นชื่อที่ไม่ซ้ำกับที่เพื่อนบอกไปแล้ว และไม่ซ้ำกับที่ตนเองได้บอกไปแล้ว เมื่อหมารู้ชื่อประตูเห็นว่าออกไม่ได้ก็จะวิ่งไปยังแขนคู่อื่น หมาทั้ง 2 ตัวจะช่วยกันวิ่งไปตามคนที่จับแขนกันอยู่เพื่อให้เกิดความสับสน นึกชื่อหรือจำชื่อประตูไม่ได้ ชื่อประตูนั้นจะเป็นประตูที่ทำด้วยวัสดุใด ๆ ก็ได้ เช่น ประตูเหล็ก ประตูสังกะสี ประตูไม้ ประตูเงิน ประตูทอง ฯลฯ ถ้าเผลอพูดหรือบอกชื่อประตูซ้ำกันกับเพื่อนหรือซ้ำกันกับที่ได้ตอบไปแล้ว คู่ที่จับมือกันอยู่นั้นจะต้องออกไปเป็นหมาแทน และเริ่มต้นเกมใหม่ ถ้าเล่นกันไปนาน ๆ แล้วหมายังออกไม่ได้ ก็อาจจะสงสารหมาโดยบอกว่าเป็นประตูปล่อยหมาที่ออกโดยประตูปล่อยเช่นนี้ มักจะมีเงื่อนไขพิเศษอื่น ๆ เช่น ให้ถอนขนจมูกหรืออื่น ๆ เท่าที่จะเป็นการแกล้งกันเล่นสนุก ๆ ชื่อประตูในปัจจุบันคงจะมีชื่อวัสดุต่าง ๆ เพิ่มมากขึ้นกว่าในอดีต เช่น ประตูกระจก ประตูพลาสติก ประตูอลูมิเนียม ฯลฯ

ความคลั่งคลาย

ข้อสังเกต

1. การเล่นเกมนี้เป็นการศึกษาความจำ และฝึกไหวพริบในการหาชื่อประตูอย่างรวดเร็วและไม่ซ้ำ เป็นการฝึกการทำงานร่วมกันเป็นหมู่คณะเพื่อความสามัคคี ฝึกให้รู้จักเคารพกติกา และรู้แพ้รู้ชนะ
2. มีการสมมุติสถานการณ์ด้วยการแสดงละครย่อย ๆ ก่อนที่จะเล่นออกกำลังกัน สถานการณ์เช่นนี้อาจจะเป็นการเลียนแบบจากเหตุการณ์จริง ๆ ในสมัยหนึ่ง น่าสังเกตที่คำพูดโต้ตอบกันระหว่างคนกับหมาในที่นี้ ว่าอาจจะมีคามหมายหรือความเป็นมาที่เกี่ยวกับสภาพทางสังคมและวัฒนธรรม แต่เสียดายว่าหวนสิ้นเกินไปไม่สามารถนำมาวิเคราะห์ได้โดยละเอียด

ตามบทที่คัดมานี้ หมาจะเห่าปราสาท 2 หลังก่อน ปราสาทในวัฒนธรรมล้านนาคือเรือนที่สร้างเป็นรูปปราสาทสำหรับวางโลงศพ จากนั้นจึงเห่าตาราง 2 คู่ ตารางคือเสื่อที่สานด้วยไม้ไผ่ซึ่งสมัยก่อนใช้ในการห่อศพเช่นเดียวกัน จาก

เนื้อความสั้น ๆ นี้ชวนให้สันนิษฐานเล่น ๆ ว่า อาจจะเป็นการกล่าวกระทบกระทั่งยบกระบวนการทำศพในสมัยที่เริ่มจะเปลี่ยนแปลงจากการใช้สือห่อมาเป็นการใช้โลงศพวางในปราสาทว่าถึงอย่างไรหมามันก็เห่าเหมือนกัน (เอาไปเผาหรือฝังได้เหมือนกัน)

ตีกุ้งจา หรือ เล่นชิงช้า

ผู้เล่น ก็คนก็ได้ ตามจำนวนชิงช้าที่มี หากผู้เล่นมากกว่าชิงช้าที่มี ก็อาจจะเปลี่ยนกันเล่น

อุปกรณ์การเล่น ชิงช้าทำด้วยเชือกเส้นเดียวสอดเข้าไปในรูกระบอกไม้ซาง แล้วผูกปลายเชือกทั้งสองไว้กับต้นไม้หรือพื้นเรือน

วิธีเล่น แกว่งชิงช้าไปมาให้สูงมาก ๆ

เพลงประกอบการเล่น ร้องตามจังหวะที่ชิงช้าแกว่งไกวไปมา

“ตีกุ้งจา	อีหล้าจูงจ้อย
ขึ้นดอยน้อย	ขึ้นดอยหลวง
เก็บผักขึ้นวง	ใส่ช้าทั้งลุ่ม
เก็บผักกุ่ม	ใส่ช้าทั้งสน
เจ้านายตน	มาปะคนหนึ่ง
ดีดิ่งดิ่ง	ห้อยยาสาวฟิง
ควักขึ้นดัง	ห้อยยาสาวจูบ
แปงตูปน้อย	ห้อยยาสาวนอน
ขึ้นผองขอนแก่น	ห้อยยาสาวไหว
ร้อยดอกไม้ม	ห้อยยาสาวเหน็บ
จักเข็บขบหู	ปูหนีบข้าง
ข้างไล่แทง	แมงแกงขบเขี้ยว
เงี้ยวไล่แทง	ตกขุมแมงดิน

ตีฆ้องมโหรี ๆ ”

บทร้องหมายความว่า ในการเล่นชิงช้า ลูกสาวน้อยควรจจะร้องเพลงไม่ว่าลูกจะไปทีใดก็ตาม สิ่งที่อยู่ต่ำเตี้ยเรี่ยดินควรเก็บไว้ข้างล่าง สิ่งที่อยู่สูงควรวางไว้ข้างบน มีเจ้านายคนหนึ่งมาพบคนธรรมดาคนหนึ่ง เขาเล้าโลมให้หญิงสาวคนธรรมดา นั้นหลงไหล แล้วยื่นความรักที่เป็นกากเดนแก่สาวนั้น สร้างกระท่อมหลังเล็ก ๆ ให้อยู่ ให้สาวเคารพบูชาความเลวของเขา ให้สาวแต่สิ่งทีเหลือเศษ เหลือเดน มันเจ็บปวดยิ่งนัก มันน่ากลัวและน่าหนีให้พ้น อยู่ไปก็เหมือนกับตกขุมแมงมัน คนทั่ว ๆ ไปเขาสมน้ำหน้าและเยาะเย้ย

ข้อสังเกต การเล่นเกมนี้ให้ทั้งความสนุกสนานเพลิดเพลิน และฝึกทักษะในการร้องเพลง

ลีลาการร้องและเนื้อหาตอนต้นเหมาะกับจังหวะไหวขึ้นลงของชิงช้า ทำให้เด็ก
 สนุกสนานในการร้องเข้าจังหวะ เนื้อหาของเพลงให้คติในการดำเนินชีวิต ให้
 รู้จักประมาณตนแล้ว โยงมาเป็นการเล่าเรื่องทำนองสอนใจผู้หญิงให้รู้จักรัก
 นวลสงวน ตัวอย่าหลงคนง่ายโดยดูแต่ลักษณะภายนอกของเขา เพราะจะได้รับ
 ความเจ็บช้ำน้ำใจและอัปยศในภายหลัง ในบทเพลงมีการเปรียบเทียบ ยก
 ตัวอย่างทำให้เข้าใจแง่คิดที่แทรกไว้ดีขึ้น

4. การเล่นเกมเสี่ยงทาย

การเล่นชนิดนี้ เด็กมักจะใช้แทรกอยู่ในการเล่นอื่น ๆ เพื่อให้เป็นการตัดสินใจว่าใครจะเล่นก่อนหรือหลัง หรือแบ่งฝ่าย เช่น จุ่มจะหลี่ ปะเป้มไบพล

การเสี่ยงทาย ก่อนจะเล่นการเล่นใด ๆ ถ้าต้องแบ่งข้าง หรือใครจะเป็นผู้เล่นก่อน มีการเสี่ยงทายหลายวิธี แล้วแต่จะใช้กัน เช่น จุ่มจะหลี่ เลือกว่าใครจะเป็นผู้เล่นก่อน

วิธีเล่น ให้เด็กคนหนึ่งยื่นเอามือไขว้หลัง หลับตา เด็กคนอื่น ๆ จะเข้าไปจับนิ้วมือของเด็กคนนั้นไว้คนละนิ้ว เด็กที่หลับตาจะร้องว่า “จุ่มจะหลี่ จี้จะหลุม คนใดหลุม คนนั้นเป็นเนื้อ” พอขาดคำเด็กคนนั้นก็จะกระดิกนิ้วใดนิ้วหนึ่ง คนที่จับนิ้วที่กระดิกจะเป็นผู้เล่นก่อน

ปะเป้มไบพล สำหรับการเล่นที่ต้องการเลือกข้าง หรือใครจะเล่นก่อน ผู้เล่นนั่งล้อมวงกัน วางฝ่ามือคว่ำลงบนพื้นคนละมือ คนหนึ่งในวงนั้นจะร้องว่า

“ปะเป้มไบพล คนใดมาจู เอากูออกก่อน”

หรือ

“จำปูนจำปู บัวใครมาจู เอากูออกก่อน”

หรือ

“จ้ำจี้จ้ำวด ลูกมึงไปบวช สีกออกมา ผีอะอีหล้าท้องป่อง”

ขณะร้องเอามือจี้ไปบนหลังมือของเพื่อน ๆ ที่วางเรียงกันตามลำดับ พยางค์หนึ่งก็มีมือหนึ่ง ไปเรื่อยจนจบ คนที่ถูกจี้ตอนร้องจบต้องออกจากวงไป เริ่มร้องใหม่จนครบพวกที่ต้องการ หรือจนกว่าจะได้คนสุดท้าย

โตวา สำหรับคนออกเพื่อเลือกข้าง

วิธีเล่น ผู้เล่นทั้งหมดยืนล้อมวงกัน ร้องว่า โต-วา เมื่อร้องจบทั้งวง คว่ำมือบ้าง หงายมือบ้าง ก็แยกพวกให้อยู่ด้วยกัน

โตโป้ง สำหรับเลือกใครเล่นก่อน ใช้ผู้เล่น 2 คนเท่านั้น

วิธีเล่น เด็ก 2 คนยืนหันหน้าเข้าหากัน เอามือซ้อนไว้ข้างหลัง แล้วร้อง โต-โป้ง สุดเสียง ต้องเอามือทำเครื่องหมาย 2 อย่างคือ กำหมัดถือว่า เป็นค้อน แบมือถือว่าเป็นกระดาด ขูสองนิ้ว (นิ้วชี้และนิ้วกลาง) ถือว่าเป็นกรรไกร มีข้อตัดสินใจ ค้อนทุบกรรไกร กรรไกรตัดกระดาด และกระดาดห่อค้อน การเล่นชนิดนี้ภาคกลางเรียก เป้าหยิงจูบ

5. การเล่นปริศนาคำทาย

การเล่นปริศนาคำทายนี้เด็ก ๆ นิยมเล่นกันมาก การเล่นชนิดนี้เล่นได้หลายโอกาสและสถานที่ เพียงแต่มีผู้ถามและผู้ตอบเท่านั้นก็พอ เป็นการเล่นที่ช่วยให้เด็ก ๆ ได้ใช้ความคิด ปริศนาคำทายบางข้อ เด็ก ๆ จะต้องใช้ไหวพริบหรือเชาว์จึงจะตอบถูก นอกจากนั้น ปริศนาคำทายที่มีผู้คิดขึ้นกันต่อ ๆ มา ก็มักจะใช้ถ้อยคำกระชับ มีสัมผัสคล้องจอง มีจังหวะจะโคนดี เป็นการช่วยให้เด็กคุ้นเคยกับถ้อยคำสำนวนต่าง ๆ นับว่าเป็นการสร้างเสริมความสามารถในการใช้ภาษาอีกด้วย

ปริศนาของไทย (ภาคเหนือ)

1. หัวสองหัว ตัวมีตัวเดียว - ไม้คาน
หัวสองหัว ตัวมีตัวเดียว
2. คำหัวป่าหิน เอาตีนออกล้างตอง - การลับมีด
รดน้ำที่ก้อนหิน เอาตีนออกล้างทอง
3. ปากมีลุ่มขา - ถุงใส่ของหรือถุงสะพาย
ปากอยู่ใต้ขา
4. ปากปากเดียวมีตาลอบตัว - ตะกร้า
ปากปากเดียวมีตาลอบตัว
5. ตัวเดียวสองหน้าหกลูก - หมอนในสมัยโบราณ
6. เมื่อคืนมาน เมื่อวันเกิด - มุ้ง
กลางคืนทอง กลางวันเกิด
7. มีลูกตีขา มีตาลอบตัว มีหูอยู่บนหัว - แห
มีลูกที่ขา มีตาลอบตัว มีหูอยู่บนหัว
8. ต้มกุ่มขึ้นดอย กาบฝอยล่องห้วย - เต่า และ กุ้ง
หลังหนุน ๆ ขึ้นดอย กาบฝอยไปตามลำธาร
9. กันจี้ฟ้า หน้าตะแลดดิน - หอย
กันชี้ฟ้า หน้าไถดิน
10. จีอกปือกอยู่กลางคันทา สีตีนเดินมาหายแล็บ - ขี้
กอง ๆ อยู่กลางคันทา สีตีนเดินมาหายวับ
11. ตกโป๊ะข้างจี ป้อชื่อว่าชี้ข้าง - ปู
12. กีนบ้อมบ้อม ผอมจ้องก้อง - เครื่องติดฝ้าย
กินเอากินเอา ฝ้างผอมกะหรั่ง

13. สัตว์ตีนเดียวดินผาบ ๆ มันมีสามกันสามปาก - วิวต่าง ๆ
สัตว์สี่ตีนเดินผาบ ๆ มันมีสามกันสามปาก
14. ปมีดุก ปมีด้าว ด้าวจ้าวอยู่กลางนา - ชีไถ
ไม่มีกระดูกกระเดี้ยว ตะแคงอยู่กลางนา
15. มีปีกแล้วบิน มีตีนแล้วย่าง - เฟิง มีหลังคา มีเสา
มีปีกแล้วไม่บิน มีตีนแล้วไม่เดิน
16. บิดทางฮ้องไ้ด - หน่อไม้
บิดทางร้องไ้ก
17. กำทางขี้ปึงจาด - ไ้
กำทาง ขี้ฟุ้งจาด
18. ทางอยู่บ้าน ตัวอยู่ป่า - ทางเห็น ทางของสัตว์ชนิดหนึ่ง
ทางอยู่บ้าน ตัวอยู่ป่า
19. หกขาгинสามปาก - คนกำสังไ้หนา หรือสุมบุหรื หรือวัวกินหญ้า หรือ ไ้ไ้หนา หรือ
วัว 4 ขา คน 2
หกขาгинสามปาก
20. สีขาปากขึ้นฟ้า อ้าปากกินคน - ่อุ หรือ เปลเด็ก
สีขาหงายขึ้นฟ้า อ้าปากกินคน
21. ไ้แม่แดงแดงตำฝั่ - ปลาไหล
แม่ไ้สีแดงแดงแทงตลิ่ง
22. ไ้แม่แดงแดงอุจ้อง - น้ำหมาก
แม่ไ้สีแดงแดงแทงทะลรู้ง
23. ไ้แม่ลายตายแจ้น้ำ - ไ้
แม่ไ้ลายตายแช่น้ำ
24. ไ้แม่ลายยายขอบฮั่ว - ขี้ควาย
แม่ไ้ลายยีนรายเรียงของร้ว
25. ไ้แม่หม่นชันหลังคา - ควัน
แม่ไ้สีหม่นตันตันหลังคา
26. ควายแม่ว่องกวน้ำเสียงตึงหนอง - รุ่งกินน้ำ
ควายตัวเมีย เขาโค้งกินน้ำทั้งหนอง

27. ม้าสามขา กุลาชั้นซี่ ป้ายี่ขึ้นถัด กะลาบัดเก็งหน้า เอาผ้าเคียนแหว ตะเหลวดิดกัน - ม้าสามขา คือ เต่าไฟ กุลาชั้นซี่คือ ยกหม้อหนึ่งตั้งเต่าไฟ ป้ายี่ขึ้นถัด คือ ยกไหขึ้นตั้ง ถัดจากหม้อหนึ่ง กะลาบัดเก็งหน้าเอา
ผ้าเคียนแหว ตะเหลวดิดกัน หมายถึง เอาผ้าเตี่ยว หม้อหนึ่งใส่ที่รองไห แล้วใส่ฝาปิดด้วย
28. จ้างแม่เฒ่าพับหูเบื่องเดียว หลังมันเปี้ยะท้องมันแห้ง - บ้าน
ข้างพังเฒ่าพับหูข้างเดียว หลังมันเปี้ยะ ท้องมันแห้ง
29. จ้างแม่เฒ่าเข้าบ้านบ่เห็นฮอย - คุณหรือที่ตักน้ำ
ข้างพังเฒ่าเข้าบ้านไม่เห็นฮอย
30. จ้างแม่เฒ่าเก้าหุยาน คำมาก็บาน เจ้ามาก็เปิด - มั่ง
ข้างพัดเฒ่าหุยาน คำมาก็บาน เข้ามาก็เปิด
31. หมูสามตัวขึ้นคอยสามม่อน ตัวขึ้นก่อนลงลุน - หม้อหนึ่ง ไข่ขาว ฝาปิด
หมูสามตัวขึ้นเขาสามลูก ตัวขึ้นก่อนลงทีหลัง
32. หัวหมอดดหนาว ทางยาวอดฮ้อน - กระบวยตักน้ำ ทัพพี
หัวล้านทนหนาว คางยาวทนร้อน
33. ยามน้อยนุ่งเตี่ยวเขียว เฒ่ามานุ่งเตี่ยวแดง - พริก
ยามน้อยนุ่งผ้าเขียว เฒ่ามานุ่งผ้าแดง
34. เมื่อคืนหาบ เมื่อวันคอน - กลอนประตู
กลางคืนหาบ กลางวันคอน
35. เมื่อน้อยนุ่งเสื้อยาว เป็นสาวนุ่งเสื้อค้อม - มะเขือ
เมื่อน้อยนุ่งเสื้อยาว เป็นสาวนุ่งเสื้อสั้น
36. เมื่อน้อยมันแน่นมันหนา ไหญ่มาดั่งโล๊ะ ๆ - มะขาม
37. ไผ่ปดี บ่ดำ เอาผ้าปาดบ่าลงเฮือน - อัดฝ้าย
ใครไม่ดี ไม่ดำ เอาผ้าพาดบ่าลงเรือน
38. ออกจากบ้านไค่หัวฮิ ๆ ปีกมาน้ำต้าย้อยแก้ม - ถังน้ำ
39. ออกจากบ้านไค่หัวฮิ ๆ ปีกมาน้ำต้าย้อยฮิ ๆ - แห
ออกจากบ้านหัวเราะฮิ ๆ กลับมาน้ำต้าย้อยฮิ ๆ
40. สองปี๋น้อง อยู่หล่ายจอมปวก - หู
สองปี๋น้อง อยู่ตรงข้ามจอมปลวก
41. แม่มันสับปุก ๆ ลูกมันตกลูก ๆ - ขวาน
แม่มันสับโป๊ก ๆ ลูกมันตกรูบ ๆ
42. เห็นกระดองอยู่ข้างคอย กอยบ่เห็น - หู
เห็นกระดองอยู่ข้างคอย มองไม่เห็น

43. เสาสองเสาคาสองแตรับแตรับไปแตรับมา - ไก่
เสาสองเสาคาสองตบพับไปพับมา
44. เอื้อสองเสาคาสองตบ นอนบ่หลับลุกขึ้นร้องเพลง - ไก่
เรือสองเสาคาสองตบนอนไม่หลับ ลุกขึ้นร้องเพลง
45. น้ำทูน้อยห้อยปลายหลัก ดักก็เต็มบ่ดักก็เต็ม - มะพร้าว
46. ตัวเท่าขา ต่ำแหวดตัว - ปากวัก ที่สำหรับกรอด้าย
ตัวเท่าขา ตารอบตัว
47. ตัวเต้าปุมจั่ว หัวเต้าหัวจิกกัม - โกงกว้าง เครื่องปั่นฝ้าย หรือกรอกฝ้าย
ตัวเท่าโหนดกวัว หัวเท่าจิ้งจก
48. ตั้งเก้าเต้าเสวียน ปลายเต้าเล่มเทียน - พระเจดีย์
ตรงฐานเท่าเสวียนใส่ข้าว ปลายเท่าเล่มเทียน
49. แก้มันเต้าเล่มเข็ม ปลายมันเต็มแม่น้ำ - ผักแว่น
ก้านมันเท่าเล่มเข็ม ปลายมันเต็มแม่น้ำ
50. จิกปีกเต้าป่าแคว้ง กินเจ็ดแล้งป่าเสี้ยง - ห้วนม
เล็ก ๆ เท่ามะแว้ง กินเจ็ดคำไม่หมด
51. แก้มันเต้าเล่มปี ปลายมันตีโย่ง ๆ - ร่ม
ก้านมันเท่าเล่มปี ปลายมันตีโย่ง ๆ
52. จิกปีกเต้าหนามตอง ย่าบ่ตองก็ห้าน - ชีไก่
เล็ก ๆ แหลม ๆ เท่าหนามทองหลาง เหยียบไม่ถึงดิน ก็เดินเขยก
53. สูงเต้าจ้าง เกิดลูกตางหัว สูงเต้าจั่วเกิดลูกตางข้าง - กล้วยและข้าวโพด
สูงเท่าข้าง เกิดลูกตรงหัว สูงเท่าวู้ เกิดลูกตรงข้าง
54. แตรับแปบเต้าหัว ฝากคนตั่งยี่สิบลากบ่แป - แผ่นดิน
แบน ๆ เท่าหัว ฝากคนตั่งยี่สิบลากก็ไม่ไหว
55. แตรับแปบเต้าลิ้นฟาน กานกินหญ้าจอมปวก - ตะไกรตัดผม
แบน ๆ เท่าลิ้นฟาน กล้ากินหญ้าจอมปวก
56. แตรับแปบเต้าห่อเกือ ไปเมืองเหนือก็ฮอด - เท้า
แบน ๆ เท่าห่อเกลือ ไปเมืองเหนือก็ถึง
57. แตรับแปบเต้าใบตัน กินเจ็ดวันป่าเสี้ยง - ลิ่น
แบน ๆ เท่าใบพุทรา กินเจ็ดวันไม่หมด

58. อุ่มลุ่มเต้าขา มีตาลอบตัว - ขนุน
กลม ๆ เท้าขา มีตาลอบตัว
59. อุ่มลุ่มเต้าไขเปิด ก็นเจ็ดวันบ่าเสี้ยง - สีเสียด
กลม ๆ เท้าไขเปิด ก็นเจ็ดวันไม่หมด
60. อุ่มลุ่มเต้ายังต่อ เจ้ามันผ่อប់หัน - หัว
กลม ๆ เท้ายังต่อ เข้าขึ้นมามองไม่เห็น
61. อุ่มลุ่มเต้ายังต่อ จ้างหล่อปเต็ง - พระอาทิตย์
กลม ๆ เท้ายังต่อ จ้างก็สอยไม่ถึง
62. อุ่มลุ่มเต้าปูน หล่นลงจาน - ขี้เด็ก
กลม ๆ เท้าตันปูน หล่นจากจานเรื้อน
63. โจ๊ะโล๊ะเหมือนค่อม้า ไปก๊าบหันฮอย - เรือ
ไผ่ล่มาเหมือนค่อม้า ไปค้าขายไม่เห็นรอย
64. ไม่เกิดเห่ เหล็กก๊อดก๊อก ก๊อควบเหล็ก เหล็กมัดก๊อก - เสาวโทรเลข
ไม้ปักได้ ๆ เหล็กงอ ๆ กระบอกสวมเหล็ก เหล็กพันกระบอก
65. สองข้างข้างมีล้านเจ็ดแสน - ไข่ปลา
สองข้างมีล้านเจ็ดแสน
66. ตั้งบนเป็นคุ่ม ตั้งลุ่มเป็เครือ ขี้เหื่อลอดปิ่น - คนกำลังทอดผ้า
ข้างบนเป็นพุ่ม ข้างล่างเป็นเครือ ขี้เรือลอดพื้น
67. ตั้งบนก็เป็นบะผา ตั้งลุ่มก็เป็นบะผา ฐูลิงสาตลอดปิ่น - ปาก
ข้างบนก็เป็นหน้าผาข้างล่างก็เป็นหน้าผา ฐูลิงสาตลอดพื้น
68. เข้าลิกเข้าบ่ลัก เข้าลักเข้าบ่ลิก - กล้องข้างใส่ข้าวเหนียว
เข้าลิกเข้าไม่มาก เข้ามากเข้าไม่ลิก
69. ขี้ชะปะว่าขี้ หมาบ่กิน - ขี้ผึ้งหรือขี้เลื่อย
เมื่อคีนกวาดเข้า เมื่อเจ้ากวาดออก - กวาดบ้าน
กลางคีนกวาดเข้า ตอนเข้ากวาดออก
70. ซ้ำถางตั้งข้าง ซ้ากว้างออกตึก ๆ - บ่อน้ำ
ยิ่งถางออกข้าง ๆ ยิ่งกว้างออกทุกที
71. ยิ่งตอยิ่งสั้น - บุหรี่
72. แดกบ่ดั่ง - แผ่นดิน
แดกไม่ดั่ง
73. ตกบ่ดั่ง - ตะวันตกดิน
ตกไม่ดั่ง

74. ยิงกัวยิงไก่ ยิงไคไต้ยั้งโก - อายุคน
ยิงกลัวยิงไกลั ยิงอยากไต้ยั้งไกล
75. กินดั่งนอกปอกดั่งใน - ไตของไก่
กินข้างนอก ปอกข้างใน
76. ขี้มอดค่างขี้ข้างลอด - ไยแมงมุม
ขี้มอดค่าง ขี้ข้างลอด
77. ตีปดั่งยงดั่ง - แวนตา
ตีไม่ดั่ง แต่วางดั่ง
78. ฮักก็จูบป้อฮักก็จูบ - หอย
รักก็จูบ ไม่รักก็จูบ
79. ห่อแต๊บแป๊บ โจ้งเข้าจ็อก ขะย็อก ๆ เป็นน้ำแจะแพะ - คนเคี้ยวหมาก
ห่อแบน ๆ โยนเข้ามุม เขย่าเป็นน้ำแจะแพะ
80. เมื่อคืนจุ่นจัน เมื่อวันแฮ้วว่า ๆ - แร้ววัว
กลางคืนปักนึ่ง ๆ กลางวันหมุนว่า ๆ
81. เก็กจูบป้อฮื่อว่าก๊ิบเจ็ก - หน้าไม้
เสียงดั่งเก็กจูบ ไม่ให้บอกวาก๊ิบเจ็ก
82. ขาไปป้อฮื่อว่าไขปา - กรรไกร
ขาไปไม่ไหวว่าไขปา
83. ต้องหยองต่อง ป้อฮื่อว่ายอดตอง - การทอดแห
ทอดเสียงเบามาก ไม่ให้บอกว้ายอดตอง
84. แต๊บแป๊บเต้าสองนิ้ว หัวลูกโต้งมาแดง - แมงดา
แบน ๆ เท้าสองนิ้ว หัวลูกโต้งมาแดง
85. ดูกชะปะว่าดูก หมาป่กิน - ดูกกันไม้สำหรับไพดา
กระดูกลายชนิดว่ากระดูก หมาไม่กิน
86. ข้าวชะปะว่าข้าว หมาป่กิน - ข้าวขมื่น หรือ ขมื่น
ข้าวหลายชนิดว่าข้าวหมาไม่กิน
87. ก่องอะหยัง คนตีปดั่ง - ก่องขี้หะ
ก่องอะไร คนตีไม่ดั่ง

การอ่านและเขียนสำหรับเด็ก

หนังสือสำหรับเด็กอ่านได้ตั้งแต่เด็กเล็กถึงเด็กโต

การเล่นของเด็กภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

บทที่ 4

การเล่นของเด็กภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

สภาพภูมิศาสตร์และภูมิหลังเกี่ยวกับจังหวัดอันเป็นที่มาของข้อมูล

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ หรือที่เรียกว่า ภาคอีสาน มีพื้นที่รวมทั้งสิ้นประมาณ 30% ของพื้นที่ประเทศไทย ภูมิประเทศของภาคอีสานตะแคงลาดเอียงไปทางตะวันออก มีเทือกเขาดงพญาเย็น และเพชรบูรณ์อยู่ทางตะวันตก มีเทือกเขาสันกำแพงกับเทือกเขาพนมดงรักอยู่ทางใต้ พื้นที่จะค่อย ๆ เอียงต่ำลงสู่ตอนกลางของภาค มีแนวเทือกเขาภูพานขวางกั้นแบ่งพื้นที่เป็นสองส่วน คือพื้นที่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของเทือกเขาภูพานเรียกว่า แอ่งโคราช และพื้นที่ทางตะวันออกของเทือกเขาภูพานเรียกว่า แอ่งสกลนคร แอ่งโคราชมีอาณาเขตกว้างกว่าแอ่งสกลนคร มีลำน้ำฝาง น้ำพอง อันเป็นสาขาของน้ำชี ซึ่งไหลมารวมกับน้ำมูล และไหลรวมกับแม่น้ำโขงในบริเวณจังหวัดอุบลราชธานี พื้นที่ราบตอนกลางของแอ่งโคราชเป็นทุ่งกว้างเรียกว่า “ทุ่งกุลาร้องไห้” ส่วนแอ่งสกลนคร มีลำน้ำสายสั้น ๆ หลายสายไหลผ่านลงสู่แม่น้ำโขง เช่น ลำน้ำสงคราม ลำน้ำก่ำ ลำน้ำห้วยหลวง และสาขาของลำน้ำฟอง

เนื่องจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีอาณาบริเวณกว้างมาก ประกอบกับคณะผู้วิจัยมีกำลังคนน้อย และมีเวลาจำกัด จึงไม่สามารถจะหาข้อมูลอย่างละเอียดจากทุกจังหวัดได้ นอกจากนั้นจากการเปรียบเทียบการเล่นที่ได้ข้อมูลจากหลาย ๆ จังหวัดปรากฏว่า มีหลายชนิดที่คล้ายคลึงกัน นับตั้งแต่ชื่อการเล่นไปจนถึงอุปกรณ์การเล่น วิธีเล่นและกติกาต่าง ๆ ดังนั้นคณะผู้วิจัยจึงเลือกจังหวัด 2 จังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นแหล่งสำหรับเก็บข้อมูลเกี่ยวกับการเล่นของเด็ก จังหวัดทั้งสองได้แก่ นครราชสีมา และมหาสารคาม ทั้งนี้โดยได้รับความร่วมมืออย่างดียิ่งจากกรมการฝึกหัดครูและวิทยาลัยครูทั้งสองของจังหวัดดังกล่าวในการเก็บข้อมูลครั้งนี้

ในที่นี้จะได้กล่าวถึงภูมิหลังเกี่ยวกับจังหวัดทั้งสองโดยสังเขป ในด้านภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรม เพื่อประกอบความเข้าใจในเรื่องที่สัมพันธ์กับงานวิจัยนี้

ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีจังหวัดรวมอยู่ 17 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดนครราชสีมา บุรีรัมย์ ศรีสะเกษ ยโสธร ร้อยเอ็ด ชัยภูมิ มหาสารคาม ขอนแก่น อุดรธานี สกลนคร หนองคาย กาฬสินธุ์ เลย นครพนม อุบลราชธานี สุรินทร์ และมุกดาหาร

จังหวัดนครราชสีมา

จังหวัดนครราชสีมาตั้งอยู่บนที่ราบสูงทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของกรุงเทพมหานคร ทิศเหนือจรดจังหวัดชัยภูมิ และขอนแก่น ทิศใต้จดจังหวัดปราจีนบุรี และนครนายก ทิศตะวันตกจดจังหวัดสระบุรี ทิศตะวันออกจดจังหวัดบุรีรัมย์ ทิวเขาที่สำคัญคือ เขาดงพญาเย็น กันทรผืนแดนจังหวัดนครราชสีมากับจังหวัดสระบุรี ชัยภูมิ ปราจีนบุรี และนครนายก

นครราชสีมา เป็นเมืองที่มีความสำคัญมาแต่โบราณกาลเพราะเป็นเมืองหน้าด่าน และเป็นเมืองเอกที่อุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรธรรมชาติ มีประชากรหนาแน่น แบ่งเขตการปกครองออกเป็น 13 อำเภอ โบราณสถานที่สำคัญของจังหวัดนี้คือ ปราสาทหินพิมาย อยู่ในอำเภอพิมาย ห่างจากนครราชสีมาไปทางเหนือประมาณ 56 กิโลเมตร ปราสาทหินพิมายนี้ขอมสร้างไว้ในสมัยพระเจ้าวรมันเรืองอำนาจ และได้ครอบครองอาณาจักรโคตรบูรทั้งหมด

นครราชสีมาเป็นศูนย์กลางของการคมนาคมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีทั้งทางรถไฟ ทางรถยนต์ และทางอากาศ มีการสร้างทางรถไฟจากกรุงเทพฯ ถึงนครราชสีมา เป็นสายแรกเมื่อ พ.ศ. 2434 มีทางรถยนต์ติดต่อกับจังหวัดใกล้เคียงในภาคอีสาน และติดต่อกับกรุงเทพมหานครตลอดจนจังหวัดอื่นๆ ในภาคกลางได้สะดวก นอกจากนั้นยังมีการสาธารณูปโภค เช่น ไฟฟ้า น้ำประปา อันอำนวยความสะดวกแก่ประชาชนเป็นอย่างดี

จุดเด่นของจังหวัดนครราชสีมา คือ อนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี วีรสตรีแห่งนครราชสีมา ท้าวสุรนารีหรือคุณหญิงโม ได้ประกอบวีรกรรมกู้บ้านเมืองให้พ้นจากกองทัพเจ้าอนุวงศ์แห่งเวียงจันทน์ เมื่อ พ.ศ. 2368 ในรัชกาลที่ 3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

ในด้านการศึกษา นครราชสีมามีวิทยาลัยครู วิทยาลัยเทคนิค ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และโรงเรียนมัธยมในโครงการโรงเรียนมัธยมแบบประสม ได้แก่ โรงเรียนสุรนารี และโรงเรียนราชสีมาวิทยาลัย เป็นตัวอย่างแก่โรงเรียนมัธยมอื่นๆ ในด้านคุณภาพทางวิชาการ นอกจากนั้นยังมีโรงเรียนดี ๆ ทั้งระดับอาชีวศึกษา และประถมศึกษาอีกเป็นจำนวนมากทั้งในอำเภอเมืองและอำเภออื่น ๆ

จังหวัดมหาสารคาม

จังหวัดมหาสารคาม ตั้งอยู่บนที่ราบสูงตอนกลางของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ อาณาเขตทิศเหนือจดจังหวัดกาฬสินธุ์ ทิศใต้จดจังหวัดสุรินทร์และบุรีรัมย์ ทิศตะวันออกจดจังหวัดร้อยเอ็ด ทิศตะวันตกจดจังหวัดขอนแก่น แบ่งการปกครองออกเป็น 6 อำเภอ ตัวจังหวัดตั้งอยู่ริมแม่น้ำชี มีถนนติดต่อกับจังหวัดกาฬสินธุ์ และจังหวัดร้อยเอ็ด ถ้าจะเดินทางจากกรุงเทพมหานครไปมหาสารคามโดยทางรถไฟ ก็อาจขึ้นรถไฟสายกรุงเทพฯ-ขอนแก่นแล้วไปลงที่สถานีบ้านไผ่ และขึ้นรถยนต์ต่อไปยังจังหวัดมหาสารคาม

ในสมัยโบราณ มหาสารคามเป็นเมืองของชนชาติขยอ หรือภูไท เมืองนี้ได้ยกฐานะขึ้นเป็นจังหวัดในสมัยรัชกาลที่ 4 เมื่อ พ.ศ. 2408 ตั้งที่ว่าการจังหวัด ณ ตำบลหนองกระทุ่ม เพราะเป็นที่ที่มีภูมิประเทศกว้างใหญ่ไพศาล มีน้ำท่าบริบูรณ์ ต่อมาจึงย้ายที่ว่าการจังหวัดไปตั้งที่บนเนินอีกลูกหนึ่งที่ตั้งลาดในตำบลเดียวกัน

การอาชีพของพลเมืองส่วนมาก ทำนา ทำไร่ เลี้ยงไหม ทำครั่ง และเลี้ยงหมู นอกจากนั้นก็เป็นการค้าขาย

ในด้านการศึกษา ปัจจุบันจังหวัดมหาสารคามมีมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ วิทยาเขตมหาสารคาม มีวิทยาลัยครูมหาสารคาม และวิทยาลัยเอกชนคณะสวัสดิ์ ในระดับมัธยมศึกษา และประถมศึกษาที่มีโรงเรียนดี ๆ เป็นจำนวนมาก ทั้งในอำเภอเมืองและอำเภออื่น ๆ

ภูมิหลังเกี่ยวกับวัฒนธรรมอีสาน

ชนเผ่าไทยที่มีภูมิลำเนาอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย เรียกว่า “ไทย-อีสาน” วัฒนธรรมของไทยอีสานสืบทอดจากสมัยโบราณมาจนถึงปัจจุบัน บางอย่างสูญหายไป แต่บางอย่างก็ได้มีการอนุรักษ์และพัฒนาตามความนิยมและความเหมาะสมกับกาลสมัย

ประเพณีที่ควรกล่าวถึงของไทยอีสานมีหลายอย่าง เช่น ประเพณีกินดอง ซึ่งหมายถึงการกินเลี้ยงในงานแต่งงานของเจ้าบ่าวเจ้าสาว ประเพณีบายศรีสู่ขวัญ ซึ่งถือกันว่าเป็นการเรียกขวัญมาสู่ตัว มีการจัดบายศรีเป็นชั้น ๆ เรียกว่า “พวยขวัญ” ใช้ฝ้ายสำหรับผูกข้อมือเพื่อความเป็นสิริมงคล นอกจากนั้นยังมีพิธีตามที่ระบุไว้ใน “ฮีดสิบสอง” ซึ่งหมายถึง จารีตประเพณีที่ชาวบ้านปฏิบัติกันแต่ละเดือนจนครบสิบสองเดือน ดังจะยกตัวอย่าง “ฮีด” ในบางเดือนต่อไปนี้

เดือนห้า ทำบุญขึ้นปีใหม่ หรือ ตรุษสงกรานต์ มีการสงฆ์น้ำพระพุทธรูป สร้างน้ำพระภิกษุ และสร้างน้ำผู้ใหญ่ซึ่งเป็นที่เคารพนับถือ

เดือนหก ทำบุญวันวิสาขบูชา มีการเทศน์ตอนกลางวัน เวียนเทียนตอนกลางคืน และมีการทำบุญสัจจะ หรือบุญบังไฟ เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา หรือขอฝน ฯลฯ

เดือนเจ็ด ทำบุญบูชาเทวดาอารักษ์หลักเมือง ทำการเช่นสรวงหลักเมือง หลักบ้าน ผีพ่อแม่ ผีปู่ตา ผีเมือง (บรรพบุรุษ) ผีตาแฮก (เทวดา รักษาไร่นา) ทำนองเดียวกับแรกขวัญ ฯลฯ

เดือนแปด ทำบุญเข้าพรรษา ทำบุญตักบาตร ถวายภัตตาหารเช้าและเพลแก่พระสงฆ์ บ่ายมีการฟังพระธรรมเทศนา กับมีการปาวร้องให้ชาวบ้านมาช่วยกันหล่อเทียนสำหรับจุดไว้ในโบสถ์เป็นพุทธบูชาตลอดเทศกาลเข้าพรรษา

เดือนเก้า ทำบุญข้าวประดับดิน โดยนำข้าวและอาหารคาวหวาน หมากพลูบุหรี ห่อด้วยใบตอง นำไปไหว้ตามต้นไม้และพื้นหญ้า เพื่ออุทิศให้แก่ญาติที่ล่วงลับไปแล้ว

๖ ล ๖

นอกจาก “ฮีดสิบสอง” แล้วยังมี “คองสิบสี่” คองก็คือคลอง หรือ ครลอง อันเป็นแนวทางที่ใช้เป็นหลักปฏิบัติ สำหรับบุคคลธรรมดาปฏิบัติ เป็นกิจวัตรในครอบครัวแนวหนึ่ง และต่อพระศาสนาอีกแนวหนึ่ง คองสิบสี่สำหรับชนชั้นปกครองจะพึงยึดถือเป็นหลักปฏิบัติมีอยู่ 14 หัวข้อ

สิ่งที่ควรกล่าวถึงอีกอย่างหนึ่งของไทยอีสาน คือ “คำผญา” เป็นสมบัติวัฒนธรรมอันมีคุณค่าควรแก่การอนุรักษ์ไว้ ผญา เป็นบทกวีที่หนุ่มสาวชอบใช้นอกเหนือจากการใช้ภาษาพูดตามธรรมดา หนุ่มสาวเรียนรู้และใช้ผญาโต้ตอบกันทั้งในทางขู้สาวและในทางปกติของการสนทนา

ศิลปะการเกี่ยวพาราสีด้วยผญาเป็นผลให้หนุ่มสาวเข้าใจศีลธรรมไปด้วยในตัว เพราะผญาล้วนแต่เป็นถ้อยคำคมคาย มีแง่คิด อันเป็นประโยชน์ในการดำรงชีวิต นอกจากหนุ่มสาวแล้ว คนแก่คนเฒ่าพระสงฆ์ก็ใช้พูดกัน เป็นการแสดงฝีมือและทำให้การสนทนามีรส ทั้งยังก่อให้เกิดความสนิทสนมกันด้วย

อนึ่ง ผญาภาษิตยังเป็นคำสอนในด้านต่าง ๆ เป็นคำแนะนำและคำคมที่เป็นปรัชญาหรือคติสอนใจอีกด้วย

ส่วนการเล่นของเด็กนั้น ก็จัดเป็นสมบัติวัฒนธรรมอีกอย่างหนึ่งที่ควรแก่การศึกษาและอนุรักษ์ไว้ตลอดไป

การเล่นของเด็กภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

การเล่นต่าง ๆ เท่าที่คณะผู้วิจัยรวบรวมไว้ พอจะจัดเป็นหมวดหมู่ได้ดังนี้

ก. การเล่นในน้ำ

ข. การเล่นบนบก

ก. การเล่นในน้ำ

เด็ก ๆ ชอบเล่นน้ำ ทั้ง ๆ ที่ผู้ใหญ่มักจะห้ามปรามเพราะเกรงจะได้รับอันตรายต่าง ๆ เช่น อันตรายจากการจมน้ำ อันตรายจากสัตว์น้ำ หรือสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่ใต้น้ำ แต่เด็กก็มักจะนึกถึงความสนุกสนานมากกว่าที่จะนึกถึงอันตราย อย่างไรก็ตาม การเล่นของเด็กส่วนใหญ่จะเล่นกันตามลำน้ำที่ไม่ลึกนัก หรือเล่นอยู่ริมฝั่ง

การเล่นในน้ำที่รวบรวมได้มีดังนี้

ขนมผักบัว

สถานที่เล่น	ในน้ำ
ผู้เล่น	เด็กหญิงจำนวนเท่าใดก็ได้
อุปกรณ์	ผ้าถุง
วิธีเล่น	ผู้เล่นจะนุ่งผ้ากระโจมอก พอลงน้ำแล้วก็พยออากาศให้เข้าในผ้าถุง เพื่อให้ผ้าโป่งขึ้นรอบ ๆ ตัวผู้เล่น แล้วรวบชายผ้าไว้ ปลอยตัวให้ลอยน้ำจนกว่าชายผ้านั้นจะหลุด ทำให้ผ้าแฟบลง แล้วก็จะเริ่มเล่นใหม่
ข้อสังเกต	การเล่นชนิดนี้เป็นการฝึกพองตัวในน้ำสำหรับผู้ที่ยังว่ายน้ำไม่เป็น หรือผู้ที่ว่ายน้ำเป็นแล้วก็ใช้วิธีนี้สำหรับลอยตัวเล่นเพื่อความสนุกสนาน
แหล่งข้อมูล	เด็กอำเภอชุมพวง จังหวัดนครราชสีมา
หมายเหตุ	ทางภาคกลางเรียกการเล่นชนิดนี้ว่า ตีโป่ง

งอ

สถานที่	ในลำน้ำที่ไม่ลึกนัก
ผู้เล่น	ผู้เล่นไม่จำกัดจำนวน แต่ต้องเป็นผู้ว่ายน้ำและดำน้ำเป็น
วิธีเล่น	งอ ก็คือการเล่นไล่จับ ซึ่งเด็กสามารถเล่นได้ทั้งในน้ำและบนบก ในการเล่นจะมีผู้ไล่และผู้หนี พอจะเล่น ผู้หนีจะชูนิ้วชี้ขึ้น แล้วงอเข้าหาตัว พร้อมกับร้อง “งอ งอ งอ ใครจับตัวได้จะให้ชีคอ” ร้องแล้วก็รีบดำน้ำหนี ฝ่ายไล่ก็จะดูว่าพรายน้ำไปทางไหน แสดงว่าฝ่ายหนีดำน้ำไปทางนั้น แล้วฝ่ายไล่ก็จะดำน้ำตามไปจับกันในน้ำ เมื่อจับตัวได้ก็จะได้ชีคอตามสัญญา ถ้าจับไม่ได้เพราะฝ่ายหนีดำน้ำทวนพอสมควร ฝ่ายหนีก็จะโผล่ขึ้นมาเหนือน้ำ แล้วร้อง งอ งอ งอ

ทำอีก บางทีเมื่อฝ่ายไล่จับตัวได้ ก็จะบิดหูซึ่งเรียกว่า “กินหู” หรือขี่คอฝ่ายหนี ฝ่ายหนีอาจพลิกแพลง คือพอให้เขาขี่คอว่ายน้ำไปหน่อยหนึ่ง ก็จะดำน้ำหนี โดยสะบัดผู้ที่ขี่ให้หลุดจากคอของตน แล้วเริ่มไล่กันใหม่อีก

ข้อสังเกต การเล่นชนิดนี้เป็นการออกกำลังกายอย่างดี ผู้เล่นจะต้องว่ายน้ำแข่งและดำน้ำทน จึงจะสนุก เด็กได้ฝึกความสามารถในการเคลื่อนไหวร่างกายในน้ำ ฝึกให้รู้จัก การแพ้ชนะ รู้จักอดทน ทั้งยังฝึกไหวพริบในการหนีและไล่อีกด้วย

แหล่งข้อมูล ของดีโคราช หนังสืออ่านประกอบการเรียน วัฒนธรรมพื้นบ้าน ชั้นมัธยมปีที่ 3 ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดนครราชสีมา วิทยาลัยครูนครราชสีมา หน้า 308

หมาตายตั้ง

สถานที่เล่น ในน้ำ

ผู้เล่น มักเป็นเด็กชาย จำนวนกี่คนก็ได้

อุปกรณ์การเล่น ผ้าขาวม้า

วิธีเล่น ผู้เล่นจะสมมุติคนใดคนหนึ่งเป็นหมาเฝ้าลอยน้ำมา โดยให้นอนหงายลอยน้ำ แล้วผู้เล่นคนอื่น ๆ จะขมวดผ้าขาวม้าให้เป็นปมทั้งสองชาย แล้วคลุมผู้ที่นอน ลอยน้ำอยู่ ให้ปมทั้ง 2 ข้างอยู่ที่ศีรษะและเท้า แล้วพยุน้ำให้ผ้าพองขึ้น สมมุติ เป็นสุนัขเฝ้าพองลอยน้ำมา

ข้อสังเกต การเล่นชนิดนี้เกิดจากการที่เด็กสังเกตสภาพแวดล้อม แล้วเลียนแบบโดยสมมุติ ตนเองให้เป็นเช่นนั้นบ้าง และได้ฝึกการลอยตัวในน้ำอย่างสนุกสนาน

แหล่งข้อมูล เด็กอำเภอชุมพวง จังหวัดนครราชสีมา

หัวลิง

สถานที่ ในลำน้ำ ที่น้ำลึกประมาณเอว

ผู้เล่น เล่นในน้ำ ไม่จำกัดจำนวน

อุปกรณ์การเล่น สิ่งของลอยน้ำได้ ขนาดไม่โตนัก เช่น ท่อนไม้ ลูกตาล ต้นผักตบชวา ผลตะโก สมมุติเรียกว่า “หัวลิง”

วิธีเล่น ผู้เล่นตีวงอยู่ในน้ำ ผู้เล่นคนหนึ่งจะโยนอุปกรณ์ที่เรียกว่า “หัวลิง” ขึ้นสูง เมื่อ “หัวลิง” ตกลงมาผู้เล่นทุกคนจะพยุน้ำ ให้ “หัวลิง” ลอยไปตามแรงน้ำ ถ้าผู้เล่นคนใดวิ่งหรือว่ายน้ำไปเก็บ “หัวลิง” ได้ ถือเป็นผู้ชนะ และเริ่มเล่น ใหม่ โดยตีวงอย่างเดิม

ข้อสังเกต การเล่นชนิดนี้เป็นการฝึกปฏิภาณไหวพริบ การทรงตัวในน้ำ การใช้ความสังเกต การรู้จักแพ้ชนะ

แหล่งข้อมูล เด็กอำเภอชุมพวง จังหวัดนครราชสีมา

ข. การเล่นบนบก

เด็ก ๆ มักจะหาที่เล่นตามลานบ้าน ลานวัด สนามหญ้า หรือชายป่าละเมาะ เนื่องจากการเล่นบนบกมีอยู่มาก การเล่นบางชนิดก็กำลังกันระหว่างประเภทที่จัดแบ่ง คณะผู้วิจัยจึงจัดไว้ในประเภทที่เห็นลักษณะชัดเจนกว่า ประเภทของการเล่นที่จัดไว้มีดังนี้

1. การเล่นอันเนื่องมาจากการสังเกตสิ่งแวดล้อม

เด็กในชนบทส่วนใหญ่มีชีวิตความเป็นอยู่ใกล้ชิดกับธรรมชาติ เราจะเห็นได้ว่า เด็กมักจะสังเกตความเป็นไปของสิ่งต่าง ๆ รอบตัวแล้วนำมาดัดแปลงเป็นการเล่นของตน เด็กอาจจะสังเกตพฤติกรรมของสัตว์บางชนิด เช่น ลิงแม่ลูกอ่อน แล้วก็จำมาเล่น “ลิงเกียลูก” สังเกตความเคลื่อนไหวของวัตถุบางอย่าง เช่น การหมุนของล้อเกวียน แล้วก็จำมาเล่น “ไถ่ดินเกวียน” สังเกตพฤติกรรมของผู้ใหญ่แล้วจำมาเล่น เช่น การชกมวย ก็จำมาเล่น มวยเหือก เป็นต้น

การเล่นที่รวบรวมได้มีดังนี้

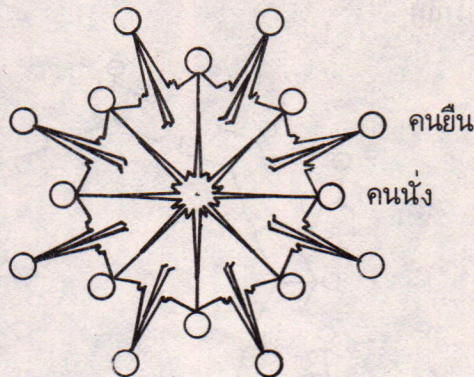
กระต่ายขาเดียว หรือ ม้าขาเดียว

ผู้เล่น	ไม่จำกัดจำนวน แบ่งเป็น 2 พวก
วิธีเล่น	ขีดวงกลมลงบนลานให้โตพอเหมาะกับจำนวนผู้เล่น ฝ่ายหนึ่งเป็นกระต่าย หรือ เป็นม้าโดยวิ่งด้วยขาข้างเดียว อีกข้างหนึ่งยกไว้ และฝ่ายนี้จะเป็นผู้ไล่ อีกฝ่ายหนึ่ง ทั้งนี้ทั้งสองฝ่ายต้องวิ่งหนีวิ่งไล่กันอยู่ภายในวงกลมนี้ ถ้าฝ่ายหนึ่งโดนฝ่ายไล่ใช้มือตีถูก หรือไล่จับได้ต้องเป็นกระต่ายหรือม้าแทน การหนีจะต้องไม่ออกจากวงกลม ถ้าวิ่งออกจากวงกลมทั้งตัวถือว่าตาย ต้องเล่นเป็นกระต่าย หรือม้า
อุปกรณ์	วงกลม 1 วง
ข้อสังเกต	การเล่นชนิดนี้เป็นการเล่นที่เด็กคิดดัดแปลงจากพฤติกรรมของสัตว์ให้แปลกออกไป เล่นยากขึ้น และสนุกสนานขึ้น เด็กจะได้ออกกำลังกาย และสนุกสนานกับการวิ่งกระโดด

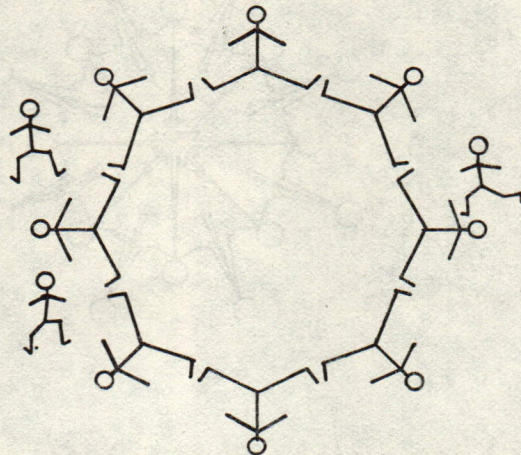
ขโมยลักควาย

ผู้เล่น	ตั้งแต่ 5-6 คนขึ้นไป
สถานที่เล่น	ไม่จำกัด
วิธีเล่น	แบ่งผู้เล่นออกเป็น 2 ฝ่าย ฝ่ายหนึ่งเป็นขโมย อีกฝ่ายหนึ่งเป็นควายและเจ้าของควาย ฝ่ายที่เป็นขโมยจะขโมยควายแล้วนำไปซ่อนตามสถานที่ต่าง ๆ ที่เห็นว่าฝ่ายเจ้าของควายจะค้นพบได้ยาก ถ้าฝ่ายเจ้าของควายหาพบ ฝ่ายขโมยต้องเปลี่ยนเป็นเจ้าของควาย สลับเปลี่ยนกันไป

ข้อสังเกต	การเล่นชนิดนี้ เป็นการเลียนแบบพฤติกรรมของผู้ใหญ่ซึ่งเด็กพบเห็นอยู่เสมอ เด็กเปลี่ยนวิธีเล่นซ่อนหาตามปกติ เป็นการเล่นที่สมมุติให้มีคนขโมยควายไปซ่อนแล้วเจ้าของควายออกค้นหา ทำให้การซ่อนหาสนุกยิ่งขึ้น เป็นการฝึกการแก้ปัญหาในชีวิตประจำวันด้วย
หมายเหตุ	ที่จังหวัดชัยภูมิก็มีการเล่นเช่นนี้เหมือนกัน (โยธิน กิตติคุณ - ผู้ให้ข้อมูล)
ผู้เล่น	ไม่จำกัดจำนวน
วิธีเล่น	ผู้เล่นทุกคนยืนเป็นวงกลมโดยชี้ดวงกลมให้โตพอสมควร แล้วแต่ละคนก็นับเรียงตัวด้วยตัวเลข หรือตัวอักษรก็ได้ แล้วแต่ละคนจะตกลงกัน เวียนกันไป ถ้าจำนวนตัวเลขหรืออักษรที่ตกลงกันหมดลงที่ผู้ใด ผู้นั้นเป็นผู้แพ้ ต้องเป็นผู้วิ่งไล่ไล่หามือแตะตัวหรือตีตัวผู้เล่นอื่นที่วิ่งหนีอยู่ในขอบเขตของวงกลมนั้น ถ้าผู้ใดถูกผู้ไล่แตะได้ หรือตีได้ ก็ต้องออกมาเป็นผู้ไล่ต่อไป เล่นเช่นนี้ไปเรื่อย ๆ จนกว่าจะเลิก
ข้อสังเกต	การเล่นชนิดนี้เป็นการฝึกหัดการนับ การจำตัวเลขตัวอักษรไปด้วย นอกจากนั้นยังฝึกให้ผู้เล่นรู้จักปฏิบัติตามกติกา และเป็นการออกกำลังกาย ช่วยให้แคล่วคล่องว่องไวในการหลบหลีกอีกด้วย
แหล่งข้อมูล	จังหวัดร้อยเอ็ด โก้งเต็นเกวียน
ผู้เล่น	ไม่จำกัดจำนวน เล่นได้ทั้งชาย-หญิง
ที่มาของการเล่น	มาจากแถบชนบททั่วไปในภาคอีสาน
สถานที่	สนามหญ้า สนามฟุตบอล ลานหน้าบ้าน ลานวัด ฯลฯ
โอกาสที่จะเล่น	เล่นได้ทุกโอกาส แต่มักจะมีการเล่นเมื่อมีงานเทศกาลต่าง ๆ เช่น บุญข้าวสาก ตรุษสงกรานต์ งานประจำปีต่าง ๆ ฯลฯ
วิธีเล่น	แบ่งผู้เล่นออกเป็นสองพวก พวกหนึ่งยืน อีกพวกหนึ่งนั่ง สลับกันดังภาพ

- พวกที่นั่งเอาเท้ายันกันไว้ตรงกลาง และเอามือจับคนที่ยืน พวกที่ยืนจะเดินไปรอบ ๆ เป็นวงกลม ฝ่ายหนึ่งก็จะยกกันให้พ้นพื้น หมุนตามไปโดยใช้เท้าที่ยันกันไว้ นั้นเป็นศูนย์กลาง ถ้าฝ่ายหนึ่งทำมือหลุดหรือวางแยกออกจากกัน ก็จะเป็นฝ่ายแพ้ เปลี่ยนให้คนที่ยืนเป็นฝ่ายนั่ง และคนที่นั่งเป็นฝ่ายยืน แล้วเล่นต่อ
- ข้อสังเกต** การเล่นเกมนี้เป็นการเลียนแบบล้อเกวียนที่หมุนโดยสมมุติผู้เล่นแต่ละคนเป็นซี่ และเท้าของทุกคนรวมอยู่ตรงกลางเหมือนดุมเกวียน นอกจากเด็กจะได้รับความสนุกสนาน และเป็นการออกกำลังกายแล้ว ยังเป็นการฝึกความสามัคคีในหมู่คณะ ฝึกการทรงตัว และฝึกความอดทนอีกด้วย
- ความคล่องแคล่ว** ไม่มีอะไรเปลี่ยนแปลง ปัจจุบันเด็กไม่ค่อยจะได้เล่นการเล่นประเภทนี้
- แหล่งข้อมูล** ได้รับฟังจากชาวบ้านคนแก่ ๆ และจากหนังสือคติชาวบ้านอีสานที่อาจารย์จารุวรรณ ธรรมวัตร อาจารย์มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒได้รวบรวมไว้ และของศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาวัฒนธรรม จังหวัดมหาสารคาม ซึ่งอาจารย์มงคล แผงสาเคน ได้รวบรวมไว้
- เด็กอำเภอชุมพวง จังหวัดนครราชสีมา ก็มีวิธีการเล่นคล้ายคลึงกัน แต่เรียกว่า **ระวงตีนเกวียน**
- จำแจ่ว**
- ผู้เล่น** เล่นได้ทั้งหญิง-ชาย ไม่จำกัดจำนวน
- สถานที่เล่น** สนาม ลานบ้าน ลานวัด ฯลฯ
- โอกาสที่จะเล่น** เล่นในเวลาว่าง งานเทศกาลต่าง ๆ ได้
- วิธีเล่น** แบ่งผู้เล่นออกเป็น 2 ฝ่าย เท้า ๆ กัน ทำการเสี่ยง ฝ่ายแพ้จะต้องนั่งลง แยกเท้าให้ฝ่าเท้าชิดกันเป็นวงกลม ฝ่ายชนะก็พยายามกระโดดข้ามขาฝ่ายนั่งเข้าไปในวงให้ได้ โดยไม่ให้ผู้นั่งยกเท้าขึ้นแตะได้ ถ้าฝ่ายนั่งยกเท้าแตะได้ในขณะกระโดดเข้า-ออก ฝ่ายกระโดดจะต้องนั่งแทน
- ผังการเล่น**

กติกา	1. ฝ่ายกระโดดจะต้องกระโดดอยู่กับที่ ห้ามวิ่งมากระโดดเป็นอันขาด 2. เมื่อกระโดดเข้าได้แล้วก็พาพวกตัวเองเข้าทางเดียวกันกับทางที่กระโดดเข้าได้ 3. เมื่อเข้าไปได้แล้วจะต้องหาทางกระโดดออกมาให้ได้อีก
ข้อสังเกต	การเล่นชนิดนี้เป็นการฝึกทักษะการกระโดดเข้า กระโดดออก โดยที่มิกติกาซึ่งทุกคนจะต้องปฏิบัติตาม ในการละเล่นนี้ต้องอาศัยความสามัคคีร่วมมือกัน ผู้เล่นจะต้องมีไหวพริบ ปฏิภาณ และความว่องไว
ผู้ให้ข้อมูล	โดย น.ส.กาญจนา พุ่มศักดิ์ ได้เขียนไว้ในเอกสารการละเล่นและกีฬาพื้นเมืองภาคอีสาน ในงานมรดกอีสาน วันที่ 12-14 มกราคม 2519 ณ วิทยาลัยครูมหาสารคาม
เต่าหัวเหลือง	
ผู้เล่น	เด็กชายและเด็กหญิง อายุตั้งแต่ 6-12 ปี จำนวนตั้งแต่ 3 คนขึ้นไป
อุปกรณ์การเล่น	วงกลมที่ขีดบนพื้นดิน รัศมีประมาณ 1 เมตร
สถานที่เล่น	ลานบ้าน ลานวัด
โอกาสที่เล่น	ทุกโอกาสที่มีเวลาว่าง
วิธีเล่น	สมมติผู้เล่นคนแรกเป็นเต่า ยืนอยู่ในวงกลม ส่วนผู้เล่นคนอื่น ๆ ล้อมรอบวงอยู่ และพยายามวิ่งไปจับหัวเต่า โดยร้องคำร้องไปด้วยว่า “เต่าหัวเหลืองมาเคืองผู้เฒ่า” คนที่เป็นเต่าก็พยายามหาโอกาสใช้เท้ายื่นออกไปให้ถูกผู้อยู่นอกวง ถ้าถูกคนไหน คนนั้นจะต้องมาเป็นเต่าสลับกันไปเรื่อย ๆ
ความคลี่คลาย	ปัจจุบันไม่ค่อยมีผู้เล่นกันแล้ว อาจเป็นเพราะอิทธิพลของโทรทัศน์ที่ทำให้เด็กสนใจมากกว่าการเล่นพื้นบ้าน
ข้อสังเกต	การเล่นชนิดนี้ สะท้อนสภาพความเป็นจริงของชีวิตเด็ก ที่มักจะสนุกสนานในการแหย่สัตว์ต่าง ๆ เช่นการที่เด็กพยายามจับหัวเต่า ส่วนผู้เป็นเต่าก็จะป้องกันตนเองโดยการพยายามใช้เท้าแตะผู้อื่น การเล่นนี้เป็นการบริหารร่างกาย ฝึกความว่องไว ทั้งฝ่ายผู้เป็นเต่า และผู้ล้อมรอบ นอกจากนั้นยังฝึกความมีน้ำใจเป็นนักกีฬา รู้แพ้รู้ชนะ และการเคารพกติกาที่วางไว้
ผู้ให้ข้อมูล	นายสุนทร สุทธศรี อายุ 43 ปี บ้านหนองห้าง หมู่ 2 ต.หนองห้าง อ.กุฉินารายณ์ จ.กาฬสินธุ์
ปักข้างน้อย	
ผู้เล่น	ไม่จำกัด
วิธีเล่น	คล้ายคลึงกับการเล่นต๋อยอด จะมีข้อแตกต่างอยู่บ้างก็แต่กติกาปลีกย่อยเล็กน้อยเท่านั้น

บักอี

ผู้เล่น เป็นผู้ชายไม่จำกัดจำนวน

ที่มาของการเล่น ทางแถบอีสานเหนือ

สถานที่เล่น สถานที่ต่าง ๆ

โอกาสที่เล่น เล่นได้ทุกโอกาส

วิธีเล่น แบ่งผู้เล่นออกเป็น 2 ฝ่ายเท่า ๆ กัน แล้วเสี่ยง ถ้าฝ่ายใดชนะฝ่ายนั้นได้เริ่มก่อน โดยทำเสียง “อี” เข้าไปก่อนที่จะคนสลับกับฝ่ายตรงข้าม และต้องพยายามแตะฝ่ายตรงข้ามให้ได้ ฝ่ายตรงข้ามก็พยายามที่จะจับฝ่ายที่ “อี” เข้าหาให้ได้

- กติกา**
1. การร้อง “อี” นั้นจะต้องมีเสียงตลอด
 2. ถ้าฝ่ายรับถูกแตะถือว่าตายถ้าฝ่ายรับถูกแตะไม่ว่าจะถูกแตะกี่คนก็ตาม ถือว่าตายหมด
 3. ฝ่ายรับมีสิทธิ์ที่จะจับฝ่าย “อี” เข้าไปได้ เมื่อจับได้อย่าให้หลุด การจับจะเข้ามาจับที่ละหลาย ๆ คนก็ได้
 4. ถ้าคน “อี” ถูกจับและหยุดเสียง “อี” อยู่ในแดนของฝ่ายรับถือว่าตาย

ข้อสังเกต การเล่นเกมนี้เป็นการฝึกความอดทน ความสามารถในการทำเสียง “อี” ตลอดระยะเวลาที่ไปในแดนของฝ่ายตรงข้าม ขณะที่เล่นทั้งสองฝ่ายต้องอาศัย ความว่องไว ไหวพริบ และกำลังกาย โดยกติกาที่วางไว้ให้ปฏิบัติ

แหล่งข้อมูล ในหนังสือคติชาวบ้านของอาจารย์ จารุวรรณ ธรรมวัตร และหนังสือของคุณย์ส่งเสริมและพัฒนาวัฒนธรรม ของวิทยาลัยครูมหาสารคาม

แม่กระชิบ

ผู้เล่น ก็คู่ก็ได้

สถานที่ ลานดิน

เริ่มเล่น ขีดวงกลม รอบตัวผู้เล่นคนหนึ่ง ผู้เล่น 2 ฝ่าย อยู่ตรงข้ามวงกลม ฝ่ายชนะไปกระชิบก่อน ว่าเลือกชื่อใครแล้วเดินกลับมา ฝ่ายแพ้เข้าไปหาคนหนึ่งในวงกลม ถ้าไม่ถูกชื่อ ให้ผลัดกันกระชิบต่อไป ถ้าถูกชื่อ คนในวงกลมจะตบมือ ผู้เข้าไปนั้นตาย ต้องหยุดเล่น คนอื่นก็เดินเข้าไปแทนเรื่อย ๆ จนกว่าฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจะหมดคน ก็เป็นฝ่ายแพ้ ฝ่ายชนะได้ชื่อหลังฝ่ายแพ้ หรือจะเปลี่ยนเป็นเขกเป่าก็ได้

ข้อสังเกต การเล่นเกมนี้ เป็นการฝึกความสังเกต ไหวพริบ และฝึกความร่วมมือกัน ทั้งยังฝึกการสื่อสารและรับสารอีกด้วย

ลิงเกียลูก

ผู้เล่น ประกอบด้วยเด็กชายอายุประมาณ 6-12 ปี จับเป็นคู่ ๆ กัน มีตั้งแต่ 2 คู่ขึ้นไป

สถานที่เล่น ลานวัด ลานบ้าน หรือลานโรงเรียน

โอกาสที่เล่น เล่นได้ทุกโอกาส

วิธีเล่น แต่ละคู่จะสลับศีรษะและเท้ากันโดยให้คนยืนเป็นหลัก ให้คู่ของตนสอดศีรษะไว้ที่กัน ใช้มือทั้งสองข้างจับสันเท้าไว้ แล้วใช้เท้าเกี่ยวไว้ที่หลังของคนยืน โดยไขว้ขาขัดกันไว้ให้แน่น แล้วแต่ละคู่ก็วิ่งแข่งกัน ระยะทางประมาณ 1 เส้น (40 เมตร) ถ้าคู่ใดหลุดจากการเกาะเกี่ยวกันถือว่าแพ้ และถ้าคู่ใดวิ่งไปถึงเส้นชัยก่อนก็จะเป็นผู้ชนะ

ความคลี่คลาย ปัจจุบันนี้เด็ก ๆ ไม่ค่อยนิยมเล่นกันแล้ว

ข้อสังเกต การเล่นเกมนี้แสดงถึงการที่เด็กสังเกตพฤติกรรมของลิงซึ่งมีลูกและเลียนแบบพฤติกรรมดังกล่าว การเล่นเกมนี้เป็นการบริหารร่างกาย ฝึกการทรงตัว ความพร้อมใจของทั้ง 2 ฝ่าย ในเกาะเกี่ยวกัน ฝึกความอดทนในการที่จะต้องเกี่ยวกันและวิ่งเป็นระยะทางไกลพอสมควร

ผู้ให้ข้อมูล นายเคน ถิ่นมีผล อายุ 68 ปี ตำบลลำปาว อ.เมือง จ.กาฬสินธุ์
พระครูวิบูลย์ ธรรมาคม อายุ 60 ปี วัดเกตศามคม อ.กมลาไสย จ.กาฬสินธุ์
ลิงชิงหาง

ผู้เล่น ไม่จำกัดจำนวน

สถานที่ ลานโล่งเตียน

อุปกรณ์การเล่น ไบมะพร้าว คนละ 1 ใบ

วงกลมขีดบนพื้นดิน 1 วง

วิธีเล่น ผู้เล่นเข้าอยู่ในวงกลม ใช้ไบมะพร้าวเหน็บขอบกางเกงด้านหลังให้ห้อยออกมา สมมุติว่าเป็นหาง เสร็จแล้ว ผู้เล่นคนหนึ่งจะนับ 1-3 เพื่อให้เริ่มชิงหางกัน ผู้ใดถูกแย่งหางได้จะต้องหยุดเล่น และออกไป จนกว่าจะเหลือคนที่ไม่มีหางคนเดียวถือเป็นผู้ชนะ

ข้อสังเกต การเล่นเกมนี้ เป็นการใช้จินตนาการเลียนแบบสัตว์ ใช้อุปกรณ์ง่าย ๆ ในท้องถิ่น ประกอบการเล่น เป็นการออกกำลังกาย ฝึกความรวดเร็ว ความมีไหวพริบ ในการชิงของ และฝึกให้รู้จักการแพ้ชนะ

วัวต่าง หรือ วัวตึงต่าง

ผู้เล่น ผู้เล่นจะเล่นกี่ชุดก็ได้ แต่ละชุดสมมุติเป็นวัว 1 ตัว ต่าง 2 ตัว

ที่มาของการเล่น ในสมัยที่การคมนาคมระหว่างภาคอีสาน กับภาคกลางยังไม่สะดวก คงมีเฉพาะ

ทางรถไฟสายกรุงเทพฯ-นครราชสีมา เท่านั้น พวกพ่อค้ามักจะต้อนวัวควายไปขายยังภาคกลาง การเดินทางต้องใช้เวลาแรมเดือน จึงทำต่างใส่หลังวัวควายเพื่อบรรทุกสัมภาระหรือสินค้า เด็ก ๆ จึงนำมาดัดแปลงเป็นการเล่น

สถานที่เล่น	สนามหญ้า สนามฟุตบอล ห้องเรียน ฯลฯ
โอกาสที่เล่น	1. เทศกาลต่าง ๆ เช่น ตรุษสงกรานต์ ขึ้นปีใหม่ 2. เวลาพักเรียนกลางวัน (สำหรับเด็ก)
วิธีการเล่น	ผู้ที่จะเป็นวัวต้องเลือกเอาคนที่แข็งแรงให้คลานลง อีก 2 คนเป็นต่าง เอาขาทั้ง 2 ข้าง พาดลงบนหลังวัวสลับกัน คนละด้าน ต่างคนต่างจับมือกันไว้ นั่งบนข้อเท้าของกันและกัน วัวก็เริ่มออกคลาน ต่างทั้ง 2 ข้างก็พยายามรักษาความสมดุลของน้ำหนักเอาไว้เพื่อมิให้ตก สมาชิกก็เริ่มเชียร์ การเล่นอย่างนี้ถ้ามีหลายชุดจะดัดแปลงเป็นการแข่งขันกันก็ได้
บทร้องประกอบการเล่น	การตบมือให้จังหวะ ร้องเพลงร่าวอะไรก็ได้
ความคลี่คลาย	ปัจจุบันไม่ค่อยมีเด็กเล่นกัน ทั้งนี้เพราะไม่เห็นตัวอย่าง และการต้อนวัวควายไปขายยังภาคกลางก็หมดสมัยแล้ว ถ้าจะขายก็ใช้รถบรรทุกไป
ข้อสังเกต	การเล่นชนิดนี้เป็นการเลียนแบบสัตว์ และเลียนแบบอาชีพต้อนวัว ควาย ไปขายในสมัยโบราณ
ผู้ให้ข้อมูล	นายอำนาจ จันทรงาม อายุ 39 ปี ชาย บ้านดอนอะราง อ.หนองกี่ จ.บุรีรัมย์ หมาชิงกระดูก หรือ หมาชิงดูก
ผู้เล่น	เด็กตั้งแต่ 1 คู่ขึ้นไป
สถานที่	ลานดิน
อุปกรณ์การเล่น	หลักเล็ก ๆ 1 อัน วงกลม 1 วง
วิธีเล่น	ขีดวงกลม 1 วง ใช้ไม้ปักกลางวง แบ่งผู้เล่นเป็น 2 ฝ่าย ฝ่ายหนึ่งอยู่ในวง ฝ่ายหนึ่งอยู่นอกวง เมื่อร่วมเล่นแต่ละคู่จะจับมือตึงกัน ถ้าถูกดึงไปทางไหน ทางนั้นชนะ ต่อจากนั้นผู้ชนะจับหลักวิ่งตีไปจนสุดลมหายใจ ไปไกลแค่ไหนก็ได้ชี้หลังผู้แพ้แค่นั้น
ข้อสังเกต	การเล่นชนิดนี้ฝึกความอดทน และฝึกให้รู้จักการแพ้ชนะ
แหล่งข้อมูล	เด็กอำเภอชุมพวง นครราชสีมา ไอ้บ้า
ผู้เล่น	ผู้เล่นกี่คนก็ได้
วิธีเล่น	ขีดวงกลมขึ้น จับไม้สั้นไม้ยาวว่าใครจะได้เป็นไอ้บ้าอยู่นอกวง คนอื่น ๆ อยู่ใน

วงจะออกนอกวงไม่ได้ ถ้าออกนอกวงก็ถือว่า ตาย คนอยู่ในวงจะหลอกล่อ
ไอ้บ้า ขณะที่หลอกล่ออยู่ ถ้าไอ้บ้าวิ่งตะเตได้ คนนั้นต้องมาเป็นไอ้บ้าแทน

ไอ้บ้าเลขแปด วิธีการเล่นเหมือนกับการเล่นไอ้บ้าแต่ขีดวงเป็นรูปเลขแปดแทนวงกลมธรรมดา

ข้อสังเกต การเล่นทั้ง 2 ชนิดนี้ นอกจากเด็กจะได้ออกกำลังกายแล้ว ยังสะท้อนให้เห็น
ธรรมชาติของเด็กที่ชอบเข้าหาสิ่งที่น่าสนใจ ๆ เป็นอันตรายหน่อย ๆ เช่น
หลอกล่อคนบ้า แต่พอคนบ้าทำท่าจะจับตัว ก็ตกใจกลัววิ่งหนี พอคนบ้าสงบ
ก็มาเข้าหาอีก เป็นความรู้สึกที่กลัวก็สนุกสนาน

2. การเล่นที่ใช้วัสดุอุปกรณ์ต่างๆ ประกอบ

การเล่นบางอย่าง ผู้เล่นอาจจะนำเอาวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่มีอยู่ในท้องถิ่นของตนมาประดิษฐ์เป็นเครื่องเล่น เช่น นากะลามะพร้าวมาร้อยเชือกสำหรับการเล่น “เดินหมากกูปกับ” นำไม้ที่มีง่ามยื่นมาเป็นอุปกรณ์ในการเล่น “ขาโตกเตก” บางทีก็ใช้ของที่ได้จากสิ่งที่ใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น อีหมุ่น ก็ใช้สตาจ์แดงเป็นอุปกรณ์ “ปูดากินโก” ใช้พญาม้วน แก่นคูณ ยาสูบ เป็นอุปกรณ์ อุปกรณ์ที่เด็กนิยมใช้กันมากคือ เม็ดมะขาม และ ยาง (หนังสะตึก) ซึ่งอาจนำไปใช้เป็นอุปกรณ์สำหรับการเล่นได้หลายอย่าง

เก็บเม็ด

- ผู้เล่น** 2 หรือ 3 คู่
- สถานที่** บนพื้นบ้านหรือลานดิน
- อุปกรณ์การเล่น** ก้อนหินเล็ก คู่ละ 5 ก้อน
- วิธีเล่น** เริ่มด้วยการที่ผู้เล่นต่อปอง เพื่อเลือกฝ่าย ผู้ที่แพ้ก็อยู่กับฝ่ายแพ้ ผู้ชนะก็อยู่กับฝ่ายชนะ ต่อจากนั้นผู้เล่นจะเล่นตามลำดับดังนี้
- 1) “เก็บ 1” เก็บที่ละลูก
 - 2) “เก็บ 2” เก็บที่ละ 2 ลูก
 - 3) “เก็บ 3” เก็บ 3 กับ 1 หรือ 1 กับ 3
 - 4) “เก็บ 4” เก็บทั้งหมด 4 ลูก
 - 5) “เข้ารูปู”
 - 6) “อียอด”
 - 7) “อีรวม”
 - 8) “อีชน”
 - 9) “ควง”

- หมายเหตุ**
1. ถ้าเล่นเสียถือว่าตาย ให้ฝ่ายเดียวกันเป็นผู้ได้
 2. ถ้าเล่นไม่ตายเลย จาก 1-9 ให้ผู้เล่นเดิมเล่นใหม่

ข้อสังเกต ความคิดในการสรรหาวิธีเล่นที่สนุกสนานจากวัสดุที่หาได้ง่าย เป็นความสามารถที่น่าสนใจของเด็ก ๆ จากก้อนหินเล็ก ๆ 5 ก้อน ก็สามารถนำมาเล่นด้วยวิธีต่าง ๆ การเล่นเกมเก็บเม็ดนี้ต้องใช้ความแม่นยำ ทักษะ การใช้สายตาสัมพันธ์กับการใช้มือ และต้องใช้ความอดทน การแพ้หรือชนะไม่ใช่เรื่องที่สำคัญนัก หากเล่นพลาดจะมีเพื่อนฝ่ายเดียวกันช่วยไถให้ จัดเป็นการฝึกการช่วยเหลือพึ่งพาซึ่งกันและกัน

เก็บไม้

ผู้เล่น

ประมาณ 2-3 คน

อุปกรณ์การเล่น

ก้อนหินเล็ก 1 ก้อน ไม้ยางดิบเล็ก ๆ 5 อัน

สถานที่

บนพื้นบ้าน หรือลานดิน

วิธีเล่น

เริ่มด้วยการแบ่งผู้เล่นเป็น 2 ฝ่าย แล้วต่อปองเลือกแดนอยู่ ผู้เล่นนั่งเรียงแถว ฝ่ายต่อปองแพ้และชนะอยู่คนละแถว ผู้ชนะเล่นก่อน ถ้าพลาดผู้เล่นฝ่ายเดียวกันจะไต่ ถ้าไต่ไม่ได้ถือว่าตาย อีกฝ่ายจะเป็นผู้เล่น ตามลำดับดังนี้

1. “เก็บ 1” ผู้เล่นรายไม้กับพื้น แล้วโยนหิน เก็บไม้ทีละอันจนครบ
2. “เก็บ 2” โยนหินเช่นเดิมแล้วเก็บไม้ทีละ 2 อัน
3. “เก็บ 3” โยนหินเช่นเดิมแล้วเก็บไม้ทีละ 3 อัน และ 2 อัน หรือจะเก็บ 2 ก่อน 3 ก็ได้
4. “เก็บ 4” โยนหินเช่นเดิมแล้วเก็บไม้ 4 อัน และ 1 อัน หรือเก็บ 1 แล้วเก็บ 4 อันก็ได้
5. “เก็บ 5” โยนหินเช่นเดิม แล้วเก็บไม้ทั้งหมดทีเดียว
6. “ตูปตูป” ทำเหมือนข้อ 5 จำนวน 5 ครั้ง
7. “ควง” โยนหินแล้วควงไม้ 1 รอบ รับก้อนหิน ทำเช่นนี้ 5 ครั้ง
8. “คอกหมู” ผู้เล่นวางไม้ 2 อันขนานกัน โยนหินแล้วหยิบไม้ที่เหลือมาเรียงทีละอัน ให้เป็นลักษณะเหมือนคอกหมู (เล้าหมู)
9. “ผ่าพื้น” มือหนึ่งกำไม้ทั้งหมด โยนหินแล้วหยิบไม้ออกทีละอันจนครบ
10. “ก่อไฟ” วางไม้ไขว้กันเหมือนจะก่อไฟ โยนหินแล้วหยิบขึ้นทีละอัน
11. “ใส่นิ้ว” วางไม้กับพื้น โยนหิน หยิบทีละอันใส่ชอกนิ้ว จากชอกนิ้วก้อยตามลำดับจนหมด
12. “อีดัด” กางไม้กับพื้น ทำเหมือนข้อ 11 แล้วเอาไม้ใส่ชอกรักแร้ จากรักแร้เอาใส่ปากคาบ ทอยตามลำดับจนกว่าจะหมด เมื่อเหลือ 2 อัน (ปากกับรักแร้) เปลี่ยนเอาไม้จากรักแร้ใส่ปาก จากปากใส่รักแร้

ข้อสังเกต

การเล่นนี้เป็นการฝึกความแม่นยำ และความประสานกันระหว่างมือและประสาทตา และมีการใช้ความคิดสร้างสรรค์ ในการเล่นพลิกแพลงไปต่าง ๆ โดยใช้จินตนาการประกอบ ขณะที่เล่นจะต้องมีความอดทน ทั้งยังได้ฝึกรู้จักการแพ้และการชนะ

ขาโลกแตก

ผู้เล่น

เล่นได้ทั้งชาย-หญิง แต่ที่นิยมคือผู้ชาย เล่นได้ไม่จำกัดจำนวน (จะเล่นเป็นรายบุคคล หรือเป็นทีมก็ได้)

ที่มาของการเล่น มาจากแถบชนบททั่วไปในภาคอีสาน

อุปกรณ์การเล่น ใช้ไม้ที่มีตาหรือง่ามยื่นออกมา (ดังภาพ) ใช้ 2 อันต่อ 1 คน มีความแข็งแรงพอที่คน ๆ นั้นจะไปยืนบนตาหรือง่ามที่ยื่นออกมา ความสูงของไม้ประมาณ 3 เมตร หรือจากง่ามถึงพื้นประมาณ 1 เมตร หรือตามความถนัดของผู้ชี้ ง่ามที่ยื่นออกมาพอที่เท้าจะเหยียบอยู่ได้อย่างสบาย

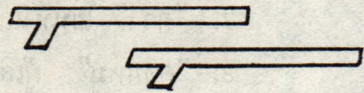
สถานที่ ใช้เล่นตามสนามหญ้า ลานวัด หรือมีพื้นที่ประมาณ 30-50 ตารางวา

โอกาสที่เล่น สามารถที่จะเล่นได้ทุกโอกาสแต่มักจะมีการเล่นเวลาว่างงานเทศกาลต่าง ๆ เช่น บุญข้าวสาก งานสงกรานต์ ฯลฯ

วิธีเล่น ให้ผู้เล่นยืนเข้าแถวหลังเส้นเริ่ม โดยยืนบนง่ามไม้ มือทั้งสองจับไม้แต่ละอันไว้ให้มั่น เมื่อกรรมการให้สัญญาณทุกคนออกเดินหรือวิ่งบนไม้ไผ่ ถ้าตกหรือล้มให้ขึ้นยืนใหม่และเริ่มต่อไป ณ จุดนั้น จนถึงจุดที่ตกลงกันหรือเส้นชัย ผู้ที่ถึงเส้นชัยก่อนชนะ

ข้อสังเกต การเล่นเกมนี้เป็นการฝึกทรงตัวโดยอาศัยไม้ 2 อัน ผู้เล่นจะต้องรู้จักคัดเลือกไม้ที่มีความแข็งแรง และมีลักษณะเป็นง่ามหรือตาที่ยื่นออกมาขณะที่จะเล่นจะต้องอดทน และระวังไม่ให้ล้ม เป็นการออกกำลังกายที่ให้ความสนุกสนานรื่นเริงไปในตัว

แหล่งข้อมูล จังหวัดมหาสารคาม

ข้าวเหนียวติดมือ

อุปกรณ์การเล่น ข้าวเหนียวหนึ่ง 1 กำมือ เอามาขยี้ให้เหนียวจนได้ก้อนขนาดหัวแม่มือ

ผู้เล่น แบ่งฝ่ายผู้เล่นออกเป็น 2 ฝ่าย คือ ฝ่ายชายกับฝ่ายหญิง ไม่จำกัดจำนวน (ปกติประมาณกลุ่มละ 3-5 คน)

สถานที่เล่น บนบ้านเรือน หรือลานบ้าน

โอกาสที่เล่น งานเฮือนดี (งานศพ)

วิธีเล่น ผู้เล่นทั้ง 2 ฝ่าย มานั่งเผชิญหน้ากัน ให้ฝ่ายเริ่มเล่นเอาข้าวเหนียวใส่ฝ่ามือคนแรก แล้วส่งต่อไปยังคนอื่น ๆ ในกลุ่มโดยใช้วิธีแบมือประกบกัน เพื่อส่งข้าวเหนียวจนทั่วทุกคนในกลุ่มแล้ว จึงให้ฝ่ายตรงกันข้ามทายว่า ข้าวเหนียวอยู่ในมือผู้ใด ถ้าทายผิดก็ต้องเสียค่าปรับ เป็นสิ่งของหรือเสื้อผ้าที่สวมใส่มาจนบางครั้งฝ่ายแพ้ต้องเสียเสื้อผ้าจนหมดตัว ต้องหาของอื่นหรือสตางค์มาไถ่คืนก็มี

ความคลี่คลาย ปัจจุบันยังนิยมเล่นกันทั่วไปในงานศพโดยเฉพาะในเขตจังหวัดโยธยา

ข้อสังเกต การเล่นเกมนี้ฝึกไหวพริบในการส่งและรับข้าวเหนียวไม่ให้ผู้ทายรู้ ส่วนผู้ทายก็ฝึกสังเกต อากัปกิริยาท่าทางของฝ่ายหนึ่งเพื่อให้ทายได้ถูกต้อง การปรับเอา

สิ่งของ ของผู้แพ้ อาจจะนับเป็นการพนันขันต่ออย่างหนึ่ง อย่างไรก็ตาม การพนันขันต่อเป็นสิ่งดึงดูดใจคนให้เล่นต่อเนื่อง ซึ่งตรงกับวัตถุประสงค์ในการอยู่เป็นเพื่อนในงานศพ

ผู้ให้ข้อมูล

นางไพโร ทาสมบุญ อายุ 81 ปี

นายปรดี น้อยมาลา อายุ 54 ปี

บ้านหนองแฝก หมู่ 4 ต.ตาตทอง อ.เมือง จ.ยโสธร

จุ่มโพละ

ผู้เล่น

ส่วนมากเป็นเด็กชาย

อุปกรณ์การเล่น

1. ไม้ไผ่ซึ่งเลือกจากแขนงไม้ที่มีรูกลวง ล้างไม้ตรง ยาวประมาณ 1 ศอก สมมติเป็นตัวปืน แล้วเหลาไม้ไผ่อีกอันหนึ่งให้กลมมีขนาดพอดีที่จะแยงลงไปในรูแขนงไม้ไผ่ได้พอดี (บางคนใช้ตะเกียบไม้ไผ่ที่มีอยู่ เหลาให้ได้ขนาดที่ต้องการ)
2. ลูกปิ่น ทำด้วยกระดาดหรือใบไม้ เช่น ใบตองที่แช่น้ำให้นิ่ม แล้วนำมาปั้นเป็นก้อนกลมๆ ให้มีขนาดพอดีกับรูของไม้ไผ่ หรืออาจใช้เม็ดพุทธรักษา ก็ได้

วิธีเล่น

ผู้เล่นจะยิงปืนแข่งกันว่าของใครจะดังกว่ากัน เวลายิงใช้ไม้แยงดันและกระแทกแรงๆ ลูกปิ่นเทียมก็จะเลื่อนจากด้านหนึ่งของไม้ไผ่ไปทะลุออกอีกด้านหนึ่ง ตอนที่ลูกปิ่นหลุดออกจากกระบอกไม้ไผ่ จะมีเสียงดัง “โพละ” จึงเรียกการเล่นชนิดนี้ว่า “จุ่มโพละ”

ข้อสังเกต

การเล่นชนิดนี้เป็นการเลียนแบบการยิงปืนของผู้ใหญ่ โดยใช้วัสดุที่หาได้ง่ายในห้องถิ่นเป็นอุปกรณ์

แหล่งข้อมูล

จากหนังสือ ของดีโคราช หนังสืออ่านประกอบการเรียนวัฒนธรรมพื้นบ้าน ชั้นมัธยมปีที่ 3 ศูนย์วัฒนธรรม จังหวัดนครราชสีมา

“ชนควาย”

ผู้เล่น

ตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป แต่ต้องจัดให้เป็นคู่ๆ (ส่วนใหญ่เป็นเด็กชายที่แข็งแรง)

สถานที่เล่น

ลานบ้าน ลานวัด

โอกาสที่เล่น

เล่นในคืนเดือนหงาย

วิธีเล่น

ให้ผู้เล่นแต่ละคู่ ลงกลานสี่ขา แล้วพยายามชนคู่ต่อสู้ของตนด้วยวิธีต่างๆ เพื่อให้คู่ต่อสู้ล้มลงกับพื้นซึ่งถือว่าเป็นฝ่ายแพ้

ความคลี่คลาย

ปัจจุบันมีเล่นกันน้อยมากในชนบทไทย

ข้อสังเกต

การเล่นชนิดนี้เป็นการเลียนแบบการต่อสู้ของสัตว์ที่เด็กรู้จักคุ้นเคย เป็นการ

ออกกำลังกาย ฝึกไหวพริบและความอดทน แต่เป็นการเล่นที่ค่อนข้างเสี่ยงอันตราย เพราะถ้าเล่นแรงเกินไปอาจทำให้บาดเจ็บหรือสมองได้รับความกระทบกระเทือน

ผู้ให้ข้อมูล นายสอน พนมแก่น อายุ 67 ปี

ชนวน

ผู้เล่น เด็ก 2 คน ขนาดรูปร่างเหมาะสมกัน ชนกันเป็นคู่ ๆ
สถานที่ ที่โล่งเตียน หรือหาดทรายน้ำ
เริ่มเล่น ผู้เล่น 2 คน คลานเข้าหากัน แล้วใช้ศีรษะและไหล่ดันกัน ห้ามยกเข่า เพราะผิดกติกา ผู้เล่นชนกันกว่าฝ่ายใดจะเพลี่ยงพล้ำก็ถือว่าฝ่ายนั้นแพ้ แล้วจึงเริ่มเล่นใหม่ หรือให้คู่ใหม่ชน
ข้อสังเกต การเล่นชนิดนี้เป็นการเลียนแบบการต่อสู้ของสัตว์ เป็นการฝึกความอดทน ให้รู้จักแพ้ รู้จักชนะ ทั้งยังเป็นการออกกำลังกายอีกด้วย แต่อาจเป็นอันตรายได้ ถ้าเล่นแรงเกินไป

แหล่งข้อมูล เด็กอำเภอลำทะเมนชัย นครราชสีมา และ โยธิน กิตติคุณ จ.ชัยภูมิ ซึ่งให้ข้อมูลว่าที่ชัยภูมิก็มีการเล่นเช่นนี้เหมือนกัน

ชิงธง

ผู้เล่น ไม่จำกัด แต่ไม่ควรน้อยกว่า 5 คู่
สถานที่ สนามหญ้า หรือที่โล่งเตียน
อุปกรณ์การเล่น หลัก 2 หลัก ปักที่พื้น ห่างกันพอควร (ประมาณ 10-15 เมตร)
วิธีเล่น จับคู่ต่อแบ่งแฉก และมีหลักซึ่งสมมติเป็นธง แต่ละฝ่ายจะวิ่งออกนอกหลักหลอกล่อกัน เพื่อชิงให้ได้หลักของอีกฝ่ายหนึ่ง ถ้าผู้ออกก่อนของฝ่ายหนึ่ง ถูกผู้ออกหลังของอีกฝ่ายหนึ่งแตะหรือถูกตัว ถือว่าตาย ต้องไปนอนต่อจากหลักของฝ่ายตรงข้าม หันศีรษะมาทางฝ่ายตนเอง ถ้าฝ่ายเดียวกันแตะมือของผู้ตายได้ โดยอีกฝ่ายหนึ่งกันไม่ทัน ก็ถือว่าผู้ตายนั่นกลับฟื้นขึ้นมา สามารถวิ่งกลับไปแดนตนได้ และเริ่มเล่นต่อ ฝ่ายใดตายหมดก่อนหรือเสียหลักไปเป็นฝ่ายแพ้ จะเริ่มเล่นใหม่

ข้อสังเกต การเล่นชนิดนี้เป็นการออกกำลังกาย ฝึกใช้ไหวพริบ ปฏิภาณ การที่ผู้เล่นมีโอกาสช่วยเหลือผู้เล่นคนอื่น ๆ ในฝ่ายตนได้ เป็นการฝึกเด็กให้รู้จักพึ่งพาอาศัยกัน การเล่นนี้เป็นการเลียนแบบการรบของกองทัพที่มีธงเป็นเครื่องหมายสำคัญ ถ้าธงถูกชิงไปได้ก็ถือว่าแพ้

แหล่งข้อมูล เด็กอำเภอลำทะเมนชัย จ.นครราชสีมา

ด้น

- ผู้เล่น** ผู้เล่นแบ่งเป็นสองพวก ๆ ละไม่เกิน 8 คน
- อุปกรณ์การเล่น** ไม่กลมพอเหมาะ กับมือจับ และมีความยาวพอเหมาะ กับจำนวนผู้เล่น ลานกว้างพอสมควร
- วิธีเล่น** ชีดเส้นตรงยาวพอประมาณลงบนลานกว้างจำนวนสามเส้น ให้เส้นที่หนึ่ง และเส้นที่สามห่างจากเส้นที่สองเป็นระยะเท่ากัน และขนานกัน ทั้งนี้เส้นทั้งสาม จะต้องห่างกันพอที่ผู้เล่นแต่ละฝ่ายเล่นได้สะดวก ให้ผู้เล่นทั้งสองฝ่ายยืนห่างจากเส้นกลางเป็นระยะเท่ากัน โดยยืนหันหน้าเข้าหากัน และจับไม้ที่จะดันคนละทาง พอลงมือเล่นต่างพวกต่างดันไปข้างหน้าของตนพร้อม ๆ กัน ถ้าฝ่ายหนึ่งดันจนฝ่ายตรงข้ามถอยร่นไปถึงเส้นกำหนดซึ่งอยู่ทางหลัง ก็ถือว่าชนะฝ่ายตรงข้าม ทั้งนี้ผู้เล่นในแต่ละฝ่ายต้องจับคู่ซึ่งมีขนาดใกล้เคียงกัน
- ข้อสังเกต** การเล่นเกมนี้เป็นการเล่นกลางแจ้ง โดยมีกติกาการเล่นที่มุ่งให้เป็นธรรมชาติแก่ทั้งสองฝ่าย เป็นการฝึกความอดทน ความร่วมมือพร้อมเพรียงในการทำงานร่วมกันอีกด้วย
- แหล่งข้อมูล** จังหวัดชัยภูมิ

ดิ่งกรก ดิ่งสาก

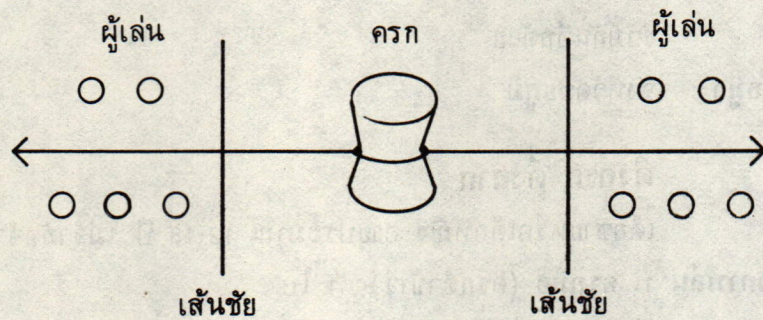
- ผู้เล่น** เด็กชายหรือเด็กหญิง อายุประมาณ 12-18 ปี ไม่จำกัดจำนวน
- อุปกรณ์การเล่น** 1. ครกมือ (ครกตำข้าว) 1 ใบ
2. สาก 2 อัน
3. เชือก หรือ เชือกหนังยาว 10 เมตร 1 เส้น
- สถานที่เล่น** ลานวัด หรือ ลานบ้าน
- โอกาสที่เล่น** ทั่วไป และงานบุญต่าง ๆ
- วิธีเล่น** เอาเชือกพันครกหนึ่งรอบ ปลายเชือกทั้ง 2 ข้างผูกไว้กลางด้ามของสากตำข้าว ให้อยู่กันคนละด้าน แต่ละข้างจะมีผู้เล่นที่ถือสากข้างละ 4 คน แล้วออกแรงดันพร้อม ๆ กัน ถ้าฝ่ายใดดึงจนฝ่ายตรงข้ามร่นลงมามีติดครก ก็ถือเป็นฝ่ายแพ้
- ความคล่องแคล่ว** ปัจจุบันไม่ค่อยนิยมเล่นกันแล้ว
- ข้อสังเกต** การเล่นเกมนี้เป็นการเล่นที่ช่วยในการประกอบอาชีพมาเป็นอุปกรณ์ ฝึกการบริหารร่างกาย การประลองกำลังของทั้งสองฝ่าย ทำให้เด็กรู้จักการทำงานเป็นกลุ่ม การร่วมแรงร่วมใจกันทำงาน รู้แพ้รู้ชนะ
- ผู้ให้ข้อมูล** นางอนงค์ อึ้งจะนิล อายุ 53 ปี
หมู่ 1 ตำบลบัวขาว อำเภอภูจินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์

หมายเหตุ

บางจังหวัดมีวิธีเล่นที่แตกต่างกันออกไปคือ วางครกไว้ตรงกลางตามแนวนอน เอาเสาขวางหรือขีดเส้นบนพื้นดิน 2 เส้น ห่างจากครกเท่า ๆ กัน ถือเป็นเส้นชัย เอาเชือกพันรอบครกแล้วให้ผู้เล่นทั้งสองฝ่ายดึงปลายเชือกทั้ง 2 ข้าง ครกจะลอยขึ้นแกว่งไปมา ถ้าฝ่ายไหนดึงครกออกนอกเส้นชัยได้ ถือว่าชนะ

อนึ่ง ในขณะที่ครกลอยอยู่นั้น ถ้าจะให้สนุกสนานยิ่งขึ้น จะมีคนถือไม้คอยพุ่งให้เข้าครก (เหมือนตำข้าวแต่ทำในแนวนอน) เมื่อผู้ดึงทั้งสองฝ่ายออกแรงดึงครกก็จะลอยไปมาไม่อยู่กับที่ คนที่พุ่งไม้ก็พุ่งผิดบ้าง ถูกบ้าง เป็นที่สนุกสนานครั้นเครง

การเล่นเช่นนี้จะเล่นกันก็กลุ่ม ก็ชั่วโม่งก็ได้ บางครั้งเล่นตั้งแต่หัวค่ำจนถึงดึก โดยเฉพาะกลางคืนเดือนหงาย มักจะชอบเล่นกัน

การเล่นดึงครกดึงสาเกนี้ ที่จังหวัดมหาสารคามมักจะเล่นเพื่อเสี่ยงทายขอฝน กล่าวคือ ปีใดอากาศแห้งแล้ง ชาวบ้านไม่ได้ทำนา ก็จะมารวมกันที่ลานวัด ดึงครกเสี่ยงทายขอฝน เช่นเสี่ยงทายว่าฝ่ายใดชนะ ฝนจะตก ฝ่ายใดชนะ ฝนจะไม่ตก เป็นต้น ผลที่ได้จากการเล่นคือได้กำลังใจว่าฝนจะตก และได้สนุกสนานเฮฮาเวลาว่างเพราะไม่ได้ทำนา

ผู้ให้ข้อมูล

สิริวัฒน์ คำวันสา จังหวัดมหาสารคาม

เดินหมากก๊ับกับ**ผู้เล่น**

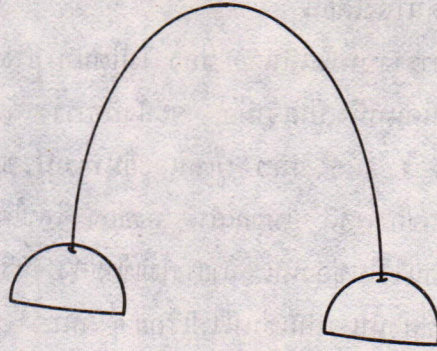
ไม่จำกัดจำนวน เล่นได้ทั้งชายหญิง แล้วแต่จำนวนอุปกรณ์ที่มีอยู่

ที่มาของการเล่น

มีเล่นกันทั่วไปในภาคอีสาน

อุปกรณ์การเล่น

หมากก๊ับกับทำจากกะลามะพร้าว โดยเอาเชือกเส้นหนึ่งยาวประมาณ 1 วา ร้อยกะลามะพร้าว 2 อัน ที่ปลายเชือกคนละด้าน ดังรูป

สถานที่เล่น	สนามฟุตบอล สนามหญ้า ลานวัด หรือพื้นที่ที่มีเนื้อที่ประมาณ 20-30 เมตร
โอกาสที่เล่น	ใช้เล่นในโอกาสอะไรก็ได้ โดยเฉพาะในงานเทศกาลต่าง ๆ เช่น วันขึ้นปีใหม่ วันเด็ก บุญข้าวสาก งานสงกรานต์ และอื่น ๆ
วิธีเล่น	ผู้เล่นแต่ละคนยืนอยู่บน “หมากกูปัก” ที่ทำด้วยกะลามะพร้าว โดยใช้นิ้วหัวแม่มือกับนิ้วชี้หนีบเส้นเชือกเอาไว้ทั้ง 2 เท้า (การหนีบหัวแม่มือกับนิ้วชี้ เหมือนกับการใส่รองเท้าฟองน้ำ) เมื่อเริ่มเล่น ทุกคนยืนอยู่ที่เส้น พอได้ยินสัญญาณ ผู้เล่นทุกคนเดินไปให้เร็วที่สุดเท่าที่จะเร็วได้ ใครถึงเส้นชัยก่อนถือว่า เป็นผู้ชนะ (ระยะทางแล้วแต่จะตกลงกัน แต่ไม่ควรจะน้อยกว่า 20-30 เมตร) ในการเดิน ผู้เล่นควรจะดึงเชือกที่ร้อยกะลามะพร้าวให้ตึง เพื่อไต่ยกเท้าขึ้น ขณะที่ก้าวเดิน ในการเล่นแข่งขันเดินด้วยกะลานี้ เพื่อความสนุกยิ่งขึ้น อาจ จะแข่งขันกันเป็นคู่ ๆ ผู้แพ้จะถูกผู้ชนะชี้หลังมายังจุดเริ่มเล่น หรืออาจแข่งขัน กันเป็นกลุ่มก็ได้ โดยนับคะแนนจำนวน ผู้แพ้ชนะของฝ่ายตน แล้วถือเอาคะแนน รวมเป็นคะแนนชี้ขาด กลุ่มแพ้ต้องให้กลุ่มที่ชนะชี้หลังกลับไปยังจุดเริ่มเล่น
ความคล่องแคล่ว	ปัจจุบัน เด็ก ๆ เกือบจะไม่รู้จักการเล่นชนิดนี้ เมื่อพิจารณาอุปกรณ์ที่ใช้แล้ว น่าคิดว่า การละเล่น “เดินหมากกูปัก” นี้ อาจเป็นต้นเค้าความคิดในการทำ สะเก็ดแบบต่าง ๆ ก็ได้
ข้อสังเกต	การนำวัสดุที่ผู้ใหญ่มองว่าการแล้วมาประดิษฐ์เป็นของเล่นแสดงถึงความคิด สร้างสรรค์ของเด็ก ในขณะที่เล่นเด็กจะได้ฝึกความอดทน ฝึกการทรงตัว และ ฝึกการแพ้ชนะอีกด้วย
แหล่งข้อมูล	ได้จากการบอกเล่าของคนเฒ่าคนแก่หลายคน และของอาจารย์มงคล แผงสาเคน ที่ได้รวบรวมไว้ ณ ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาวัฒนธรรม จังหวัดมหาสารคาม
ผู้เล่น	ตาตะวัน ตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป

สถานที่	พื้นดินโล่งเตียน
อุปกรณ์การเล่น	ขีดตารางบนพื้นดิน 6 ช่อง ไม่โตนัก ยางสำหรับผู้เล่น
วิธีเล่น	ผู้เล่นคนหนึ่งเป็นเจ้ามือ จะนั่งที่ตารางแล้วเขียนเลขอะไรก็ได้ ลงในแต่ละช่อง เช่น 1 3 5 ฯลฯ ผู้เล่นจะยืนที่เมม ขดยางให้งอแล้วโยนให้ลงช่อง ถ้ายางลงในช่องพอดี ไม่ถูกเส้น ลงช่อง เลขใด เจ้ามือก็จ่ายยางให้เท่ากับจำนวนเลขที่เขียนไว้ในช่องนั้น ถ้ายางไม่เข้าช่อง หรือเข้าแต่ทับเส้นจะถูกเจ้ามือกินยางเท่าเลขช่องนั้น เล่นเช่นนี้ไปเรื่อย ๆ จนกว่าจะหมด
ข้อสังเกต	การเล่นชนิดนี้เป็นการฝึกความแม่นยำ อาจมีลักษณะคล้ายการพนันอยู่บ้าง แต่ก็เป็นการเล่นให้เด็กเคารพกฎเกณฑ์กติกาที่วางไว้
แหล่งข้อมูล	เด็กอำเภอชุมพวง จังหวัดนครราชสีมา
	ตีกลีไฟ
ผู้เล่น	1. ผู้เล่นจะมีกี่คนก็ได้ จำนวนผู้เล่นขึ้นอยู่กับขนาดของสนาม แบ่งเป็น 2 ฝ่าย ฝ่ายละเท่า ๆ กัน
ที่มาของการเล่น	2. ผู้เฒ่าลูกกลีไฟให้แดงและร้อนอยู่เสมอ เพื่อเปลี่ยนลูกที่ดีและจวนจะดับแล้ว
	ที่มาของการเล่น การเล่นชนิดนี้มีมาตั้งแต่ครั้งโบราณ ในสมัยลานนา มีการแข่งขันกันแล้วระหว่างหมู่บ้านกับหมู่บ้าน หัวเมืองกับหัวเมือง และก็มีการเล่นมาเรื่อย ๆ
อุปกรณ์การเล่น	1. ค้อนกลี ลักษณะคล้ายไม้ฮอกกี้ ยาวประมาณ 2 เมตรเศษ ข้างโคนใหญ่ งามเหมือนเคียวเกี่ยวข้าว ขนาดพอเหมาะกับมือของตนเอง
	2. ลูกกลี มีลักษณะกลมใหญ่ เท่ากับมะตูม หรือเล็กกว่านิดหน่อย เป็นไม้แห้งติดไฟดีไม่แตกง่าย เช่น ทองหลาง นุ่น จั้ว ก้ามปู ฯลฯ การเล่นคล้ายกับเล่นฮอกกี้ แตกต่างที่โอกาสที่เล่นกับอุปกรณ์เท่านั้น นอกนั้นเหมือนกันหมด
สถานที่เล่น	สนามฟุตบอลทุ่งนา ใช้คันนาทั้ง 4 ด้านเป็นเขต
โอกาสที่เล่น	1. เวลากลางวัน เดือนมีดียิ่งดี
	2. ในเทศกาลม้งงานกลางคืน
วิธีเล่น	ผู้เล่นทั้ง 2 ฝ่ายไปพบกันที่คันนาหรือสนามฟุตบอลซึ่งใช้เป็นที่เล่น เมื่อกรรมการให้สัญญาณเริ่มเล่น ผู้เล่นทั้ง 2 ฝ่ายอยู่กึ่งกลางหลุมกลี แล้วให้ตีไปทางขวาของตนเอง เพื่อแบ่งแดนกัน ฝ่ายใดตีผ่านแดนที่กำหนดเอาไว้ ฝ่ายนั้นชนะ ถ้าลูกออกข้างให้เอาลูกกลีมาที่หลุมกลีใหม่ข้างบริเวณที่ออก
หมายเหตุ	ระหว่างที่เล่นอาจร้องเพลงปลุกใจเพลงใดก็ได้ ให้เข้ากับบรรยากาศ
แหล่งข้อมูล	โยธิน กิตติคุณ “ตีกลี” ที่ อำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ ก็มีการเล่นเช่นเดียวกันนี้ แต่มีประตูทั้ง 2 ฝ่าย และมีคนรักษาประตูเหมือนเล่นฟุตบอล

ความคลี่คลาย เข้าใจว่ากีฬาตีคลีฟนี้ในประเทศต่าง ๆ ได้พัฒนามาเป็นการเล่นออกก๊ และ กอล์ฟในปัจจุบัน

ตีคลี

ผู้เล่น

แบ่งเป็น 2 ฝ่าย จำนวนฝ่ายละเท่า ๆ กัน

อุปกรณ์การเล่น

1. ไม้ตี ยาวประมาณ 1 เมตร ปลายโค้งนิด ๆ คล้ายรูปสระอา มักจะใช้โคน ไม้ไผ่ หรือ ดัดไม้สะแก ให้งอตามต้องการ
2. ลูกคลี ทำด้วยไม้แห้ง ขนาดไขเปิดหรือไขห่าน หรือนำเม็ดมะกอก มาทำ ให้กลม ก็ได้

สถานที่

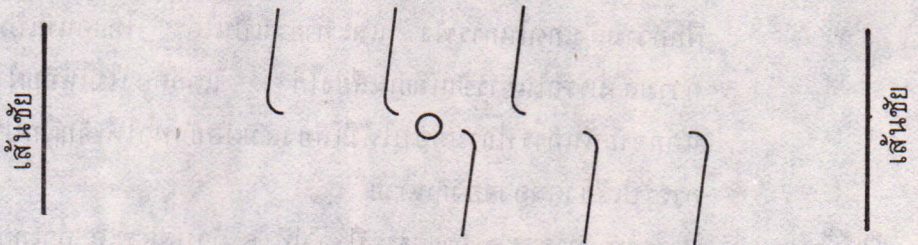
สนามหรือกลางทุ่ง

โอกาส

เวลากลางวัน

วิธีเล่น

มีเส้นชัยอยู่ 2 ด้าน อาจใช้คันนาก็ได้ บางท้องถิ่นอาจสมมุติเป็นประตู และมีผู้รักษาประตูเหมือนการเล่นฟุตบอล เมื่อเริ่มเล่นวางลูกไว้กลางสนามให้ ระยะห่างจากเส้นชัยทั้ง 2 ข้างเท่า ๆ กัน แล้วพยายามตีให้ลูกคลีเข้าเส้นชัยฝ่ายตน การเล่นแต่ละฝ่ายต้องหันด้านขวาเข้าหาลูก ถ้าเข้าด้านซ้ายถือว่าผิดกติกา อาจ ถูกไม้คลีฝ่ายตรงข้ามตีเอา

ข้อสังเกต

การเล่นประเภทนี้คล้ายตีคลีฟ แต่ไม่มีอันตรายเท่า

ผู้ให้ข้อมูล

สิริวัฒน์ คำวันสา จังหวัดมหาสารคาม และ โยธิน กิตติคุณ จังหวัดชัยภูมิ

ต๋อไก่

ผู้เล่น

1. ผู้เล่นเป็นไก่ และเจ้าของไก่ ของทั้ง 2 ฝ่าย มีไก่ฝ่ายละ 6-8 ตัว
2. ผู้ที่เป็นพวกของแต่ละฝ่าย

อุปกรณ์

1. ผ้าสำหรับคลุมไก่ให้มิดชิด 2 ผืน
2. ใช้คนสมมุติเป็นไก่ และเจ้าของไก่

สถานที่เล่น

สนามหน้าบ้าน ลานบ้าน

โอกาสที่เล่น

เวลากลางคืนเมื่อเด็กว่างจากงานแล้ว มักเป็นคืนเดือนหงาย

วิธีเล่น

ผู้เล่นแบ่งเป็น 2 กลุ่ม แต่ละกลุ่มมีหัวหน้าของตน และแยกอยู่ห่างจากกัน พอประมาณ หัวหน้ากลุ่มจะเลือกคนใดคนหนึ่งเป็นไก่ เมื่อเลือกได้แล้วก็เอา ผ้าคลุมตัวไก่อย่างมิดชิด แล้วนำไปยังที่ที่นัดกันไว้ เจ้าของไก่จะคร่อมตัวไก่ไว้

อีกฝ่ายหนึ่งจะถามว่า “ไก่อบ้านไหน” เจ้าของไก่ก็จะตอบว่า “ไก่อบ้านแห่” ฝ่ายถามก็จะสั่งว่า “ขันจี้แจ้ ให้อูฟัง” ไก่ที่ถูกคลุมผ้าไว้ก็จะขันให้ฟัง ถ้าเจ้าของไก่ตอบว่า “ไก่อบ้านหว่า” ฝ่ายถามก็จะสั่งว่า “ขันจี้จ๋า ให้อูฟัง” ไก่ก็จะขันตามคำสั่งแต่ต้องตัดสินใจให้แปลกไปเพื่อมิให้อีกฝ่ายหนึ่งจำได้ ต่อจากนั้นก็ให้อีกฝ่ายหนึ่งทายชื่อผู้ที่เล่นเป็นไก่ ถ้าทายถูกก็จะได้ไก่ตัวนั้นไป ถ้าทายผิดก็ไม่ได้

ต่อไปก็ให้อีกฝ่ายหนึ่งนำไก่คลุมผ้ามาให้ทายบ้าง และถามตอบเช่นเดียวกันแล้วให้ขัน ถ้าทายถูกก็ได้ตัวไก่ไป

ฝ่ายไหนสูญเสียไก่ไปจนหมดก่อน ฝ่ายนั้นแพ้

หมายเหตุ

คำพูดที่ใช้ถามตอบ มีเสียงสัมผัสกัน คือ

“บ้านแห่” สัมผัสกับ “ขันจี้แจ้”

“บ้านหว่า” สัมผัสกับ “ขันจี้จ๋า”

ข้อสังเกต

การทำตามบทบาทสมมุติเป็นส่วนหนึ่งของการเล่นที่เด็ก ๆ ชอบมาก โดยเฉพาะการสมมุติตนเองเป็นสัตว์บางประเภท มีการใช้อุปกรณ์ง่าย ๆ เข้าช่วยด้วยการเล่นนี้จะฝึกการโต้ตอบเป็นคำที่มีเสียงสัมผัส ฝึกไหวพริบ ปฏิภาณ ฝึกความสังเกตในการฟัง และทายว่าเป็นใคร โดยคนที่เป็นไก่จะต้องแสดงความสามารถในการขันเลียนเสียงไก่ แต่ก็ต้องมิให้อีกฝ่ายหนึ่งจำเสียงได้ นอกจากนั้นการที่ถามตอบให้มีเสียงสัมผัสยังทำให้เด็กฝึกประสาทสัมผัสในการรับเสียงคล้อยจองกันด้วย

ผู้ให้ข้อมูล

นายระพี ทาสระคู อายุ 51 ปี หมู่ที่ 5 ตำบลสระคู อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด

ที่มาของการเล่น ไม่ทราบหลักฐานแน่นอน ว่ามาจากที่ใด แต่เป็นการเล่นของเด็กภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ในระหว่าง พ.ศ. 2409 ปัจจุบันนี้ไม่ค่อยมีเด็กเล่นเพราะไม่มีตัวอย่างให้ดู เด็กเลยเล่นไม่เป็น

ต่อยอด

ผู้เล่น

ตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป จับคู่กัน

สถานที่

ที่โล่งเตียน

เริ่มเล่น

เมื่อเริ่มเล่นจะมีการจับคู่ต่อ่งเพื่อเลือกกลุ่ม

ผู้ชนะได้เล่นก่อน ผู้แพ้จะนั่งเรียงกัน

การเล่นจะเริ่มตามลำดับดังนี้

1. ผู้นั่งเหยียดขาเดียว ให้ผู้เล่นกระโดดข้ามทีละคน จนครบ เรียกว่า “ตา 1”
2. ผู้นั่งเหยียด 2 ขา ให้เท้าต่อกัน สันเท้าต่อนิ้วเท้าของตัวเองให้ผู้เล่นกระโดด

ข้าม เรียกว่า “ตา 2”

3. นั่งแบบท่าใช้มือ 1 มือต่อจากเท้าบน ให้ผู้เล่นกระโดดข้าม เรียกว่า “ตา 3”
4. ใช้อีกมือหนึ่งต่อกับมือเดิม ให้ผู้เล่นกระโดดข้าม เรียกว่า “ตา 4”
5. เมื่อครบทุกคน ผู้นั่ง นั่งขัดสมาธิ หรือนั่งท่าอื่น ตัวตรงเหยียดแขนหนึ่งไปข้างหน้าเสมอระดับไหล่ ให้ผู้เล่นกระโดดข้าม
6. ผู้นั่งหมอบ ใช้ระดับศอกยันพื้น ผู้เล่นกระโดดข้าม เรียกว่า “ทำดอกบัวตูม”
7. ผู้นั่งโยตัวไปข้างหน้าลักษณะหมอบ แต่แขนแกว่งไปมาให้แขนไปหน้าพร้อมกันไปหลังพร้อมกัน ให้ผู้เล่นกระโดดข้ามเรียกว่า “ทำดอกบัวบาน”
8. ผู้นั่งเปลี่ยนเป็นท่าเท้ามือ จดพื้น เหยียด, แขน ให้ตึง ลักษณะขวางกับทางกระโดด ผู้เล่นกระโดดข้าม

9. ผู้นั่งท่าท่าเหมือนท่า 8 แต่ในลักษณะตามยาว ผู้เล่นคลานลอดช่องล่างใต้ผู้ค้ำ

หมายเหตุ

1. ผู้เล่นที่ติดทำโทษหนึ่ง ให้ผู้เล่นฝ่ายเดียวกันได้ ถ้าได้ เล่นต่อไป ถ้าไม่ได้ ถือว่าตาย ต้องเปลี่ยนฝ่ายเล่น โดยเป็นผู้นั่งแทน

2. ผู้เล่นไม่ติดเลย หรือไม่ตายเลยก็ให้ผู้เล่น เริ่มเล่นตา 1 ใหม่ได้

การเล่นเช่นนี้ เป็นการฝึกความอดทน ออกกำลังกาย และฝึกความร่วมมือ รู้จักแพ้ รู้จักชนะ และรู้จักช่วยเหลือกัน

แหล่งข้อมูล

เด็กอำเภอบึงสามพัน จังหวัดนครราชสีมา

ตีบท

ผู้เล่น

ไม่จำกัดจำนวน ยิ่งมากยิ่งสนุก

อุปกรณ์การเล่น

ผ้าขาวม้า 2 ผืน เอาไว้สำหรับผูกตา 1 ผืน สำหรับมัดนที 1 ผืน

สถานที่เล่น

กลางแจ้ง

วิธีเล่น

ขีดวงกลมใหญ่ ๆ 1 วง เสียขยเลือกผู้เล่น 1 คนให้เป็นคนตีบท คนตีบทจะถูกผูกตาและถือผ้าสำหรับตีไว้ด้วย คนที่เหลือเป็นกบต้องอยู่ในวงทั้งหมด จะออกนอกวงไม่ได้ ใครออกนอกวงถือว่าตายและต้องเป็นคนตีบทแทน หรือถ้าคนตีบทตีถูกใคร คนนั้นก็ตายเช่นกัน การเล่นจะสนุกสนานขึ้นเมื่อกบที่กระเจายกันอยู่ผลัดกันร้องเพื่อหลอกล่อให้คนตีเดินมาทางตน

ข้อสังเกต

การเล่นนี้เลียนแบบพฤติกรรมของผู้ใหญ่ที่ออกไปตีบท นอกจากเล่นเพื่อความสนุกสนานแล้ว ยังเป็นการฝึกประสาทหูในการฟังเสียง และฝึกการเคารพกติกาให้รู้แพ้ รู้ชนะ ด้วย

ตีไก่

ผู้เล่น เล่นได้ทั้งชายและหญิง ไม่จำกัดจำนวน

ที่มาของการเล่น มีเล่นทั่วไปในภาคอีสาน

สถานที่เล่น สนาม

โอกาสที่เล่น เล่นในเวลาว่าง และงานเทศกาลงานประจำปี

วิธีเล่น จัดผู้เล่นเป็นคู่ (อาจเป็นผู้หญิงหรือผู้ชาย) แต่ละคนนั่งยอง ๆ เอาแขนทั้งสองสอดที่ใต้ขาพับ และเอามือทั้ง 2 ข้างจับกันให้แน่น ให้แต่ละคู่อยู่ในสนามที่กำหนดให้ ห่างกันประมาณ 3-5 เมตร ผู้เล่นแต่ละคนกระโดดเข้ามากลางสนามแล้วเอาด้านข้างชนกัน ฝ่ามือและมือหลุดออกจากกันถือว่าแพ้

ข้อสังเกต การเล่นเกมนี้ แสดงให้เห็นถึงความช่างสังเกตและความสามารถในการเลียนแบบของเด็ก ในที่นี้เด็กอาจจะเลียนแบบอาการที่ไก่ตีกัน หรือเลียนแบบกีฬาชนไก่ของผู้ใหญ่ก็ได้ การเล่นเกมนี้ นอกจากจะทำให้สนุกสนานแล้ว ยังเป็นการออกกำลังกายอีกด้วย แต่มีข้อควรระวัง มิให้กลายเป็นการพนันขั้นต่อ อันเป็นการสร้างนิสัยที่ไม่ดีให้แก่ตนเอง

ผู้ให้ข้อมูล 1. ดิลก บุญเสริม 2. ท้าย ศรีสารคาม 3. อุดม กุลสิงห์ 4. อรุณ มุขสมบัติ
เตย

ผู้เล่น เล่นได้ทั้งหญิง-ชาย ตั้งแต่ 3 คู่ขึ้นไป

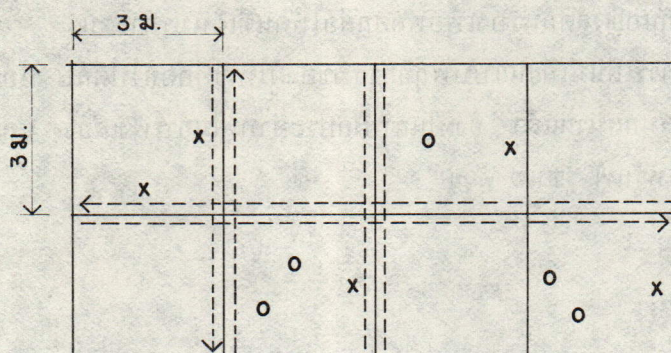
ที่มาของการเล่น มีเล่นอยู่ทั่วไปในภาคอีสาน โดยเฉพาะในแถบภาคอีสานเหนือ

อุปกรณ์การเล่น ชิดตารางที่พื้นดิน ตามจำนวนผู้เล่น ผู้เล่นกี่คู่ ก็ขีดเส้นขวางเท่านั้น

สถานที่เล่น สนาม ลานวัด ลานบ้าน ฯลฯ

โอกาสที่เล่น เล่นได้ทุกโอกาสในเวลาว่าง

วิธีเล่น แบ่งผู้เล่นออกเป็นสองฝ่าย ๆ ละเท่า ๆ กัน ประมาณฝ่ายละ 5-7 คน แล้วเสี่ยง ถ้าฝ่ายใดชนะการเสี่ยงจะเป็นฝ่ายเริ่มเล่นก่อน ผู้เล่นฝ่ายรุกก็จะวิ่งเข้าไปในเขตหรือในล๊อค ที่แบ่งเอาไว้ แต่ละล๊อคจะกว้างยาวประมาณ 6 เมตร แบ่งออกเป็น 2 ล๊อค ดังรูป (X ฝ่ายรับ O ฝ่ายรุก) แต่ละล๊อค

จะมีฝ่ายรับคอยป้องกันไว้ไม่ให้ฝ่ายรุกผ่านไปได้ ฝ่ายรุกพยายามที่จะผ่านสื่อคต่าง ๆ ฝ่ายรับก็จะต้องพยายามแตะฝ่ายรุกให้ได้ถ้าฝ่ายรับแตะไม่ได้และฝ่ายรุกวิ่งกลับมาถึงเส้นเริ่มต้นอีกพร้อมกับจะร้องว่า “เคย” ถ้าเป็นอย่างนี้จะต้องให้ฝ่ายรุกเป็นฝ่ายชนะ และจะต้องเล่นต่อไปอีกจนกว่าคนใดคนหนึ่งจะถูกแตะได้ (การวิ่งมายังเส้นเริ่มต้นของฝ่ายรุกจะวิ่งมาคนเดียวหรือหลายคนก็ได้) แต่ถ้าฝ่ายรุกโดนแตะได้ก็จะเปลี่ยนกันเล่นเช่นนี้ไปเรื่อย ๆ

ข้อสังเกต การเล่นเกมนี้เป็นการออกกำลังกาย และมีการแบ่งหน้าที่ให้ผู้เล่นแต่ละคนต้องรับผิดชอบ และทำหน้าที่ของตนในการเล่นอย่างเต็มที่ โดยใช้ไหวพริบ ปฏิภาณ และความว่องไว ในการเล่น ทั้งยังฝึกให้รู้จักการแพ้ การชนะ ตามกติกาอีกด้วย

แหล่งข้อมูล จากหนังสือของคุณย์พัฒนาวัฒนธรรม ของวิทยาลัยครูมหาสารคาม

ปู้ตากินไก่

ผู้เล่น ให้หัวหน้าของผู้เล่นทั้งสองฝ่าย เลือกเอาของ 1 สิ่ง จากสามสิ่ง ตัวอย่างเช่น (พลูพัน แก่นคูณ ยาสูบ) ออกมา โดยตีความหมายการแพ้ชนะดังนี้ พลูพัน ชนะ แก่นคูณ (เพราะไก่จิกปลวก) แก่นคูณ ชนะ ยาสูบ (เพราะปลวกไขไม้เท้าปู้ตา) ยาสูบ ชนะ พลูพัน (เพราะปู้ตากินไก่)

วิธีเล่น ถ้าฝ่ายชายหยิบยาสูบออกมา และฝ่ายหญิงเป็นพลูพันก็ตีความหมายว่า ฝ่ายชายเป็นฝ่ายชนะฝ่ายหญิง เพราะว่าเป็นปู้ตากินไก่ เมื่อฝ่ายหญิงแพ้ก็ต้องมอบของเช่น เครื่องประดับให้ฝ่ายชาย เก็บรักษาไว้เป็นประกัน ถ้าเจ้าของขอคืนต้องหาสิ่งของมาแลกเปลี่ยนอย่างนี้หมุนเวียนไปเรื่อย ๆ

ความคลี่คลาย แต่เดิมหนุ่มสาวนิยมเล่นกันเพราะจะได้เกี้ยวพาราสีกันได้ แต่ปัจจุบันเด็ก ๆ ชอบเล่นมากกว่าหนุ่มสาว

ข้อสังเกต การเล่นเกมนี้ใช้สิ่งของเป็นสัญลักษณ์แทนสิ่งอื่น ผู้เล่นจะต้องมีความจำแนกย่ำว่า ของสิ่งใดหมายถึงอะไร และมีไหวพริบในการเลือกสิ่งของที่เหนือกว่ามาทำให้ตนเองชนะ เป็นการเล่นที่ฝึกไหวพริบ และฝึกการแปลสิ่งที่เป็สัญลักษณ์แทนภาษา

ผู้ให้ข้อมูล นายเคน ถิ่นมีผล อายุ 68 ปี
ตำบลลำปาว อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์
มวยเชือก หรือ มวยเผือก

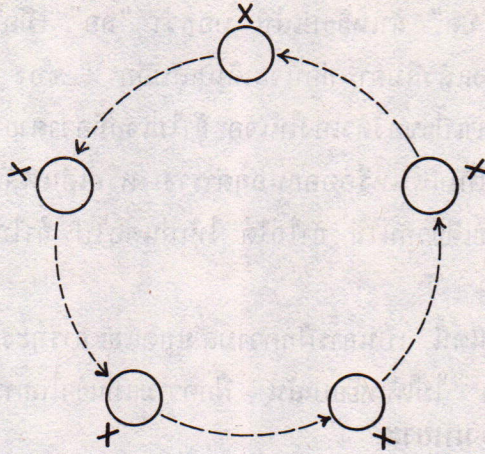
อุปกรณ์การเล่น เชือก 1 เส้น หรือผ้าขาวม้าไหม 2-3 ผืน มัดต่อกันยาวประมาณ 2-3 เมตร

ผู้เล่น ใช้ผู้เล่นข้างละ 1 คน อายุประมาณ 12-16 ปี และพี่เลี้ยงอีกข้างละ 1-2 คน

- สถานที่เล่น** กลางสนาม ลานวัด ลานบ้าน
- โอกาสที่เล่น** เล่นได้ทุกโอกาส หรือเวลาว่างงานบุญ
- วิธีเล่น** จัดให้ผู้เล่นทั้ง 2 คน ยืนคนละข้างของเชือกหรือผ้าขาวม้าที่ขึงตึง โดยพื้เลี้ยงทั้งสองฝ่ายเป็นผู้ดึงเชือกที่ปลายข้างละคน แล้วให้สัญญาณผู้เล่นทั้ง 2 ฝ่ายเริ่มชกกันได้ ทั้งคู่ต้องพยายามชกคู่ต่อสู้ให้ยอมแพ้ แต่ต้องไม่ล้ำเชือกที่ขึงไว้ระหว่างชก มีการหยุดพักให้น้ำเปลี่ยนแบบผู้ใหญ่
- ความคลั่งคลาย** ปัจจุบันไม่นิยมเล่นอีกแล้ว เพราะมีมวยทีวี และมวยบนเวทีจริง ๆ ให้อุสหนักกว่า ส่วนใหญ่เป็นการเล่นที่สนุกสนานของคนอีสาน โดยเฉพาะคนหนุ่มคนสาวในอดีต
- ข้อคิดเห็น** การเล่นเกมนี้เป็นการฝึกการออกกำลังกาย ไหวพริบ ปฏิภาณ และให้รู้จักแพ้ รู้จักชนะ โดยมีกฎเกณฑ์ ฝึกความอดทน
- ผู้ให้ข้อมูล** นายเคน ถิ่นมีผล อายุ 68 ปี ตำบลลำปาว อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์
มวยปล้ำ หรือ มวยป่า
- ผู้เล่น** เด็กชายที่แข็งแรง 2 คน
- สถานที่เล่น** ลานวัด ลานบ้าน
- โอกาสที่เล่น** ในงานบุญต่าง ๆ
- วิธีเล่น** เมื่อตกลงจะเล่นมวยปล้ำกันแล้วจะขยายวง โดยให้คู่ต่อสู้ 2 คน เข้ากอดปล้ำกันจนฝ่ายใดล้มลงก็ถือว่าแพ้ ส่วนคนอื่น ๆ ที่อยากจะลองเข้าไปปล้ำบ้างก็ร้องท้าทาย และเข้าปล้ำด้วยครั้งละคน จนกว่าคนชนะจะไม่มีใครกล้าสู้อีก
- ความคลั่งคลาย** ปัจจุบันไม่นิยมเล่นมากนักเพราะเจ้าหน้าที่ตำรวจห้าม เนื่องจากผู้ชมมักจะเล่นเป็นการพนันไปด้วย
- ข้อสังเกต** การเล่นเกมนี้ เป็นการใช้อำนาจต่อสู้กันตามกติกา แล้วมีการเรียนรู้ที่จะแพ้หรือชนะ ทำให้มีน้ำใจเป็นนักกีฬา เมื่อจะสู้ต้องมีการร้องท้าทาย เพื่อแสดงความประสงค์ว่าต้องการจะต่อสู้ด้วย คล้ายการต่อสู้ในสมัยโบราณ การเล่นเกมนี้มีลักษณะเลียนแบบกีฬาของผู้ใหญ่อีกด้วย ฝึกการสังเกตและการใช้ไหวพริบ
- ผู้ให้ข้อมูล** นายสอน พนมแก่น อายุ 67 ปี หมู่ 15 อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์
ม้าหลังโปก
- ผู้เล่น** เล่นได้ทั้งชาย-หญิง ให้มีจำนวนครบคู่
- อุปกรณ์การเล่น** ผ้าขาวม้าม้วนเป็นก้อนกลมขนาดเท่ากับลูกบอลเบอร์ 3 หรือจะใช้ลูกบอลเบอร์ 3 หรือขนาดเล็กเท่าลูกเทนนิสก็ได้
- สถานที่เล่น** สนาม
- โอกาสที่เล่น** ใช้เล่นในเวลาว่าง หรืองานเทศกาลต่าง ๆ

วิธีเล่น

แบ่งผู้เล่นออกเป็น 2 กลุ่มเท่า ๆ กัน (ประมาณ 10 คู่) ตั้งเป็นวงกลมแล้วทำการเสี่ยงคู่ต่อคู่ ฝ่ายแพ้จะถูกฝ่ายชนะชี้หลัง โดยแต่ละคู่ยืนห่างกัน 3-5 เมตร ดังรูป

ต่อจากนั้นผู้ชี้หลังจะโยนลูกบอลส่งให้กัน ฝ่ายที่ถูกชี้จะต้องไม่กระดุกกระดิก เวลาฝ่ายชี้โยนลูกบอล ถ้าฝ่ายถูกชี้กระดุกกระดิกพยายามให้ลูกบอลตก ฝ่ายชี้เอาลูกบอลไล่เคาะศีรษะได้ แต่ถ้าฝ่ายชี้รับลูกบอลไม่ได้ ฝ่ายถูกชี้จะได้ขว้างลูกบอลใส่ฝ่ายชี้บ้าง ถ้าขว้างไม่ถูกก็จะต้องถูกชี้ใหม่อีก ถ้าฝ่ายถูกชี้ขว้างถูกก็ได้เป็นฝ่ายชี้แทน

ความคลี่คลาย

การเล่นชนิดนี้เล่นกันมากในหมู่นักเรียนระดับชั้นประถม เพราะจัดเป็นเกมส์การเล่นเบ็ดเตล็ด ในวิชาเกมส์เบ็ดเตล็ดของนักเรียนได้ และใช้สอนในวิชาพลศึกษา

ข้อสังเกต

การเล่นชนิดนี้เป็นการเลียนแบบการขี่ม้าโดยสมมุติให้คนล่างเป็นม้า คนอยู่บนเป็นคนขี่ เป็นการฝึกความอดทน การทรงตัว ความแม่นยำในการรับส่ง ความเคารพกติกา

แหล่งข้อมูล

จากการรวบรวมของนักศึกษา ระดับ ค.บ. วิชาเอกพลศึกษา วิทยาลัยครูมหาสารคาม 1. นายปริญญา เจริญไชย 2. นายชนะ ธนุศิลป์ 3. นายคำสินธุ์ ห่วงประสมกลาง

มิดล**ผู้เล่น**

ประมาณ 2 คู่

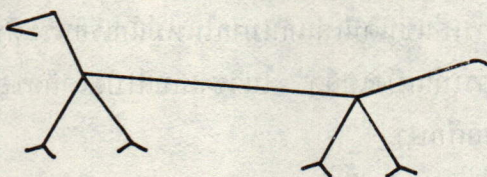
สถานที่

ลานดิน

อุปกรณ์การเล่น

เบี่ยงเล็ก ๆ คนละ 1 อัน

- วิธีเล่น** เริ่มด้วยการขีดตารางบนพื้นดินเป็น 8 ช่อง แบ่งผู้เล่นเป็น 2 ฝ่าย ผู้เล่นโยนเบี้ยจากจุดเริ่มโดยโยนที่ละช่องแล้วเก็บเบี้ย จนครบทุกช่อง เมื่อครบทุกช่องแล้วจะหลับตาเดินในช่อง พร้อมกับถามว่า “มิดล่อ” คนอื่น ถ้าเห็นว่าไม่เหยียบเส้นบอกว่า “มิด” ถ้าเหยียบเส้น บอกว่า “ล่อ” เมื่อไปถึงช่องที่ 4 เดินออกไปนอกตารางแล้วลืมตา ก่อนจะเดินกลับอีก 4 ช่อง เมื่อกลับมาถึงช่องสุดท้ายต้องคลำหาเบี้ยของตัวเองให้เจอ ถ้าไม่เจอถือว่าตาย
- หมายเหตุ** ถ้าโยนเบี้ยทับเส้นหรือออกนอกตาราง หรือเดินหลับตาเหยียบเส้น ถือว่าตาย ต้องให้ฝ่ายเดียวกันได้ ถ้าได้ให้เล่นต่อไป ถ้าไม่ได้ ต้องให้อีกฝ่ายหนึ่งเป็นผู้เล่น
- ข้อสังเกต** การเล่นเกมนี้ เป็นการฝึกความสังเกตและการกระระยะ โดยหลับตาแล้วเดินอย่างระวัง ไม่ให้เหยียบเส้น ฝึกความแม่นยำในการโยนเบี้ยลงในช่องที่กำหนด
- ผู้เล่น** ไม่จำกัดจำนวน แบ่งเป็น 2 ฝ่ายเท่า ๆ กัน
- อุปกรณ์การเล่น** ก้านมะพร้าว หรือก้านตาล เหลลละเอียด 1-2 ก้าน
- สถานที่เล่น** โรงเรียน หรือบ้าน
- โอกาสที่เล่น** เล่นได้ทุกโอกาส
- วิธีเล่น** ผู้เล่นจะหักไม้ก้านมะพร้าวให้เป็นรูปแมวหย่องเหาะดังรูป

แล้วให้ผู้เล่นฝ่ายแรกเป็นผู้เริ่มเล่นโดยการใช้มือจับส่วนใดส่วนหนึ่งของแมวหย่องเหาะ โดยไม่ให้อีกฝ่ายหนึ่งเห็นแล้วให้อีกฝ่ายทายว่าจับตรงไหน โดยก่อนทายจะมีคนบอกใบ้ให้ เช่นถ้าจับตรงส่วนหัวก็จะแก้งทำที่เอามือเกาหัว ฝ่ายทายก็จะคอยสังเกตดูการบอกใบ้นั้น แล้วก็ทายตาม โดยให้ทาย 3 ครั้ง ถ้าไม่ถูกเลย ก็แพ้ไปต้องเริ่มเล่นใหม่อีก

ความคลี่คลาย ในปัจจุบันในการเล่นชนิดนี้ไม่นิยมเล่นกันแล้ว

ข้อสังเกต การเล่นเกมนี้ฝึกให้เด็กมีทักษะในการประดิษฐ์ด้วยการเหลาก้านมะพร้าว

หรือก้านตาล และทำเป็นรูปแมวหย่องเหาะ ขณะเล่น ฝ่ายบอกให้จะต้องใช้ไหวพริบในการบอก ฝ่ายทายจะต้องใช้ความสังเกต ปฏิภาณ ไหวพริบ ที่จะทาย เป็นการฝึกสื่อความหมายด้วยอวัจนภาษา (ไม่ใช่ถ้อยคำ)

ผู้ให้ข้อมูล

พระครูวิบูลย์ ธรรมาคม อายุ 60 ปี วัดเกตศามคม อำเภอกมลาไสย จังหวัดกาฬสินธุ์

ینگกา

ผู้เล่น

2 คนขึ้นไป

สถานที่

ที่เตียนมีฉากกัน (เช่นต้นไม้) อาจเล่นในร่มก็ได้

อุปกรณ์การเล่น

หลัก 2 หลักขนาดเล็กกว่านิ้วมือ ยาวประมาณ 8-10 นิ้ว ยางวงใหญ่ขึง 1 เส้น ไม้สอดยางเล็ก ๆ 1 อัน ยางของผู้เล่น

วิธีเล่น

ปักหลักคู่ ห่างกันประมาณ 1 คืบ ใช้ยางขึงระหว่างหลัก 1 เส้น ผู้เล่นตกลงกันว่า จะเล่นกันคนละกี่เส้น เช่นคนละ 10 เส้น ก็รวมกันลงไปเป็นกองกลาง โดยตั้งระหว่างยางขึงใช้ไม้สอดให้ค้างอยู่กับยางขึง เส้นขีดเป็นเขตให้ยืนเรียกว่า “เมม” อยู่ห่างจากหลักประมาณ 2 เมตร เริ่มด้วยการเสี่ยงโดยผู้เล่นยืนที่เมม แล้วโยนยาง ใครโยนได้ใกล้หลักที่สุดจะได้เล่นก่อน ผู้เล่นยิงยางในกองให้หล่นลงพื้นได้โดยไม่ติดหลัก หรือติดไม้สอด จะได้ยางจำนวนนั้น ต่อจากนั้นคนอื่น ๆ ก็จะต้องยิงบ้างตามลำดับ จนกว่ายางในกองกลางจะหมดจึงเริ่มเล่นใหม่

ข้อสังเกต

การเล่นชนิดนี้ เป็นการฝึกความแม่นยำในการกะระยะยิงยาง ฝึกการรวมทุน และการเคารพกฎเกณฑ์ที่วางไว้ ควรระวังอย่าให้เป็นการพนัน

แหล่งข้อมูล

เด็กอำเภอยุมพวง จังหวัดนครราชสีมา

ยิงบ้อ

ผู้เล่น

2 คนขึ้นไป

สถานที่

พื้นดินโล่งเตียน

อุปกรณ์การเล่น

ขีดตารางบนพื้นดิน และยางวงสำหรับผู้เล่นทุกคน

วิธีเล่น

ขีดตารางบนพื้นดินดังรูป ผู้เล่นตกลงกันว่า จะลงยางคนละกี่เส้น แล้วรวมกันวางเป็นกองที่กลางสี่เหลี่ยมที่ขีด ต่อจากนั้นก็เสี่ยงว่าใครจะเล่นก่อน-หลัง อาจทำได้โดยโยนยางอีกคนละเส้นจากเมม ผู้โยนใกล้กองยางที่สุดจะเป็นผู้เล่นก่อน หรือจะโอ้เพียง (กรณีที่มีผู้เล่นเกิน 2 คน) หรือต่อปอง (กรณีที่มีผู้เล่น 2 คน) ผู้เล่นจะยิงยางในกองให้เลยเส้นหลังไปก็จะได้ยางจำนวนนั้น เล่นกันจนกว่า ยางจะหมดกองแล้วจึงเริ่มเล่นใหม่

ข้อสังเกต

การเล่นชนิดนี้เป็นการฝึกการนำสิ่งของมาลงทุนรวมเข้ากองกลาง ฝึกความแม่นยำ และฝึกการรู้จักชนะรู้จักแพ้ เคารพกติกาที่ตั้งไว้

แหล่งข้อมูล เด็กอำเภอชุมพวง จังหวัดนครราชสีมา

โยนเข้าหลัก

ผู้เล่น ตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป

สถานที่ พื้นดิน โลงเตียน

อุปกรณ์การเล่น หลักไม้เล็ก ๆ 1 อัน สำหรับผู้เล่นทุกคน

วิธีเล่น ผู้เล่นลงยางเท่า ๆ กันเป็นกองกลาง เสียงหาผู้เล่นก่อน-หลัง แล้วยืนที่เมม ผู้เล่นจะโยนยางในกองให้เข้าหลัก ใครโยนเข้าหลักถือว่าได้ ที่เหลือก็เล่นกันต่อไปจนกว่ายางจะหมดกอง

ข้อสังเกต การเล่นเกมนี้เป็นการฝึกการกระยะทางเพื่อโยนยางให้เข้าหลัก ฝึกความแม่นยำ และการเคารพกติกาที่วางไว้

แหล่งข้อมูล เด็กอำเภอชุมพวง จังหวัดนครราชสีมา

เล่นหมากพลู

ผู้เล่น เด็กชาย-หญิง ไม่จำกัดจำนวน

อุปกรณ์การเล่น หมาก ปูน แก่นคูณ ยาเส้น

สถานที่เล่น งานเอือนดี หรือชานบ้าน

โอกาสที่เล่น งานเอือนดี (งานศพ)

วิธีเล่น ให้เตรียมอุปกรณ์ทั้งหมดที่จะเล่น เช่น หมาก ปูน พลู แก่นคูณ และยาเส้น มาตั้งไว้ข้างหน้าผู้เล่นเป็นกอง ๆ อาจจะเรียงเป็นรูปแล้วให้ผู้เล่นคนแรกกางมือ ข้างขวาหรือซ้ายก็ได้ แล้วส่ายมือเหนือสิ่งที่เตรียมไว้อย่างรวดเร็ว ให้อีกฝ่ายหนึ่งเป็นคนบอกชื่อสิ่งของ 1 อย่าง เช่น หมาก หรือปูน (ใน 5 อย่าง) ขึ้นดัง ๆ อย่างเร็ว ให้คนส่ายมือตะครุบลงบนสิ่งของนั้นทันที ถ้าตะครุบผิด ก็จะเป็นที่ตลกขบขันกันทั้งผู้เล่นและผู้ดู ฝ่ายแพ้อาจถูกปรับ เช่น โดนเชกเขา

ความคลั่งกลาย ยังมีเล่นอยู่ในงานเอือนดีทางอีสาน

ข้อสังเกต การเล่นเกมนี้เป็นการฝึกไหวพริบ ความจำ และความว่องไว และยังแสดงถึงความช่างสังเกตของเด็กเกี่ยวกับอุปกรณ์ที่ผู้ใหญ่ชอบใช้และชอบทำ เนื่องจากเด็กมีความสนใจพฤติกรรมของผู้ใหญ่อยู่แล้ว และคงอยากทำอะไรแบบผู้ใหญ่บ้างโดยพยายามเลียนสิ่งของที่ผู้ใหญ่ต้องมีและต้องใช้

ผู้ให้ข้อมูล แม่ใหญ่จอน แสนคำ อายุ 76 ปี แม่ใหญ่แยม หน่อสีดา อายุ 62 ปี

หมู่ 4 ตำบลเชียงยืน อำเภอเชียงยืน จังหวัดมหาสารคาม

หมากกลิ้ง

ผู้เล่น ผู้เล่นจัดเป็นคู่ จะเล่นกันกี่คู่ก็ได้ ไม่จำกัดจำนวน แล้วแต่อุปกรณ์และสถานที่

อุปกรณ์การเล่น รดสองล้อซึ่งเด็กในชนบททำขึ้นเองก็คันก็ได้แล้วแต่จำนวนผู้เล่น ล้อรถทำ

ด้วยไม้จั่ว ซึ่งเป็นไม้ที่มีอยู่ทั่วไปในพื้นที่บ้านภาคอีสาน ลักษณะเป็นวงกลม เส้นผ่าศูนย์กลางขนาด 4 นิ้วขึ้นไป เจาะรูตรงกลางโตพอขนาดไม้กลม ๆ ที่ใช้ทำแกนหรือเพลาสวมได้ครือ ๆ ไม้ที่ใช้ทำเพลเป็นไม้เนื้อแข็งกลมโตพอสมควร ยาวประมาณ 12 นิ้วขึ้นไป บากหัวท้ายเพื่อสวมล้อ ปลายสุดของเพลเจาะรูทั้งสองข้างเพื่อใส่สลักไม้ป้องกันมิให้ล้อหลุดออกจากเพล เมื่อประกอบกันเข้าแล้วก็ต้องมีคันจับ คันจับทำด้วยไม้ไผ่แข็งยาวประมาณ 5-6 ฟุต จากปลายสุดจนถึงข้อไม้ยาวประมาณฟุตครึ่ง ฝ่าออกเป็นสองซีกอยู่ในลักษณะเป็นง่าม ปลายที่ผ้านี้นำไปตรึงติดกับเพล โดยให้แต่ละปลายห่างจากล้อเล็กน้อย ช่องว่างระหว่างไม้ทั้งสองซีกใช้เชือกบดักเป็นคล้ายเปล ส่วนอีกทางด้านหนึ่งของคันจับซึ่งจะใช้ถือนั้น ใช้ไม้ไผ่โตขนาดพอเหมาะมียาวประมาณ 1 ฟุตครึ่ง ตรึงติดกับคันเป็นรูปกากบาท ทั้งนี้ให้ห่างจากปลายประมาณ 2 ฟุต ไม้อันนี้ติดไว้เพื่อใช้มือสองมือจับ และเป็นคันบังคับไปในตัวด้วย

วิธีเล่น

แต่ละค่อนารถของตนมาเข้าแถวไว้ที่เส้นเริ่มต้น ทั้งนี้ต้องกำหนดเส้นชัยไว้ล่วงหน้าด้วย ดำเนินการเล่นแบบแข่งรถยนต์ คือเมื่อให้สัญญาณเริ่มการแข่งขันทุกคนก็จะนำรถของตัวเองวิ่งไปข้างหน้า โดยเอาคันอันยาวพาดไว้ที่ป่า ใช้มือจับคันขวางทั้งสองมือเพื่อบังคับรถ วิ่งพร้อมกับไสรถไปข้างหน้าด้วยความเร็วเต็มที่ ถ้าผู้ใดเข้าเส้นชัยก่อนคู่แข่ง ผู้นั้นก็ชนะ และจะได้นั่งบนเปลรถผู้แพ้ โดยผู้แพ้ต้องเป็นสารถี อาจจะนั่งรถตระเวนโชว์ไปรอบหมู่บ้าน หรือนั่งกลับมายังจุดเริ่มต้นแล้วแต่จะตกลงกัน หรืออาจจะเล่นแข่งแบบมีผู้โดยสารนั่งเปลรถประจำรถเป็นคัน ๆ ไป แข่งหลาย ๆ คันแล้วตกลงรางวัลกันเอง

ข้อสังเกต

การเล่นประเภทนี้ เกิดจากการเลียนแบบการแข่งขันของผู้ใหญ่ โดยเด็กประดิษฐ์เครื่องเล่นขึ้นเองด้วยวัสดุที่หาได้ง่ายในท้องถิ่นของตน ทำให้เด็กมีความคิดสร้างสรรค์ ได้ฝึกทักษะในการทำงานฝีมือ และเป็นการเล่นที่เด็กได้ออกกำลังกาย ฝึกการบังคับรถให้แล่นตรงและเร็ว เกิดความภาคภูมิใจในการที่ได้นั่งรถผู้แพ้ ตระเวนไปรอบหมู่บ้าน และก่อให้เกิดความสนุกสนานอีกด้วย

หมากเก็บผลไม้

ผู้เล่น

ผู้เล่น 2-3 คน

อุปกรณ์การเล่น

ไม้ไผ่เหลากลม ๆ ขนาดโตและยาวคล้ายตะเกียบจำนวนตั้งแต่ 12 อันขึ้นไป และก้อนกรวดหรือหินกลมมนโตขนาดใช้เล่นหมากเก็บ ในที่นี้จะเรียก “ลูกหิน”

วิธีเล่น

ผู้เล่นจะตกลงกันว่าผู้ใดจะเป็นผู้เริ่มเล่นก่อน ผู้เล่นใช้มือขวาทิ้งไม้ที่จะเล่นไว้ทั้งหมดพร้อมทั้งลูกหินด้วย เริ่มเล่นโดยโยนลูกหินขึ้นพร้อมกับปล่อยไม้ทั้งหมดลงบนพื้นเรียกว่า “สาดไม้” โดยกะเนวให้ไม้แต่ละอันอยู่ห่างกันพอสมควร

เพื่อสะดวกในเวลาเก็บ เมื่อสาดไม้แล้วต้องรีบรับลูกหินที่โยนขึ้นไปให้ได้ก่อน ลูกหินจะตกลงพื้น เมื่อรับแล้วต้องโยนลูกหินขึ้นไปใหม่ และเก็บไม้บนพื้น ขึ้นมา 1 อัน (ใช้มือขวาสำหรับคนถนัดขวา) และเก็บไว้ในมือซ้าย โดยใช้นิ้วหัวแม่มือ และนิ้วชี้หนีบไว้ เสร็จแล้วต้องรีบรับลูกหินที่โยนขึ้นไปนั้นก่อนลูกหินจะตกถึงพื้น และทำซ้ำกันดังนี้จนกว่าจะหมด ทั้งนี้ให้เก็บไม้ไว้ในมือซ้ายโดยใช้นิ้วชี้กับนิ้วกลางหนีบไว้ นิ้วกลางกับนิ้วนางหนีบไว้ นิ้วนางกับนิ้วก้อยหนีบไว้ ตามลำดับ แล้ววนมาหาหัวแม่มือกับนิ้วชี้อีกจนกว่าจะหมดไม้ เสร็จกระบวนการนี้เรียกว่า “หมาก 1” ต่อไป คือ “หมากสอง” ซึ่งวิธีเล่นก็เช่นเดียวกันแต่ทำให้เก็บไม้ขึ้นมาทีละสองอัน “หมากสาม” ก็ให้เก็บไม้ขึ้นมาทีละสามอัน เป็นเช่นนี้ไปเรื่อย ๆ จนกว่าจะถึงหมากสุดท้าย หมายถึง หมากที่รวมจำนวนไม้ทั้งหมดที่มี กติกาที่สำคัญคือเมื่อเก็บไม้จะต้องมิให้มือไปโดน ไม้อันอื่น ๆ ที่มีได้ตั้งใจจะเก็บด้วย ถ้าโดนถือเป็น “ตาย” ต้องให้ผู้อื่นเล่นต่อไป เช่นเดียวกับการรับลูกหินที่โยนขึ้นไป ถ้ารับไม่ได้ก็ตายเช่นเดียวกัน

ข้อสังเกต

เด็กจะได้ฝึกประสาทตาให้สัมพันธ์กับความว่องไวในการใช้มือ ผู้เล่นจะต้องรู้จักกะระยะ ฝึกใช้มืออย่างแผ่วเบาในการเก็บไม้และฝึกการทำงานเป็นลำดับขั้นตอน

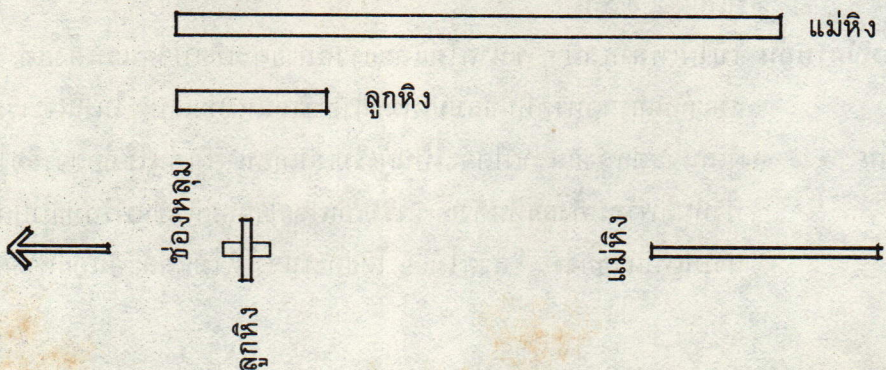
หมากหิง

ผู้เล่น

เล่นได้ทั้งชาย-หญิง แต่ที่นิยมเล่นมีเฉพาะผู้ชาย จะเล่นเป็นรายบุคคลหรือเล่นเป็นทีมก็ได้ แต่ไม่ควรจะเกินฝ่ายละ 3-5 คน

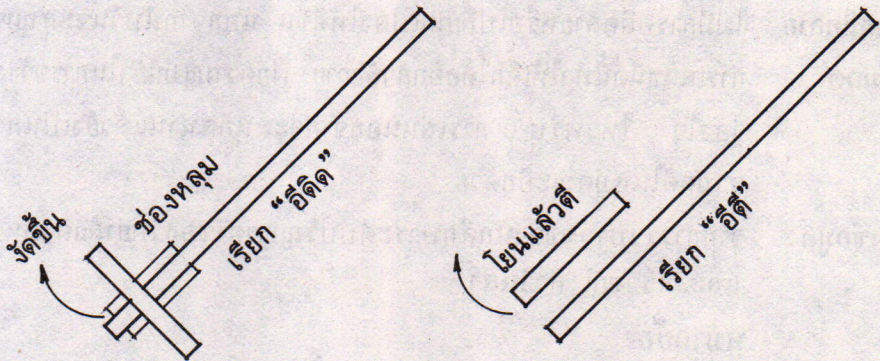
ที่มาของการเล่น มีอยู่ทั่วไปในภาคอีสาน

อุปกรณ์การเล่น ไม้สองอันมีเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 2-3 ซม. ไม้สั้นยาว ๆ ประมาณ 1 แขน (2 ฟุต) เรียกว่า แม่หิง ไม้สั้นสั้นยาวประมาณ 6 นิ้วฟุต เรียกว่า ลูกหิง แม่หิงและลูกหิงจะทำด้วยไม้อะไรก็ได้ แต่ควรจะเป็นไม้ที่มีความเหนียวพอสมควร เมื่อกระทบกันหรือใช้ตีไม้แตกหรือหักง่าย เป็นทรงกลม หลุมยาวรี 1 หลุม (ขุดเป็นร่องยาวเท่ากับความยาวของไม้สั้นสั้นกว้าง อาจจะเท่ากันหรือใหญ่กว่าแม่หิงเล็กน้อยก็ได้)

สถานที่ใช้เล่น	ใช้เล่นตามสนามหญ้า สนามกีฬา ลานวัด สนามเด็กเล่น ลานบ้าน ฯลฯ
โอกาสที่เล่น	เล่นได้ทุกโอกาสที่มีเวลาว่าง ๆ หรือจะใช้เล่นในงานเทศกาลต่าง ๆ ก็ได้
วิธีเล่น	แบ่งผู้เล่นออกเป็น 2 ฝ่าย ๆ ละเท่า ๆ กัน แล้วทำการเสี่ยง (การเสี่ยงจะเสี่ยงโดยวิธีใดก็ได้) ฝ่ายไหนที่ชนะการเสี่ยง เรียกว่า “ฝ่ายรุก” จะเริ่มเล่นก่อน ฝ่ายแพ้การเสี่ยง เรียกว่า “ฝ่ายรับ” ฝ่ายที่เริ่มเล่นก่อนก็จะเริ่มเล่นด้วยลูกแรก เรียก “อีติด”
ผู้ให้ข้อมูล	สิริวัฒน์ คำวันสา

อีติดนี้มีวิธีทำดังนี้ คือ เอาไม้อันสั้น (ลูกหิง) วางพาดขวางปากหลุมแล้วใช้ไม้อันยาว (แม่หิง) สอดลงไปในหลุมระหว่างกึ่งกลางลูกหิง (ทำคล้ายกับการจัดซุง) แล้วจัดลูกหิงไปให้ไกลที่สุด พยายามอย่าให้ฝ่ายรับ ๆ ลูกหิงที่ “ติด” ไปได้ ถ้าฝ่ายรับ ๆ ลูกหิงได้ถือว่า ตาย

ถ้าฝ่ายรับรับไม่ได้จะต้องโยนลูกหิงมาให้ถูกกับแม่หิง ซึ่งฝ่ายรุกจะวางเอาไว้ (การวางจะวางข้างหน้าหลุมก็ได้ หรือข้างหลังก็ได้ แต่ต้องวางขวางหลุม ถ้าฝ่ายรับโยนมาถูกแม่หิง ฝ่ายรุกก็ต้องตาย ถ้าไม่ถูกก็ต้องเล่นในแม่ต่อไป เรียกว่า “อีตี” คือการถือแม่หิงกับลูกหิงไว้ในมือเดียวกันแล้วโยนลูกหิงขึ้นตี ตีไปให้ไกลที่สุดเท่าที่จะไกลได้ เพื่อจะไม่ให้ฝ่ายรับ ๑ รับลูกได้ (ถ้าตีไม่ถูกก็ถือว่าตาย) ถ้าฝ่ายรับ ๑ ไม่ได้ก็ต้องโยนลูกหิงกลับมาเพื่อให้ถูกแม่หิงที่ฝ่ายรุกวางไว้ (ทำเช่นเดียวกันกับอีติด) ถ้าฝ่ายรับโยนมาถูกก็ตาย ถ้าโยนไม่ถูก ฝ่ายรุกก็เล่นต่อไปอีก เรียกว่า “อีผาด” คือการที่ฝ่ายรุกโยนลูกหิงไปข้างหน้า แล้วใช้แม่หิงเหวี่ยงให้ถูกลูกหิง (การโยนลูกไปข้างหน้าฝ่ายรุกจะโยนใกล้ไกลเท่าไรก็ได้ แต่ไม่ควรจะให้ฝ่ายรับ “ยื้อ” ถึง “ยื้อ” คือลักษณะที่คนนอนคว่ำแล้วยื่นมือออกไปทางศีรษะ ถ้าฝ่ายรับยื้อถึงก็ตีกองตายอีก) ถ้าเหวี่ยงไม่ถูกก็หมดสิทธิ์ในการเล่น “อีผาด” ถ้าเหวี่ยงถูกก็เหวี่ยงไปเรื่อยไปให้ไกลที่สุดจนกว่าจะเหวี่ยงไม่ถูกแล้วฝ่ายรุกก็จะชี้หลังฝ่ายรับกลับมาที่หลุม แล้วเปลี่ยนกันเล่นต่อไป

ความคลี่คลาย
ข้อสังเกต

ไม่มีการคลี่คลายหรือเปลี่ยนแปลงให้ดีขึ้น นอกจากนับวันจะสูญหายไปเรื่อย ๆ การเล่นเกมนี้ทำให้เด็กได้ออกกำลังกาย ฝึกความแม่นยำในการขว้าง รับ ความว่องไว ไหวพริบ การเล่นเกมนอกจากจะสนุกสนานแล้วยังเป็นการเชื่อมความสัมพันธ์ในหมู่คณะอีกด้วย

แหล่งข้อมูล

จากการรวบรวมของนักศึกษาระดับปริญญาตรีของวิทยาลัยครูมหาสารคาม และ สิริวัฒน์ คำวันสา

หมากยื้อ

ผู้เล่น

ผู้เล่นเป็นคู่หรือชุด ๆ ละเท่า ๆ กัน จำนวน 4 คนขึ้นไป

อุปกรณ์การเล่น

ลูกกลิ้งทำด้วยไม้จ้าว หรือไม้ทองหลาง ทำเป็นลักษณะล้อคล้ายล้อรถขนาดเล็กเส้นผ่าศูนย์กลาง 4-6 นิ้ว และไม้กลม ๆ ขนาดพอเหมาะมือ ยาวประมาณ 5-6 ฟุต

วิธีเล่น

ผู้เล่นฝ่ายหนึ่งจะเป็นผู้โยนหรือขว้างให้ลูกกลิ้งลื้อไปข้างหน้า และอีกฝ่ายหนึ่งจะใช้ไม้กลม ๆ นั้น ไปคอยกั้นอยู่ทางที่ลูกกลิ้งลื้อไป ทั้งนี้ต้องอยู่ห่างจากฝ่ายแรก 15-20 ฟุตขึ้นไป ถ้าฝ่ายกั้นกั้นไม่อยู่ ก็ต้องถอยหลังไปคอยกั้นลูกกลิ้ง ซึ่งฝ่ายขว้างจะตามมาขว้างที่ลูกกลิ้งมาหยุดอยู่คราวแรก ถ้าฝ่ายกั้นไม่สามารถจะกั้นได้ก็เล่นต่อไปเรื่อย ๆ จนกว่าจะถึงแนวที่ตกลงกัน ฝ่ายกั้นก็เป็นฝ่ายแพ้ และจะต้องให้ผู้ชนะชี้หลังไปจนถึงจุดเริ่มต้น ถ้าฝ่ายกั้น ๑ ลูกกลิ้งไว้ได้ก็ให้ปา ลูกกลิ้งกลับมายังจุดเริ่มให้ไกลที่สุดเท่าที่จะไกลได้ และฝ่ายขว้างลูกกลิ้งก็เป็นฝ่ายแพ้ และจะต้องให้ฝ่ายกั้นชี้หลังจากจุดที่กั้นลูกกลิ้งไว้ได้กลับไปเก็บลูกกลิ้งและนำ

มายังจุดเริ่มเล่น และฝ่ายกันก็จะได้เป็นฝ่ายปาหรือขว้างลูกกลิ้ง และอีกฝ่ายหนึ่งก็ต้องมาเล่นเป็นฝ่ายกัน

ข้อสังเกต การเล่นเกมชนิดนี้ช่วยให้เด็กได้ฝึกการทำงานฝีมือโดยใช้วัตถุติดที่มีอยู่ในท้องถิ่นของตน นอกจากให้ความสนุกสนานแล้ว ยังเป็นการฝึกกระยะ และการเคารพกติกาที่วางไว้ด้วย

หึ่ง

ผู้เล่น ไม่จำกัดจำนวน แบ่งผู้เล่นเป็น 2 ฝ่าย ฝ่ายละ 3-6 คน

สถานที่เล่น กลางสนาม

อุปกรณ์ ไม้หึ่งสั้น 1 คีบ 1 อัน และยาวประมาณ 1 แขน 1 อัน

ชุดหลุมยาว 1 หลุม ขีดเส้น 1 เส้น

วิธีเล่น ผู้เล่นฝ่ายแรกนำลูกหึ่งไปวางขวางที่ร่องหลุมนั้น แล้วเอาแม่หึ่งจัดลูกหึ่งออกไปให้ไกลที่สุดเท่าที่จะไกลได้ แล้วเอาแม่หึ่งวางที่หลุม ให้ฝ่ายตรงข้ามโยนลูกหึ่งให้ถูกแม่หึ่ง ถ้าไม่ถูกก็เล่นตาต่อไป มีทั้งหมด 3 ตาด้วยกัน คือ

ตาที่ 1 เรียก อั้งจ

ตาที่ 2 เรียก อี้ตี หรือเอาแม่หึ่งตีลูกหึ่งออกไปให้ไกลที่สุดเท่าที่จะทำได้

ตาที่ 3 เรียก อี้วัด คือเอาแม่หึ่งวัดระยะทางที่แม่หึ่งตีลูกหึ่งออกไป

ว่าไกลเท่าไร

ผลัดเปลี่ยนกันเล่นเช่นนี้ไปเรื่อย ๆ จนครบหมดทุกคน ผู้ที่ตีได้ไกลที่สุดจะได้ชี้หลังฝ่ายตรงข้ามข้าม เท่ากับระยะทางที่ตกลงกัน

บางแห่งกำหนดกติกาว่า ระหว่างการเล่น ถ้าฝ่ายรับสามารถรับลูกที่จัดหรือตีออกไปได้ ถือว่าฝ่ายรับเป็นฝ่ายชนะ แล้วฝ่ายรับก็เปลี่ยนมาเป็นฝ่ายเล่นบ้าง

ข้อสังเกต การเล่นเกมชนิดนี้เป็นการฝึกความแม่นยำ และเป็นการออกกำลังกาย ฝึกการเคารพกฎเกณฑ์กติกาต่าง ๆ ที่วางไว้ และฝึกให้อดทน

แหล่งข้อมูล เก็บความจากหนังสือ ของดีโคราช หนังสืออ่านประกอบการเรียนวัฒนธรรมพื้นบ้าน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ศูนย์วัฒนธรรม จังหวัดนครราชสีมา พ.ศ. 2525

หมายเหตุ เด็กที่อำเภอชุมพวง จังหวัดนครราชสีมา มีวิธีเล่นที่แตกต่างออกไปเล็กน้อยดังนี้
ตาที่ 1 คู่ที่ได้เล่น วางไม้สั้นขวางหลุม ใช้ไม้ยาวจัดให้กระเด็น อีกฝ่ายหนึ่งคอยรับ ถ้ารับได้ถือว่าตาย ถ้ารับไม่ได้ จะโยนไม้สั้น ผู้ถือไม้ยาววางไม้ขวางหลุม ผู้ถือไม้สั้นโยนมายังไม้ยาว ถ้าถูกถือว่าตาย ถ้าไม่ถูกก็ได้เล่นตาที่ 2

ตาที่ 2 ตีคอไก่ คือเอาไม้ยาวตีไม้สั้นออกไปให้ไกลที่สุดเท่าที่จะทำได้ เมื่อ

ตีไปแล้ว อีกฝ่ายโยนไม้สั้นมา ผู้ถือไม้ยาวคอยตีไม้สั้นให้กระเด็นห่างหลุมแล้ว ใช้ไม้ยาววัด ถ้าวัดได้ 5 ไม้ขึ้นไป จะได้โยนไม้สั้น ใช้ไม้ยาวขว้าง (5 ไม้ นับ เป็น 1 ไม้ขว้าง) การขว้างฝ่ายที่ขว้างจะขว้างต่อกันทีละคนจนตายหมด อีกฝ่าย ขว้างกลับ ถ้าไม่เข้าหลุมก็ถูกชี้หลังต่อ ถ้าเลยหลุมได้ชี้หลังกลับ

ผู้ให้ข้อมูล

โยธิน กิตติคุณ จังหวัดชัยภูมิ

อีหมุน

ผู้เล่น

ไม่จำกัดจำนวน

อุปกรณ์การเล่น

สตางค์แดง ใช้ปูนสีแดงทาด้านหนึ่งด้านตรงข้ามใช้ปูนสีขาวทา ชันน้ำ 1 ใบ

สถานที่เล่น

บนบ้าน หรือ ใต้ถุนบ้าน

โอกาสที่เล่น

งานเฮือนดี (งานศพ)

วิธีเล่น

ผู้เล่นคนแรกจะหมุนสตางค์แดง แล้วเอาชันน้ำครอบปิดไว้แล้วให้คนอื่น ๆ ทายว่าสตางค์นั้นจะหงายด้านสีแดง หรือสีขาว ถ้าฝ่ายใดแพ้ ก็จะต้องเสียของเช่น เสื้อผ้า หรือเครื่องประดับเป็นค่าปรับ และจะมาขอไถ่ของคืนได้เมื่อครบ 3 คืนแล้ว

ความคลี่คลาย

ปัจจุบันยังเล่นกันทั่วไปในงานเฮือนดี

ข้อสังเกต

การเล่นนี้ฝึกความสังเกต การคาดคะเนและไหวพริบของผู้เล่นทั้งสองฝ่าย ส่วน การปรับเป็นสิ่งของอาจนำไปสู่การพนันขั้นต่อไปได้เช่นกัน

ผู้ให้ข้อมูล

นางแม่ พลศรีพิมพ์ อายุ 78 ปี

บ้านส้มโฮง ตำบลแม็กคำ อำเภอพยัคฆภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

3. การเล่นที่มีบทร้อง หรือ คำพูดประกอบ

การเล่นบางชนิดมีบทร้องหรือคำพูดประกอบในระหว่างที่การเล่นกำลังดำเนินไป เด็ก ๆ ได้เคลื่อนไหวแสดงท่าทางต่าง ๆ ได้เปล่งเสียงร้องเพลง ได้พูดถามตอบ หรือพูดตั้ง ๆ พร้อมกัน เป็นจังหวะจะโคน ทำให้เกิดความสนุกสนานโดยไม่เหนื่อยจนเกินไป การเล่นเหล่านี้อาจเล่นได้ทั้งในร่มและกลางแจ้ง

คนไหนลืมนกินสั้หมาหยอง

ผู้เล่น	ตั้งแต่ 3 คนขึ้นไป
สถานที่	ลานดินหรือสนามหญ้า
วิธีเล่น	เมื่อเริ่มเล่น ผู้เล่นตีวงกลมจับมือกัน หันหน้าออกจากวง ยกเท้าข้างหนึ่งเหยียดไป แล้วกระโดดจนกว่าเท้าจะหลุด แล้วปล่อยมือ เมื่อปล่อยมือแล้ว เขย่งขาเดียวแยกกัน และร้องตามบทร้องพร้อมกัน
บทร้อง	“คนไหนลืมนกินสั้หมาหยอง” เมื่อมีคนลืมน จะถูกคนอื่น ๆ บิดหู คนละ 1 ครั้ง แล้วออกจากวง คนอื่น ๆ จะเล่นต่อ
ข้อสังเกต	การเล่นชนิดนี้เป็นการออกกำลังกาย ฝึกการทรงตัวด้วยขาข้างเดียว การกระโดด และร้องเพลงไปด้วยช่วยให้ครึกครื้น นอกจากนั้นยังเป็นการฝึกให้เคารพกฎเกณฑ์ กติกาด้วย

กะมุกกะเม่า

ผู้เล่น	ผู้เล่นไม่จำกัดจำนวน
วิธีเล่น	เหมือนการเล่นจำจ๊ะเขือเปราะของภาคกลาง แต่กำมือวางที่พื้น คนหนึ่งจีไปบนหลังมือ ร้องเพลงประกอบ
บทร้อง	“กะมุกกะเม่า มะเขือหางเน่า ใส่ชิงใส่ข่า มะย้ามะยม ขนมหั่วเปี๊ยะ กะเทาะ หน้าแวน พายเรือหลังแอ่น กะแท่นตันกุ่ม สาวสาวหนุ่มหนุ่ม อาน้ำท่าไหน อาน้ำท่าวัด ได้แบ่งไหนผัด ได้กระจิกไหนสอง เยี่ยม ๆ มอง ๆ นกขุนทอง ร้องกู”

จำจ๊ะ

ผู้เล่น	ประมาณ 5-7 คน
สถานที่	บนบ้าน หรือ ริมไม้
วิธีเล่น	ผู้เล่นนั่งล้อมวง กำมือคว่ำต่อกันเป็นวง ผู้เล่นคนหนึ่งใช้นิ้วชี้ลงบนมือคนอื่น ๆ

พร้อมกับร้องเพลง จบเพลงที่คนไหนคนนั้น เอามือออก 1 มือแล้วเริ่มจึมนิ้ว และร้องเพลงต่อ จนกว่าจะเอามือออกหมดทุกคน

ข้อสังเกต การเล่นทั้ง 2 ประเภทนี้ ทำให้เด็กสนุกสนานด้วยการร้องเพลงประกอบ รู้จักแพ้ รู้จักชนะ รู้หน้าที่ของตนในการเล่น ฝึกให้รู้จักอดทนรอคอยจนกว่าจะถึงคราวของตน

จำปักยม

ผู้เล่น ใช้ผู้เล่นจำนวน 4 คน

อุปกรณ์การเล่น ใช้หลัก 4 หลัก โดยมากเป็นหลักทอผ้าซึ่งมีอยู่ตามพื้นบ้าน ปักหางกันพอสมควร เป็นลักษณะวงกลม

วิธีเล่น ให้ผู้เล่นทุกคนยืนประจำหลักแต่ละหลัก ผู้เล่นคนใดคนหนึ่งซึ่งยืนประจำหลักด้วยกันนั้น เป็นผู้เริ่มเล่นก่อนคำว่า “จำปักยม” คนต่อไปรับว่า “อมเต่า” คนที่สามว่า “เต่าเล่น” และคนที่สี่ว่า “แอนขบ” เมื่อถึงคนที่สี่แล้วคนที่หนึ่งที่เป็นผู้เริ่มก็ว่าต่อไปโดยเวียนกันไปเหมือนตอนเริ่ม คือ “นบไหว้” คนต่อไป “สายสี” คนต่อไป “จืหล่อ” คนต่อไป “หล่อเงิน” คนต่อไป “หล่อคำ” คนต่อไปว่า “ทำปาย” คนถัดไปว่า “ปายสับด” คนต่อไป “ตัดนคร” คนต่อไปว่า “หนอน-เจาะ” คนต่อไปว่า “เสาเอีย” คนถัดไปว่า “เสียเอา”

ถ้าผู้ใดเป็นคนที่ต้องว่า “เสียเอา” ต้องลงจากหลักทันทีมายืนกลางวง ทำให้หลักว่างอยู่หลักหนึ่ง พวกที่อยู่ประจำหลักทั้งสามนั้นต้องวิ่งเปลี่ยนตำแหน่งหลักไปยังหลักที่ว่างเสมอ ขณะที่พวกอยู่ประจำหลักวิ่งเปลี่ยนตำแหน่ง ก็ให้ผู้ที่อยู่กลางวงคอยไล่จับ (ทั้งนี้ผู้เป็น “เสียเอา” ซึ่งยืนอยู่กลางวงต้องยืนกลางวงจริงๆ ก่อนที่จะมีการวิ่งย้ายหลัก) ถ้าใครถูก “เสียเอา” จับได้ระหว่างวิ่งย้ายหลักก็ต้องมายืนกลางวง แทนผู้เป็นเสียเอา และผู้เป็น “เสียเอา” แต่เดิมก็ได้กลับไปอยู่หลักของตน และก็เล่นกันไปเช่นนี้ จนกว่าจะเลิกกันไปเอง

ข้อสังเกต การเล่นชนิดนี้เป็นการฝึกความจำ คือจำคำที่จะต้องกล่าวต่อเนื่องกันไปให้ได้ ผู้เล่นจะต้องทำตามกติกาที่ว่า เมื่อผู้ใดต้องว่าคำ “เสียเอา” จะต้องออกไปยืนกลางวง และคอยไล่จับผู้ที่วิ่งเปลี่ยนเสา นอกจากนั้นการเล่นนี้ยังฝึกความว่องไวในการเล่นหลักอีกด้วย เป็นการออกกำลังกายที่สนุกสนานสำหรับเด็ก

แหล่งข้อมูล จังหวัดอุบลราชธานี

จำมู่มี

ผู้เล่น ผู้เล่นไม่จำกัดจำนวน

วิธีเล่น ผู้เล่นจะนั่งล้อมวงเอามือหนึ่งยื่นมาข้างหน้าทุกคน หัวหน้าจะเป็นคนว่าบทร้อง

บทร้อง “จำมู่มี มูหมก มูมน หักขาคนใส่หนานกัก หนาลิง หนาลาย หน้าผีพราย หน้าหยิบ หน้าหย่อม ผอมแป๊ะ”

ขณะที่พูดคำหนึ่งก็เอามือชี้ลงบนมือของผู้เล่นคนหนึ่ง แล้วเลื่อนไปเรื่อย ๆ ทีละคน ทำนองเดียวกับการเล่นจ้ำจี้ ถ้าคำสุดท้ายไปตกที่ผู้ใด ผู้นั้นก็เป็นกล่าวคือ ต้องเป็นผู้ปิดตาและนับ อาจจะนับหนึ่งไปถึงยี่สิบ เพื่อให้เวลาผู้อื่นไปหาที่ซ่อน ทำนองเดียวกับการเล่นซ่อนหา ผนวกเข้าด้วยกัน

จ้ำมูมีมือพร่องยาวกว่าบนี้อีก คือ

“จ้ำมูมี มูมน หักคอคนใส่หนานกักัด หน้าลิง หน้าลาย หน้าผีพราย หน้าจิก หน้าก่อ หย่อมเยะ แม่ตอและ ตอหาง ตอไก่ แล้ว ไปฝัก ไปฟัน ให้เวียงจันทน์ คือแหวนข้างซ้าย ย้ายออกตอกสิ่ว ลิวเปี้ยะ ฉีกไก่อเปี้ยะ ติดหางนกจอก แม่มันบอก ไก่น้อยออกซะ”

จ้ำหนูเนียม

ผู้เล่น

เด็กชาย-หญิง จำนวน 5 คน

อุปกรณ์

เสาเรือน หรือหลัก 4 หลัก

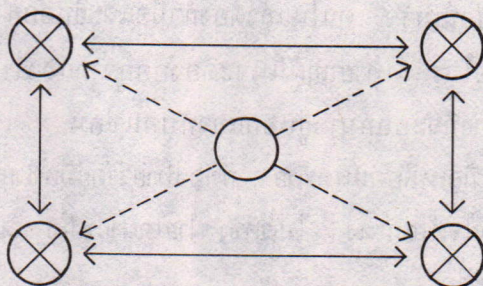
สถานที่เล่น

ใต้ถุนบ้าน หรือ ใต้ถุนโรงเรียน

โอกาสที่เล่น

เล่นได้ทุกโอกาสที่ว่าง

วิธีเล่น

ให้ผู้เล่น 4 คนยืนประจำเสา หรือหลัก ผู้เล่นอีก 1 คนที่ไม่มีหลักอยู่จะต้องเป็นผู้เริ่มเล่นโดยร้องว่า “จ้ำหนูเนียม” พร้อมทั้งชี้มือไปที่เสาทั้ง 4 ต้น ถ้าคำว่าหลัก ไปตกที่เสาใด คนที่เสานั้นจะต้องออกวิ่งไปจับหลักหรือเสาต้นอื่น คนอื่น ๆ อีก 3 คน ก็จะต้องรีบวิ่งเข้าไปแทนที่หลักที่ว่างโดยจะต้องไม่อยู่หลักเดิมของตน ส่วนคนจ้ำที่อยู่ตรงกลาง ก็จะต้องคอยหาโอกาสเอามือไปแตะตัวผู้เล่นทั้ง 4 คน (คนใดคนหนึ่ง) ให้ได้ ถ้าคนใดถูกแตะตัว คนนั้นก็ตายต้องออกไปจำแทน ส่วนคนที่จ้ำคนแรกก็เข้ามาอยู่ประจำหลักเล่นหมุนเวียนเช่นนี้ไปเรื่อย ๆ

บทร้อง

“จ้ำหนูเนียม มาเตียมกกหลัก”

ความคลี่คลาย

ปัจจุบันไม่ค่อยเล่นกันมากนักนอกจากในหมู่บ้านชนบทไกล ๆ

ข้อสังเกต การเล่นชนิดนี้เป็นการฝึกใช้สายตาที่ว่องไว การเคลื่อนไหวที่รวดเร็ว และยังต้องใช้ไหวพริบในการหลบหลีก ไม่ให้ถูกแตะตัว ฝึกให้เคารพกฎเกณฑ์ในการเล่น รู้จักหน้าที่และจังหวะของตน ทั้งยังเป็นการออกกำลังกายด้วย

ผู้ให้ข้อมูล นางอนงค์ อึ้งจะนิล อายุ 43 ปี
หมู่ 1 ตำบลบัวขาว อำเภอภูจินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์
ตอเลียง หรือ กอเหลียง หรือ ก้อเหลียง

ผู้เล่น ตั้งแต่ 5 คนขึ้นไป

อุปกรณ์การเล่น ไม่ขึ้นเล็ก ๆ ที่สามารถซ่อนในฝ่ามือได้

สถานที่เล่น สนามหญ้าหรือลานบ้าน

วิธีเล่น แบ่งผู้เล่น โดยมีผู้ทาย 1 คน ผู้ซ่อน 1 คน นอกนั้นให้ยืนเข้าแถวเอามือประสานไว้ข้างหลัง หันหน้าให้ผู้ทาย หันหลังให้ผู้ซ่อน ลักษณะการเล่นเป็นการเล่นเพื่อหาพรรคพวกระหว่างผู้ทายกับผู้ซ่อน ผู้ซ่อนจะซ่อนไม้ลงในมือของคนใดคนหนึ่งแถว โดยที่จะต้องไม่ให้คนทายเห็น พร้อมกับร้องเพลงไปด้วยว่า

บทร้อง “ตอเลียงเคียงไหน ล่ออีไหล ก็อีคือ อือคือ” หรือ

“กอเหลียง เกียงกอ ไอมะลิก ลิกก็อ กิกก็อ กิกก็อ”

เมื่อซ่อนเสร็จ คนในแถวต้องกำมือและยื่นออกไปข้างหน้า ให้ผู้ทายทายว่าไม้อยู่ในมือใคร ถ้าทายถูกผู้ซ่อนจะต้องออกจากแถวไปอยู่กับคนทาย ถ้าทายผิด คนที่ถูกทายก็จะออกมาอยู่นอกแถวกับคนซ่อน เล่นกันอย่างนี้จนกว่าจะหมดแถว และเมื่อเหลือคนสุดท้าย ก็ต้องทายว่าอยู่มือซ้ายหรือมือขวา ทั้งนี้ผู้ที่ยืนเข้าแถวต้องมีใจเป็นกลาง ไม่เข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง เมื่อเล่นตอเลียงเสร็จแล้วนิยมเล่นชักชาต่อ

ข้อสังเกต การเล่นชนิดนี้ให้ความสนุกสนานเพราะมีทั้งบทร้องและบททาย นอกจากนั้นยังเป็นการฝึกความว่องไวในการซ่อนไม้ และไหวพริบในการทำท่าทางมิให้อีกฝ่ายหนึ่งทายได้ถูก

ตะลือกตอกแตก

ผู้เล่น ตั้งแต่ 2 คู่ขึ้นไป

สถานที่ ลานดิน

อุปกรณ์การเล่น ขีวดวงกลม 1 วงบนพื้นดิน

วิธีเล่น จับคู่แบ่งแดน ยื่นคนละฟากของวงกลม แต่ละคู่ต่อปองฝ่ายแพ้เป็นผู้ทาย ฝ่ายชนะเป็นผู้ถาม ฝ่ายถามจะสมมุติเป็นดอกไม้คนละชื่อ แต่ไม่บอกอีกฝ่ายหนึ่ง

การพูดโต้ตอบ มีการพูดถามตอบกันดังนี้

ฝ่ายตอบเริ่ม .- ตะลือกต็อกแตก

ถาม .- มาทำไม

ตอบ .- มาซื้อดอกไม้

ถาม .- ดอกอะไร

ตอบ .- ดอก ... (ทายชื่อให้ตรงกับฝ่ายถามตั้งไว้)

ถ้าทายไม่ถูกก็จะทายใหม่จนกว่าจะถูก ถ้าทายถูก ผู้ถามที่เป็นชื่อดอกไม้ จะวิ่งหนี ฝ่ายตอบจะไล่ตาม ถ้าจับได้ถือว่าตาย ออกไปนอกวง ถ้าวิ่งหนีมาเข้าวงได้ ก็ จะเริ่มเล่นใหม่ โดยยังไม่ตาย

ถ้าฝ่ายถาม หมดก่อน ก็เปลี่ยนฝ่ายเล่นใหม่ ถ้ายังไม่หมด แต่ทายไม่ถูกจนต้อง ยอมแพ้ ก็เริ่มเล่นใหม่ แต่ไม่เปลี่ยนฝ่ายถาม-ตอบ

ข้อสังเกต

การเล่นชนิดนี้เป็นการออกกำลังกาย ฝึกความว่องไวในการหลบหลีก ฝึกการใช้ภาษาโต้ตอบ และฝึกคิดชื่อดอกไม้แปลก ๆ เพื่อใช้ในการทาย

ตะลุมตุ่มปึก

ผู้เล่น

ไม่จำกัดจำนวน

สถานที่

บนบ้าน หรือ สนาม

อุปกรณ์การเล่น

เสาหรือต้นไม้ขนาดที่โอบรอบ

เริ่มเล่น

ผู้เล่นคนแรกนั่งเอามือกอดเสาหรือต้นไม้ คนอื่น ๆ นั่งห่างจากกอดเสาหันต่อ ๆ ไปจนครบ คนสุดท้ายไม่ต้องกอดเสาผู้อื่น

คนสุดท้ายจะทูปคนอยู่ห่างแถวเบา ๆ พร้อมร้องเพลงว่า “ตะลุมตุ่มปึก หน่วยไหนสนุก เลือกได้เลือกเอา หน่วยไหนเน่ส่งแจ็กกลับคืน” แล้วถามว่า ข้าวเหนียวหรือข้าวเจ้า ผู้อยู่ในแถวตอบพร้อมกันว่า “ข้าวเหนียว” ผู้ถามจะจับเอาคนหลังสุด แล้วออกแรงดึงสุดแรง ให้แถวขาด ถ้าขาดทีใดให้เริ่มเล่นใหม่ตรงคนที่เหลือจนหมดคน

ข้อสังเกต

การเล่นชนิดนี้เป็นการฝึกความอดทน เด็กได้ออกกำลังกาย ได้ฝึกให้มีความพร้อมเพรียง และได้ร้องเพลงเป็นการครึกครื้นสนุกสนานด้วย

ตะโตนโพนเพน

ผู้เล่น

วงละ 5-7 คน

สถานที่เล่น

บนบ้านหรือร่มไม้

วิธีเล่น

ผู้เล่นนั่งล้อมวง คนแรกกำมือและชี้นิ้วชี้ขึ้น คนอื่น ๆ กำนิ้วชี้ และชี้นิ้วชี้ของตัวขึ้นต่อกันจนครบทุกคน ผู้ที่มีมืออยู่บนสุดจะใช้นิ้วชี้อีกมือหนึ่งตีนิ้วที่ชี้ตั้งพร้อมกับร้องเพลง

บทร้อง	“ตะโลนโพนเพน กะเหลนทางม้า น้ามถ่วมกล้า กระต่ายลอยคอ หมาหางงอ กอดคอปลาเป้า กระเด้า ปืดปุง ปืดปุง ปืดปุง”
แหล่งข้อมูล	เมื่อจบก็เอามือออกทีละมือ จนครบทุกคน แล้วเริ่มเล่นใหม่ เด็กอำเภอชุมพวง จังหวัดนครราชสีมา
ผู้เล่น	โตเลน
ผู้เล่น	ผู้เล่นกี่คนก็ได้
วิธีเล่น	ชูนิ้วชี้ขึ้นจับกันต่อ ๆ คนสุดท้ายจะใช้นิ้วชี้ของตนตีที่นิ้วชี้เพื่อนไปมา พร้อมทั้งร้องเพลง เมื่อจบเพลงทุกคนก็ปล่อยมือออกจากกัน คล้ายการเล่นแมลงมุม
บทร้อง	โตเลน ตะเลนหางหมา น้ำท่วมฟ้า กระต่ายเอยคอ หมาหางงอ ตอดคอ ตีวัด ตีวัด ออก
ข้อสังเกต	การเล่นทั้งชนิดนี้เป็นการผ่อนคลายความตึงเครียด ฝึกความร่วมมือกัน ฝึกให้รู้จักทำตามกติกาตามลำดับขั้นตอนของตน และมีการร้องเพลงทำให้สนุกสนาน
ผู้เล่น	เด็กชาย-หญิง ไม่จำกัดจำนวน
สถานที่เล่น	ลานวัด, ลานบ้าน
โอกาสที่เล่น	เล่นกันทุกโอกาสที่ว่าง
วิธีเล่น	ผู้เล่นจับมือกันเป็นวงกลม โดยให้ผู้เล่น 1 คน อยู่กลางวงแล้วชูแขนขึ้นพร้อม ๆ กัน ร้องว่า “คั้งคั้ง” แล้วปล่อยมือลงพร้อมกับวิ่งหนี ผู้เล่นที่อยู่ในวง ที่เรียกว่า “บักคั้งคั้ง” ก็จะเที่ยววิ่งไล่จับตัวผู้เล่นคนอื่น ๆ ที่วิ่งหนี โดยต้องพยายามจับให้ได้ ที่ใหญ่ทั้งสองข้าง คนที่วิ่งหนีเมื่อถูกจับตัวได้ก็พยายามเอามือปิดหูของตนให้มิดชิดอย่าให้ “บักคั้งคั้ง” “กินหู” (จับหู) ทั้งสองข้างของตนได้ ถ้าใครโดนจับหูก็จะต้องออกจากการเล่นไป
ข้อสังเกต	การเล่นชนิดนี้เป็นการฝึกความว่องไว และไหวพริบ ในการหลบหลีก และตามจับอีกฝ่ายหนึ่ง ฝึกให้รู้จักเคารพกฎเกณฑ์ การเล่นประเภทนี้นอกจากเด็กจะเล่นกันเพื่อความสนุกสนานแล้ว ยังเป็นที่นิยมของหนุ่มสาว เพราะจะมีโอกาสถูกเนื้อตัวกันได้โดยไม่ผิดผี
ผู้ให้ข้อมูล	พระครูวิบูลย์ ธรรมาคม อายุ 60 ปี วัดเกษมาคม อำเภอกลมลาไสย จังหวัดกาฬสินธุ์
ผู้ให้ข้อมูล	บักมีดิงหนั่ง
ผู้เล่น	ไม่จำกัดจำนวน เด็กชาย-หญิง อายุระหว่าง 5-10 ปี
อุปกรณ์	เสารื้อน หรือต้นไม้ 1 ต้น

- สถานที่เล่น ได้ทุนบ้าน หรือ โรงเรียน หรือ ใต้ร่มไม้
 โอกาสที่เล่น ทุกโอกาส หรือยามว่าง
 วิธีเล่น ให้ผู้เล่นคนแรกจับเสาเรือน คนอื่น ๆ จับสะเอดต่อกันไปเรื่อย ๆ โดยสมมุติเป็น
 บักมี (ขนุน) สมมุติให้ผู้เล่นอีก 1 คน เป็นคนมาเก็บบักมี เดินเข้ามาที่แถวแล้ว
 มีการถามตอบกันดังนี้
 ถาม : ขอกินบักพ้าวแน (มะพร้าว)
 ตอบ : ยังบ่ได้ต๋อย (สอย)
 ถาม : ขอกินกลอยแน
 ตอบ : ป่ทันได้นี้
 ถาม : ขอกินบักมีสุกแน
 ตอบ : หน่วยยใดสุกเอาเลย
 พอตบเสร็จ ผู้เล่นที่สมมุติเป็นผู้มาเก็บบักมี ก็จะเดินไปคลำศีรษะคนในแถว
 ซึ่งสมมุติว่าเป็น บักมี ว่าลูกไหนสุกกี้ดึงเอาออกไปจากแถว ผู้อยู่ในแถวต้อง
 พยายามเกาะกันให้แน่น ไม่ให้ถูกดึงไปง่าย ๆ เล่นเช่นนี้เรื่อย ๆ ไปจนหมด
 บักมีในแถว
- ความคลี่คลาย ปัจจุบันไม่ค่อยเล่นกันแล้ว
 ข้อสังเกต การเล่นชนิดนี้ฝึกการพูดจาโต้ตอบกัน ฝึกใช้จินตนาการในการสมมุติตนเป็น
 ผลไม้ และเลือกผลไม้ว่าลูกใดสุกได้ที่ แล้วที่สมควรเก็บได้ นอกจากนั้นยัง
 ฝึกความร่วมมือในการที่จะช่วยให้พรรคพวกที่นั่งอยู่ไม่ถูกดึงออกไปจากแถว
 ทั้งเป็นการออกกำลังกายอีกแบบหนึ่งด้วย
- ผู้ให้ข้อมูล นางสาว ไชยพันธุ์ อายุ 43 ปี
 บ้านหนองห้าง หมู่ 2 ตำบลหนองห้าง อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์
 เปิดหรือใกล้
- ผู้เล่น ประมาณ 2 คู่
 สถานที่ ลานดิน
 อุปกรณ์การเล่น เบี้ยเล็ก ๆ คนละ 1 อัน
 วิธีเล่น ผู้เล่นขีดวงกลม 4 วง เรียงกัน วงที่ 2 กับ 4 ขีดเส้นแบ่งครึ่ง ดังภาพ
 แบ่งฝ่ายเล่นและเสียงหาฝ่ายชนะแพ้ ฝ่ายชนะได้เล่นก่อนโดยมีลำดับการเล่น
 ดังนี้
 1. โยนเบี้ยตั้งแต่ช่องที่ 1 แล้วเล่นต่อที่ละช่องจนครบ
 2. วางบนหลังเท้าเดินไปเทเบี้ยที่ละช่อง

3. เขย่งขาเดียว สะดุดเบี้ยให้เข้าช่องจนครบทุกช่อง

4. หลับตาเดินตามช่องถามว่า “เปิดหรือโก” คนเล่นคนอื่น ๆ จะบอกว่า “เปิด” ถ้าไม่เหยียบเส้น ถ้าเหยียบเส้นจะบอกว่า “โก” แสดงว่าตาย ต้องเปลี่ยนผู้เล่น

5. โยนบ้าน โยนเบี้ยตกถึงช่องไหนก็ได้บ้านนั้น ผู้เล่นคนอื่น ๆ ไม่มีสิทธิ์เหยียบ ต้องกระโดดข้ามไป

หมายเหตุ การเล่น หากตายตอนไหนฝ่ายที่เป็นคู่ของตนมีสิทธิ์ได้ ถ้าได้ไม่ได้ ต้องเปลี่ยนฝ่ายเล่น

ข้อสังเกต การเล่นเกมนี้เป็นการฝึก การทรงตัวโดยใช้ขาเพียงข้างเดียวสะดุดเบี้ยไปตามช่องต่าง ๆ ที่ขีดไว้ ต้องใช้ความอดทน อาศัยความแม่นยำ และจะต้องหัดคาดคะเนในการหลับตาเดินตามช่อง โดยไม่เหยียบเส้นอีกด้วย การเล่นเกมนี้นอกจากจะฝึกให้รู้จักแพ้รู้จักชนะแล้ว ยังฝึกความสามัคคี และการมีชีวิตอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นด้วยการช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยกันและกัน เพราะสามารถช่วยเหลือคู่ของตนได้เมื่อคู่ของตนพลาด

หมากกรุนปัก

ผู้เล่น ผู้เล่นกี่คนก็ได้

วิธีเล่น จับไม้สั้นไม้ยาว ว่าใครจะเป็นคนทูปหลัง เมื่อได้แล้ว คนอื่น ๆ กอดเอวกันให้แน่น คนทูปหลัง ทูปหลังคนสุดท้ายของแถวเบา ๆ ร้องเพลงเมื่อจบเพลงแล้วพยายามดึงให้หลุดให้ได้ ถ้าดึงหลุดได้ คนนั้นต้องมาเป็นฝ่ายตรงข้ามมา กอดเอวคนทูปหลังแทน จนหมดทั้งแถวเป็นการแข่งพวกกัน

บทร้อง หมากกรุนปัก สุกอยู่ในกลางหนอง คนสิบสองขอกินบ่ได้

ข้อสังเกต การเล่นเกมนี้เป็นการฝึกความรู้สึกรักหมู่คณะ และช่วยกันรักษาสถาปัตยกรรมของฝ่ายตน ผู้เล่นจะได้ออกกำลังกาย และได้รับความสนุกสนานจากการร้องเพลง
อับ ๆ แอ็บ ๆ

ผู้เล่น เด็กชาย-หญิง ไม่จำกัดจำนวน

สถานที่เล่น ริมรั้วบ้าน

โอกาสที่เล่น ยามว่างงานตอนเย็น ๆ หรือตอนกลางคืนเดือนหงาย

วิธีเล่น ให้คนเล่นไปนั่งอยู่ริมรั้ว และเอาใบไม้ปิดหัวไว้พวกหนึ่ง อีกพวกหนึ่งเดินออกไปจากใต้ถุนบ้าน พร้อมทั้งร้องไปด้วย

บทร้อง “อับ ๆ แอ็บ ๆ หลับแหลบนอนหลับ หลับตาขวางหลักทางหนูเดิน หนูจะเดินกลับคืนของเก่า พ่อแม่เจ้าเดียวโสน เคี้ยวพลูแสนบ ดอกไม้ดอกบัว ตบหัวผ้าพาน ผู้อยู่บ้านชะโงบ ชะเงย บัดมันอยู่อยู่ใต้ขอน บัดมันนอนใต้ไม้ บัดสไป มันไปดุยตุ่ ดืบเดียง”

	พอร้องเสร็จพวกที่นั่งริมรั้วเอาใบไม้ปกหัวก็ลุกเดินช้า ๆ ทำท่าไซเซ ออกมาหาพวกแรก แล้วก็จับคู่เพื่อนรำกันอย่างสนุกสนาน
ความคลั่งกลาย	ปัจจุบันไม่ค่อยนิยมเล่นกันแล้วเพราะอิทธิพลโทรทัศน์ ทำให้สมาชิกในครัวเรือนไม่ค่อยสนใจการเล่นเก่าแก่นี้
ข้อสังเกต	การเล่นชนิดนี้เป็นการแสดงบทบาทสมมุติ ฝึกให้เด็กมีจินตนาการ เป็นการบริหารร่างกาย ฝึกการขับร้อง ฟ้อนรำ ทำให้สนุกสนานและสนิทสนมกันยิ่งขึ้น
	อ้ายโม่งตาแตก
ผู้เล่น	ไม่จำกัดจำนวน
สถานที่	ที่โล่งเตียน
อุปกรณ์	ผ้าผูกตา 1 ผืน วงกลม 1 วง
วิธีเล่น	ขีดวงกลม แล้วแบ่งผู้เล่นเป็น “อ้ายโม่ง” 1 คน ซึ่งจะถูกผูกตาไว้ คนที่เหลือล่ออยู่ในวงร้องว่า “อ้ายโม่งตาแตก คุมแตกไม่ทัน” ผู้ปิดตาจะเดินและเอามือแตะคนเล่นอื่น ๆ แต่ห้ามออกนอกวง คนที่ถูกแตะหรือออกนอกวงต้องเป็นอ้ายโม่งแทน
บทร้อง	“อ้ายโม่งตาแตก คุมแตกไม่ทัน”

4. การเล่นอันเนื่องมาจากความเชื่อ

ที่มาของการเล่นของเด็กอีกอย่างหนึ่ง คือ ความเชื่อพื้นบ้าน มีการเล่นบางชนิดที่สะท้อนอิทธิพลของความเชื่อพื้นบ้าน เช่น การเล่นต่อไปนี้

นางดง หรือ นางดั่ง

ผู้เล่น

1. ผู้เข้าทรงเป็นหญิงสาว คนสูงอายุสำหรับเช่นไหว้เจ้า
2. พี่เลี้ยงของผู้เข้าทรง 2 คน กลุ่มกองเชียร์ชาย-หญิง จำนวนมาก

ที่มาของการเล่น หมู่บ้านบุลำดวน อ.เมือง จ.บุรีรัมย์ จะมีการเล่นนางดั่งของพวกหนุ่มสาวอยู่เป็นประจำ เพื่อให้ความสนุกสนานเพลิดเพลิน เป็นการอัญเชิญเจ้าป่าเขา มาเข้าสิงให้ความสนุกสนาน มีการเล่นมาตั้งแต่ปู่ย่าตาทวด

อุปกรณ์การเล่น

1. สากตำข้าวชนิดยาว 2 อัน
2. สากตำข้าวชนิดสั้น 2 อัน
3. กระดัง 1-2 อัน ผ้าขาว 1 ผืน กลอง หรือโทน กองเชียร์ หัวปลา หางปลา (ปลาทุกลีได้) สำหรับเช่นไหว้ และหมากพลู 1 คำ

สถานที่เล่น

สนามหน้าบ้าน กลางแจ้ง ในเวลากลางคืน ทุ่งนา หรือสนามฟุตบอลก็ได้

โอกาสที่เล่น

1. วันสงกรานต์ ตอนตะวันตกดิน
2. ใช้เวลาเล่นประมาณ 3 วัน

วิธีเล่น

วางไม้ท่อนสั้นก่อนห่างกันประมาณ 1-2 เมตร เอาไม้ยาวตัดไม้สั้นด้านบน ขนานกันห่างประมาณ 1 ศอก เอากระดังวางคว่ำบนไม้ทั้งสองให้อยู่กลาง ผู้เข้าทรงนั่งในช่องของไม้ยาวทั้ง 2 ด้าน ด้านละ 1 คน เอาผ้าขาวคลุมศีรษะ ผู้เข้าทรงใช้มือจับกระดังทั้ง 2 มือ นั่งก้มหน้ารอจนกว่าวิญญาณจะเข้าสิง เมื่อดวงวิญญาณเข้าสิงเต็มรูปร่างแล้วเอาผ้าขาวออก ผู้เล่นจะมีอาการสั่นมากขึ้นเรื่อยๆ แล้วจับกระดังไล่ตีผู้ชาย ถ้าผู้ชายถูกตัว วิญญาณก็จะออกจากร่าง จะต้องร้องเพลงใหม่เพื่อให้วิญญาณเข้าสู่ร่างอีก เล่นไปเรื่อย ๆ

บทร้อง

บทเพลง “นางดงเอ๋ย เข้าป่าสละหงษ์นางดงก็มา สักหน่อยไม้แดง กะแจจ ร่อนข้าว ดงอ่อนแยะ แยะ อ่อน ไย ไย นาโกยเดินทรายไป ถวายนางดง ปูดงเอ๋ย ยาดงเอ๋ย เข้าป่า

บทเพลงนี้ร้องกลับไปกลับมา หลายเที่ยวจนกว่าวิญญาณจะเข้าสิงสู่ ต้องใช้เวลาพอสมควร กลองจะตีด้วยจังหวะเล็ง โຈะ ทิง ทิง ทิง ทิงโຈะ.....

ความคลั่งคลาย

ปัจจุบันไม่ค่อยนิยมเล่นกันบ่อยนัก เพราะไม่มีผู้นำ คนอื่นมักจะทำลายพิธี เพราะไม่เชื่อว่าจะเป็นจริง เมื่อรอวิญญาณเข้าสิงนาน ๆ บางครั้งผู้เล่นก็เลยเสแสร้งแกล้งทำ ซึ่งทำให้ผู้อื่นจับได้

ข้อสังเกต การเล่นประเภทนี้สะท้อนให้เห็นความเชื่อเรื่องการขอฝน และเป็นการเชื่อเรื่องการติดต่อระหว่างวิญญาณกับมนุษย์ โดยการเข้าทรง การติดต่อใช้อุปกรณ์ที่ใช้เป็นเครื่องหาเสียงชีพสำคัญ คือสากตำข้าว มีการใช้ของเช่นไหวิญญาณ ในขณะที่วิญญาณเข้าสิงจะมีการร้องเพลง และทำนองด้วยกลอง เป็นการก่อให้เกิดความสนุกสนาน เพลิดเพลิน และเป็นการรักษาขนบประเพณีความเชื่อเอาไว้ด้วย

ผู้ให้ข้อมูล นายสุเทพ แผลพลสง 35 ปี ชาวบ้านบุลำดวน ถนนจิระ อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์

ผีกินเทียน

ผู้เล่น ผู้เล่นตั้งแต่ 5 คนขึ้นไป

อุปกรณ์การเล่น เทียนไขเล่มโตพอสมควรหนึ่งเล่ม ไม้ขีดไฟ ข้าวสารประมาณ 1 กำมือ และพริกแห้ง 1 กำมือ

วิธีเล่น ชีตวงกลมลงบนลานที่มีด ๆ ห้างหมู่บ้านแล้วจุดเทียนไขที่เตรียมมาปักไว้ตรงบริเวณจุดศูนย์กลางของวงกลม นำข้าวสาร พริก มาโรยรอบ ๆ เทียนไขภายในวงกลม แล้วผู้เล่นทุกคนก็จะวิ่งไปหาที่ทำบัง เช่น พุ่มไม้ วัลว เพื่อคอยดูเทียน ทั้งนี้ต้องให้ห่างบริเวณวงกลมที่ตั้งไว้พอสมควร เมื่อแสงเทียนหรี่ลง ผู้เล่นทุกคนก็จะให้ร้องเป็นทำนองว่าไล่ผีที่เข้ามากินเทียน เมื่อให้ร้องทำเสียงอีกทีก็ครึกโครมจนคะเนว่าผีไปแล้ว ทุกคนก็จะพากันวิ่งมายังบริเวณเทียน เพื่อสำรวจดูรอยผี แต่ละคนจะเห็นเป็นรอยต่าง ๆ นานา แปลก ๆ กันออกไปซึ่งสันนิษฐานว่าเป็นรอยผี ระหว่างที่กำลังพิจารณากันอยู่นั้น ผู้ใดผู้หนึ่งก็จะแกล้งเป่าเทียนให้ดับทำให้บริเวณนั้นมีดจับพลัน ผู้เล่นทั้งหลายก็จะพากันวิ่งไปหาบริเวณที่สว่างในหมู่บ้าน หรือวิ่งกลับบ้านไปเลย ทั้งนี้เนื่องจากทุกคนก็ต่างกลัวความมืด ถ้าขณะเผ่าดูเทียน ลมพัดเทียนดับเสียก่อน ผู้เล่นทั้งหลายก็จะพากันวิ่งเอาตัวรอดเช่นเดียวกับในเวลาเลิกเล่น ถือเป็นการเลิกเล่นไปโดยปริยาย

การเล่นผีกินเทียนนี้ต้องเล่นกันในเวลากลางคืน บริเวณที่เล่นก็ต้องมีดพอสมควร และลมไม่พัดจัดจนเกินไปนัก

ข้อสังเกต การเล่นชนิดนี้สะท้อนความเชื่อของคนเกี่ยวกับเรื่องผี แสดงให้เห็นธรรมชาติของคน ซึ่งมีทั้งความกลัวและความอยากรทดลองผสมกันอยู่

ผีเข้าขวด

ผู้เล่น ตั้งแต่ 3 คนขึ้นไป

สถานที่เล่น ที่โล่งเตียน

อุปกรณ์การเล่น ขีดพื้นดินเป็นรูปขวด 1 รูป

วิธีเล่น เริ่มด้วยการขีดรูปขวดบนพื้นดิน แล้วเสี่ยงทายว่าใครจะเป็นผีก่อน โดยการ
โอ้เพียง ผู้แพ้จะเป็นผี ผู้ใดเป็นผี จะถูกปิดตา เริ่มเดินเข้าไปในขวด เพื่อ
แตะผู้เล่นอื่น ๆ ถ้าแตะใครได้ก็เป็นผีแทน หรือผู้เล่นนอกนอกขวดก็เป็นผีแทน

ข้อสังเกต การเล่นประเภทนี้สะท้อนความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องผีในสังคมไทย เด็กมักกลัวผี
แต่ก็ชอบฟังหรือเล่นอะไรที่เกี่ยวกับผี ฝึกใช้จินตนาการ ฝึกปฏิบัติและการ
คาดคะเน และได้ออกกำลังกายอีกด้วย

แห่นางแมว

ผู้เล่น ผู้เล่นตั้งแต่ 5-10 คนขึ้นไป

อุปกรณ์การเล่น แมว 1 ตัว

วิธีเล่น จับแมวแห่ไปรอบ ๆ หมู่บ้านโดยเดินไปเป็นขบวนใหญ่ ใช้ถังไม้ตักน้ำ ฯลฯ
เท่าที่จะหาได้เป็นเครื่องดนตรี ในขณะที่เดินแห่ไปนั้น ก็จะต้องร้องพร้อม ๆ
กันดังนี้ “นางแมวเอ๋ย ขอเปิด ขอไถ่ ขอไม้ได้ ขอฟ้า ขอฝน ขอน้ำมนต์รด
แมวข้าที มาปีนี้ไม่มีฝนเลย ฯลฯ” เมื่อผ่านบ้านใครก็จะหยุดร้อง จนคนใน
บ้านนั้น นำนํ้ามารดแมว หรือสาธตขบวนแห่ จึงจะแห่ต่อไป คำร้องแห่นางแมว
ที่กล่าวข้างบนนั้น อาจต่างออกไปตามท้องถิ่น

ข้อสังเกต การเล่นชนิดนี้สะท้อนความเชื่อของคนเกี่ยวกับการขอฝน ให้ความสนุกสนานแก่
ผู้เล่น แต่ในขณะเดียวกัน ถ้ามองอีกแง่หนึ่ง ก็เป็นการทรมานสัตว์ เพราะ
แมวไม่ชอบน้ำ

5. การเล่นเกมปริศนาคำทาย

การเล่นชนิดนี้เป็นที่นิยมมาก เพราะให้ทั้งความสนุกสนานและความรู้เกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน ฝึกให้เด็กรู้จักสังเกตและรู้จักใช้ความคิด ในด้านภาษาจะเห็นได้ว่าปริศนาคำทายเหล่านี้มักจะมีการเล่นคำและสัมผัส ใช้คำง่าย ๆ สั้น ๆ และคล้องจองกัน ทั้งยังสะท้อนความเป็นอยู่ ความเชื่อ และวัฒนธรรมของคนในท้องถิ่นนั้น ๆ อีกด้วย

1. มีตำอยู่เต็มตัว แต่ว่ากลัวกระแด่ - สับปะรด
2. หัวยำแหยะ แปะกันมีแอง แมนหญ้ง - ปาก
หัวเราะหยาแหยะ กระตบกันมีเรียวแรง อะไรเอ่ย
3. จีบขาห้ง เอ๋อปักแดงยัดไซ - มีดสะนาทหนีบหมาก
จีบขาถ่าง เออหมากแดงยัดไซ
4. สิบดินหยางมา หลังกามุงกระเบื่อง - ปู
สิบดินเดินมา หลังกามุงกระเบื่อง
5. มีแต่หู มีแต่กัน เผาคนยุหลังบ้าน - กระทะ
มีแต่หู มีแต่กัน เผาคนอยู่หลังบ้าน
6. มีฟันยรอบหัว มีโตยในป่า หากินยุบนญอดไม้ - กระต่ายขูดมะพร้าว
7. หางยูใต้ ฮูชียูเทิง - ที่ปั้นฝ้าย หรือ อ้วฝ้าย
หางยูใต้ รูชียูบน
8. จีบหางชีจ้อก - ทิวัดน้ำเข้านา
จีบหางชีจ้อก
9. สิบดิน สองล้อ มีจ้อยูข้างบน - วัวสองตัวเทียมเกวียนและคนขับ
10. ไก้อีขาว ถลาวล้งดิน - น้ำลาย
ไกตัวขาว ถลาลงดิน
11. ไก้อีลายไปต่ายปาอ้อย ค่นสามฮ้อย ไปปาดบเบ็ด - หินลับมีด
12. ไก่เต็มคอกบนัน ค่นสามพันบปาก ชักกบอบานน้ำสั๊กเทีย - ชีไก่ พระพุทธรูปอยู่ในโบสถ์
ตุ๊กแก
13. จัวเหลียงสี่ข้างโป้ง ออกหากินแต่เช้า - พระ
จัวเหลียงสี่ข้างโป้ง ออกหากินแต่เช้า
14. จัวสี่เขี้ยว ผูกหลักเดียวหัวจุ่มเป็นมู - มะละกอ
จัวตัวเขี้ยว ผูกหลักเดียวหัวรวมกันเป็นพวง
15. ช่างขึ้นภู ตีบหูบัว ๆ แมนหญ้ง - หูกทอผ้า
ช่างขึ้นภูเขา ตีบหูบัว ๆ อะไรเอ่ย

16. ไอ้สีตีนกินไอ้ตีนเดียว ไอ้หัวเขียวกินไอ้หน้าคว่ำ - เตากินเห็ด เปิดกินหอย
ไอ้สีตีน กินไอ้ตีนเดียว ไอ้หัวเขียว กินไอ้หน้าคว่ำ
17. ดั่งแต่น้อย ๆ นุ่งสีนสียเขียว ใญ่ขึ้นม้านุ่งสีนสียแดง - พริก
ดั่งแต่น้อย ๆ นุ่งผ้าสีนสียเขียว โตขึ้นมานุ่งผ้าสีนสียแดง
18. บักโล่งโค้ง ข่มทงสามแสน พุนใดวอยได้สีให้แหวนวงหนึ่ง - พระอาทิตย์
บักโล่งโค้ง ข้ามทงสามแสน ผู้ใดทวยได้จะให้แหวนวงหนึ่ง
19. ไก่งโค้งโง่ง ข่มทงหนองแสง - รุ่งกินน้ำ
ไก่งโค้ง ข้ามทง หนองแสง
20. แมบเข้าบตี ตัดกขึ้นเทิงผ้า แมนหญ้ง - ครกตำข้าว
แมไม่ฆ่าไม่ตี ถ่างกันขึ้นบนฟ้า
21. เถ่าหัวล้าน โตนน้ำแต่เด็ก - ขันตักน้ำ
เฒ่าหัวล้าน กระโดดน้ำแต่เช้า
22. อุ้มแล้วให้ป้ง ไวแก้วเขา - แหน
อุ้มแล้วให้วาง ลงแล้วหยุด
23. บักน้อยน้อย แถใส่ลอดซอน - เข็ม
เด็กน้อยน้อย ดึงใส่ลอดซอนไม้
24. อุ้มแล้วให้ วางไวแล้วไซ - คนเป่าแคน
25. พูยห่วยทางกอง พูยหนองกัน - แมงมุม หอย
คนอยู่ห่วยทางกอง คนอยู่หนองไก่งโค้ง
26. เถ่าสองเถ่า แล่นออกนอกซาน - ขี้มูก
เฒ่าสองเฒ่า แล่นออกนอกซาน
27. เถ่าสองเถ่า บังเล้าบเห็นกัน - หู
เฒ่าของเฒ่า บังเล้าไม่เห็นกัน
28. คนเปิดบ้านกินน้ำบ่อเดียว เทียวท้างเดียว บเหยียบฮอยกัน - คนไปรับศีลพระ
คนทั้งหมู่บ้าน กินน้ำบ่อเดียว เทียวทางเดียว ไม่เหยียบบรอยกัน
29. แมมันฮ้องอีอี ลูกมันฟ้อันตัน - ไน
แมมันร้องอีอี ลูกมันอ้วนอันอัน
30. กอไพน้อย กอไพนามหนา พูได้ทวยได้ ปัญญาดีกว่ามู - หนังสือ
กอไพน้อย นามหนา ผู้ใดทวยได้ปัญญา ดีกว่าเพื่อน
31. ดันอีหญ้ง มินวย บมีดอก - กอไผ่
ตันอะไรเอ่ย มีลูก ไม่มีดอก

32. กักยุปา งามบ้าน บานได้ชูแล้ง - กระบองชี้ได้
ตันอยู่ป่า งามไม้อยู่บ้าน บานได้ทุกเย็น
33. กักยุฝ้ายายุดิน - ชี้ได้
ตันอยู่บนฟ้า ปลายอยู่บนพื้นดิน
34. เห็ดกระด้าง งอกอยู่ข้างหัวปลวก - หุคน
เห็ดกระด้าง งอกอยู่ข้างหัวปลวก
35. ดอกอีหุยัง อยู่น้ำฝนตกฮ่ำปีละเทีย - พระพุทธรูปสร้งน้ำปีละครั้ง
ดอกอะไรเอ๋ย อยู่ในน้ำฝนตกพร่ำปีละหน
36. สุกเต็มผ้า กาย่อ บึง - ดวงอาทิตย์
สุกเต็มฟ้า ก็หุบไม่ถึง
37. สุกเต็มดิน เก็บกินบได้ - แสงแดด
สุกเต็มดิน เก็บกินไม่ได้
39. หมาอันหนึ่ง สุกยูเทิงตันไม้ กินได้กะบหวาน - พรึก
หมาอะไรเอ๋ย สุกอยู่บนต้นไม้ กินได้ก็ไมหวาน
40. หมาอันหนึ่ง สุกยูในดินกินบเป็น - พระอาทิตย์
หมาอะไรเอ๋ย สุกอยู่ในดินกินไม่เป็น
41. เขาของรอง กินน้ำเบ็ดฮ่อง - คันไช้วิดน้ำ
เขาเสียบเป็นคู่ กินน้ำหมดร่อง
42. ไฟไหม้ป่าบไหม้เชือกหนึ่ง ไฟไหม้ดั่งบไหม้ขนควัว แมนหยัง - บุหรี
ไฟไหม้ป่าไม่ไหม้เชือกหนึ่ง ไฟไหม้จุมกไม่ไหม้ขนควัว
43. ไฟไหม้ป่าบไหม้หนึ่งหลิว - ถนนหนทาง
ไฟไหม้ป่า ไม่ไหม้หนึ่งหลิว
44. ไฟไหม้ป่า บไหม้หมกเห็ด - โคนต้นไม้
ไฟไหม้ป่า ไม่ไหม้ ห่อหมกเห็ด
45. หม้อดำจุ่มดิน - ชี้ควาย
หม้อดำคว่ำดิน
46. กักทอดก ไบมันปกดิน - ต้นตะไคร้
ต้นเท่าครก ไบมันปกดิน
47. ต้นทอเฮี้ย ไบฮอเกียบได้ แมนหุยัง - ไบมะขาม
ต้นเท่าเรือ ไบห่อเกลือไม่ได้ อะไรเอ๋ย
48. อ้อล่อทอไคทอง ลองพูดได้ขาเคพุนั้น - ชี้ไก่
กลม ๆ เท้าไขทอง ลองใครซากะเผลกคนนั้น

49. ซวยล้วยคือใบพลู สูญปาก - ไม้จิ้มปูน
แหลมเหมือนใบพลู รุ่ยปาก
50. ซกกงยังค่อมมา ไปคำบเห็นฮอย - เรือ
ชะเง้อเหมือนค่อมมา ไปคำขายไม่เห็นรอย
51. คำคือหมู ญูลูกินน้ำ - โพงพาง
ตัวคำคล้ายหมู วิ่งลงกินน้ำ
52. คำจ้งหมี่ ตักันจ้งกัก - ลิว
คำดั่งหมี่ ตักันจ้งกัก
53. กำคือเบ็ด กะเต็ดคือมา คำกั้วหญ่า เอาไม้สอยกิน - น้ำบ่อ
คำเหมือนเบ็ด กะเต็ดเหมือนมา คำกว่าหญ่า เอาไม้สอยกิน
54. อั้งอีล่งปุง ไม้พันพุงแหย ตุงอีล่งปุง - ไม้ที่แหยรังมดแดง
ลั้งอีล่งปุง ไม้พันพุงแหยตุงอีล่งปุง
55. ใผ่ม้ากะยอก ๆ เข้าบเข้าให้คล้ำเบิง แมนหญ้ง - หินลับมีด
ใครมาก็เขย่า เข้าไม่เข้าให้คล้ำดู อะไรเอ่ย
56. แคเท่าแคยังแลไม่เห็น - ตา
ใกล้ที่สุดยังแลไม่เห็น
57. ญึงตัดญึงยาว ญึงสาวญึงโย - ถนน คนกรอด้าย
ยึงตัดยึงยาว ยึงสาวยึงใหญ่
58. อยากให้ใหม่ แพงไว้แล้วเกา - ทางเดิน
อยากให้ใหม่ เก็บไว้แล้วเกา
59. ไปม้ลิม - ไม้เซ็ดซี่
ไปหามาทั้ง
60. อยากให้ฮ้อน เอน้ำไซ่ อยากให้ญูตากออก - ปูนกินกับหมาก
อยากให้ร้อน เอน้ำใส่ อยากให้ใหญ่ตากออก
61. ตักกะเต็ม บตักกะเต็ม แมนหญ้ง - มะพร้าว
ตักก็เต็ม ไม่ตักก็เต็ม อะไรเอ่ย
62. คืดบอนนี่ไปเก็บบอนพุ้น - หย้าเจ้าชู้
ติดตรงนี้ ไปเก็บตรงโน้น
63. สุกแคะ สุกขาง สุกคารัง สุกคารู - ขนมครก ข้าวเกรียบว่าว ข้าวหลาม ขนมรังผึ้ง
สุกแคะ สุกผิง สุกคารัง สุกคารู
64. กาบินไปกาฮ้อง กาบินม้ากาหลง - กงหลา
กาบินไปการ้อง กาบินมากาหลง

65. โตยหนู หูยน้ำ ต่ายเกิงตันไม้ - หนู เห็ดหนู เม็ดมะกล่ำตาหนู
66. ไก้อีก้า กินหญ้าอ้อม โพน - มิดโกน
ไกตัวอ่อน กินหญ้าอ้อมเนน
67. ไก้อีขาว ถลาขึ้นฟ้า เสียงมันฮ้องปลาดใจ - ว่าว
ไกตัวขาว ถลาขึ้นฟ้า เสียงมันร้องประหลาดใจ
68. บักน้อย ๆ ถือแพแดงลอดพุ่ม - มดแดง
เด็กน้อย ๆ ถือแพแดง ลอดพุ่มไม้
69. ต้นตุ๊กตูกใบปอกดิน แมนหญ้าง - ต้นตระไคร้
ต้นเตี้ย ๆ ใบคลุมดิน อะไรเอ่ย
70. ไปทอไฮนา มาทอก่อนเส้า - แห
ไปเท่าไรนา มาเท่าก่อนเส้า
71. ซ่างขึ้นภูเขา หักไ่ว่ หักไ่ว่ - ไหวาก หรือ ไหแห่วง
ซ่างขึ้นภูเขา หักไ่ว่หักไ่ว่

การวิเคราะห์คุณค่าของการเล่นของเด็ก

บทที่ 5

การวิเคราะห์คุณค่าของการเล่นของเด็กไทย

ในบทนี้คณะผู้วิจัยจะได้วิเคราะห์คุณค่าของการเล่นของเด็กไทยตามแนวที่ได้วางไว้ในเล่มแรกที่ว่าด้วยการเล่นของเด็กภาคกลาง กล่าวคือ จำแนกเป็นคุณค่าด้านวัฒนธรรม ด้านสังคม และด้านภาษา ตามลำดับ โดยกล่าวรวมในส่วนที่เหมือนหรือคล้ายคลึงกันระหว่างการเล่นของเด็กภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคเหนือ และกล่าวแยกในส่วนที่แตกต่างกัน

เมื่อสังเกตการเล่นของเด็กทั้งสองภาคจะเห็นว่า แต่ละภาคมีการเล่นที่อาจจัดเป็นประเภทเดียวกันได้ จะแตกต่างกันก็เพียงส่วนปลีกย่อยเท่านั้น เช่น ขั้นตอนในการเล่น อุปกรณ์ที่ใช้เล่น ข้อบังคับ หรือกติกา ชื่อที่ใช้เรียกการเล่น ทั้งนี้อาจขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อม วัตถุดิบในท้องถิ่น ประเพณี ความเชื่อ ของคนในท้องถิ่นนั้น ๆ และความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ของเด็กเอง

คุณค่าด้านวัฒนธรรม

คุณค่าด้านวัฒนธรรม ซึ่งจำแนกตามความหมายของคำนี้ ได้แก่ ความเจริญงอกงาม ความเป็นระเบียบเรียบร้อย และศีลธรรมอันดี โดยจะชี้ให้เห็นว่า คุณลักษณะเหล่านี้แทรกหรือแฝงอยู่ในการเล่นชนิดใดบ้าง

ก. ความเจริญงอกงาม

ความเจริญงอกงามของตัวเด็ก ได้แก่ พัฒนาการทั้ง 4 ด้าน คือ ด้าน กาย ปัญญา อารมณ์ และสังคม ดังที่วิเคราะห์ได้จากการเล่นของเด็กแต่ละภาคดังนี้

การเล่นของภาคเหนือ

ในด้านพัฒนาการทางกาย มีการเล่นหลายอย่างที่ต้องใช้กล้ามเนื้อและการเคลื่อนไหวร่างกาย เช่นการเล่นต่อไปนี้

กระต่ายขาเดียว เป็นการเล่นที่คล้ายกับของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ หากแต่ของภาคเหนือเพิ่มการคิดคำให้มีจำนวนพยางค์เท่ากับจำนวนคนเล่นของแต่ละฝ่าย และเมื่อเรียกพยางค์ที่ตรงกับคนไหน คนนั้นก็ต้องกระโดดขาเดียวไล่จับคนอีกฝ่ายหนึ่ง

วัวกระทิง ผู้เล่นต้องทำท่าล้อหลอก และทำท่าขวิดคนที่อยู่ใกล้ตัว เลียนอาการของวัวกระทิง มีอุปกรณ์คือเชือกยาวพอประมาณ และไม้ท่อนสั้น ๆ ท่อนหนึ่งผูกไว้ตรงกลางเชือก สมมุติเป็นเขากระทิง ผู้เล่น 2 ฝ่ายถือปลายเชือกแต่ละข้างให้ห่างจากผู้ที่เป็นกระทิงพอที่กระทิงจะเอื้อมมือแตะไม่ถึง กระทิงต้องฉวยโอกาสที่มีการเซ หรือเสียหลัก ขวิดคนที่อยู่ใกล้ตัวที่สุด คนที่ถูกขวิดต้องเป็นกระทิงแทน

ซ่อนไข่แม่เต่า ผู้เล่นจะต้องเข้าไปแย่งไข่ของแม่เต่าที่อยู่ในวงกลม โดยไม่ให้แม่เต่าใช้มือหรือเท้าแตะตัวผู้ที่เข้าไปแย่งได้ การเล่นนี้คล้ายกับการเล่น **กาฟักไข่** ของภาคกลาง

แนดบก การเล่นนี้มีกติกาว่า ก่อนเล่นผู้เล่นทุกคนต้องวิ่งแข่งกัน ใครวิ่งล้าหลังถึงเส้นชัยเป็นคนสุดท้าย คนนั้นต้องเป็นแนด แนดต้องวิ่งไปแตะผู้เล่นในกลุ่มให้ได้ ผู้เล่นคนอื่น ๆ ก็ต้องพยายามหลบหลีกให้พ้น

ลิงเกียลูก ผู้เล่นแต่ละคู่จะอยู่ในท่าคล้ายลูกลิงเกาะตัวแม่ลิง โดยสลับศีรษะและเท้ากัน คนหนึ่งยืนเป็นหลัก อีกคนหนึ่งสอดศีรษะไว้ที่กันของผู้อื่น ใช้มือสองข้างจับสันเท้าของอีกคนหนึ่งไว้ แล้วใช้เท้าเกี่ยวไว้ที่หลังของคนยืน โดยขัดขาไว้ให้แน่น คู่อื่น ๆ ก็ทำเช่นเดียวกัน ต่อจากนั้นทุกคู่ก็วิ่งแข่งกันเป็นระยะทางประมาณ 40 เมตร คู่ไหนวิ่งถึงเส้นชัยก่อนคู่ นั้นชนะ

ต๋อยอด เป็นการเล่นกระโดดข้ามกันโดยผู้เล่นกระโดดข้ามผู้นั่งเหยียดขาเดียว นั่งเหยียดสองขาต๋อยขึ้นไป แล้วต๋อยมือ 1 ข้าง 2 ข้าง และทำอื่น ๆ ตามลำดับ ผู้เล่นก็ต้องกระโดดข้ามเครื่องกีดขวางให้ได้ทุกขั้นตอน

การเล่นของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ในด้านพัฒนาการทางกาย มีการเล่นหลายอย่างที่ต้องใช้กล้ามเนื้อและการเคลื่อนไหวของร่างกาย เช่นการเล่นต่อไปนี้

กระต่ายขาเดียว หรือ ม้าขาเดียว ผู้เล่นทั้งสองฝ่ายต้องวิ่งหนีวิ่งไล่กันอยู่ในวงกลม โดยที่ต้องยกขาขึ้นข้างหนึ่ง จึงต้องวิ่งแบบเขย่งกึ่งกอดด้วยขาข้างเดียว

ไถ่ดินเกวียน ผู้เล่นหลายคนมีทั้งคนยืนและคนนั่งสลับกัน พวกที่นั่งเอาเท้ายันกันที่ศูนย์กลาง ทุกคนจับมือกัน พวกที่ยืนจะเดินไปรอบ ๆ การเล่นนี้ตรงกับการเล่น “ทอดกะทะ” หรือ “หมูนนาฬิกา” ของภาคกลาง

จำแจ่ว ผู้เล่นฝ่ายหนึ่งต้องพยายามกระโดดเข้าอยู่ในวงกลมโดยกระโดดข้ามขาของอีกฝ่ายหนึ่งที่นั่งแยกขาให้ เท้าชิดกันเป็นวงกลม โดยไม่ให้ผู้นั่งยกเท้าขึ้นแตะได้ ถ้าถูกแตะก็จะต้องเป็นฝ่ายนั่งแทน

ว ล ว

การที่เด็กได้ใช้กล้ามเนื้อและเท้า ได้วิ่งไล่กัน ได้หลบหลีก ได้กระโดดข้ามสิ่งกีดขวาง เพื่อเข้าไปในวงกลม หรือตามขั้นตอนต่าง ๆ (ต๋อยอด) ได้วิ่งแข่งกัน ฯลฯ กิจกรรมเหล่านี้ล้วนแต่เป็นการออกกำลังกายทั้งสิ้น ทำให้ร่างกายแข็งแรง มีสุขภาพดี

การเล่นดังกล่าวข้างต้นของเด็กทั้งสองภาค ส่วนมากเป็นการเล่นกลางแจ้ง จึงนับเป็นการฝึกทักษะรวม มีการออกกำลังกาย การใช้ความว่องไว และไหวพริบในการวิ่งไล่แตะหรือหลบหลีก แล้วแต่กรณี

นอกจากการเล่นที่กล่าวมาแล้ว ยังมีอีกหลายชนิดที่เข้าลักษณะ **การฝึกทักษะรวม** เช่น **ภาคเหนือ** มีการเล่น **ม้ากคอก** ซึ่งเป็นการเล่นที่มีลักษณะคล้ายการ **รำลาวกระทบไม้** คือมีผู้ทำหน้าที่เคาะไม้ให้มีจังหวะกระทบกัน และมีผู้เล่นกระโดดเข้าไปในช่องว่างระหว่างไม้ที่กำลังเคาะ ถ้ากระโดดได้จังหวะเท่าก็จะไม่ถูกไม้หนีบ การเล่นนี้ต้องอาศัยความว่องไว และต้องรู้จักจังหวะด้วยจึงจะเล่นได้สนุก การเล่น **แมวกินน้ำมัน** ซึ่งสมมุติผู้เล่นเป็นแมว 1 ตัว เป็นเจ้าของบ้าน 1 คน คนที่เหลือจับมือเป็นวงสมมุติเป็นบ้าน เจ้าของบ้านจะวิ่งไล่แมวซึ่งเข้าไปกินน้ำมันในบ้าน ถ้าจับแมวได้ แมวก็ต้องเป็นเจ้าของบ้านแทน การเล่น **ยู่สาว** ซึ่งมีผู้เล่น 2 ฝ่าย อยู่ฝ่ายละแดน ต่างฝ่ายต่างพยายามผลักลำไม้ไผ่เพื่อเข้าไปในดินแดนของอีกฝ่ายหนึ่ง ฯลฯ

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีการเล่น **เต่าหัวเหลือง** ซึ่งผู้เล่นต้องวิ่งไปจับหัวเต่า โดยมีบทร้องว่า “เต่าหัวเหลือง มาเคืองผู้เฒ่า” การเล่น **บักอี่** ซึ่งผู้เล่นต้องร้อง “อี่” อยู่ตลอดเวลา เมื่อวิ่งเข้าไปแตะผู้เล่นอีกฝ่ายหนึ่งในแดนของฝ่ายนั้น การเล่น **ลิงชิงหาง** ซึ่งผู้เล่นจะต้องพยายามชิงหาง คือใบมะพร้าวที่เหน็บของกางเกงด้านหลังของคนอื่นให้ได้ การเล่น **วัวต่าง** ซึ่งต้องใช้ผู้เล่นคนหนึ่งแข็งแรงเป็นวัว ผู้เล่นอีก 2 คนเป็นต่าง ซึ่งนั่งบนข้อเท้าของกันและกัน และเอาขา 2 ข้างพาดบนหลังวัวสลับกัน ต่างคนต่างจับมือกันไว้ และพยายามรักษาความสมดุลของน้ำหนักไว้ในขณะที่วัวเริ่มคลานไป ถ้ามีผู้เล่นหลายชุดก็แข่งกันได้ มีกองหนุนของแต่ละฝ่ายคอยร้องเพลงเข้าจังหวะเป็นการให้กำลังใจ ช่วยให้สนุกสนานยิ่งขึ้น

ในด้าน **พัฒนาการทางปัญญา** นั้น วิเคราะห์ได้ว่า พฤติกรรมต่อไปนี้แสดงถึงพัฒนาการทางปัญญาของเด็ก

1) การรู้จักสังเกตสิ่งแวดล้อม แล้วคิดการเล่นขึ้นมาเป็นการเลียนแบบพฤติกรรมของสัตว์บางชนิด เช่น กระต่ายขาเดียว แม่เต่ากับไข่ ลิงแม่ลูกอ่อน วัวกระทิง สุนัขเห่าลอยน้ำ (หมาตายตั้ง) วัวต่าง หมาชิงกระดูก ฯลฯ

2) การรู้จักใช้ไหวพริบวิงวอนหลอกล่อให้ถูกแตะหรือถูกจับได้ เช่นในการเล่น **แนดอง** **แนดบก** **บักอี่** หรือใช้ไหวพริบในการหลอกล่อให้อีกฝ่ายหนึ่งเผลอ แล้ววิ่งผ่านไปให้ตลอดจนครบทุกด้าน เช่น ในการเล่น **ตาล่อง** หรือ **เตย** ฯลฯ

3) การรู้จักเลือกวัสดุในท้องถิ่นมาประดิษฐ์เป็นอุปกรณ์การเล่น เช่น **ไก่อ้ม่วง** (ใส่เดือยที่ม้วนลูกเล็ก ๆ เพื่อใช้สับกัน) **ขาโดกเอก** (ใช้ไม้สูงมีง่ามยื่นออกมารองรับฝ่าเท้า และเดินด้วยไม้นั้น) **จุ่มโพละ** (ใช้ไม้ไผ่มีรูกลวงทำเป็นตัวป้อน และปั้นกระดาดหรือใบตองเป็นลูกป้อน ยิ่งแล้วมีเสียงดังโพละ) **ดั่งกรกดั่งสาก** (ใช้ครกผูกเชือกไว้ตรงกลาง แล้วเล่นดั่งกัน) **เดินหมากกูปัก** (ใช้กะลามะพร้าวผ่าซีก ใช้เชือกร้อยโยงทั้งสองอัน วางเท้าบนกะลาแล้วก้าว

เดินแข่งกัน) บำจั้แบ้ทราย (ใช้ทรายปนดินปั้นเป็นลูกกลมสำหรับกลิ้งในร่อง) ปัดอซัง (ใช้
 ดอซังข้าวประดิษฐ์เป็นปี่เป่าเป็นเพลง) ลิงซิงหาง (ใช้ใบมะพร้าวเหน็บที่ขอบกางเกงด้านหลัง
 สมมุติเป็นหาง) ฯลฯ

4) การทายปริศนาคำทาย ผู้เล่นต้องรู้จักสังเกตสิ่งต่าง ๆ และรู้จักคิดตีความหมาย
 ของถ้อยคำ จึงจะสามารถทายได้ถูกต้อง เด็กบางคนอาจคิดสร้างปริศนาคำทายขึ้นได้เองจาก
 การสังเกตธรรมชาติหรือสิ่งต่าง ๆ ที่พบเห็นในชีวิตประจำวัน แล้วเลือกคำที่มีเสียงสัมผัสกันมา
 ผูกเป็นปริศนาทายกันเล่น เช่น ปริศนาต่อไปนี้

ภาคเหนือ

- ปากปากเดียวมีตาลอบตัว - ตะกร้า
 (ปากปากเดียวมีตาลอบตัว)
- มีปีกแล้วบิน มีตีนแล้วย่าง - เฝงมีหลังคา มีเสา
 (มีปีกแล้วไม่บิน มีตีนแล้วไม่เดิน)
- สีขาปากขึ้นฟ้า อ้าปากกินคน - เปลเด็กหรืออยู่
 (สีขาหงายขึ้นฟ้า อ้าปากกินคน)
- ไก่แม่แดง เตะชูจ้อง - น้ำหมาก
 (ไก่แม่สีแดงแทงทะลอร่อง)
- แม่ไก่สีหม่น ชันหลังคา - ควีน
 (แม่ไก่สีหม่นดันดันหลังคา)
- ไก่แม่ลาย ต่ายแจ้น้ำ - ไช
 (ไก่แม่ลายต่ายแจ้น้ำ)
- เรือสองเสา คาสองตับ นอนบ่หลับ ลูกขึ้นร้องเพลง - ไก่
 (เรือสองเสา หน้าคาสองตับ นอนไม่หลับ ลูกขึ้นร้องเพลง)

ว ล ว

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

- สิบตีน สองล้อ มีจ้อยข้างบน - วัวสองตัว เทียมเกวียนและคนขับ
- ไก่สีขาว ถลาลงดิน - น้ำลาย
 (ไก่ตัวขาว ถลาลงดิน)
- จัวเหลียง สีข้างโปง ออกหากินแต่เช้า - พระ
 (วัวเหลียง สีข้างโปง ออกหากินแต่เช้า)
- จัวสีเขี้ยว ผูกหลักเดียว หัวจุ่มเป็นมู - มะละกอ
 (วัวตัวเขี้ยว ผูกหลักเดียว หัวจุ่มเป็นมู)

- ตังแต่น้อย ๆ นุ่งสีนํ้าเขียว ใญ่ขึ้นม้ นุ่งสีนํ้าแดง - พริก
(ตังแต่น้อย ๆ นุ่งผ้าสีนํ้าเขียว โตขึ้นมานุ่งผ้าสีนํ้าแดง)
- ไก่โค้งโน่ง ขว่มทงหนองแสง - รุ่งกินนํ้า
ไก่โค้ง ข้ามท่งหนองแสง
- เฒ่าสองเฒ่า บังเล้าเห็นกัน - หู
เฒ่าสองเฒ่า บังเล้าไม่เห็นกัน

๖ ล ๖

ในด้าน พัฒนาการทางอารมณ์ นั้น วิเคราะห์ได้ว่า มีการเล่นหลายชนิดที่เด็กได้เล่นกับเพื่อน ๆ เป็นกลุ่ม ได้ร่วมแรงร่วมมือกันออกกำลังจนฝ่ายของตนชนะ หรือผลัดกันแพ้ ผลัดกันชนะ ได้แสดงความสามารถของตนให้เพื่อน ๆ เห็น ได้รู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม หรือ หมู่คณะ ได้เล่นสนุกกับอุปกรณ์การเล่นที่หาได้ในท้องถิ่น ได้เล่นการเล่ที่มีบทร้องพร้อม ๆ กัน ได้สัมผัสบรรยากาศที่เป็นอิสระ อยู่ท่ามกลางธรรมชาติ ฯลฯ สิ่งเหล่านี้มีส่วนทำให้เด็กเกิดพัฒนาการทางอารมณ์ได้เป็นอย่างดี เด็กที่ได้เล่นกับเพื่อน ๆ อยู่เสมอ จะมีอารมณ์แจ่มใส มีสุขภาพจิตดี และรู้จักปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมในสังคม

ข. ความเป็นระเบียบเรียบร้อย

ความเป็นระเบียบเรียบร้อยนี้ วิเคราะห์ได้ว่าปรากฏอยู่ในพฤติกรรมของเด็ก ๆ ที่ยอมปฏิบัติตามกติกาของการเล่นแต่ละชนิดโดยไม่มีการบิดพลิ้ว เช่นการเล่นต่อไปนี้

ภาคเหนือ

ปะเป้มใบพลู เป็นการเล่นที่ตัดสินว่าใครจะเล่นก่อนโดยผู้เล่นนั่งล้อมวงกัน วางฝ่ามือคว่ำลงบนพื้นคนละมือ คนหนึ่งในวงนั้นจะร้องว่า “ปะเป้มใบพลู คนใดมาจู เอากูออกก่อน” ขณะร้องเอามือจีไปบนหลังมือเพื่อน ๆ ที่วางเรียงกันอยู่ คนที่ถูกจีตอนร้องจบต้องออกจากวงไป เริ่มร้องใหม่จนกว่าจะได้คนสุดท้าย

โตวา เป็นการเล่นสำหรับคัดคนออกเพื่อเลือกข้าง โดยผู้เล่นทั้งหมดยืนล้อมวงกัน ร้องว่า โต-วา เมื่อร้องจบ ทั้งวงก็คว่ำมือบ้าง หงายมือบ้าง เป็นการแยกพวกให้อยู่ด้วยกัน

เมื่อตกลงกันได้เช่นนี้ ทุกอย่างก็เข้าสู่ระเบียบของการเล่นอย่างราบรื่น เพราะทุกคนเต็มใจทำตามกติกา

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

บักอี มีกติกาว่า ฝ่ายที่เสี่ยงแล้วชนะ ได้เล่นก่อนโดยทำเสียง “อี” เข้าไปในแดนของอีกฝ่ายหนึ่งที่ละคน แล้วแต่ใครก็ได้ในฝ่ายตรงกันข้าม ใครถูกแตะถือว่าตาย ส่วนผู้ที่ทำเสียง “อี” นั้นต้องทำอยู่ตลอดเวลา ถ้าถูกฝ่ายตรงกันข้ามจับตัวได้ในแดนของฝ่ายรับ ถือว่าตาย

ชิงธง มีกติกาว่า ผู้เล่นมี 2 ฝ่าย แบ่งแดนกัน และใช้หลักซึ่งสมมุติว่าเป็นธงปักไว้

2 หลัก แดนละหลัก แต่ละฝ่ายจะวิ่งออกนอกหลัก หลอกล่อกันเพื่อชิงให้ได้หลักของอีกฝ่ายหนึ่ง ถ้าฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งแพ้คือถูกแตะตัวก็ถือว่าตาย ต้องไปนอนต่อจากหลักของฝ่ายตรงกันข้าม จนกว่าผู้เล่นฝ่ายเดียวกัน เอามือมาแตะโดยที่อีกฝ่ายหนึ่งกันไม่ทัน ผู้ที่ตายนั้นก็กลับฟื้นขึ้นมา แล้ววิ่งกลับไปยังแดนของตนได้

การเล่นนี้จะเป็นการเลียนแบบการรบของกองทัพ ผู้เล่นต้องทำตามกติกาที่ตกลงกัน ใครจะฝ่าฝืนไม่ได้ นี่ก็แสดงถึงความเป็นระเบียบเรียบร้อยในการเล่นของเด็ก

ก. ศีลธรรมอันดี

การเล่นหลายชนิดมีส่วนช่วยฝึกอบรมเด็กให้มีศีลธรรมอันดี กล่าวคือ ทำให้เห็นแก่ตัวน้อยลง และต้องปรับตัวให้เข้ากับหมู่คณะคืออยู่ในระเบียบและกติกาที่ตกลงกัน ถ้าใครไม่เล่นตามกติกา ก็จะเป็นที่รังเกียจของเพื่อน ๆ ต่อไปจะไม่มีใครอยากเล่นด้วย คุณธรรมที่อาจวิเคราะห์ได้จากการเล่นของเด็กมีดังนี้

1) ความอดทน

มีการเล่นหลายอย่างที่เด็กเล่นด้วยความอดทน แม้จะเหน็ดเหนื่อยเพียงใด ก็ไม่ยอมเลิกง่าย ๆ ต้องเล่นจนกว่าจะรู้แพ้รู้ชนะกัน ดังจะเห็นได้จากการเล่นต่อไปนี้

ภาคเหนือ

ประตู่ ผู้เล่นที่เป็นประตู่จะต้องอดทนยึดกันไว้ให้เหนียวแน่นไม่ปล่อยให้หมาหลุดออกไปจากวงล้อมง่าย ๆ ส่วนมากก็ต้องพยายามวิ่งออกไปทางประตู่ให้ได้ โดยต้องตามคำถามว่า ชื่อประตู่อะไร ทั้งสองฝ่ายต่างต้องอดทนทำหน้าที่ของตน ไม่ว่าจะกินเวลานานเท่าใดก็ตาม ทุกอย่างจะต้องเป็นไปตามกติกาและขั้นตอน

หงษ์เข้าไข่ ผู้เล่นแบ่งเป็นสองฝ่ายเท่า ๆ กันให้เป็นคู่ ๆ แต่ละคู่ชื้อคอกันเรียงแถวหน้ากระดาน หันหน้าเข้าหากัน ผู้เล่นที่ชื้อคอกจะโยนผ้าหรือสิ่งของไปให้อีกฝ่ายหนึ่งรับ ถ้ารับไม่ได้ก็ต้องเปลี่ยนมาเป็นคนถูกชื้อคอกแทน การที่ต้องให้เพื่อนชื้อคอกเป็นเวลานานก็ต้องใช้ความอดทนมิใช่น้อย

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ชนวัว ผู้เล่นที่เป็นวัว ต้องคลานเข้าหากัน แล้วใช้ศีรษะและไหล่ดันกัน ทั้งสองฝ่ายต้องเล่นชนกันจนกว่าฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดจะเพลียพลง การเล่นเช่นนี้เด็กต้องออกแรงเหน็ดเหนื่อยหรือบางที่อาจถึงกับฟกช้ำดำเขียว แต่เด็กก็ต้องอดทนจนถึงที่สุด

ลิงเกียลูก การเล่นนี้ก็ฝึกให้เด็กรู้จักอดทนเหมือนกัน เพราะท่าที่ต้องเกาะเกี่ยวกันอยู่ และต้องวิ่งไปเป็นระยะไกลนั้นทำได้ไม่ถนัดนัก ถ้าผู้เล่นไม่อดทนพอ ปลดตัวให้หลุดจากการเกาะเกี่ยวกัน ก็ถือว่าแพ้

ตะลุมตุ่มปึก ผู้เล่นเกาะเอาต่อ ๆ กันไป คนแรกเกาะเสาไว้ให้แน่น คนสุดท้ายไม่ต้อง

เกาะใคร แต่เป็นผู้ถามคนที่อยู่ติดตนไป ถามแล้วก็จับเอาผู้ตอบ ดึงจนสุดแรง แกว่ขาดตรงไหน ก็เริ่มเล่นใหม่ตรงนั้น ทำเช่นนั้นเรื่อยไปจนหมดคน ผู้เล่นบางคนอาจเจ็บบ้างเวลาถูกดึง แต่ก็ต้องอดทนจนกว่าการเล่นจะสิ้นสุดลง

2. ความสามัคคี

มีการเล่นหลายชนิดที่ต้องอาศัยความสามัคคีของผู้เล่น ทั้งที่เป็นฝ่ายเดียวกัน และฝ่ายตรงข้าม จึงจะสนุกสนาน เช่นการเล่นต่อไปนี้

ภาคเหนือ

ตาล่องหรือเตย ผู้ที่ล่องต้องพยายามวิ่งผ่านให้ได้ครบทุกด่าน ถ้าผ่านได้สำเร็จ ก็ถือว่าทำให้ฝ่ายของตนประสบความสำเร็จทั้งคณะคือเป็นฝ่ายชนะ แต่ถ้าถูกฝ่ายกันแตะตัวได้ ก็มีเพียงคนเดียวที่ถือว่าตาย และทำให้หมู่คณะพลอยแพ้ไปด้วย

ยู่สาว การเล่นชนิดนี้คล้ายการเล่นชักกะเย่อ แต่แทนที่จะใช้เชือก กลับใช้ไม้ไผ่ที่มีความยาวพอดีกับจำนวนคนในแต่ละฝ่ายแทน มีการแบ่งแดนกัน แล้วผู้เล่นทั้งสองฝ่ายก็ถือปลายไม้ไผ่ไว้ฝ่ายละข้าง พอมีสัญญาณให้เริ่มเล่น ต่างฝ่ายต่างจะพยายามผลักไม้ไผ่ให้เข้าไปในแดนของกันและกัน ฝ่ายใดออกแรงผลักอย่างพร้อมเพรียงกัน ก็จะสามารถผลักไม้ไผ่เข้าแดนฝ่ายตรงกันข้ามได้ถือว่าชนะ การเล่นชนิดนี้ก่อให้เกิดความสามัคคีในหมู่คณะ

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ชิงธง ผู้เล่นทั้งสองฝ่ายจะต้องพยายามชิงให้ได้หลักของอีกฝ่ายหนึ่ง ถ้าทำได้ก็ถือว่าชนะ ได้ธงของอีกฝ่ายหนึ่งมาไว้ในฝ่ายตน ผู้ที่เล่นชนะก็ถือว่าทำให้ฝ่ายของตนชนะด้วย แต่ถ้าผู้เล่นคนใดคนหนึ่งถูกอีกฝ่ายหนึ่งแตะตัวได้ ก็ถือว่าตายต้องไปนอนต่อจากหลักที่ปักไว้โดยหันศีรษะมาทางฝ่ายตน แต่ถ้าฝ่ายเดียวกันสามารถไปแตะตัวเพื่อนของตนที่ตายนั้นโดยที่อีกฝ่ายหนึ่งกันไม่ทัน ก็จะทำให้ผู้ที่ตายนั้นกลับฟื้นขึ้นมาเล่นได้ อีก จึงเห็นว่าผู้ที่เล่นอยู่ฝ่ายเดียวกันอาจช่วยเหลือกันได้ ก่อให้เกิดความสามัคคีขึ้นในหมู่คณะ

โค้งตันเกวียน ผู้เล่นมี 2 พวก พวกนั่งและพวกยืนสลับกัน พวกที่นั่งเหยียดเท้ายันกันที่ศูนย์กลาง ยกกันขึ้นเหนือพื้นขณะที่จับมือกับพวกที่ยืนซึ่งเป็นฝ่ายเดินไปรอบ ๆ เป็นวงกลม การเล่นนี้เลียนแบบล้อเกวียนที่หมุนไป เป็นการฝึกการทรงตัว และฝึกให้เกิดความสามัคคีด้วย เพราะถ้าทุกคนอยู่ในท่าที่ถูกต้อง และเดินหมุนไปเป็นวงกลม ก็จะทำให้ได้ท่าเล่นที่สวยงามน่าดู จึงต้องอาศัยความร่วมมือของผู้เล่นทั้งสองฝ่าย

3. ความรับผิดชอบ

ในการเล่นหลายชนิด ผู้เล่นจะมีบทบาทที่ต้องทำไปตามกติกาที่กำหนดไว้ เด็ก ๆ จึงได้มีโอกาสฝึกความรับผิดชอบต่อส่วนรวมในขณะที่เล่นเพื่อให้สมกับบทบาทนั้น ๆ ดังจะเห็นได้จากการเล่นต่อไปนี้

ภาคเหนือ

ไก่ขันตั้ง ผู้เล่นแบ่งเป็นสองฝ่ายเท่า ๆ กัน มีการตั้งกรรมการเพื่อให้สัญญาณเริ่มเล่น แต่ละฝ่ายจะส่งคนออกมาคราวละ 2 คน คนหนึ่งเป็นเจ้าของไก่ อีกคนหนึ่งเป็นไก่ มีผ้าคลุมตัวไก่ให้มืดสนิท และให้ไก่ส่งเสียงขันด้วยเสียงที่ดัดให้แปลกออกไป แล้วให้อีกฝ่ายหนึ่งทายว่าเป็นใคร ถ้าทายถูกก็จะได้ตัวไก่ไป อีกฝ่ายหนึ่งก็ส่งเจ้าของไก่และตัวไก่ออกมาให้ทายเช่นเดียวกัน ผู้ที่รับหน้าที่แสดงบทบาทเป็นกรรมการ เป็นไก่ และเป็นเจ้าของไก่ ต่างก็รับผิดชอบทำตามหน้าที่ของตน

วัวออกหล่า ผู้เล่นมี 2 คน คนหนึ่งเป็นวัว อีกคนหนึ่งเป็นเจ้าของวัว คนที่เป็นวัวหนีไปซ่อน เจ้าของวัวออกตาม มีเชือกเส้นหนึ่งเอาไว้คล้องวัวเมื่อตามพบ ทั้งวัวและเจ้าของวัวก็ต้องทำหน้าที่ตามบทบาทนั้น ๆ

ม้าจกคอก การเล่นนี้คล้ายการร่ำสาวกระทบไม้ ผู้เล่นเป็นม้าจะกระโดดเข้าไปในคอกให้พอดีจังหวะที่จะไม่ถูกไม้กระทบ ส่วนผู้ทำหน้าที่เคาะไม้ก็จะเคาะและกระทบไม้ตามจังหวะที่เคยทำกันมา ไม่มีการเคาะเร็วเกินไปหรือช้าเกินไป หรือเป็นการแก้งกัน ทุกคนรับผิดชอบทำตามหน้าที่ที่กำหนดร่วมกัน การเล่นก็ดำเนินไปได้อย่างสนุกสนาน

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

หมาตายตั้ง ผู้เล่นคนหนึ่งถูกสมมุติให้เป็นสุนัขตายลอยน้ำมา เขาก็ต้องทำท่านอนนิ่ง ๆ ในน้ำให้เพื่อน ๆ คลุมตัวเขาด้วยผ้าขาวม้าที่ขมวดปมสองชาย สอดไว้ที่ได้ศีรษะและปลายเท้า แล้วคนอื่น ๆ ก็จะช่วยกันพยุ้น้ำเข้าใต้ผ้าขาวม้านั้น ผู้ที่เป็น “หมาตายตั้ง” ก็จะนอนลอยน้ำอยู่ในลักษณะคล้ายสุนัขเท่าที่พองลอยน้ำมา การเล่นเช่นนี้เป็นเรื่องสนุกเพราะเด็กได้ฝึกการลอยตัวในน้ำไปด้วย ผู้เล่นเต็มใจเป็นสุนัขเฝ้าตามบทบาท

ขโมยลักควาย การเล่นชนิดนี้ก็คือการเล่นซ่อนหานั่นเอง แต่ดัดแปลงให้ผู้หาเป็นเจ้าของควาย ส่วนผู้หนีไปซ่อนเป็นขโมยที่ลักควายไป ผู้ที่ถูกสมมุติให้มีบทบาทเป็นเจ้าของควายและเป็นขโมยก็ต้องทำหน้าที่และรับผิดชอบต่อให้สมบทบาท นับเป็นการเล่นที่ฝึกการแก้ปัญหาอันเกิดขึ้นอยู่เสมอในชีวิตประจำวันของผู้มีอาชีพทำนา

ตีกลี ผู้เล่นแบ่งเป็น 2 ฝ่าย ฝ่ายละเท่า ๆ กัน มีอุปกรณ์คือไม้ตีกลี และลูกกลี มีเส้นชัยอยู่สองด้าน และมีผู้รักษาประตูเหมือนการเล่นฟุตบอล ทั้งผู้เล่นตีกลีและผู้รักษาประตูต่างมีความรับผิดชอบต่อที่ต้องทำตามหน้าที่ของตนให้ดีที่สุดจนกว่าการเล่นจะสิ้นสุดลง และมีการแพ้ชนะกันตามกติกา

๖ ล ๖

4. ความซื่อสัตย์

มีการเล่นหลายชนิดที่เด็กจะต้องเล่นด้วยความซื่อสัตย์แม้เพื่อนจะเผลอ แต่ถ้าตัวผู้เล่น

รู้ตัวว่าทำผิดหรือตายตามกติกาแล้ว ก็ต้องเปิดโอกาสให้อีกฝ่ายหนึ่งเล่นบ้าง ถ้าถูกจับได้ว่าโกงเพื่อน ๆ ก็จะรังเกียจ เช่นการเล่นต่อไปนี้

หมากเก็บไม้ หรือไม้แก้งซี่ของภาคเหนือ ผู้เล่นต้องเล่นตามขั้นตอนทุกขั้น ถ้าขั้นไหนเล่นไม่ได้ถือว่าตาย ผู้เล่นจะต้องยอมรับเมื่อตนพลาด ไม่ฉวยโอกาสที่เพื่อนเพลอเล่นต่อไป หากทำเช่นนั้นและเพื่อนจับได้ก็จะถูกรังเกียจ

ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือก็มีการเล่นที่เรียกว่า **เก็บไม้** ซึ่งมีการเก็บหลายขั้นตอน ผู้ใดเล่นพลาดในขั้นตอนใดก็ต้องให้ฝ่ายเดียวกันได้ ถ้าได้ไม้ไม่ได้ถือว่าตาย ผู้เล่นจะโกงไม่ได้

คุณค่าด้านสังคม

การเล่นของเด็กจัดเป็นแขนงหนึ่งของคติชนวิทยาที่สะท้อนภาพความเป็นอยู่ ขนบธรรมเนียม ประเพณี ความเชื่อ และค่านิยมของคนไทยสมัยก่อนให้คนรุ่นหลังเห็น

สิ่งที่มีคุณค่าด้านสังคมตามที่วิเคราะห์ได้มีดังนี้

1. สภาพความเป็นอยู่และอาชีพของชาวบ้าน

1.1 สภาพความเป็นอยู่ของเด็ก

เด็ก ๆ ทางภาคเหนือมีการเล่น “งูสิงสาว” ซึ่งมีบทโต้ตอบกล่าวถึงการขุดแห้ว แสดงว่าเด็ก ๆ คงจะชอบขุดแห้วกินเป็นอาหารอย่างหนึ่ง มีการเล่น “ไก่มะม่วง” แสดงว่ามีการปลูกมะม่วงในท้องถิ่นนั้น ๆ มีการเล่น “บ่าจี้แบ่ทราย” ซึ่งเป็นการนำดินปนทรายมาปั้นเป็นก้อนกลม ๆ สำหรับให้กลิ้งไปตามร่อง การเล่นชนิดนี้มักเล่นตามริมฝั่งแม่น้ำ เพราะหาดินจากแม่น้ำมาปั้นเป็นก้อนได้ง่าย มีการเล่น “ชนกวาง” ซึ่งแสดงว่าในท้องถิ่นนั้น ๆ มีแมลงชนิดนี้ซึ่งเป็นแมลงปีกแข็ง ตอนหัวมีแฉกคล้ายเขายื่นออกมา เด็ก ๆ ชอบจับมันมาชนกัน

เด็ก ๆ ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ บางกลุ่มอาจอยู่ใกล้แม่น้ำ จึงมีการเล่นในน้ำ เช่น **งอ หมาตายตั้ง หัวลิง** การเล่น “งอ” นั้น เป็นการวิ่งไล่จับกันในน้ำ ผู้หนึ่งจะชูนิ้วชี้ขึ้นแล้วงอเข้าหาตัวและร้องว่า “งอ งอ งอ ใครจับตัวได้จะให้ช็อค” แล้วก็ดำน้ำหนี ผู้ไล่เมื่อตามจับตัวผู้หนึ่งได้ก็จะได้ช็อคตามสัญญา การเล่น “หมาตายตั้ง” คือการเลียนแบบสุนัขเฝ้าลอยตามน้ำมา สภาพเช่นนั้นแสดงถึงการฝึกสุนัขลักษณะ ทำให้สิ่งแหวดล้อมคือน้ำเป็นพิษ ซึ่งถ้ายังมีอยู่ก็ควรจะได้แก้ไขเพื่อมิให้เป็นการแพร่เชื้อโรค การเล่น “หัวลิง” มีอุปกรณ์การเล่นคือสิ่งที่ย่อยน้ำได้ เช่น ท่อนไม้ ลูกตาล ต้นผักตบชวา ผลตะโก ซึ่งเป็นสิ่งหาได้ในท้องถิ่นนั้น ๆ

การเล่น “ข้าวเหนียวติดมือ” ซึ่งต้องใช้ข้าวเหนียวปั้นเป็นก้อน ส่งต่อกันรอบ ๆ วง และให้ทายว่าข้าวเหนียวอยู่ที่ใครนั้น ก็แสดงว่าเด็ก ๆ ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือกินข้าวเหนียวเป็นอาหารประจำวัน จึงนำข้าวเหนียวมาเป็นอุปกรณ์การเล่น

1.2 สภาพความเป็นอยู่ของผู้ใหญ่

ภาคเหนือ

เด็ก ๆ ทางภาคเหนือมีการเล่นที่เกี่ยวกับวัวหลายอย่างได้แก่ **จักระทิง** **จ้าวออกหล่า** แสดงว่าชาวนาใช้วัวช่วยทำนาในท้องถิ่นภาคเหนือเช่นเดียวกัน

การเล่นที่เรียกว่าประตุนั้นมีบทพูดโต้ตอบระหว่างผู้เล่นแต่ละคู่ ในบทพูดโต้ตอบนั้น กล่าวถึง “พระสาด” หรือ “ปราสาท” และ “ตาราง” “ปราสาท” ในวัฒนธรรมลานนา คือ เรือนที่สร้างขึ้นเป็นรูปปราสาทสำหรับวางโลงศพ ส่วนตารางก็คือเสื่อที่สานด้วยไม้ไผ่ซึ่งใช้ในการห่อศพในสมัยก่อน การกล่าวถึงปราสาทและตารางเช่นนี้ สันนิษฐานว่าอาจเป็นการกล่าวกระทบกระเทียบเรื่องการทำศพในสมัยที่เริ่มเปลี่ยนจากการใช้เสื่อห่อมาเป็นใช้โลงศพวางในปราสาท การที่สมมุติให้หมาเห่านั้นหมายความว่า จะเอาศพไปฝังหรือเผาหมาก็เห่าเหมือน ๆ กัน

การเล่นที่เรียกว่า **กองจี้หมา** **ใส่ลูกก้าง** ต้องใช้ลูกกระสุนดินเหนียวเป็นอุปกรณ์การเล่น ลูกกระสุนดินเหนียวนี้ใช้เป็นกระสุนสำหรับหนังสติ๊ก และคันธนู ซึ่งเป็นอาวุธง่าย ๆ ที่ชาวบ้านใช้ยิงสัตว์เล็ก ๆ เพื่อนำมาเป็นอาหาร

การเล่นที่เรียกว่า **บ่าจี้แบทราย** คือ ก้อนดินที่ปั้นเป็นก้อนกลมขนาดส้มเกลี้ยง ซึ่งมีตัวดักแด้อยู่ข้างใน ตัวดักแด้นี้เกิดจากแมลงปีกแข็งชนิดหนึ่งซึ่งกินมูลสัตว์เป็นอาหาร เมื่อแมลงชนิดนี้ไต่ออกมาและมีตัวอ่อน มันจะกลิ้งตัวอ่อนให้พวกมูลสัตว์จนเป็นก้อนกลม ชาวบ้านจะเอาก้อนกลมนี้ที่มีเปลือกนอกแข็งสนิทมาทุบเอาตัวดักแด้ออกมากินเป็นอาหาร

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

เด็ก ๆ ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีการเล่นที่เกี่ยวกับวัวและควายหลายอย่าง ได้แก่ **ชนควาย** **ชนวัว** และ **วัวต่าง** แสดงว่า วัวและควายมีส่วนช่วยในการประกอบอาชีพของชาวนา ในท้องถิ่นนั้น ส่วน **วัวต่าง** นั้น เป็นการเล่นที่เลียนแบบการต้อนวัวควายไปขายทางภาคกลาง การเดินทางต้องใช้เวลาแรมเดือนจึงทำต่างไล่หลังวัวควาย เพื่อบรรจุสัมภาระหรือสินค้าไปทางไกล

ขโมยลักควาย เป็นการเล่นที่เลียนแบบเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน คือมีการขโมยควาย แล้วก็ต้องมีการจับขโมยและค้นหาควายที่ถูกลักไปซ่อน

โค้งตีนเกวียน เป็นการเล่นที่เลียนแบบล้อเกวียนซึ่งชาวบ้านใช้เป็นยานพาหนะในท้องถิ่น

ดิงครกดิงสาก เป็นการเล่นที่ใช้ครกและสากอันเป็นอุปกรณ์ในการตำข้าวของชาวบ้านมาใช้ประกอบการเล่น

ตีกลีไฟ เป็นการเล่นที่มีมาแต่ครั้งโบราณสมัยลานนา ซึ่งมีการแข่งขันกันระหว่างหมู่บ้าน กับหมู่บ้าน หัวเมืองกับหัวเมือง แสดงถึงความสำคัญของการเล่นชนิดนี้ซึ่งมีประวัติอันยาวนาน

ต่อไก่ **ตีไก่** เป็นการเล่นที่สมมุติผู้เล่นเป็นไก่ มีทั้งการทลายเสียงไก่ และการจับไก่ชนกัน แสดงว่าชาวบ้านมีอาชีพเลี้ยงไก่อยู่ในท้องถิ่นนั้น ๆ

2. ความเชื่อ

ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีการเล่นบางชนิดที่สะท้อนความเชื่อทางไสยศาสตร์ของชาวบ้าน เช่นการเล่นต่อไปนี้

นางดง หรือ นางคัง เป็นการเล่นที่วิญญาณเจ้าป่าเจ้าเขาเข้ามาสิงร่างคนทรงซึ่งเป็นหญิงสาว เมื่อดวงวิญญาณเข้าสิงแล้วผู้เล่นจะมีอาการสั่นมาก แล้วจะจับกระดิ่งไล่ตีผู้ชาย ถ้าผู้ชายถูกตัววิญญาณจะออกจากคนทรง ต้องร้องเพลงใหม่เพื่อเชิญวิญญาณเข้าสู่ร่างทรงอีก

บทร้องสำหรับนางดงนี้ ต่างจากบทร้องของภาคกลาง เนื้อเพลงในบทร้องมีดังนี้

“นางดงเอ๋ย เข้าป่าสาละหงษ์ นางดงก็มา สักหนอยไม้แดง กระแจรง่อนข้าว ดงอ่อนเยะเยะ อ่อน ไย ไย นาโกยเดินทรายไป ถวายนางดง ปุดงเอ๋ย ผาดงเอ๋ย เข้าป่า.....”

การเล่นนี้สะท้อนความเชื่อที่ว่า ถ้าเล่นนางดงแล้วจะขอฝนได้สำเร็จ

ผีกินเทียน การเล่นชนิดนี้ต้องจุดเทียนไว้กลบวงกลมเพื่อเชิญผีมาเข้า เป็นการเล่นที่สะท้อนความเชื่อของคนเกี่ยวกับเรื่องผี แสดงว่าคนมีทั้งความกลัวและความอยากร ทดลองผสมกันอยู่จึงมีการเล่นชนิดนี้เกิดขึ้น

ผีเข้าขวด การเล่นชนิดนี้สะท้อนความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องผี ในสังคมไทย เด็ก ๆ มักจะกลัวผี แต่ก็ยังชอบฟังเรื่องผีกันอยู่เสมอ

๖ ล ๖

ทางภาคเหนือ เข้าใจว่าน่าจะมีการเล่นเกี่ยวกับความเชื่อทางไสยศาสตร์อยู่บ้างเหมือนกัน แต่จากการรวบรวมข้อมูลยังไม่พบการเล่นที่เข้าแนวนี

คุณค่าด้านภาษา

ในการวิเคราะห์คุณค่าด้านภาษาที่ใช้ในการเล่นของเด็ก มีแนวพิจารณา 2 แนว คือ

1. คุณค่าด้านภาษาในแง่วรรณศิลป์
2. คุณค่าด้านภาษาในแง่การสื่อสาร

1. คุณค่าด้านภาษาในแง่วรรณศิลป์

บทร้องประกอบการเล่นของเด็กที่มีลักษณะเป็นร้อยกรองนั้น อาจอนุมานจัดไว้ในประเภทคำเพลงต่าง ๆ ได้ตามที่มีการจำแนกประเภทคำกานท์ของไทยไว้ในตำราฉันทลักษณ์ เมื่อพิจารณาบทร้องของแต่ละภาค ก็อาจวิเคราะห์ได้ดังนี้

1.1 รูปแบบของคำประพันธ์

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

บทร้องของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีรูปแบบไม่จำกัดตายตัว มีการใช้คำเป็นวรรคสั้น ๆ วรรคละ 3 หรือ 4 คำ มีสัมผัสนอกเป็นส่วนมาก สัมผัสในมีน้อย บางวรรคปลอดสัมผัส เช่น บทต่อไปนี้

“คนไหนลัม กินส้มหมาหยอง”

บทนี้มี 2 วรรค วรรคแรก 3 คำ วรรคที่สอง 4 คำ มีคำสัมผัสคือ ลัม-ลัม (สัมผัสนอก)

“กะมุกกะเมา มะเขือหางเนา ใส่ชิงใส่ซ่า มะยามะยม ขนมหั่วเปรี๊ยะ กะเทาะหน้าแวน พายเรือหลังแอ่น กะแท่นตันกุ่ม สาวสาวหนุ่มหนุ่ม อาบน้ำท่าไหน อาบน้ำท่าวัด ได้แบ่งไหนผัด ได้กระจิกไหนสอง เยี่ยม ๆ มอง ๆ นกขุนทองร้องกู่”

บทนี้มีถึง 15 วรรค วรรคที่ 1 ถึงวรรคที่ 5 ใช้คำภาษาถิ่นผสมกับคำภาษากลาง ส่วนวรรคที่ 6 ถึงวรรคที่ 15 ส่วนมากเหมือนบทร้องจ้ำจี้ของภาคกลาง จะแตกต่างเพียงเสียงวรรณยุกต์ของคำ “กะจก” กับ กะจิก และเสียง “วู้” กับ “กู่” ตอนท้ายเท่านั้น

การเล่น “จ้ำปักยม” มีข้อน่าสังเกตคือ เด็ก ๆ จะต่อคำให้คล้องจองกันดังนี้

จ้ำปักยม - อมเต่า - เต่าเล่น - แอนขบ - นบไหว - สายสี - จีหล่อ - หล่อเงิน - หล่อคำ - ทำปาย - ปายสบัด - ตัดนคร - นอนเงาะ - เสาเอี้ย

พอถึงคำสุดท้ายคือ เสาเอี้ย ก็จะมีคนผวนคำนี้ว่า เสียเอา แล้วจะต้องออกไปยืนกลางวง คอยไล่จับผู้ที่วิ่งเปลี่ยนเสาตามกติกา

น่าสังเกตว่า การต่อคำ ในการเล่นชนิดนี้ไม่เคร่งครัดสัมผัสและคำบางคำที่ต่อก็ซ้ำกับคำเดิมบ้าง แต่คำที่สำคัญคือคำ “เสาเอี้ย” ซึ่งต้องผวนเป็น “เสียเอา” แล้วเริ่มเล่นตามกติกา

การเล่น จ้ำมูมี มีบทร้องว่า

“จ้ำมูมี มูหมก มูมน หักขาคนใส่หนานกัก หน้าลิง หน้าลาย หน้าผีพราย หน้าหิบบ หน้าห้อยม ผอมแป๊ะ”

และอีกบทหนึ่ง ก่อนหลังเปลี่ยนไป หลังคำว่า “หน้าผีพราย” ก็ต่อด้วยคำว่า “หน้าจิก หน้าก่อ หย่อมเยะ แม่ตอและ ตอหาง ตอไก่ แล้วไปฝึก ไปฟัน ให้เวียงจันทน์คือแหวนข้างซ้าย ย้ายออกตอกสิ่ว ลิวเปี้ยะ ฉี่ไก่เปี้ย ติดหางนกจอก แม่มันบอก ไก่น้อยออกชะะ”

อีกบทหนึ่ง จ้าหนูเนียม

จ้าหนูเนียม

มาเตียมเกาะหลัก

บทนี้มี 2 วรรค วรรคหน้า 3 คำ วรรคหลัง 4 คำ มีคำสัมผัสคือ เนียม-เตียม

1.2 การใช้คำที่ออกเสียงแปลก ๆ

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ก็อือคือ อือคือ	ในบทว่า	“ตอเสียง...”
ไอมะลิกก็กกก็	”	“กอเหลียง...”
ตะลุมตุ่มปัก	”	“ตะลุมตุ่มปัก...”
ปุดปุง ปุดปุง	”	“ตะโลนโพนเพน...”

ตะเลนหางหมา	”	“โตเลน...”
ต๋ยตุ๋ ต๋บเคี้ยง	”	“อ๊ับ ๆ แอ้ม ๆ...”

คำข้างบนนี้ ส่วนมากไม่มีความหมาย แต่การออกเสียงแปลก ๆ ทำให้เด็กรู้สึกสนุกสนาน และพอใจ

สำหรับภาคเหนือ ยังไม่พบคำที่ออกเสียงแปลก ๆ ในบทร้องประกอบการเล่น

2. คุณค่าด้านภาษาในการสื่อสาร

มีการเล่นหลายชนิดที่มีบทเจรจาโต้ตอบกัน ซึ่งนับว่ามีคุณค่าในการสื่อสาร เพราะทำให้เด็กได้ฝึกทักษะในการพูดทั้งถามและตอบ เนื้อความในบทเจรจานั้นบางทีก็เป็นการเรียกชื่อสิ่งต่าง ๆ บางทีก็เป็นเรื่องราวในชีวิตประจำวัน เช่นบทเจรจาต่อไปนี้

ภาคเหนือ

รูปร่างต่าง

มีการกำหนดให้คนหนึ่งเป็นคนขุดดิน อีกคนหนึ่งเป็นนุที่อยู่หัวแถว บทที่เจรจาโต้ตอบกันมีดังนี้

คนขุดดิน - “งูสิงสา งินหางกันบ้อ
(งูสิงสา งินหางกันใหม่)

๕๖ - อี ปักินเตื้อ
(ไม่ ยังไม่กิน)

॥ १ ॥

ต่อไปงูเดินรอบคนขุดดิน แล้วพูดโต้ตอบกันเรื่องขุดเหี่ยว (เหี่ยว) และขอแบ่งเหี่ยวไปกินบ้าง แต่คนขุดดินไม่ยอมให้ งูจึงตำหนิคนขุดดินว่าขี้เหนียว ดังคำพูดต่อไปนี้

๖ - “พ่อลุงขี้จี้ พ่อลุงขี้จำ ลูกปันคำ เหมือนหมิ่นหม้อ ช้อนช้อหล้อ บูนหัวพ่อมัน”
(พ่อลุงขี้เหนียว พ่อลุงขี้หนืด ลูกมันดำ เหมือนมินหม้อ ช้อนงอ ๆ ทุบหัวพ่อมัน)

॥ ८ ॥

จะเห็นได้ว่า คำถามคำตอบนี้เป็นการสื่อสารระหว่างกัน อาจมุ่งหมายให้เป็นการหักทลาย ปราศรัยก่อน ต่อไปก็พูดยั่วหรือขอร้อง เมื่อได้รับคำตอบปฏิเสธ ก็มีการตอบโต้ด้วยถ้อยคำรุนแรง แล้วพูดถามตอบกันอีก จนสรุปได้ว่าไม่มีการเอื้อเอื้อให้ปันกัน ถ้าอยากได้ก็ให้ไล่จับเอาเอง ต่อจากนั้นก็มีการวิ่งไล่จับและดึงออกจากแถวทีละตัว แล้วเริ่มเล่นใหม่โดยคนที่ถูกดึงออกจะเป็นคนขนดินแทน

น่าสังเกตว่า คำพูดโต้ตอบมีเนื้อความแตกต่างจากเนื้อความในการเล่น **งูกินหาง** ของภาคกลาง และตัวผู้ถามผู้ตอบก็มีใช้ประเภทเดียวกัน คือเป็นงูกับคน มีใช้พ้องแม่อย่างของภาคกลาง

ประตุ

มีการกำหนดให้มีผู้เล่นเป็นคู่ ๆ ผู้เล่นคู่แรกเล่นเป็นหมา ทำเสียงเห่า คนที่เหลือในกลุ่มเป็นฝ่ายตั้งคำถามแล้วหมาก็ตอบคำถามดังต่อไปนี้

กลุ่ม - หมาเห่าหยิ่ง (หมาเห่าอะไร)

หมา - เห่าผะสาด (เห่าปราสาท)

กลุ่ม - ผะสาดก็หลัง (ปราสาทก็หลัง)

หมา - 2 หลัง

กลุ่ม - ตารางสี่กู่ (ตารางสี่คู่)

หมา - 2 กู่ (2 คู่)

กลุ่ม - ลูได้ลูเอา (แย่งได้แย่งเอา)

ต่อจากนั้น คนในกลุ่มจะจับมือเป็นวงล้อมหมาทั้งสอง และหมาก็จะต้องวิ่งไปหาคนที่จับแขนกันอยู่ มีการถามชื่อประตุ ผู้ตอบก็จะบอกชื่อประตุไม่ให้ซ้ำกับที่เพื่อนบอกไปแล้ว การคิดหาชื่อประตุก็ชวนให้สนุกได้มาก มีชื่อประตุหลัก ประตุไม้ ประตุสังกะสี ประตุเงิน ประตุทอง ฯลฯ แล้วก็เล่นกันต่อไปตามกติกา การพูดโต้ตอบกันเช่นนี้เป็นการฝึกทักษะในการสื่อสารของเด็กที่เล่นกัน เด็กได้ความรู้เกี่ยวกับความหมายของศัพท์ เช่น “ผะสาด” (ปราสาท) และได้เรียนรู้วัฒนธรรมลานนาไทยเกี่ยวกับงานศพไปด้วย

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ตะลุมตุ่มปึก

มีบทร้องและมีคำถามคำตอบต่อกันจากบทร้องดังนี้

ตะลุมตุ่มปึก หน่วยไหนสนุก เลือกได้เลือกเอา หน่วยไหนน่า ส่งเจ้ากลับคืน

ถาม - ข้าวเหนียว หรือ ข้าวเจ้า

ตอบ - ข้าวเหนียว

บักมีดึ่งหน้าง

มีคำถาม คำตอบ ดังนี้

ถาม - ขอกินบักฟาวแน (มะพร้าว)

ตอบ - ยังบได้ต๋อย (สอย)

ถาม - ขอกินกลอยแน

ตอบ - ป่หน้างได้เน็ง

ถาม - ขอกินบักมีสุกแน

ตอบ - หน่วยใดสุกเอาเลย

2.2 การใช้ภาษาในการเล่นปริศนาคำทาย

ดังได้วิเคราะห์ไว้แล้วในหัวข้อที่ว่าด้วยพัฒนาการด้านปัญญา การที่เด็กเล่นปริศนาคำทาย

กัน เป็นการส่งเสริมให้เด็กใช้ความคิด ความสังเกต สัมพันธ์กับการใช้ภาษาเพื่อจะได้สามารถตอบปริศนาคำทายได้ถูกต้อง นับว่าปริศนาคำทายมีคุณค่าในการสื่อสาร และส่งเสริมพัฒนาการทางภาษาของเด็กได้เป็นอย่างดี

ในการวิเคราะห์ข้อมูลของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ปรากฏว่ามีปริศนาคำทาย 71 บท จำแนกเป็นปริศนาว่าด้วย **สิ่งแวดล้อมในธรรมชาติ** เช่น ดวงอาทิตย์ รุ่งกินน้ำ พืช สัตว์ ว่าด้วย **สิ่งของเครื่องใช้** เช่น ขี้ไต้ ลีว กระต่ายขูดมะพร้าว กระทะ หินลับมีด ไม้จิ้มปูน ว่าด้วย **อวัยวะ** หรือสิ่งในร่างกาย เช่น ปาก ตา หู น้ำลาย ขี้มูก ว่าด้วย **มนุษย์** เช่น คนเปาแคน พระ คนไปรับศีลพระ คนกรอด้าย ว่าด้วย **อุปกรณ์ประกอบอาชีพและพาหนะ** เช่น ครกตำข้าว ในกรอฝ้าย หูกทอผ้า แห โพงพาง คันไถวิดน้ำ วัวเทียมเกวียนและคนขับ ว่าด้วย **อาหาร** เช่น ขนมครก ข้าวหลาม ข้าวเหนียว ข้าวหมก ข้าวต้มมัด ฯลฯ

ส่วนปริศนาคำทายของภาคเหนือนั้น รวบรวมได้ 87 บท จำแนกเป็นปริศนาว่าด้วย **สิ่งแวดล้อมในธรรมชาติ** เช่น แผ่นดิน พระอาทิตย์ รุ่งกินน้ำ พืช สัตว์ ว่าด้วย **สิ่งของเครื่องใช้** เช่น ไม้คาน ตะกร้า มุ้ง เปลเด็ก หม้อน้ำ-ไหข้าว ขวาน กระบวยตักน้ำ ถังน้ำ แวนดา ว่าด้วย **อวัยวะ** เช่น หู ปาก ลิ้น เท้า ว่าด้วย **มนุษย์** เช่น คนกำลังไถนา คนกำลังทอผ้า คนเคียวหมาก ว่าด้วย **อุปกรณ์ประกอบอาชีพและพาหนะ** เช่น ไถ ไช แห เครื่องตัดฝ้าย เรือ ว่าด้วย **สิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น** เช่น บ้าน พระเจดีย์ เสาโทรเลข บ่อน้ำ ฯลฯ

สิ่งที่นำมาเป็นหัวข้อสำหรับผูกเป็นปริศนาคำทายนั้น ล้วนเป็นสิ่งที่เด็กพบเห็นในชีวิตประจำวัน เมื่อมีการเล่นทายปริศนาก็จะเป็นการกระตุ้นให้เด็กรู้จักสังเกต รู้จักคิด และรู้จักเลือกหาถ้อยคำมาใช้เล่นทายกัน จึงสรุปได้ว่า บทร้อง บทเจรจา และบทปริศนาคำทาย ประกอบการเล่นของเด็กทั้งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคเหนือ ดังกล่าว มีคุณค่าด้านวรรณศิลป์ และด้านการสื่อสารอย่างครบครัน

สรุปผลการวิจัย

ลักษณะการเล่นของเด็กไทยในภาคเหนือ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ สรุปได้ดังนี้

1. การเล่นของเด็กไทยแต่ละภาคมีลักษณะที่เหมือนหรือร่วมกันในจุดมุ่งหมาย หรือตามความต้องการของเด็กที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ แต่วิธีแสดงออกอันได้แก่วิธีเล่น และอุปกรณ์การเล่นจะแตกต่างกันไปตามท้องถิ่นต่าง ๆ

2. การเล่นของเด็กไทยแต่ละภาคที่ไม่มีลักษณะเหมือนหรือร่วมกันเลยนั้น สะท้อนลักษณะเฉพาะบางประการของภาคและท้องถิ่นซึ่งมีสภาพแวดล้อม สังคม และชนบประเพณีแตกต่างกัน

3. การเล่นของเด็กไทยภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีคุณค่าทางวัฒนธรรมทางสังคม ทางภาษา เช่นเดียวกับการเล่นของเด็กภาคกลาง

4. การเล่นเกมของเด็กแต่ละภาคมีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมในธรรมชาติและพฤติกรรมของคนในท้องถิ่นนั้น ๆ เด็กจะเกิดความคิดริเริ่มและสร้างสรรค์ สามารถนำสิ่งแวดล้อมและพฤติกรรมของคนตามที่เขาพบเห็นอยู่เสมออันมาดัดแปลงเป็นการเล่นของตนได้

5. การเล่นเกมของเด็กแต่ละภาคใช้วัสดุง่าย ๆ ที่หาได้ในท้องถิ่นเป็นอุปกรณ์ จึงไม่สิ้นเปลืองเงินทองที่จะต้องซื้อของเล่นให้เด็กด้วยราคาแพงอย่างของที่สั่งจากต่างประเทศ นับเป็นการประหยัดและช่วยเศรษฐกิจของประเทศชาติไปด้วยในตัว

6. เด็ก ๆ แต่ละภาคชอบเล่นเป็นหมู่คณะ โดยมีกติกาวางไว้แน่นอน เด็ก ๆ สามารถจำกติกา หรือกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ได้แม่นยำ และเคารพกฎเกณฑ์ด้วยความสมัครใจ นับว่าการเล่นดังกล่าวได้ช่วยฝึกให้เด็กมีระเบียบวินัย และปลูกฝังคุณธรรมให้แก่เด็กได้อีกด้วย

7. การเล่นเกมบางชนิดมีบทร้อง และบทสนทนาโต้ตอบกัน ก่อให้เกิดความสนุกสนานครึกครื้น เป็นการพัฒนาอารมณ์ของเด็ก ทั้งยังเป็นการพัฒนาทักษะทางภาษาด้วยในเวลาเดียวกัน

8. เด็กไทยส่วนมากในปัจจุบันไม่ค่อยรู้จักการเล่นพื้นบ้านของเด็กไทยสมัยก่อน จึงไม่เห็นคุณค่าและความสำคัญ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะเด็กต้องใช้เวลาเรียนวิชาต่าง ๆ ในโรงเรียนมาก และเมื่อเล่นก็พากันเล่นเกมแต่กีฬาสากลเป็นส่วนใหญ่ มีผลให้การเล่นต่าง ๆ ของเด็กไทยสูญหายไปอย่างน่าเสียดาย

9. ข้อมูลที่รวบรวมได้เกี่ยวกับการเล่นเกมของเด็กแต่ละภาคนี้ ส่วนมากผู้ใหญ่เป็นผู้ให้ข้อมูลข้อมูลที่ได้จากเด็กมีเพียงส่วนน้อย จึงเป็นข้อที่น่าเป็นห่วงว่า เมื่อผู้ใหญ่ทั้งหลายที่รู้จักการเล่นเหล่านั้นล่วงลับไปแล้ว ความรู้เกี่ยวกับการเล่นเกมของเด็กในสมัยก่อนก็จะพลอยสูญหายไปด้วย หากมิได้มีการอนุรักษ์ไว้ให้ทันทั่วทั้ง

ข้อเสนอแนะ

1. ควรมีการรวบรวมการเล่นของเด็กไทยให้สมบูรณ์ โดยรวบรวมข้อมูลจากจังหวัดในภาคต่าง ๆ ให้กว้างขวางยิ่งขึ้น และอนุรักษ์ไว้ในรูปของหนังสือ รูปภาพ แถบบันทึกเสียง สไลด์ ภาพยนตร์ แล้วเผยแพร่ไปยังโรงเรียนและห้องสมุดทั่วไป

2. ควรมีการสอดแทรกการเล่นของเด็กไทยไว้ในหลักสูตรวิชาพลานามัย ทั้งระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา และควรฝึกให้เด็กรู้จักเล่นการเล่นเหล่านั้นด้วยในเวลาที่เขาทำกิจกรรม เช่น ในชั่วโมงพลศึกษา หรือกิจกรรมเสริมหลักสูตร เช่น ลูกเสือ ยุวกาชาด

3. ในโอกาสอันเหมาะสม โรงเรียนแต่ละแห่งควรจัดประกวดหรือแข่งขันการเล่นของเด็กไทยในท้องถิ่นของตน

4. ควรจัดให้มีนิทรรศการและการสาธิตการเล่นของเด็กในโอกาสต่าง ๆ เช่น วันเด็ก วันสงกรานต์ ฯลฯ

5. ท้องถิ่นแต่ละแห่งควรส่งเสริมเรื่องนี้โดยจัดประกวดการเล่นของเด็กไทย ซึ่งคิดขึ้น

ใหม่ให้เหมาะสมกับสภาพความเป็นอยู่ของคนไทยและวัฒนธรรมไทย เพื่อให้เด็ก ๆ ได้ใช้ความคิดสร้างสรรค์ และได้พัฒนาการเล่นของเด็กไทยให้ก้าวหน้าไม่หยุดยั้ง

6. ควรมีการวิจัยเพื่อเปรียบเทียบการเล่นของเด็กไทยสมัยก่อนกับสมัยปัจจุบันในด้านคุณค่า และด้านเศรษฐกิจ หรือด้านอื่น ๆ ตามควรแก่กรณี

7. สื่อมวลชนควรให้ความร่วมมือในการเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับการเล่นของเด็กไทย เช่น จัดมุมสำหรับเด็กในหน้าหนังสือพิมพ์ แนะนำการเล่นพื้นบ้าน จัดรายการตอบปัญหาเกี่ยวกับการเล่นของเด็กไทยทางวิทยุ จัดรายการแข่งขันหรือสาธิตการเล่นของเด็กไทยภาคต่าง ๆ ทางโทรทัศน์

8. สถาบันฝึกหัดครูทั่วประเทศควรร่วมมือกันส่งเสริมการอนุรักษ์การเล่นของเด็กไทย โดยจัดอบรมหรือสัมมนาบุคลากรเพื่อให้มีความรู้และทักษะในการเผยแพร่ความรู้เรื่องนี้ หรือส่งเสริมด้วยวิธีอื่น ๆ ตามที่เห็นสมควร

9. รัฐควรมีนโยบายส่งเสริมการอนุรักษ์การเล่นของเด็กไทย โดยมอบหมายให้สถานศึกษาต่าง ๆ ทุกภาค คิดฟื้นฟูการเล่นที่เหมาะสมกับท้องถิ่น หรือส่งเสริมด้านงบประมาณเพื่อพัฒนาสนามเด็กเล่นตามท้องถิ่นต่าง ๆ ให้เหมาะที่จะจัดกิจกรรมนันทนาการสำหรับเด็กตามควรแก่กรณี

บรรณานุกรม

- กาญจนาภรณ์ (ชนวิจิตรมาตรา) เด็กคลองบางหลวง กรุงเทพมหานคร : กรุงเทพมหานครการพิมพ์, 2520
- กิ่งแก้ว อรรถากร คติชนวิทยา เอกสารการนิเทศการศึกษา ฉบับที่ 184 หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมการฝึกหัดครู, 2519
- กีฬา “ก่อนจะมาเป็น.....ฟุตบอลโลก” สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ 28 (13 มิถุนายน, 2525) : 38
- กุหลาบ มัลลิกะมาส คติชนวิทยา กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชวนการพิมพ์, 2509
- กุลทรัพย์ เกษแม่นกิจ “การละเล่นของเด็กไทย” วารสารวิทยศึกษา 14 (16-20 สิงหาคม, 2510)
- จารุณี กองพลพรหม โลกทรรศน์ : วรรณกรรมพื้นบ้านหมู่บ้านยามธาตุ ขอนแก่น กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523
- จารุบุตร เรื่องสุวรรณ ของดีอีสาน กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, 2519
- จารุวรรณ ธรรมวัตร วิเคราะห์เพลงเด็กอีสาน ภาพพิมพ์ : จินตพันธ์การพิมพ์, 2522
- ดำรงราชานุภาพ, กรมพระยา บทกล่อมเด็ก บทเห่เด็ก และบทเด็กเล่น ไม่ปรากฏที่พิมพ์, 2463
- นันทกา พลอยแก้ว “การละเล่นของเด็กตึกแถวสามย่าน เปรียบเทียบกับเด็กในชุมชนชายถ่าน หมู่บ้านวัฒนานิเวศน์” อักษรศาสตร์ 10 (กรกฎาคม - สิงหาคม, 2519 : 33-35
- ผะอบ ไปชะกฤษณะ, พันตรีหญิง ชุมทางภาษาไทย กรุงเทพมหานคร ชุมชุมส่งเสริมการใช้ ภาษาไทย, 2517
- ผะอบ ไปชะกฤษณะ, พันตรีหญิง และคณะ รายงานวิจัย “เพลงกล่อมเด็กและเพลงประกอบ การละเล่นของเด็ก ภาคกลาง 16 จังหวัด” มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2520
- ผะอบ ไปชะกฤษณะ, ฐะปะนีย์ นาครทรรพ และศิระพร สุคนธ์พงเภา การละเล่นของเด็ก ภาคกลาง กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, 2522
- พระราชบัญญัติวัฒนธรรม พุทธศักราช 2485
- พรรณทิพย์ เกกะนันท์ จิตวิทยาพัฒนาการ แผนกจิตวิทยา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหา วิทยาลัย, 2516
- ภิญโญ จิตต์ธรรม เพลงพื้นเมืองภาคใต้ “เพลงร้องเรือหรือเพลงกล่อมเด็ก” กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ ส. การพิมพ์, 2509
- เยาวเรศ สิริเกียรติ เพลงกล่อมเด็กของไทย วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2520
- ราชบัณฑิตยสถาน พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2493 กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ ส่วนทองถิ่น กรมการปกครอง, 2519
- วิทยาลัยวิชาการศึกษาปทุมวัน วรรณคดีสมัยสุโขทัย เอกสารประกอบการเรียนวิชาภาษาไทย แผนกภาษาและวรรณคดีไทย วิทยาลัยวิชาการศึกษาปทุมวัน

ละออง ศรีสุคนธ์ เที้ยวเมืองไทย 71 จังหวัด พ.ศ. 2501 กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์
คลังวิทยา, 2501

วิทยาลัยการศึกษาสงขลา คติชาวบ้าน อำเภอสตึงพระ อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา แผนก
ภาษาไทย วิชาการศึกษาสงขลา, 2513.

สมจิตร กัลยาศิริ การวิเคราะห์เพลงพื้นเมือง และการละเล่นพื้นเมืองของจังหวัดสุรินทร์ วิทยานิพนธ์
ครุศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชามัธยมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, 2523

สุทริวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ คติชาวบ้านภาคใต้ กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ก้าวหน้า, 2512.

สุเทพ สุนทรภะสิทธิ์ และคณะ, สังคมและวัฒนธรรมล้านนาไทย รวมผลงานวิจัยทางสังคมศาสตร์
ในภาคเหนือของประเทศไทย, คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2513

สุมาลย์ เรื่องเดช เพลงพื้นเมืองจากตำบลพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี วิทยานิพนธ์ ปริญญา
ครุศาสตรบัณฑิต คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2518

สุรสิงห์สำรวม ฉิมพะเนา การละเล่นของเด็กล้านนาไทยในอดีต เชียงใหม่ : ศูนย์หนังสือ
เชียงใหม่, 2520.

หอสมุดแห่งชาติ ขุนช้างขุนแผน กรุงเทพฯ : ศิลปาบรรณาคาร, 2510.

หอสมุดแห่งชาติ เที้ยวเมืองพระร่วง กรุงเทพฯ : ศิลปาบรรณาคาร, 2504.

หอสมุดแห่งชาติ บทละครครั้งกรุงเก่า กรุงเทพฯ : คลังวิทยา, 2508

หอสมุดแห่งชาติ อิเหนา กรุงเทพฯ : ศิลปาบรรณาคาร, 2510.

อนุমানราชธน, พระยา พันความหลัง กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ศึกษาสยาม, 2510

เอ เอส นิล ชีวิต, เสรีภาพ ; ชัมเมอร์ฮิลล์ แปลโดย เตือนตา สุวรรณจินดาและสมบุรณ์ ศุภศิลป์
กรุงเทพฯ : เคล็ดไทย, 2522.

Chicago, University of The New Encyclopaedia Britannica. United States of America Ency-
clopaedia Britannica Inc. Vol. 4, 1980.

Commins, Dorothy B. Lullabies of the World. New York: Random House, 1967

Corlson, Bermies Wells. Act it out.

Dudley, Lavinia, p.ed. The Encyclopaedia. U.S.A., American Corporation, 1963.

Gibbs, G.T., Dictionary of Gaming Modeling and Stimulation. London: E&P.N Spon Limited,
1978.

Gibbs, G.T., Handbook of Games and Simulation exercise. London: E&P.N Spon Limited,
1974.

Hornley, AS Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English. London: Oxford University Press, 1974.

Kene, Frances WZ. Fun around the world. New York : Sealumae Press, Inc. 1955.

Mauldon, Eand Redfern, H.B., Game Teaching. Great Britain: Macdonald & Ewans Ltd., 1981.

รายนามผู้มีอุปการคุณ

1. นายไพโรธ เลิศพิริยกุลมล
2. นายสุรสิงห์สำรวม นิมพะเนา
3. นายณรงค์ พันธ์ตา
4. นายนิคม จารุมณี
5. นายปรีชา อุตระกุล
6. นายวิเชียร ไตรำพิมาย
7. นายศิริวัฒน์ คำวันสา
8. นายโยธิน กิตติคุณ
9. โรงเรียนบ้านหนองบัวรี อำเภอชุมพวง จังหวัดนครราชสีมา
10. โรงเรียนสามัคคี จังหวัดมหาสารคาม
11. โรงเรียนศรีสวัสดิ์ จังหวัดมหาสารคาม
12. โรงเรียนโพธิ์ศรี จังหวัดมหาสารคาม
13. โรงเรียนบูรพา จังหวัดมหาสารคาม
14. โรงเรียนบ้านสองนางโย จังหวัดมหาสารคาม
15. นักเรียนผู้แสดงและอาจารย์ผู้ฝึกซ้อมในการถ่ายทำภาพยนตร์ การเล่นของเด็กภาคเหนือ และภาคอีสานทุกคน
16. ผู้ให้ความร่วมมือในการเก็บข้อมูลและถ่ายทำภาพยนตร์ทุกคน

รายนามวิทยากร

1. นางกานจันท์ ชัยระวีวงศ์ (46) 13 ถนนระแกงซอย 1 ตำบลหายยา อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่
2. นางจันท์เพ็ญ วุฒิชัย (48) 95 หมู่ 7 ตำบลทรายมูล อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่
3. นางนิยุบล ปัญญาชัย (26) 3 หมู่ 7 ตำบลเชียงดาว อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่
4. จ.ส.ต.ชูสิทธิ์ อินทรประสิทธิ์ (26) 38 หมู่ 10 ตำบลบ้านหลวง อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่
5. นายต๋น สิงห์ดำ (80) 32 หมู่ 11 ตำบลแม่ก้า อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่
6. นายคำ หอมนาน (64) 68 หมู่ที่ 1 บ้านเชียงปาน ตำบลเชียงบาน อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา
7. นายธีระ ศรีวิไชย (23) โรงเรียนบ้านไม้ยามีตรภาพที่ 168 ตำบลไม้ยา อำเภอเทิง จังหวัดเชียงราย
8. นางสมมะลิ ไชยปัติ (27) 33/3 หมู่ที่ 3 ตำบลแม่เย็น อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย
9. ด.ช.วิชา อินสอน (14) 80 หมู่ที่ 7 ตำบลไม้ยา อำเภอเทิง จังหวัดเชียงราย
10. ด.ญ.ศิรินุช ไชยปันติ (10) 53 หมู่ 4 ตำบลหางว อำเภอเทิง จังหวัดเชียงราย
11. นางนพคุณ คุณาชีวะ

